

DÜNYA EDEBİYATINDAN TERCÜMELER

RUS KLÁSİKLERİ: 74

KARAMAZOV KARDEŞLER

|

Dostoyevski

DOSTOYEVSKI

KARAMAZOV KARDEŞLER

I

(Brat'ya Karamazovy)

İlk Yayın Tarihi: 1881

Bu eseri Nihâl Yalaza TALUY dilimize çevirmiŐtir.

İSTANBUL 1958 - MİLLİ EĞİTİM BASIMEVİ

Bu tercümenin her türlü basım ve yayım hakları

Millî Eğitim Bakanlığına aittir.

Bakanlığın müsaadesi alınmadıkça bu tercümenin,
metni tamamen, kısmen veya değiştirilerek alınamaz.

ÖNSÖZ

Ömrü boyunca sara illetinden kurtulamayan Dostoyevski yaşlandıktan sonra *emphyseme*'ye tutuldu. Bununla beraber, 1871'de Avrupa dönüşünden ölümüne kadar geçen zamanı hayli rahat, mesut ve çalışmaları bakımından son derece verimli oldu.

Akademiye seçilmesi, Rus Edebiyat Dostları Derneğinde Puşkin hakkında yaptığı konuşmanın kazandığı parlak başarı hep o yıllara rastlar. Aşırı bir serbestlikle, gözünü budaktan esirgemeyen, fikirlerine gem tanımayan Dostoyevski'nin dehası önünde memleket büyükleri eğildiği gibi "Ecinniler" e ve "Bir Yazarın Notları'na rağmen, hür fikirli gençlik de ona tapınırdı. Böyle, iki tarafın da gözüne hoş görünebilmek Rusya'da başka hiçbir yazara nasip olmamıştır.

Eserlerinin sağladığı şöhret Dostoyevski'ye maddi refah da getirdi. Karısı Anna Grigoryevna örnek bir hayat ve iş arkadaşıydı... O yıllarda küçük oğlu Alyoşa'nın saradan ölümü hayatının tek kara bulutu olmuştu.

Avrupa'dan çeşitli düşüncelerle zenginleşerek dönen Dostoyevski bir yandan Prens Meşçerskiy'in yayınladığı "Vatandaş"ta çalışırken, bir yandan da ardı ardına üç eserini verdi: "Ecinniler", (1871-72); "Delikanlı", (1875) ve "Karamazov Kardeşler", (1879-80).

Dostoyevski bu üç eserde gençliğinden beri uğraştığı problemleri ele alıyordu. Bunların başında, kudretli, iyiliği sonsuz olan Tanrı'nın varlığıyla kötülüğün bağdaşabilmesi gibi metafizik bir problem gelmektedir. Manevi kötülük, insanlardaki kötülük etmek isteği Dostoyevski'ye her zaman dokunmuştur. Ona göre aslında insanlar, hatta suçluların en azılısı, caniler bile, hareketlerine bakarak verdiğimiz hükümlerden çok daha saf ve basittirler. Biz de öyleyiz... Yalnız insan tabiatı bulunduğu duruma göre kendini aşağıdan yahut yukardan gelen çekici kuvvetlere kaptırabilir... Kötülük insana yapışır. Bir böcek, iğrenç bir örümcek, zehir saçan bir tarantul gibi kemirir onu. Şehvet, bencilik, cimrilik, hükmetmek illeti, başkalarına, hatta olduğundan başka bir çehreyle görünmek için kendi kendine bile ıstırap vermek ihtirası gibi kötülüğün ne de çok türleri var! Öte yandan iğrenç Yeraltı'na karşılık fedakârlığa, pişmanlığa, temiz hayallerle dolu sevgiye çağrılar, temiz hayranlıklar yer alır. "İnsanların iç âlemi alabildiğine geniş, korkunç derecede geniştir. Kâinat ölçüsünde geniş... İnsan ruhu şeytanın Tanrı'yla çarpıştığı bir savaş alanıdır." Dostoyevski hayatı boyunca ve hele sürgünde edindiği tecrübelerden bu kanaate vardı.

Daha sonra insanlar arası ve Tanrı'yla olan münasebetler problemi gelir. Bir toplumun değeri hak ve adalet unsurlarının dayandığı temellerin sağlamlığıyla ölçülür. Dostoyevski beşer adaletini kendi üzerinde deneyerek, mahkemelerde dâvalar takip ederek, yargıçlarla konuşarak derinden derine incelemiştir. Bütün bunların sonunda da adaletin insanlar üzerinde gerçekten çekip çevirici rolü olmadığına inanmıştır. Toplumdan atılmakla suçlu iyiliğe değil, sadece kine, ümitsizliğe yöneltilir; temeli merhametsizlik olan kötü bir mekanizmanın eseridir bunlar.

Dostoyevski, insanların selâmetini devletle toplumun kilise ile el ele vermesinde buluyor. Henüz imanını kaybetmemiş Rus milletinin, Katolik kilisesi gibi despotluğa varan bir hâkimiyet peşinde olmayan Ortodoks kilisesi yardımıyla selâmete ulaşacağına inanıyor.

* * *

1875 yılı sonlarında "Delikanlı'yı bitiren Dostoyevski "Karamazov Kardeşler" tasarısına böyle düşüncelerle başlamıştı. Havası hayli karışık olan "Ecinniler"den, çeşitli kompleksleri konu alan

"Delikanlı"dan sonra "Karamazov Kardeşler", çok daha sade bir iskelet üzerine kurulmuştur. Dostoyevski bu eseri o zamana kadar âdeti olmayan bir intizamla hazırlamış, kısımlara, fasıllara, kitaplara bölmüştü.

Birinci kısımda Karamazov ailesinin kısa bir tarihçesi ve bu aile fertlerinin Staretz'in hücrelerinde buluşması var. Bu bölümde tipler çizilirken romanın vakası da ana hatlarıyla açıklanmakta, meşum sonuca ait ihtimaller baştan beri belirlemektedir. "Suç ve Ceza"daki gibi burada da kaliteli bir cinayet romanı unsurları var. Eserde baştan beri cinayet havası esiyor, şahıslardan birinin taşkın hareketleri bizi zaman zaman katili tahminde yanlış yollara götürüyor.

İkinci kısım eserin ideolojik temasına ayrılmıştır, inkarcılığın savunması, Büyük Engizisyoncu efsanesi, Staretz Zosima'nın cevabı... Dostoyevski bu kısmı, eserinin zirvesi sayar. Dinsizlikte son haddin bir panoramasını o zamanki Rus anarşizminin sentezini belirtmek istiyordu. Üzerinde dindarca bir titizlikle çalıştığı cevabın maksadı da bu anarşizmi yere vurmaktı.

Eserin o kısmını yayınevine gönderirken sahibine şunları yazmıştı:

"Gayeme ulaştımsa temiz, ideal bir Hıristiyan'ın sadece bir mefhum olarak değil, gerçek, maddî bir varlık halinde yaşadığını; ayrıca dinin Rus milleti için her derdin biricik devası olduğunu ispat ettim demektir. Zaten romanımın gayesi de budur."

Dmitri'nin cinayete suçlanmasına ayrılan üçüncü kısımda Dostoyevski bir savcının tavsiyelerine uyarak o zamanki muhakeme usullerinin kusurlarını açıklıyor.

Dördüncü kısımda cinayetin düğümü çözülüyor; asıl suçlu ile karşılaşılıyor. Arkasından, kısa bir son sözde Alyoşa; iyilik ve doğruluk yolundan gidildiği zaman hayatın ne kadar güzel olduğunu, ölümden sonra dirilmeye inancını anlatıyor.

Yazar, bu küçük son sözü de eserin temel taşlarından biri saymaktadır.

* * *

Karamazov'lar kimlerdir"?

Taşra eşrafından, taslak halinde bir batı kültürü tesirinde yetişerek milliyetini, imanını yitirmiş, ihtiraslarına gem vurmaktan yaşayışıyla her bakımdan sıfırı tüketmiş, modern kapitalizme intibak etmeye çabalayan bir babayla birbirinden tamamen ayrı yollardan yürüyen birkaç oğlu...

Genç Karamazov'ların irsî kusurları kadar şahsi istidatları da yok değildir. Birisi tabiatça muvazeneli, temelinden iyi ahlâka eğilimli, ama gene de kendini onu yiyip bitiren bir maddilikten kurtaramayan bir genç... "Tanrı mevcut değilse her şey mubahtır... "Yakınlarıma karşı sevginin ne olduğunu bilmedim..." diyen hep o genç İvan'dır.

Öbürü, içi içine sığmayan gevezenin biri, ahlâkı tam olmadığı halde gene de iyi yürekli, zekâdan yana olduğundan fazla görünmek istemeyen Dmitri... Ruhu iyi duygulara, ıstırap yoluyla temizlenmeye hazırdır, ama mücadeleden daima yenilmiş çıkacaktır.

Kardeşlerden en küçüğü Alyoşa, Dmitri gibi saf, ayrıca temiz yüreklidir. Halka hizmet etmek gayesiyle kilise yolunu seçmiştir. Hayat, istikbal onundur.

Karamazov'ların hepsi şehvet ve Alyoşa hariç, para düşkünüdür. Bu iki kötü zaaf babayla oğulları arasında birtakım çekişmeler, aşk çarpışmaları doğurur. Eserdeki dram unsuru budur.

Dostoyevski "Karamazov Kardeşler" in en büyük, en önemli eseri olacağını tahmin ediyordu, "içine kendimden çok şey koyduğum için..." diye eserini yürekten benimsemişti. "Karamazov Kardeşler"

onun yalnız fikirlerini değil, ömrü boyunca edindiği çeşitli tecrübeleri de topluyordu. Bu eserde Dostoyevski'nin etkisi altında kaldığı bazı kitapların izlerini sezme mümkündür; Schiller'in "Haydutlar"ındaki babanın öldürülmesi, kardeşler arasındaki rekabet; George Sand'ın "Spiridon"daki ihtiyar rahibin ölümü ve şaşkına uğrayan müridin ümitsizliği; Puşkin'in "Cimri Şövalye'si - bütün bunlar "Karamazov Kardeşler"de aksetmiştir. Dostoyevski eserdeki adlî hataya benzer bir örneğe sürgündeyken şahit olmuş ve bunu "Ölü Bir Evden Hâtıralar"da anlatmıştı. İlyinski adında bir asilzade babasını öldürme suçundan 20 yıl küreğe hüküm giymişti. Sonuna kadar suçunu reddettiği halde aleyhindeki kuvvetli deliller, tanıklar yüzünden yakayı kurtaramamıştı. Ama sonunda, "Ölü Bir Evden Hâtıralar" çıkmaya başladığı sırada gerçek katil bulunmuş, İlyinski serbest bırakılmış...

"Karamazov Kardeşler"i yazdığı sırada küçük oğlunu kaybeden Dostoyevski derin teessürü içinde yeni edindiği dostu filozof Vladimir Solovyev'le birlikte Staretzleriyle meşhur olan Optina Manastırına gitti. Alyoşa Karamazov'un müridi olduğu Staretz Zosima, Dostoyevski'nin orada tanıştığı Staretz tiplerinden biridir. Çocuğunu kaybedip Staretzlerden teselli aramaya gelen kadında yazarın karısı Anna Grigoryevna'yı tanımak güç değildir.

Dostoyevski eserlerinde genel olarak hayale, uydurmaya yer vermez. "Gerçek hayattan istediğiniz, hatta ilk bakışta size gayet basit görünen bir olayı alınız. Kalemimiz, görüşünüz kuvvetliyse Shakespeare'de olmayan bir derinliğe varabilirsiniz," der.

Bütün eserlerinden en çok "Karamazov Kardeşler"de gerçek havasına bağlı kalmak istemişti: fikirler, şahıslar, vakanın geçtiği çerçeve, olayların sebepleri hep gerçektir. En ince noktalara kadar gerçekten ayrılmamak kaygısıyla Dostoyevski, Alyoşa gibi bir genç asilzadenin rahip namzedi olarak manastıra kabul edilmesinde bir aksaklık olup olmadığını öğrenmek maksadıyla din, kanun, tıp adamlarına başvurmuştu. O zamanki okul kıyafetini doğru tarif edip etmediğini anlamak için bilenlere danışmıştı. Staretz Zosima'nın cenaze töreni ruhban sınıfında uygulanan kurallara aykırı olmamış mıydı; İvan'ın hummadan önceki kâbusu nasıl görülüyordu; mahkeme safhasında herhangi bir yanlışlık veya aksaklık yapılmış mıydı? Roman baskıya verilene kadar Dostoyevski bu gibi teferruat hakkında durmadan bilgi aradı, doğruluğuna emin olmadığı bir tek yer bırakmadı- almak istiyordu. Bu defa vakayı yirmi yıl sonrasında başlatıp Alyoşa'yı eserin baş kahramanı yapacaktı.

Çocuklarına Moskova civarında ufak bir emlak almayı düşünüyordu; bunu öteden beri kurardı. Fakat 1881 Ocak ayının 25'ini 26'sına bağlayan gece ansızın kan kusmaya başladı. Kanama gündüz de dinmeyince Dostoyevski ölüme ait dinî hazırlıklar yapılmasını istedi. O ayın 28'inde, akşamüstü öldü. Tabutunu son istirahat yeri Aleksandr - Nevski Manastırına kadar 30 bin kişi takip etti.

(P. Pascal'dan derleyen: N. Y. T.)

"Size gerçek, gerçeğin ta kendisi olarak diyorum ki: toprağa düşer bir buğday tanesi yok olmazsa sadece bir buğday tanesi olarak kalır; ama yok olursa o zaman bereketli mahsul doğurur."

İncil; Yohanna'dan XII Bap, 24

YAZARDAN

Kahraman Aleksey Fedoroviç Karamazov'un hayat hikâyesine başlarken biraz tereddüt içindeyim. Sebep de şu: Aleksey Fedoroviç'i kahraman olarak alırken onun hiç de büyük bir adam olmadığını pekâlâ biliyorum. Bu yüzden "Aleksey Fedoroviç'imizi ne gibi özelliklerinden ötürü kahraman seçtiniz? Neler yapmış bu adam? Nerede, nesiyle meşhur olmuş. Ben, bir okuyucu olarak onun hayatına ait bir sürü vakaya kafa patlatıp ne diye vakit öldüreyim?" gibi sorularla karşılaşacağım yüzde yüz.

En zorlusu da şu son soru... Çünkü bu soruya sadece, "Bunu romanı okuyunca anlarsınız!" diye cevap verebilirim ama ya romanı bitirdikten sonra da Aleksey Fedoroviç'imde ne özellikler olduğunu görmez, kabul etmek istemezlerse? Hem de bunun böyle olacağını şimdiden, üzümlere tahmin ediyorum. Bana göre bu adamda bazı özellikler var ama bunu okuyuculara ispat edip edemeyeceğime pek emin değilim. Aslında belki de hayli faal olduğu halde istidatları gizli, karanlıkta kalmış bir adamdır. Zaten zamanımızda insanlardan açıklık istemek de tuhaftır ya... Yalnız onun tuhaf hatta garip bir adam oluşunun su götürür tarafı yoktur. Ama tuhaflık ve gariplik, bir adamın özelliklerini bir araya toplayıp saçmalığın bütününden belirli bir mana çıkarmakta insana yararlı olmaktan çok zarar verir. Garip adamın çoğu zaman birtakım özellikleri ve apayrı halleri vardır, değil mi?

Ama siz şu son tezimi kabul etmez de, "Hayır, öyle değil" yahut "Her zaman öyle değil!" dersiniz o zaman bende kahramanım Aleksey Fedoroviç'in önemi üzerine bir ümit uyanır. Çünkü garip adamın varlığı "her zaman" özelliklerle de, başkılıklarla dolu değildir; hatta tam tersine, bazen o bir bütünü özüdür - çağdaşlarının hepsi, ne hikmetse, sanki geçici bir rüzgârın tesiriyle ondan sıyrılmışlardır.

Gerçi bunun merakı değer tarafı yok, karışık açıklamalara girişmeden, önsöz filân da yapmadan dosdoğru başlayabilirdim: beğenen olurdu. Ama işin kötüsü, ben bir hayat hikâyesinden iki roman çıkardım. Esas roman ikincisi; kahramanımın zamanımızda, yani şu yazdığımız andaki hayatını anlatıyor. Birinci romanda ise on üç yıl öncesine ait olaylardan bahsediliyor. Hatta bu, tam manasıyla bir roman değil de sadece kahramanımın ilk gençliğinin belirli bir devresidir. İkinci romanda pek çok kısmı anlaşılmasız hale getirmemek için birinci romanı feda etmek imkânı olmadı. Bu da başta bahsettiğim güçlüğü bir kat daha artırıyor: bizzat ben, yani yazar; böyle mütevazı, silik bir kahraman için bir romanı bile fazla bulurken iki romanla ortaya çıkarsam bu küstahlığımı ne şekilde izah edebilirim?

Çözümünü bulmakta güçlük çektiğim bu meseleleri öylece bırakmaya karar veriyorum. Şüphesiz açık göz okuyucumuz baştan beri ağızda bu baklayı gevelediğimi fark etmiş, boş gevezeliğimle kıymetli zamanına kıyışına kızıp duruyordu. Ama benim cevabım hazır: bunu ilkin nezaketimden, ikinci olarak kurnazlığımdan yaptım. Hani "Baştan haber verdim ya!" demek ister gibiyim. Gene de "esaslı bir bütünlüğe" sahip olduğu halde romanımın kendiliğinden iki hikâyeye bölünmesine seviniyorum. Birinci kitabı okuyan öbürünü okuyup okumamak kararını kendisi verecektir. Tabii hiç kimseyi herhangi bir şeye zorlamaya imkân yoktur. Kitap, ilk hikâyenin ikinci sayfasından, bir daha açılmamak üzere bırakılabilir. Bununla beraber tarafsız kanaatlerinde yanılmamak için eseri yüzde

yüz sonuna kadar okumak isteyen nezaketli okuyucular da vardır; meselâ bütün Rus tenkitçileri böyledir. Onları hatırlayınca insanın içi ferahlıyor. Gene de, intizam severliklerini, titizliklerini bildiğim halde romanımı ilk hikâyesinden bırakmalarını en tabii haktan sayıyorum.

Önsözüm bundan ibaret. Bunun tam manasıyla fazlalık olduğunu kabul ediyorum ama bir kere yazıldıktan sonra kalsın bari...

Şimdi gelelim asıl konumuza.

KARAMAZOV KARDEŞLER

I

BİRİNCİ KISIM

Birinci Kitap

Bir Ailenin Hikâyesi

I

Fedor Pavloviç Karamazov

Aleksey Fedoroviç Karamazov; on üç yıl önceki korkunç, esrarlı ölümü bir zamanlar herkesin dilinde dolaşan (hatta şimdi bile aramızda unutulmamış olan) bölgemizin derebeyi Fedor Pavloviç Karamazov'un üçüncü oğluydu. Babasının ölümünü yeri gelince anlatacağım. Şimdilik, çiftliğinde ömrü boyunca hemen hemen hiç oturmamış bu çiftçinin sadece tuhaf bir tip olduğunu söylemekle yetineceğim. Sık sık rastlanan, yalnız kötü ve ahlâksız değil, üstelik kafasız ama kendi mal-mülk işlerini gayet iyi beceren kafasız tiplerdendi; zaten başkasına da aklı ermiyordu galiba. Meselâ Fedor Pavloviç aşağı yukarı sıfırdan işe başlamıştı. Mülkü pek önemliydi, ötekinin berikinin sofrasına kabullenmek, dalkavukluğunu yapmak için fırsat kollardı. Gene de öldüğü zaman üzerinde temiz para yüz bin ruble çıktı. Bu adamı bölgemizde herkes, ömrü boyunca münasebetsizin, deli dolunun biri saymıştı. Ama tekrar ediyorum: budalalığı yoktu. Böyle deli doluların çoğu hayli zeki, kurnaz kimselerdir. Deli doluluğu da kendine has, âdeta millî bir karakter taşıyordu.

İki kere evlenmişti, üç oğlu vardı. Büyük oğlu Dmitri Fedoroviç ilk karısından, öbür ikisi, İvan'la Aleksey, ikinci karısındanandı. Fedor Pavloviç'in ilk karısı Miusov'lardandı. Miusovlar, bölgemizin hayli zengin, asilliğiyle tanınmış, bir derebeyi ailesiydi. Kızlarının çeyizi, drahoması yerindeydi; güzeldi, hem de bugünkü nesilde sık sık rastlandığı halde o zamanın kızları arasında henüz tek tük görünen canlı bir zekâyâ sahipti. Bütün bunlara rağmen herkesin "mendebur" dediği, silik bir adama nasıl varabildiğini uzun boylu anlatmayacağım. Bundan önceki "romantik" nesilden bir genç kız tanırdım. Adamın birine birkaç yıl esrarlı bir aşk duyduktan sonra, onunla pekâlâ en tatlı bir şekilde evlenmek imkânı varken nedense kendi kendine birtakım aşılmaz engeller uydurarak sonunda, fırtınalı bir gece, kendini yüksek bir sahilden oldukça derin, akıntılı bir ırmağa atıp boğulmuştu. Bunu yüzde yüz kendine has bir kaprisle, sırf **Shakespeare**'in Ofelia'sına benzemek için yapmıştı. Hatta çok önceden beğenerek seçtiği kayanın manzarası o kadar güzel olmasaydı da bunun yerine dümdüz, basit bir su kenarı olsaydı belki intihar gerçekleşmezdi... Anlattığım vaka gerçekten olmuştur. Şu son iki üç nesilde de bu veya bunun gibi vakaların az olmadığına inanmak gerek. Şüphesiz Adelâida İvanovna Miusova'nın hareketinde hem yabancı bir tesirin hem de öfkeli bazı düşüncelerin tesiri olmuştu. Kadın belki de bağımsızlığını göstermek, toplumun nizamlarına, akrabalarıyla ailesinin boyunduruğuna karşı gelmek istemişti. İyilikçi muhayyilesi bir an için bile olsa onu Fedor Pavloviç'in taşıdığı "dalkavuk" unvanına rağmen, hep iyiye giden devrin en cesur, en alaycı insanlarından biri olduğuna inandırmıştı; oysaki adam kötü bir paskaldı, o kadar. Ayrıca kaçırılarak evlenmek de Adelâida İvanovna'yı büsbütün çekmişti. Fedor Pavloviç'e gelince, toplumdaki durumu yüzünden bu işe dünden hazırdı; ne bahasına olursa olsun istikbalini kurtarmak istiyordu, iyi bir aileye yamanıp üstelik kabarık bir drahoma almak, arayıp da bulamadığı şeydi. Aşk konusu ile ne gelin, hatta Adelâida İvanovna güzel kız olduğu halde ne de damat ilgiliydi. Şehvet düşkünü, yüz bulduğu her

kadının eteğine yapışan Fedor Pavloviç'in hayatında bu belki ilk defa olmuş, evlendiği kadın şehvet duygularını kamçılıyamadı.

Adelâida İvanovna kaçırılışından hemen sonra kocasına karşı sadece küçümseme duyduğunu anladı. Böylece evlenmelerinin nasıl sonuçlanacağı daha ilk adımda belli oldu. Miusovlar olanları uysallıkla karşılayarak kaçağın çeyiziyle drahomasını bile verdiler. Gene de karı kocanın hayatı tam bir derbederlik, daimî kavga içinde geçiyordu. Anlatılanlara bakılırsa, o sıralarda bile genç kadın kocasına göre daha asil, daha yüksek davranıyordu. Fedor Pavloviç, karısı parayı alır almaz yirmi beş bini olduğu gibi çekip üstüne oturdu; kadıncağz bir daha bir rublecik bile göremedi. Karısının payına düşen bir köyle oldukça iyi bir şehir konağını da üzerine geçirmek için uğraşıp duran herif, sonunda belki bunu da başaracaktı. Adelâida İvanovna kocasının arsızca direktmelerinden, dilenciliğinden o kadar bezmiş, iğrenmişti ki sadakası olsun diye boyun eğecekti. Bereket versin ailesi araya girerek anaforcuyu azıcık hizaya getirdi.

Karı kocanın sık sık dövüştüğü herkesçe biliniyordu. Hatta dayağı atanın Fedor Pavloviç değil, o ateşli, cesur, kabına sığmaz, son derece kuvvetli esmer kadın, Adelâida İvanovna olduğu söyleniyordu. Sonunda Adelâida İvanovna evini, kocasını bırakarak sefalet içinde yüzen papaz okulu mezunu bir öğretmenle kaçtı; 3 yaşındaki oğlu Mitya, babasının elinde kaldı. Fedor Pavloviç hiç vakit kaybetmeden evinde bir harem kurdu; içki âlemleri yapıyor, boş vakitlerinde vilâyeti bir baştan öbür başa dolaşıp gözyaşları içinde sağa sola kendisini terk eden Adelâida İvanovna'dan dert yanıyordu. O sıralarda, evlilik hayatına ait bir erkeğin anlatması hiç yakışık almayan bazı mahremiyetleri açıklıyordu. Zaten herkese karşı hakarete uğramış gülünç bir koca olarak görünüp, bunu ballandıra ballandıra anlatmaktan âdeta zevk duyuyor, böbürleniyordu. "Kederinize rağmen âdeta rütbe kazanmış bir haliniz var, Fedor Pavloviç!" diye takılanlar oluyordu. Hatta çoğu, yeni girdiği paskal kalıbının onu sevindirdiğini, durumundaki gülünçlüğü bile bile farkına varmadığını söylüyordu. Ama kim bilir, belki de saflığından böyle davranıyordu. Sonunda kaçağın izini bulmaya muvaffak oldu. Zavallı kadın papaz okulu öğrencisiyle Petersburg'a gitmiş, orada ipin ucunu büsbütün kaçırmıştı. Fedor Pavloviç hemen harekete geçti, Petersburg'a gitmek için hazırlıklara başladı; ne diye gideceğini kendi de bilmemekle beraber belki de giderdi... Ama kararını verdikten sonra yola çıkarken cesareti toplamak için üst üste içmeye başladı. Tam o sırada karısının ailesine kadının Petersburg'da öldüğü haberi geldi. Bir söylentiye göre oturduğu tavan arasında birdenbire hastalanarak tifodan; - başkalarına inanılırsa - açlıktan ölmüştü. Fedor Pavloviç karısının ölümünü sarhoşken haber aldı. Anlattıklarına göre o anda sokağa fırlamış, ellerini havaya kaldırarak "Azat ettin ey Tanrı!" duasını okumaya başlamış. Tiksindirici haline rağmen çocuk gibi ağladığını görenler ona acıdığını söylüyorlardı. Bir yandan kurtulduğu içici sevinirken öte yandan kurtarıcısına gözyaşı dökmesi de pekâlâ mümkün... Çoğu zaman insanlar hatta caniler bile, haklarında verdiğimiz hükümlerden çok daha saf, temiz ruhlu olurlar. Biz de öyleyiz.

II

İlk Oğlunu Başından Attı

Böyle bir adamın nasıl bir baba, ne biçim terbiyecisi olduğu tahmin edilebilir. Karısının ölümünden sonra, zaten beklendiği gibi babalığını unutmuş; Adelâida İvanovna'dan olan oğlunu büsbütün, temelli bırakmıştı. Buna sebep çocuğa karşı kin duyması yahut kocalık hislerinin hakarete uğraması değildi.

Sadece oğlunu unutmüş, aklından çıkarmıştı, o kadar, Fedor Pavloviç herkesi gözyaşlarıyla, sızlanmalarıyla bıktırırken evini safahat yuvası haline getirirken üç yaşındaki oğlu Mitya'yı [Mitya, Dimitri'nin küçültülmüş hali] evin sadık uşağı Grigori himayesine aldı. O da ilgilenmese zavallının sırtındaki gömleği değiştirecek kimse çıkmayacaktı. Anne tarafı da ilk zamanlar onu unuttur gibi oldu. Dedesi, yani Adelâida İvanovna'nın babası Bay Miusov o sıralarda hayatta değildi artık. Moskova'ya taşınan dul karısı, Mitya'nın anneanesi hastalanmış, kız kardeşleri kocaya varmıştı. Böylece Mitya iki yıla yakın bir zaman Grigori'de, bir uşak kulübesinde kaldı. Peder bey arada bir çocuğu hatırlasa bile (Varlığından, büsbütün habersiz olamazdı) safahat âlemlerine engel olmasın diye onu hemen kulübeye yollardı. Bir tesadüfle, o aralık ölen Adelâida Ivanovna'nın Piotr Aleksandroviç Miusov adındaki kardeş çocuğu Paris'ten dönmüştü. Miusov uzun yıllar Avrupa'da kalmıştı. O sıralar henüz çok gençti; bütün Miusov'lardan farklıydı. Aydın, başkentlerde yaşamış, ömrünün sonuna kadar tam manasıyla Avrupalı olabilmiş bir adamdı. Hayatının son yıllarında 40 - 50 [1840-50 yıllarını kastediyor] senelerinin hürriyetçileri arasına katılmıştı. Çalıştığı zamanlar gerek Rus gerek yabancı en büyük hürriyetçilerle münasebet kurmuş, Proudhon'la Bakunin'i şahsen tanımıştı. 1848 Fransız İhtilâli, dolaşmalarının sonuna rastlamıştı. İhtilâlin üç gününden bahsetmeyi pek severdi; lâf arasında, barikatlarda dövüşenlere karıştığını ima etmekten kendini alamazdı, Bu, gençliğinin en tatlı hâtıralarından biriydi. İçinde aşağı yukarı bin canla müstakil bir mülkü vardı. Son derece mükemmel çiftliği şehrimizin çıkışında başlar, meşhur manastırımızın hududuna dayanırdı. Piotr Aleksandroviç mirasını alır almaz, daha delikanlılığında nehirde haksız bir balık avlama yüzünden mi yoksa ormandan kesilmiş ağaçların zarar ziyarı için mi - pek bilemiyorum - "ruhban"a karşı dâva açmayı aydın bir vatandaşın ödevi saymıştı. Bir zamanlar ilgilendiği Adelâida İvanovna'yı unutmamıştı; Mitya'nın durumunu öğrenince gençlik hırsını, Fedor Pavloviç'e karşı duyduğu tiksintiyi unuttu. Fedor Pavloviç'le ilk olarak o zaman tanıştı. Çocuğu evlât edinip büyütme istediğini açıkça söyledi. Ondan sonra defalarca, Mitya bahsini açınca adamın bir müddet, hangi çocuğun sözü edildiğini kavrayamadığını, evinin bir köşesinde küçük bir oğlu bulunduğuna âdeta hayret ettiğini anlata anlata bitirememişti. Piotr Aleksandroviç'in anlattıkları büyütülmüş olsa bile büsbütün asılsız değildi. Zaten Fedor Pavloviç öteden beri kendine has kırıtmalarıyla karşınıza hiç ummadığımız bir rolde çıkmaya bayılırdı. Hem bunu hiç gerekmezken, hatta o seferki gibi, kendi zararına yapardı. Hoş bu yalnız Fedor Pavloviç'de değil, birçok kimsede, hatta pek çok akıllı insanda rastlanan bir özelliktir.

Piotr Aleksandroviç işe canla başla sarıldı. Mitya'ya annesinden çiftlikle bir ev, bir hayli arazi kaldığı için (Fedor Pavloviç'le beraber) çocuğun vasiliğine tayin edildi. Mitya annesinin kuzeninin evine geçti. Piotr Aleksandroviç bekârdı; çiftlik kiralalarını toplayıp işlerini yola koyduktan sonra hemen uzun zaman için Paris'e döndü. Çocuğu Moskovalı yaşlı bir yakın akrabasına emanet etti. Paris'e iyice yerleşince, hele sonraları üzerinde derin izler bırakan, ömrü boyunca unutmadığı mahut Şubat ihtilâli başlayınca Piotr Aleksandroviç, çocuğu tamamıyla unuttu. Moskovalı hanımefendi öldükten sonra Mitya'yı evli kızlarından biri yanına aldı. Böylece çocuk, galiba dördüncü defa yuva değiştirmiş oldu. Ama şimdi bundan uzun uzadıya bahsedecek değilim: nasıl olsa ilerde Fedor Pavloviç'in ilk oğlunun sözünü çok edeceğiz. Şimdilik romanıma başlamak için gereken bazı bilgileri vermekle yetineceğim.

Fedor Pavloviç'in oğullarından yalnız Dimitri Fedoroviç bir dereceye kadar varlıklı olduğu, rüşünü ispat ettikten sonra kimsenin eline bakmak zorunda kalmayacağı inancı içinde büyümüşü. Delikanlılığı ve gençlik yılları pek derbeder geçti: Jimnazı [Orta öğretimin yapıldığı okul, lise.] bitirmeden askerî okula girdi. Bitirince Kafkasya'ya gitti, rütbe kazandı; düelloda dövüştüğü için azledildi,

tekrar yükseldi, sefahate daldı, hayli para yedi. Fedor Pavloviç, ancak rüştünün ispat ettikten sonra para yollamaya başladığı için Dmitri o zamana kadar epey borçlandı. Babası, Fedor Pavloviç'i ilk olarak reşit olduktan sonra, bilhassa mal mülk meselelerini konuşmak için bölgemize geldiği zaman görmüş tanıdı. Galiba, dünyaya gelmesine vesile olan adamdan daha o gün hoşlanmamıştı. Yanında pek az kaldı; bir miktar para kopardıktan sonra hemen gitti. Konuşmaları sırasında çiftlik kirasını bundan sonra nasıl alacağını da konuştu, işin garibi, bu buluşmada Fedor Pavloviç'den çiftliğinin ne gelirini ne de hakiki değerini öğrenebildi. Fedor Pavloviç, Mitya'nın serveti hakkında büyütülmüş, yanlış bir fikir taşıdığını daha ilk anda anlamıştı. (Bunu unutmamak lâzım.) Fedor Pavloviç'in kendine göre hesapları olduğu için buna memnundu. İncelemeleri ona delikanlının hoppa, deli dolu, sabırsız, bazı tuhafliklara sahip hovardanın, yarını düşünmeden eline ne geçerse tüketene kadar gününü gün etmeye bakan düşüncesizin biri olduğunu göstermişti. Fedor Pavloviç Mitya'nın bu zayıf taraflarından faydalanmaya başladı; arada bir, az bir miktar göndererek onu başından savıyordu. Sonunda, sabrı tükenen Mitya babasıyla alacak verecek işini kökünden halletmek için şehrimize ikinci defa geldi. Ama hiçbir alacağı kalmadığını duyunca şaşkınlığından neye uğradığını bilemedi. Güya babasından öyle çok para çekmişti ki hesaba vurulacak olsa üstelik borçlu çıkacaktı... Vaktiyle kabul ettiği bazı anlaşmalara göre herhangi bir hak iddiasında da bulunamıyordu. Genç adam hem şaşırırdı hem de buna yalan, hile karıştığından şüphelendi, kapıldığı hiddetten çılgına döndü.

İşte bu durum romanımın, daha doğrusu romanın dış konusunu teşkil eden facianın sebebi olmuştur. Şimdilik bu romana geçiyorum. Ama daha önce Fedor Pavloviç'in öbür iki oğlundan, Mitya'nın kardeşlerinden bahsedip nenin nesi olduklarını açıklamak gerek.

III

İkinci Evlenme ve İkinci Çocuklar

Fedor Pavloviç dört yaşındaki Mitya'yı başından attıktan az sonra ikinci defa evlendi. Bu evlilik sekiz yıl kadar sürdü. İkinci karısı Sofya İvanovna da hayli gençti. Fedor Pavloviç onu başka bir vilâyetten, bir Yahudi'yle birlikte oraya kârlı işler peşinde gidişinde almıştı, içip eğlenen, hovardalık eden Fedor Pavloviç bir yandan kazançlı işler yaparak elindeki artırmak için fırsatı kaçırmazdı. Çoğu da boşa gitmez ama bunu bin bir dolap çevirerek başarırdı.

Sofya İvanovna "öksüzlerden"di; küçükken kimsesiz kalmıştı. Tanınmamış bir diyakozun kızıydı. General Vorohov'un meşhur dul karısının zengin evinde büyümüşü. Kocakarı öksüzün koruyucusu, yetiştiricisi olduğu halde kızın canını çıkarıyordu. Tafsilâtını pek bilmiyorum ama işittiğime göre general karısının sessiz, yumuşak başlı evlâtlığı günün birinde velinimetinin dırdırına dayanamamış, kilerin duvarına çivi çakıp bağladığı ipi boynuna takarak kendini asarken kurtarılmıştı... Kocakarı aslında fena bir insan değildi, can sıkıntısından şımarıklık ediyordu. Fedor Pavloviç Sofya'yı istedi. Kız tarafı soruşturma yaptıktan sonra kapıdan kovuldu. Bunun üzerine Fedor Pavloviç, ilk evlenmesinde olduğu gibi, kıza onu kaçırmayı teklif etti. Sofya nişanlısı hakkında daha etraflı bilgi edinmiş olsa büyük bir ihtimalle ona varmazdı. Fakat Fedor Pavloviç başka bir vilâyettendi. Hem de velinimetinin yanında kalmaktansa ölümü göze alan on altı yaşında bir kızcağız başka ne yapabilirdi! Böylece zavallı, kadın velinimetinden erkek velinimetine geçti. Fedor Pavloviç bu defa zırnık alamadı. çünkü general karısı kızmış, üstelik ikisine de beddua etmişti. Ama o zaten bir şey almayı ummuyordu: karısının temiz genç kız güzelliğine, bilhassa saf, masum görünüşüne kapılmıştı. Şehvet

düşkünü Fedor Pavloviç o zamana kadar ancak kaba kadının güzelliğinden hoşlanırdı. Sofya ile tanıştıktan sonra kendine has pis kikhiklemeleriyle, "Onun o masum bakışı yok mu, ustura gibi kalbimi paraladı" sözlerini dilinden düşürmez olmuştu. Kızın bu hali ahlâkça düşük adamın şehvetini tahrik etmeye yarıyordu Maddi bir menfaati olmadığı için Fedor Pavloviç'in karısına pek aldırdığı yoktu. Kendisine karşı suçlu durumda gördüğü, "hayatını kurtardığı" için kadının görülmemiş tevazuundan, sessizliğinden faydalanarak aile hayatının en basit kaidelerini ayak altına aldı: evine kötü kadınlar getirerek âlemler yapıyordu. Dikkate değer bir nokta da, asık suratlı, aptal, inatçı bir ukalâ olan ve eski hanımı Adelâida İvanovna'dan nefret eden uşak Grigori'nin bu defa yeni hanımdan yana çıkması idi. Onu savunuyor, Fedor Pavloviç'le hanımı yüzünden bir uşağa yakışmayacak şekilde kavga ediyordu. Hatta bir keresinde tertip edilen eğlentiye gelmiş aşüfteleri dağıtıvermişti. Sonunda talihsiz, küçüklüğünden beri hep korkular içinde olan genç kadın bir çeşit sinir hastalığına tutuldu. Bu hastalığa çoğu zaman basit tabakada ve köylü kadınları arasında rastlanır, "havaleli" derler bunlara... Korkunç histeri buhranlarından sonra hastanın zaman zaman aklını kaybettiği olurdu. Gene de Fedor Pavloviç'e iki erkek çocuk doğurdu. İvan evlendiklerinin senesinde, Aleksey üç yıl sonra dünyaya geldi. Annesi öldüğü zaman küçük Aleksey dördüne basmıştı. Tuhaftır ama annesini, tabîî hayal meyal olarak, ömrünün sonuna kadar hatırladığını iyice biliyorum. Anneleri ölünce iki kardeş tıpkı ağabeyleri Mitya'nın durumuna düştüler, babaları onları da yüzüstü bırakıverdi. İki çocuk bahsettiğimiz Grigori'nin ellerine, kulübesine düştü. Annelerinin velinimetini, onu büyüten deli bozuk general karısı yetimleri orada buldu. Hayattaydı; sekiz yıl önce uğradığı hakareti bir türlü hazmedememişti. "Sofyası"nın, başına gelenleri bir bir biliyordu. Kadının hastalığını, daldığı çirkefi duydukça birkaç kere dalkavuklarına,

— Hakketti; demişti. Tanrı nankörlüğünü cezalandırıyor!

Sofya İvanovna'nın ölümünden tam üç ay sonra general karısı birdenbire şehrimize, doğruca Fedor Pavloviç'in evine damladı. Şehirde topu topu yarım saat kaldı ama epey iş gördü. Akşam vaktiydi. Sekiz yıl yüzünü görmediği Fedor Pavloviç onu çakır keyif karşıladı. Anlattıklarına göre, uzun boylu konuşmaya lüzum görmeden, adamla karşılaşır karşılaşmaz ortalığı iki yaman şamarla çınlattı. Sonra saçlarına yapışarak üç kere yukardan aşağı tartakladı ve bir kelime söylemeden çocukların yanına, kulübeye yollandı. Küçükleri yüzgöz kir pas içinde, üst başları da öyle bulunca bir tokat da Grigori'ye aşk etti. Çocukları hemen götürüvereceğini söyleyerek oldukları kılıkta bir battaniyeye sardı. arabasına bindirdi, oturduğu şehre götürdü. Grigori, tokadı sadık bir köleye yakışır bir halle kabul etti, hiç sesini çıkarmadı. İhtiyar hanımefendiyi arabaya bindirirken yarı beline kadar eğilerek ağır ağır, Tanrı'nın "öksüzlere yaptığı bu iyilik için onu kat kat mükâfatlandıracağını" söyledi. General karısı, araba hareket ederken,

— Hadi oradan avanak! diye onu tersledi.

Fedor Pavloviç bu işte kârlı olduğunu anlamıştı; general karısının çocuklarını büyütmesine tek bir noktaya itiraz etmeksizin resmi yoldan da rızasını gönderdi. Yediği tokat hikâyesini bütün şehir doğrudan doğruya ağzından dinledi.

General karısı kısa zaman sonra öldü; fakat vasiyetnamesinde iki küçüğe biner ruble bıraktı. "Bu para tamamen çocukların tahsiline sarf edilecek ve reşit olana kadar onların bakımını sağlayacaktır. Böyle çocuklara bu para çoktur bile. Azımsayan varsa kendi kesesini açar... Vesaire, vesaire..." Vasiyetnameyi ben kendim okumadım ama bu çeşit garip bir şey olduğunu ve çok tuhaf bir üslûpla yazıldığını işittim. Kocakarının asıl mirasçısı oranın vilâyet asilzadeleri başkanı [Eski Rusya'da her vilâyette asiller zümresinin bir başkanı bulunurdu.] Yefim Petroviç Polenov idi. Namuslu bir adamdı; Fedor

Pavloviç'e mektup yazdı. Adamın, çocuklarının bakımı için para yollamaya hiç niyeti olmadığını hemen anladı. Aslında Fedor Pavloviç hiçbir zaman açıktan açığa reddetmezdi, yalnız işi sürüncemede bırakırdı, bazen, duygulu duygulu dil de dökerdi... Bunun üzerine Polenov çocuklarla kendisi ilgilendi. Küçük Aleksey'i o kadar sevmişti ki çocuk uzun zaman evinde kaldı. Bu noktaya baştan beri okuyucuların dikkatini çekmek isterim. İki genç tahsil terbiyelerini tamamen bu eşine az rastlanır, son derece asil, insan ruhlu Yefim Petroviç'e borçluydular. Yefim Petroviç, general karısının bıraktığı paraya hiç dokunmadı. Böylece çocuklar reşit oldukları zaman bin rubleleri faiziyle bir misline yükselmişti. Her birinin tahsiline sarf edilen para her halde binden fazlaydı, iki kardeşin çocukluğuyla ilk gençliğinin tafsilâtlı hikâyesine şimdilik girişmeden sadece birkaç noktadan bahsedeceğim. Gene de büyüğü İvan hakkında kısaca şunları söyleyeyim: içine kapanık, somurtkan bir çocuktur. Çekingen olmakla beraber daha on yaşındayken, el evinde, el ekmeği yiyerek büyüdükleri, babalarının yüz kızartıcı bir adam olduğuna dair düşünceler içinde yer etmişti. Bu çocuğun (işittiğime göre) henüz pek küçük yaştan okumaya karşı üstün bir kabiliyeti vardı. Nasıl olduğunu iyice bilmiyorum, galiba İvan on üç yaşındayken Yefim Petroviç'in evinden Moskova'ya jimnazlarından birine gitmek için ayrılmıştı. Geceleri, Yefim Petroviç'in çocukluk arkadaşı tecrübeli, zamanın ünlü bir terbiyecisinin pansiyonunda kalıyordu. İvan'ın sonraları söylediğine göre, Yefim Petroviç buna "taşkın iyilikseverliğinden" lüzum görmüştü... Adam, üstün kabiliyetli çocukların en yüksek terbiyeciler elinde yetiştirilmesi gerektiğine iyice inanmıştı. Delikanlı jimnazı bitirip üniversiteye girdiği zaman artık ne Yefim Petroviç ne de pek dirayetli terbiyeci hayattaydı. İvan, deli bozuk general karısının bıraktığı ve binden iki bine yükselen parayı, biraz da Yefim Petroviç'in idaresizliğinden, bir de bizde âdet olan bir sürü formalite, ihmal yüzünden hayli zaman alamadı. Bu sebepten üniversitede ilk iki yıl iyice sıkıntı çekti; hem okudu, hem hayatını kazanmak zorunda kaldı. Bu arada babasını arayıp sormaya hiç yanaşmadı. Belki gururundan, belki adamı küçümsediği için hareket etti. Belki de hisse kapılmadan, gerçeği görerek babasından ona hayır gelmeyeceğini anlamıştı. Öyle veya böyle genç adam kendini şaşkınlığa kaptırmadı, iş buldu. Önce saati yirmi kapikten ders verdi, sonra çeşitli gazetelere başvurdu. "Gören" imzasıyla sokak vakalarına dair onar satırlık yazılar yazmaya başladı. Söylediklerine göre, fıkralarının heyecanlı, gıdıklayıcı ifadesi okuyucuların pek çabuk dikkatini çekti. İvan bu bakımdan da büyük şehirlere tahsile gelip sabahtan akşama kadar Fransızcadan tercümeler yapan yahut kopya işleri için gazete idarehanelerinin kapılarını aşındıran birçok fakir, zavallı kız ve erkek gençten ne kadar üstün olduğunu gösterdi. İvan Fedoroviç sonradan da gazetelerle ilgisini kesmedi. Üniversitenin son yıllarında ilmî eserler hakkında tenkitler yazmaya başladı; böylece edebiyatçılar âleminde de tanındı. Bununla beraber geniş okuyucu kitlesinin dikkatini çekip âdeta birden sivrilivermesi ancak son zamanda, o da tesadüfen oldu. Hayli meraklı bir vaka bu... Üniversiteyi bitirdikten sonra, iki bin rublesiyle Avrupa'ya gitmeye hazırlanan İvan Fedoroviç bir gün büyük gazetelerden birinde garip konulu bir makale yayınladı. Makale, konuyla ilgili olmayanların bile dikkatini çekti. İşin tuhafı tabiat bilimleri üzerine ihtisas yapmış İvan bu konuya her halde tamamıyla yabancı olmalıydı. Makale, o zaman her yerde sözü edilen kilise mahkemesi meselesine dairdi. İvan bu hususta mevcut fikirleri tahlil ettikten sonra kendi görüşünü açıklıyordu. Bütün önem makalenin umumi havasında ve tam manasıyla umulmadık sonuçtaydı. Yazı, kilise adamlarını, yazarın kendilerinden olduğuna inandırıyor. Öte yandan onlarla beraber yalnız lâikler değil, inkarcılar bile yazı sahibini alkışladılar. Sonunda bazı anlayışlı kimseler bu makalenin sadece küstahça bir mizah, bir alaydan ibaret olduğuna karar verdiler. Bu olaydan bahsetmemin sebebi, o sıralar söz konusu makalenin civarımızdaki manastıra da ulaşmasıydı.

Oradakiler de kilise mahkemesi konusuyla ilgileniyorlardı. Yazı orada da herkesi şaşırttı. Yazarın adını öğrendikten sonra, onun "şu Fedor Pavloviç'in" oğlu oluşuyla büsbütün ilgilendiler. O aralık makale sahibinin kendisi de çıkageldi.

Hatırlıyorum, İvan Fedoroviç'in bize niçin geldiğini o zaman bile endişeyle kendi kendime soruyordum. Pek çok olayın başlangıcı olan bu manalı geliş, benim için uzun zaman, hatta hemen hemen daima anlaşılmaz bir mesele olarak kalmıştır. Zaten bu kadar okumuş, gururlu, görünüşte itidal sahibi bir gencin, ömrü boyunca onu ihmal eden, arayıp sormayan, oğlu istese bile para vermeye hiçbir suretle yanaşmayacak olan - bununla beraber oğulları İvan ile Aleksey'in günün birinde gelip para isteyeceklerinden ödü kopan - böyle bir babanın batakhanesine ansızın damlaması pek tuhaftı. Hâlbuki genç adam bu babanın evine gelip yerleşiyor, yanında iki ay kalıyor, üstelik gayet de iyi geçiniyorlar. Son nokta yalnız beni değil, pek çok kimseyi şaşırtmıştı. Önceden de sözünü ettiğim Fedor Pavloviç'in ilk karısının akrabası Piotr Aleksandroviç Miusov o sıralar temelli yerleştiği Paris'ten gelmiş, çiftliğinde oturuyordu. Merakını çeken gençle tanışmış; arada bir onunla, için için kızarak, ilmî tartışmalara girişiyordu. Hatırimda kaldığına göre, İvan'ın haline en çok hayret eden oydu. Bahsi açılınca, "Mağrur; diyordu. Para kazanıyor; şimdi bile Avrupa'ya gidecek kadar parası var. Şu halde burada ne arıyor? Babasından para istemek için gelmediği gün gibi açık; o adamın metelik koklatmayacağı malûm. İçkiyle sefahatle başı hoş değil; buna rağmen ihtiyar onsuz yapamaz oldu, o kadar kaynaşmışlar!"

Gerçekten öyleydi, genç adam babasına âdeta tesir ediyordu. Öteki bazen sözünü dinler gibi oluyor, ara sıra müthiş hırçınlığı tuttuğu halde gene de kendini toparlıyor, daha edepli hareket ediyordu.

İvan Fedoroviç'in daha çok ağabeysi Dmitri Fedoroviç'in ricasıyla, kısmen onun işleri için geldiği ancak sonradan anlaşıldı. Ağabeysiyle yeni tanışmış, oraya gelişinde ilk defa görüşmüşlerdi. Bununla beraber, daha çok Dmitri Fedoroviç'i ilgilendiren önemli bir iş hakkında Moskova'dan gelmeden önce mektuplaşmaya başlamışlardı. Bunun ne gibi bir iş olduğunu okuyucu, sırası gelince bütün teferruatıyla öğrenecektir. Bununla beraber özelliklerini öğrendikten sonra bile ben İvan Fedoroviç'i esrarlı bir şahıs olarak görüyor, bize gelişini bir türlü açıklayamıyordum.

Şunu da ilâve edeyim ki İvan Fedoroviç'de o zaman babasıyla kavgalı, hatta davalı olan ağabeysiyle Fedor Pavloviç'in arasını bulmaya çalışan uzlaştırıcı bir hal vardı.

İşte bu aile o zaman ilk olarak bir araya geldi, fertlerden bazıları ilk defa birbiriyle karşılaştılar. Yalnız en küçük oğul Aleksey Fedoroviç, şehrimize bir yıl önce geldiği için öbür kardeşlerine göre daha eskiydi. Aleksey'i roman sahnesine çıkarmadan önce, ona ait önsöz şeklinde bir hikâyeyi anlatmak bana pek güç geliyor. Gene de onun hakkınca bu önsözü yazmak gerekecek; böylece hiç olmazsa gayet tuhaf bir meseleyi, müstakbel kahramanımı okuyuculara ilk sahnesinden beri rahip namzedi cübbesinde takdim etmemin sebebini bir dereceye kadar açıklayabileceğim. Evet, Aleksey o sıralar bir yıla yakın bir zamandır manastırdaydı, galiba ömrünün sonuna kadar da oraya kapanmaya hazırlanıyordu.

IV

Üçüncü Oğul Alyoşa

[Alyoşa, Aleksey'in küçültülmüş şeklidir.]

O sıralarda henüz yirmi yaşındaydı. (Ortanca kardeşi İvan yirmi dördündeydi; ağabeyleri Dmitri yirmi sekizine basmıştı.) Her şeyden önce şunu söyleyeyim ki Alyoşa dediğimiz bu delikanlı hiç de sofu değildi; hatta bence, dine büyük bir bağlılığı bile yoktu. Hakkındaki fikrimi hemen söyleyeyim: henüz olgunlaşmamış bir insan severdi. Manastır hayatına atılması sırf bu hayat o zaman ona tesir ettiği için ve ölümlü dünyanın kötülük dolu karanlığında bunalmış ruhunun kurtuluşunu ancak bunda görmesindendi. Onu manastır hayatına hayran eden orada karşılaştığı ve fikrinde, olağanüstü bir insanı olan manastırımızın meşhur Staretz'i [Staretz-ihiyar, dede; Tarikat babalığına benzer bir anlamı vardır.], Zosima idi. Alyoşa coşkunun kalbinin ilk sıcak sevgisiyle ona bağlanmıştı. Gerçi, bu çocuğun öteden beri, hatta beşikteyken bile tuhaf olmadığını iddia edemem. Zaten, annesini kaybettiği zaman dört yaşında olduğu halde yüzünü, okşamalarını, "karşımda canlıymış gibi..." diyerek hayatının sonuna kadar unutamamıştı. Herkesçe bilindiği gibi bu, çeşit hatıralar insanın pek küçüklüğüne, hatta iki yaşına ait olabilir. Fakat bu daima, artık silinmiş muazzam bir tablonun bıraktığı karanlıkta ışıldayan bir noktacı halindedir. Alyoşa için de öyleydi. Hatıralarında sadece sakin bir yaz akşamı kalmıştı. Açık bir pencere, pencereden çaprazlama giren güneş ışığı... (En iyi de bunu hatırlıyordu...) odanın köşesinde bir ikon [kutsal tasvir.] önünde yanan kandil; ikonun karşısında diz çökmüş annesi! Kadın histeri buhranına tutulmuş gibi haykırıp çığlıklar atıyor, ağlıyor, Alyoşa'yı canını acıtıncaya kadar kucaklıyor, dua ederek kutsal Ananın himayesini yalvarıyormuş gibi çocuğu ikona doğru uzatıyor... Birdenbire koşarak odaya giren dadı telâşla çocuğu kollarından çekiyor... Tablo buydu işte. Alyoşa annesinin o andaki yüzünü de hatırlıyordu. Söylediğine göre, vecd içinde, harikulâde güzeldi! Çocuk bu hâtırasından pek az kimseye bahsederdi. Küçükken ve ilk gençliğinde her karşılaştığı kimseye açılmak âdeti yoktu, hatta konuşkan değildi. Bu, etrafa güvenmemesinden, çekingenliğinden yahut insan sevmezliğinden ileri gelmiyordu. Tam tersine bu, bambaşka, son derece şahsi, başkalarını hiç ilgilendirmeyen ve Alyoşa'ya etrafta her şeyi unutturabilen iç kapanıklığıydı. Yoksa Alyoşa insanları severdi, bütün ömrünce onlara tam bir inançla bağlanmıştı. Gene de hiç kimse delikanlıya bönün, safın biri gözüyle bakmamıştı. Halinde, gençliğinden ömrünün sonuna kadar insanlara hâkimiyet, onları suçlu görmek istemediğini, sulandırmayacağını belirten bir ifade vardı. Sanki her hareketi hoş karşılayıp, ayıplamıyor gibi görünüyor, gene de çoğu zaman acı acı üzülmekten kendini alamıyordu. Gitgide bu bakımdan kendine o derece hâkim oldu ki ilk gençliğinde bile hiçbir şeyi yadırgamaz, hayrete düşmez, ürkmez hale geldi. Yirmisine bastığı sırada ahlâksızlık yuvası olan babasının evine düştü. Tam manasıyla iffetli, temiz çocuk karşılaştığı rezaletlere tahammül edemedikçe oradakileri küçümsemeden, ayıplamadan sessizce çekilip gidiyordu. Ötekinin berikinin sığıntısı olarak yetişen babası duyguları incelemiş, hakareti çabuk sezen bir adamdı. Oğlunu "pek içinden pazarlıklı şey..." diye itimatsızlıkla, soğukça karşıladı. Ama sonradan, hemen hemen iki hafta içinde, boynuna atılmaya, kucaklaşmaya başladı. Gerçi bunlar içkinin verdiği duygulanmayla, sarhoşluk gözyaşları içinde yapılıyordu. Gene de Alyoşa'yı içten, bütün ruhuyla, onun gibi bir adamın o zamana kadar bilmediği bir şekilde sevdiği yüzde yüzdü.

Zaten çocuğu nereye gitse herkes severdi; bu, küçüklüğünden beri böyleydi. Evinde büyüdüğü velinimet Yefim Petroviç Polenov'un ailesi de Alyoşa'ya kendi çocuklarından ayırt etmeyecek kadar bağlıydı. Hâlbuki o eve girdiği zaman kendini sevdirmek için birtakım hesaplı kurnazlıklara, desiselere başvuracak, yaltaklanma sanatını becerecek yaşta değildi. Hiçbir vasıtaya başvurmadan, kendini sırf kendisi için sevdirmek kabiliyeti onda doğuşandı. Okulda da öyleydi; hâlbuki okul çocuklarının Alyoşa gibilerini itimatsızlıkla, bazen alayla, hatta nefretle karşıladığı olur. Arkadaşlarından ayrı durmayı, bir başına düşüncelere dalmayı âdet edinmişti. Daha çok küçük

yaşlarda bile, tek başına bir köşeye çekilerek kitap okumaya bayılırdı. Gene de öğrencilerin hepsi onu seviyordu, mezun olana kadar okulun gözbebeği idi. Fazla hareketli, hatta her zaman neşeli de değildi. Ama ona bakan bunu somurtkanlığına! vermez, bilâkis, sakın, samimî olduğunu anlardı. Arkadaşları arasında kendini göstermeyi sevmezdi. Belki bu yüzden kimseden çekindiği de yoktu, hâlbuki çocuklar pervasızlığıyla gururlanmadığını, âdeta cesaret ve pervasızlığının farkında olmadığını görüyorlardı. Hiç kin tutmazdı. Kalbini kırmış bir arkadaşının sonradan söylediği bir sözü cevapsız bırakamaz yahut saf, içten, aralarında bir şey olmamış gibi bir halle kendisi konuşmaya başlardı. Hem de bunu yaparken hakareti nasılsa unutmuş yahut bilerek affetmiş hali de yoktu; sadece yapılanı hakaret saymıyor, böylece çocukları büsbütün kendine bağlıyordu. Yalnız bir özelliği ilk sınıflardan son sınıflara kadar bütün jimnaz arkadaşlarının Alyoşa'ya takılmasına sebep oluyordu; ama bunu kötü bir alay maksadıyla değil, sırf eğlenmek için yapıyorlardı. Alyoşa'nın vahşice, hırslı bir utangaçlığı, iffeti vardı. Kadınlara ait o mahut konuşmalara hiç tahammülü yoktu. Böyle konuşmalar yazık ki okullarda iyice yer etmiştir. Çocuk denecek yaşta, ruhu, kalbi temiz gençler sınıfta aralarında, sırası gelince kaba saba askerlerin bile yüksek sesle ağza alamadıkları konulardan, sahnelerden bahseder, hayal kurarlar. Hem askerler, bu yaşça körpe, aydın, yüksek muhitten gençlerin bildiklerinin, anladıklarının çoğunun cahilidir. Bunda gerçek bir mânevi düşüklük, içten bir hayasızlık henüz yoktur ama dış belirtileri kendini göstermektedir. Hareketlerini çoğu zaman ayrı, ince bir zevk, taklide değer bir kabadayılık sayarlar. "Alyoşka Karamazov"un "böyle" konular açıldığı zaman hemen kulaklarını tıkadığını görünce bazen etrafını sararak, ellerini zorla ayırıp kulaklarına açık saçık şeyler bağırırlardı. Alyoşa debelenir, kendini yere atarak yumulurdu. Bu şakalara sessizce, afacanlara kızmadan, onları terslemeden hakarete karşılık vermeden katlanırdı. Sonunda onu rahat bıraktılar; "Küçük hanım" diye takılmıyor, sadece söz oraya gelince âdeta acıyarak bakıyorlardı. Sınıfta daima en iyi okuyanlar arasında olduğu halde hiçbir zaman birinciliği almamıştı.

Yefim Petroviç öldükten sonra Alyoşa iki yıl daha vilâyet jimnazında kaldı. Yefim Petroviç'in dertli dul karısı kocasının ölümünden hemen sonra hep kız ve kadınlardan ibaret aile halkını toplayıp uzun zaman için İtalya'ya gitti. Alyoşa o zamana kadar hiç görmediği Yefim Petroviç'in uzak akrabalarından iki bayanın evine yerleştirildi. Orada ne şartlarla bulunduğunu hiç bilmiyordu. Alyoşa'nın bir özelliği de kimin hesabına geçindiğini hiçbir zaman araştırmamasıydı. Bu bakımdan ağabeyi İvan Fedoroviç'in tam zıddıydı. Öteki, üniversitenin ilk iki yılında çalışarak ekmeğini kazanmıştı; çocukluğunda da velinimetinden yediği lokmalar boğazına dizilirdi. Aleksey'i tabiatındaki bu gariplik yüzünden fazla ayıplamak mümkün değildi galiba. Çünkü onunla daha ilk tanışmada bu mesele ortaya çıkınca Aleksey'in bir çeşit meczup bir genç olduğu kanaatine varılırdı. Eline koca bir servet geçse ilk isteyene, hem de bir hayır işine mi yoksa bir dalavere tuzağına mı sarf edileceğini hiç düşünmeden, verirdi. Doğrusunu söylemek gerekirse, tam manasıyla olmamakla beraber, paranın değerini bilmiyordu. Cep harçlığı istemek âdeti değildi; verilince parayı haftalarca ne yapacağını bilmez yahut çabucak çarçur ediverirdi. Para ve basitçe bir namus anlayışı konusunda pek titiz olan Piotr Aleksandroviç Miusov, zamanla Aleksey'i iyice inceledikten sonra şöyle bir hikmet savurdu: "İşte belki dünyada bir eşine daha rastlanamayacak bir adam onu tek başına aç, susuz milyonluk yabancı bir şehre bırakın; ne açlıktan ne susuzluktan ölür. Çünkü hemen karnını doyuran, onu yerleştiren biri bulunur. Böyle biri çıkmasa bile kendisi yerleşir, hem bunu zahmetsizce, küçülmeden yapar. Onu üzerine alan da ağırlığını duymaz, belki de tam tersine memnun kalır."

Alyoşa jimnazı tamamlayamadı. Bitirmesine bir yıl kala, yanlarında kaldığı iki bayana, birdenbire, hatırına gelen bir iş için babasına gideceğini haber verdi. Kadınlar pek üzüldüler, hatta bırakmak

istemediler. Yol masrafı çok tutmuyordu; bayanlar Alyoşa'nın ölen velinimetinin ailesi Avrupa'ya giderken hâtıra olarak verdikleri saati rehine koymasına müsaade etmediler. Bolca para verdiler, ayrıca yeni bir kat elbise ve çamaşır aldılar. Fakat Alyoşa paranın yarısını geri vererek ille üçüncü mevkide seyahat edeceğini söyledi. Şehrimize gelince, babasının,

— Tahsilini bitirmeden ne diye geldin! sorusunu cevapsız bıraktı. Her zamanki gibi düşünceli bir hali vardı. Az sonra annesinin mezarını aradığı anlaşıldı. Ama her halde gelişinin sebebi sadece bu değildi. İhtimal, ruhunun derinliğinden kabarıp dayanılmaz bir kuvvetle onu yeni, meçhul bir yola çekenin ne olduğunu o zaman kendisi de bilemiyor, açıklayamıyordu. Fedor Pavloviç ikinci karısının gömülü olduğu yeri gösteremezdi, çünkü cenaze gününden sonra bir daha mezarlığa adım atmamıştı; aradan epey zaman geçtiği için yeri büsbütün unutmuştu.

Söz Fedor Pavloviç'e gelmişken biraz da ondan bahsedelim. Bir aralık hem epey zaman için şehrimizden ayrılmış, dışarda oturmuştu. İkinci karısının ölümünden üç dört yıl sonra Rusya'nın güneyine gitti. Dolaşa dolaşa Odesa'ya düştü, orada birkaç yıl kaldı. Odesa'da önce "çiftlikler, çiftlikçiler, çift bozuntuları ve çift yavrularıyla" tanışmış. Sonunda yalnız çiftliklerden değil, "Musevilerden bile itibar görmüş." Besbelli o zamanlar para yapmak, parayı taştan çıkarmak hünerinin en parlak devresiydi. Şehrimize temelli olarak yerleşmesi Alyoşa'nın gelişinden üç yıl öncesine rastlar. Eskiden tanıyanlar onu, yaşı pek ileri olmadığı halde, iyice çökmüş buldular. Halinde kibarlıktan çok küstahlık vardı. Eski paskalda, başkalarını paskal haline sokmak arsızca bir ihtiyaç halini almıştı. Kadınlarla yaptığı rezilce âlemler eskisinden de iğrençti. Az zamanda kasabamızda birçok yeni meyhanenin kurucusu oldu. Yüz bin rublelik yahut bundan pek az aşağı bir adam olduğu belliydi. Şehir ve kasaba halkından pek çok kimse, şüphesiz gayet sağlam şartlarla ona borçlanmıştı. Fakat son zamanda Fedor Pavloviç kendini bıraktı, muvazenesi, şuuru günden güne kayboluyordu, düşüncesinde eski intizam kalmamıştı; konuşurken konudan konuya atlıyordu. Hayli ihtiyarlanmış efendisine zaman zaman lalalık eden vefakâr uşak Grigori olmasa Fedor Pavloviç'in başı kim bilir kaç kere derde girerdi. Alyoşa'nın gelişi ona manen tesir etti; vakitsiz ihtiyarlanmış adamın ruhunda çoktandır boğula kalmış bazı duygular uyanır gibi oldu. Alyoşa'ya bakarak sık sık,

— Bir şey söyleyeyim mi, sen tıpkı bizim havaleliye benziyorsun! diyordu. (Alyoşa'nın annesinden böyle bahsederdi.)

"Havaleli"nin mezarını Alyoşa'ya gösteren uşak Grigori oldu. Onu bir gün şehir mezarlığına götürdü, en uzak bir köşede üstü dökmeden, ucuzca fakat temiz bir mezar gösterdi. Üzerinde ölenin adıyla soyadı, doğum - ölüm tarihi başucunda da, orta sınıf halk arasında kabirlere yazdırılması âdet olmuş eski tarzda şiirimsi dört mısralık bir yazı vardı. İşin şaşılacak tarafı, mezarı Grigori'nin yaptırmış olmasıydı. Fedor Pavloviç'e bu mezar işinden defalarca, bıktırıcaya kadar bahsetmiş ama adam yalnız mezarları değil, bütün hâtıralarını bir kalemde silip Odesa'ya gidince sadık uşak zavallı "havaleli"nin mezarını kendi parasıyla onarmıştı. Alyoşa annesinin mezarı başında aşırı bir duygulanma göstermedi. Vakarlı bir halle Grigori'nin mezarı nasıl yaptırdığına dair anlattıklarını dinledi, başı yerde bir müddet durarak tek kelime söylemeden uzaklaştı. O günden belki bir yıl, bir daha annesinin mezarına gitmedi. Fakat bu ufacık olay Fedor Pavloviç'de oldukça orijinal bir tepki uyandırdı. Durup dururken, manastırımıza giderek, ölen karısının ruhuna dua edilsin diye bin ruble bıraktı. Yalnız dua ikinci karısı, Alyoşa'nın annesi "havaleli" için değil, ilk karısı, onu vaktiyle pataklayan Adelâida İvanovna adına yapılacaktı. Aynı gün, akşama doğru sarhoş olana kadar içti, Alyoşa ile rahipler aleyhinde attı tuttu. Kendisi hiç dindar değildi. Belki de ömrü boyunca bir ikon önünde beş kapıklık mum yakmamıştı. Bu gibi insanlarda bazen anî duyguların, ani düşüncelerin garip

taşkınlıkları görülür.

Önceden de söylediğim gibi, Fedor Pavloviç çok çökmüştü. O zamanlar çehresi, sürdürdüğü yaşayışın içyüzünü bütün çıplaklığıyla açığa vurmakta idi. Daima arsız, şüpheyle bakan ufak gözlerin kenarından sarkan torbacıklar, ufak ama yağlı yüzündeki sayısız derin çizgiler ve sivri çenesinin altında etli, para kesesi gibi uzunca gıdık yüzüne iğrenç bir şehvet manası veriyordu. Buna bir de kocaman, kalın dudaklı obur ağzının içinden görünen kapkara, tamamen çürümüş diş kırıklarını ekleyin. Konuşurken etrafa salyalarını saçıyordu. Halinden memnun gibi görünürken süratiyle alay etmekten hoşlanırdı. En çok; pek büyük olmamakla beraber gayet ince, kemerli burnuna dikkati çekerek "Tam Romalı burnu; şu gıdık da eklenince Roma'nın eski günlerindeki eski asilzade yüzünün ta kendisi..." deyip duruyordu. Galiba gurur duyuyordu.

Alyoşa, annesinin mezarını bulduktan az sonra bir gün babasına, manastıra girmek istediğini, rahiplerin onu kabul etmeye razı olduklarını haber verdi. Bunun, hayatının en büyük isteği olduğunu, babasından resmen izin istediğini ilâve etti. İhtiyar, manastırdaki Staretz Zosima'nın "uslu oğlu"na yaptığı büyük tesiri biliyordu zaten.

Alyoşa'yı sessiz, düşünceli bir tavırla dinledi, isteğine pek hayret etmemişti.

— Bu Staretz onların arasında en namuslu rahip, dedi. Hımm ... demek oraya gitmek istiyorsun uslu oğlum!

Çakır keyifti; dudaklarına yarı sarhoş ve sarhoşlara has kurnazca bir tebessüm yayıldı.

— Hımm ... Senden böyle bir şey bekliyordum zaten, biliyor musun? Gözün hep oradaydı. Pekâlâ; iki bin rubleciğin var, eli boş gitmezsin. Ben de seni hiç unutmayacağım meleğim; hatta şimdiden, ne kadar isterlerse yatıracağım. İstemezlerse, ille verelim diye zorlamamız gerekmez, değil mi? Senin para sarf etmen kuşların yem yemesi misali: haftada ikişer tane... Hımm ... Biliyor musun, manastırlardan birinin civarında ufacık bir köy var. O köyde - herkes biliyor bunu- "yalnız manastır kadınları" oturuyor; böyle isim takmışlar onlara... Otuz tane var zannederim. Oraya gittim, meraklı şeyler doğrusu: değişiklik bakımından tabî... Yalnız kötü tarafı: baştanbaşa Rusluk, hiç Fransız kadını yok. Hâlbuki paraları bol, getirtebilirlerdi. Duysalar, kendileri gelir zaten. Burada manastır karıları falan yok; iki yüz kadar rahip var. Hepsi namuslu, perhizkâr adamlar. İtiraf ederim... Şey... Demek rahiplerin yanına girmek istiyorsun ha? Acıyorum sana Alyoşa; gerçekten sevdim seni. Hoş bu da bir fırsat ya, biz günahkârlar için dua edersin. Burada otura otura günah içinde boğulduk. Bir zaman gelir de benim için de dua ederler mi, dünyada böyle bir adam çıkar mı diye merak eder dururdum. Benim güzel evlâdım, belki inanmazsın ama ben bu bakımdan pek aptalım. Son derece... Ama ne kadar aptal olursam olayım, hep bunu düşünürüm. Bak, aklıma neler gelir: öldüğüm zaman şeytanların beni çengellere takıp götürmeyi unutmalarına hiç ihtimal vermiyorum. Sonra da, "Ne çengeli, nereden alacaklar bu çengelleri?" diye düşünüyorum. Biçimleri nasıl, demirden mi yapılmış? Nerede dövmüşler? Fabrikaları mı var?..." Manastırdaki rahipler belki cehennemin bir tavanı olduğuna inanıyor. Ben cehennemin varlığına inanabilirim ama tavansız olanına; böylesi daha ince, daha medenî; Lutervari oluyor... Aslında hepsi bir değil mi: ha tavanlı, ha tavansız. Ama o melun mesele de bundan çıkıyor! Tavan yoksa çengel de yok demektir. Çengel olmayınca geriye ne kalıyor - buna da ihtimal verilemez. Öyleyse beni kim çengelleyip sürükleyecek?.. Çünkü bunu yapmazlarsa dünyada hak, adalet mi kalır? *Il faudra les inventer* [İcat etmek lâzım] bu çengelleri, sırf benim için; çünkü ne rezilim ben Alyoşa bir bilsen!

Alyoşa babasına sakin, ciddî bir halle baktı.

— Orada çengel filân yok.

— Öyle öyle. sadece çengel gölgeleri varmış. Biliyorum. Bir Fransız'ın cehennemden bahsedişini okumuştum. "*J'ai vu l'ombre d'un cocher qui avec l'ombre d'une brosse frottait l'ombre d'une carrosse.*" ["Bir arabacı gölgesi gördüm; bu gölge bir fırça gölgesiyle bir araba gölgesini fırçalıyordu."]- Çengel olmadığını nerden biliyorsun canım? Hele rahiplerle kalırsan daha kim bilir neler duyacağız! Ama gene de git, her şeyin aslını esasını öğren, gel bize haber ver. Ne de olsa öbür dünyanın nasıl yer olduğunu bildikten sonra göçmek daha kolay olur. Senin için de, burada sarhoş bir ihtiyarla kızlar arasında oturmaktansa rahiplerde kalmak daha münasip. Gerçi melek gibi olduğun için sana hiçbir kötülük bulaşmaz. İnşallah öbür yanda da temiz kalırsın. Zaten buna güvendiğim için oraya gitmene izin veriyorum. Aklını peynir ekmekle yemedin ya! İçindeki yangın sönünce rahatlar, iyileşir gene dönersin. Seni bekleyeceğim. Dünyada beni ayıplamayan tek insan olduğunu anlıyorum yavrum, hissediyorum bunu; nasıl hissetmem!

Duygulanarak ağlamaklı oldu. Pek duyguluydu. Muzır ve duyguluydu.

V

Staretz'ler

Okuyuculardan bazıları belki bizim delikanlının hastalıklı, son derece heyecana kapılan, iyi gelişmemiş, solgun, hayalci bir insancık olduğunu sanacak. Oysaki tam tersine, Alyoşa o sıralarda boylu boslu, al yanaklı, açık bakışlı, on dokuz yaşında aslan gibi bir gençti. Son derece yakışıklıydı. Orta boylu, levent yapılıydı, saçları koyu kestaneydi. Uzunca, çizgileri muntazam olan yüzünde birbirinden aralıklı koyu gri gözleri vardı. Çok düşünceli ve görünüşte çok sakindi. Kırmızı yanakların kendini dine vermek için engel sayılamayacağını söyleyenler bulunabilir; öte yandan ben Alyoşa'da herkesten daha fazla gerçekçi bir tabiat görüyordum. Şüphesiz manastırdayken mucizelere tamamen inanıyordu ama bence, mucize gerçekçide hiçbir endişe uyandırmaz. Gerçekçide iman uyandıran mucize değildir. Gerçekçi zındıklık yolunu tutmuşsa bir mucize görse bile kendinde buna inanmamasını sağlayacak kuvvet ve kabiliyeti bulur. Mucize inkâr kabul etmez halde bile olsa boyun eğmez; hislerine sırt çevirir. Kabule yanaştığı takdirde bunu mucize saymaz, şimdiye kadar bilmediği tabii olay şeklini de görür. Gerçekçinin imanı mucizeden doğmaz; iman, mucizeleri doğurur. Böyle kimse bir kere iman edince artık kendi gerçekliliğinin zarureti olarak mucize imkânını da kabul etmek zorundadır. Havari Thomas, görmeden inanmayacağını söylemiş, gördükten sonra "Rabbimsin, Tanrımsın!" demişti. İnanmasına mucize mi sebepti? Her halde değil; inanmak istediği için inanmıştı. Hatta belki "Görmeden inanmayacağım" dediği zaman bile varlığının en saklı köşesinde tamamen iman etmişti.

Belki Alyoşa'nın zekâsı kıt, gelişmemiş; okulu yarım bırakmış vesaire bir genç olduğunu söyleyenler çıkacak. Okulu bitirmediği doğrudur. Ama ondan kalın kafalı yahut aptalın biri diye bahsetmek büyük haksızlık olur. Önceden söylediğimi tekrarlıyorum: o yola atılışı sadece bunun ona çekici görünmesinden, ışık bulmak için çırpınan ruhunun aydınlığa orada kavuşacağına inanmasındandı. Şunu da ilâve edin ki Alyoşa az çok son zaman gençlerindendi; yani yaratılıştan namuslu, hakikate susamış, onu arayan ve inanan bir gençti. Ruhunun bütün kudretiyle gerçeğe kavuşmak, az zamanda kahramanca işler yapmak, bu yolda hayatına varıncaya kadar her şeyi feda etmek istiyordu. Yazık ki böyle gençler çoğu zaman bu gibi hallerde hayat fedakârlığının en kolay

fedakârlık olduğunu anlayamazlar. Ama severek seçtikleri gerçeklik ve kahramanlık mücadelesine lüzumlu kuvvetlerini birkaç kat artırmak için gençliğin en verimli beş altı yılını ciddî tahsile, ilme hasretmek çokları için göze alınamaz bir fedakârlıktır.

Alyoşa başka gençlere göre apayrı bir yol seçtiği halde bir an önce zafere ulaşmak gayesi diğerlerinden farksızdı. Ciddiyetle Tanrı'nın varlığına inandıktan sonra hemen "Ölmezlik için yaşamak istiyorum, bu yolda yürüyecek, hiçbir uzlaşmaya yanaşmayacağım" diye karar verdi. Tersine bir karara, ruhun geçiciliğine ve Tanrı'nın yokluğuna varmış olsaydı hemen bir zındık, sosyalist haline gelirdi. (Çünkü sosyalizm yalnız işçilerin yahut dördüncü dedikleri zümrenin meselesi değil: daha çok zındıklık, Tanrısızlık; yerden göğe yükselmek için değil, göğü yere indirmek kastıyla inşa edilmiş bir Babil Kulesidir.) Alyoşa'ya eskisi gibi yaşamak aklın almayacağı, imkânsız bir şey görünüyordu. Kitapta: "Tekâmüle ulaşmak istiyorsan varını yoğunu dağıt, peşinden gel!" yazılıdır. Alyoşa kendi kendine,

— "Varım yoğum" olarak sadece iki ruble verip, "Peşinden gitmek" yerine yalnız sabah ayinlerinde bulunmakla yetinemem, diyordu.

Belki çocukluğuna dair hâtıraları arasında annesinin onu götürmek ihtimali olan civar manastırımıza ait bir şeyler kalmıştı. Belki de havaleli annesi onu kucaklayıp ikona uzatırken yandan düşen güneş ışıklarının hâtırasının tesirindeydi. Bize geldiği zaman pek düşünceliydi, belki sadece görmek istiyordu: "her şey" mi var yoksa yalnız "iki ruble" mi... Manastırda Staretz'le karşılaştı.

Staretz, yukarıda açıkladığımız gibi Staretz Zosima idi. Manastırlarımızdaki Staretz'ler hakkında, bunların nasıl şeyler olduklarına dair de birkaç söz söylemek isterdim. Yazık ki bu konuda kendimi yeter derecede bilgili, kuvvetli hissetmiyorum. Gene de kısaca, teferruata girmeden anlatmaya çalışacağım. Uzmanlarla bu konuyla ilgili kimselere göre Staretzler ve Staretzlik bizde, Rus manastırlarında henüz yenidir: yüz yıldan daha az bir zamandan beri türemiştir. Hâlbuki bütün Hristiyan Doğuda, bilhassa Sinay'da ve Aynaroz da bunların mazisi bin yılı bulur. Bazı iddialara göre çok eski zamanda Rusya'da da Staretzlik vardı yahut olmayı gerekirdi. Fakat Rusya'nın geçirdiği çeşitli felâketler; Tatar istilâsı, iç karışıklıklar; İstanbul'un fethinden sonra Doğu'yla münasebetlerin kesilmesi yüzünden bu zümre ortadan kalkmıştır. Ancak geçen yüzyılın sonunda büyük din kahramanımız diye tanınan Paisiy Veliçkovski ve müritleri bunu yeniden ortaya çıkardılar. Gene de aşağı yukarı yüz yıl geçtiği halde Staretzler ancak birkaç manastırda bulunur, hatta bazen Rusya için işitilmemiş bir yenilik diye şiddetli takibe uğrarlar. Bilhassa Kozelikaya Optina manastırı Staretzleriyle meşhurdu.

Kasabamızdaki manastırda Staretzliğin ne zaman, kiminle başladığını söyleyemem. Yalnız bizimkilerin üçüncü Staretz nesli olduğunu biliyorum. Staretz Zosima bunların sonuncularından biriydi. Ama o da hastalık kumkumasıydı; yakında ölecekti. Yerini tutacak başkasını bulamıyorlardı. Bu mesele manastırımız için çok önemliydi, çünkü manastırımız o zamana kadar hiçbir şeyle tanınmış değildi: içinde ne bir aziz türbesi, ne mucize yaratan ikonlar vardı; hatta tarihimize bağlı bir efsanesi yoktu. Manastıra bağlı olanlardan tarihe geçmiş, kahramanlıklar yapmış, vatana şanlı hizmetlerde bulunmuş kimseler çıkmamıştı. Gelişerek bütün Rusya'da tanınmasının sebebi sadece bu Staretzler olmuştu. Halk Staretzlerimizi görmek, dinlemek için binlerce verst [1 verst: 1066 metredir.] uzaklardan akın ediyordu. Nedir bu Staretz, diyeceksiniz. Staretz; ruhunuzu, iradenizi alıp kendi ruhuna, kendi iradesine bağlayan adamdır. Bir Staretz'i seçmekle iradenizi kullanmaktan vazgeçerek onu tam bir teslimiyetle önderinize bırakmış oluyorsunuz. Kendilerini çileyen, bu korkunç hayat okuluna kayıtlı olmaya gönüllü olarak mahkûm edenler ömür boyunca sürecek bir itaat ve tevekkülle

benliklerini sindirerek tam bir ruh hürriyetine kavuşmak ümidindedirler. Benliklerinden azat olmanın, hayatın sonuna kadar öz varlığı içinde kendini bulamayanların akıbetine uğramamayı sağlayacağına inanırlar. Staretzlik müessesesi Doğuda bin yıllık bir tecrübe devresi geçirmiştir. Staretzlere karşı ödevler Rus manastırlarında bildiğimiz "müritlik"ten başka türdür. Staretz müritleri daimî ve hudutsuz bir şekilde onun manevi kontrolü altında bulunurlar: aralarında karşılıklı, koparılmaz bir bağ meydana gelir. Anlattıklarına göre, Hıristiyanlığın ilk devirlerinde müritlerden biri Staretzin bir buyruğunu yerine getirmeden manastırından ayrılmış, başka memlekete, Suriye'den Mısır'a gitmiş. Orada, din yolunda uzun çalışmalardan, kahramanlıklardan sonra din uğruna işkence görmüş, şehit olmuş. Kilise cenazesini azizlere yapılan törenle kaldırırken Diyakosun, "Kâfirler çekilin!" diye bağırdığı sırada tabut, içindeki ölüyle kilisenin dışına fırlamış. Bu böylece üç kere tekrarlanmış. Sonunda, çilekeş azizin Staretzinin yanında müritken itaatsizlik ettiğini, onu bırakıp gittiğini öğrenmişler. Böylece din uğruna yaptığı bütün fedakârlık ve kahramanlıklara rağmen Staretzin müsaadesi olmadan af edilemiyormuş. Staretze haber salmışlar, ölüyü bağışlamış. Ancak ondan sonra cenaze gömülebilmiş. Şüphesiz bu hikâyeye eski bir efsaneden ibaret; ama bir de oldukça yakın bir zamanda geçmiş bir vaka var: Aynaroz'da itikâfa çekilmiş genç bir keşiş Staretzden kutsallığını, sükûnetini pek sevdiği Aynaroz'u bırakmak emrini almış. Aynaroz'dan Kudüs'e, Hacca gidip tekrar Rusya'ya dönecek, kuzeye, Sibiryaya'ya gidecekti. Staretz, "Yerin burası değil, orası" demiş. Keşiş şaşkınlık, keder içinde İstanbul'daki Hıristiyanlık dünyası Başpatriğine gitmiş, icazet vermesini dilemiş. Fakat Başpatrik, Hıristiyan dininin baş önderi olduğu halde bunu yapamayacağını söylemiş. Staretzin verdiği görevlerden onu bizzat Staretzden başka dünyada hiçbir kuvvetin affedemeyeceğini ilâve etmiş. Staretzler belirli durumlarda hudutsuz ölçülmez bir kudrete sahiptirler. Manastırlarımızın pek çoğunda Staretz teşkilâtının hücumu uğramasının sebebi de budur. Bununla beraber halk Staretzleri hemen tutmaya başlamış, büyük saygı göstermişti. Manastırımızın Staretzlerine, ayaklarına kapanarak şüpheleriyle günahlarını, ıstıraplarını açarak akıl danışıp öğüt istemek için basit halktan en yüksek şahıslara kadar akın akın geliyorlardı. Bunu gören Staretz düşmanları, başka suçlamaların yanında, Staretzlerin günah çıkarma hakları olmadığı halde kutsallığı çiğnediklerini bar bar bağırmaya başladılar. Oysaki gerek din adamlarından olan müritlerin, gerekse dışardan gelenlerin Staretzlere iç âlemlerini açmalarında dini ilgilendirir bir taraf yoktu. Sonunda, her şeye rağmen Staretzlik kaldı, Rus manastırlarına yavaş yavaş kökleşmeye başladı. Gerçi insanı esaretten hürriyete ve manevi tekâmüle ulaştırmak için bin yıldır denenen bu vasıta bazı hallerde tamamen ters sonuçlar verebilir; tevazu, iradeyi mutlak bir hâkimiyet şeklinde belirecek yerde iblisçe bir gurura saplanır, yani hürriyete kavuşturmak şöyle dursun esaret zincirleri takar.

Staretz Zosima altmış beşlik bir adamdı. Mülkçülerdendi, gençliğinde askerdi. Kafkasya'da subaylık etmişti. Alyoşa bu adamın tam manasıyla tesiri altındaydı. Staretzin hücrelerinde kalıyordu. Sunu da söyleyelim ki manastırda yatıp kalktığı halde Alyoşa'nın henüz hiçbir resmî bağlantısı yoktu, dilediği yere çıkıp günlerce dışarda kalabiliyordu. Rahip cübbesini sırf manastır halkından ayrı kalmamak için giyiyordu. Tabii kendisi de bundan hoşlanıyordu. Belki genç muhayyilesi Staretzi durmadan saran kudret ve şöhretin tesiri altındaydı.

Staretz Zosima'nın görüş kuvvetinden herkes hayranlıkla bahsediyordu. Yıllardan beri, içini dökerek ondan kimi öğüt, kimi deva bekleyen o kadar çok insan vardı ve dinleyip ruhuna sindirdiği sır, keder ve itiraflar öyle hudutsuzdu ki bu kudreti zamanla son derece artmıştı. Zosima gelenlere ağız açtırmadan, ilk bakıştan vicdanlarına azap veren dertlerini, sırlarını açıklıyor, karşısındakini şaşkınlığa hatta korkuya uğratiyordu. Fakat Alyoşa hemen hemen her seferinde Staretzle ilk defa baş

başına kalmaya gelenlerin yüzlerindeki ilk korku ve endişenin, yanından ayrılırken tamamen kaybolduğunu, yerini sevinç ve saadetin aldığı görüyordu. Staretzin hiç sert olmaması, tam tersine çoğu zaman tatlı dilliliği de Alyoşa'yı şaşırtıyordu. Rahiplerin dediklerine göre, kendisine başvuranlardan en çok günahı bol olanları severmiş. Staretz Zosima'nın hayatının son yıllarında bile rahipler arasında onu çekemeyenler, düşmanları vardı ama bunlar gittikçe azalıyor ve ses çıkarmıyorlardı. Bunlardan birkaçı manastırın en büyük din adamlarıydı. Meselâ yemek ve konuşma perhizi yapan ve içlerinde en yaşlısı olan rahip bunlardan biri idi. Gene de büyük bir çoğunluk kesin olarak Staretz Zosima'dan yanaydı; birçoğu onu candan seviyordu, bazıları ona tam bir taassupla bağlıydı. Böylece açıktan açığa olmamakla beraber Staretze aziz payesi veriliyordu; yakında öleceği tahmin edildiği için ölümünden sonra vukua gelecek mucizelere ümit bağlıyor, bunların manastıra büyük bir şöhrat sağlayacağını söylüyorlardı. Alyoşa da Staretz Zosima'nın harikulâde kudretine, kiliseden fırlayan tabut hikâyesi gibi kesin olarak inanıyordu. Staretze getirdikleri çocuk veya yetişkin hastaların, ellerinin teması, okuduğu dualarla iyi etmesini yalvaranların kısa zaman içinde, hatta bazen hemen hemen ertesi gün döndüklerini görüyordu. Gelenler Staretzin ayaklarına kapanarak gözyaşları içinde, hastalarını iyileştirdiği için teşekkür ediyorlardı. Bu iyileşmenin bir mucize eseri mi yoksa sadece hastalığın tabii seyri icabı mı olduğu Alyoşa'nın aklından bile geçmiyordu. O, hocasının manevi kudretine tamamen inanmıştı; şöhratini âdeta kendi zaferi sayıyordu. Hele Staretzin, manastır kapısında onu bekleyen, Rusya'nın her köşesinden gelmiş basit halktan ziyaretçilere çıkışını her görüşünde Alyoşa'nın kalbi hızla çarpıyor, kabına sığamıyordu. Staretz Zosima'yı görüp duasını almak için gelenler yere kapanıp ağlayarak ayaklarını, ayaklarının bastığı toprağı öpüyor, haykırıyor, kadınlar kucaklarındaki çocukları uzatıyor, havalelileri ona doğru itiyorlardı. Staretz hepsi ile konuşuyor, kısa dualar okuyup kutsadıktan sonra yolluyordu. Son zamanda hastalık buhranlarından o derece halsiz düşüyordu ki hücrelerinden çıkacak kuvveti kalmıyordu. Ziyaretçilerin, çıkması için onu manastırda günlerce beklediği oluyordu. Alyoşa için bu adamların, Staretzi neden bu kadar sevdikleri, niçin ayaklarına kapanarak yüzünü görür görmez duygulanıp ağladıkları gayet açıktı. İçten, çeşit çeşit acı ve en çok devamlı haksızlıktan, şahsi ve dünyevi günahlardan ezilmiş olan basit, mütevazı Rus ruhu için en büyük ihtiyaç, teselli, kutsal bir varlık, bir aziz bulup önünde secdeye kapanmaktır. "Bizler günahla, haksızlıkla, çeşitli dalaverelerle kaplıyız ama dünyanın bir köşesinde kutsal, büyük birisi var; o, hak yolundadır, hakka ulaşmıştır. Şu halde dünyada hak vardır; günün birinde bize de gelmesini bekleyebiliriz. Kitapların vadettiği gibi, bir gün bütün dünyada hükmünü sürmeye başlayacaktır." Alyoşa, halkın böyle hissettiğini hatta aynen böyle düşündüğünü biliyordu. Staretz Zosima'nın kurtarıcı varlık, Tanrı hakkının koruyucusu olduğuna bütün o ağlaşan, çocuklarını Staretze uzatan, hasta karılarını getiren köylülerle beraber inanıyordu. Staretzin ölümüyle manastıra büyük bir ün sağlanacağı inancı Alyoşa'nın ruhunda belki herkesinkinden daha kesin bir şekilde yer etmişti. Son zamanda, içinde doğan derin bir vecd kalbini gitgide alevlendiriyordu. Staretzin içine kapanıklığı Alyoşa'yı tasalandırmıyordu. "Olsun; o, kutsal bir varlık, kalbinde hepimizi yenilemenin sırrı, yeryüzünde hakkı kökleştirecek bir kudret var. Onun sayesinde herkes kutsallık kazanacak, birbirini sevecek; zenginlik, fakirlik, azamet taslayanlar, küçülenler olmayacak. Herkes Tanrı'nın çocukları olarak tatlı tatlı geçinecek, böylece dünya gerçek bir İsa Krallığı halini alacak... Alyoşa'nın hayalleri bunlardı.

O zamana kadar hiç tanışmadığı iki kardeşinin gelişi Alyoşa üzerinde son derece büyük bir tesir uyandırdı. Büyük ağabeyi Dmitri Fedoroviç'le, daha sonra geldiği halde, öz ağabeyi Ivan Fedoroviç'den daha çabuk, daha iyi anlaştı. Ağabeyi İvan'ı daha yakından tanımayı yürekten istiyordu;

fakat İvan geleli iki ay olduğu halde, hem de birbirlerini oldukça sık görmelerine rağmen bir türlü kaynaşamıyorlardı. Alyoşa konuşkan değildi, üstelik sanki bir şeyler bekliyor, çekiniyor gibi bir hali vardı. Ağabeyi İvan'ın başlangıçta devamlı, merak dolu bakışlarını üzerinde hissettiği halde sonradan bu ilginin kesildiğini gördü, farkına varınca tuhaflaştı. Ağabeyinin ilgisizliğini yaş ve bilhassa tahsil farkıyla izah etti. Ama İvan'da ona karşı ilgi ve duygu kıtlığı belki de Alyoşa'nın hiç bilmediği bir sebepten geliyordu. Ağabeyinin iç âlemine ait önemli bir sırrı olduğunu, bir gayeye, belki çok güç bir gayeye ulaşmaya uğraştığı için ona önem verecek durumda olmadığını, ilgisizliğinin tek sebebinin bu olduğunu düşünüyordu. Belki de okumuş bir zındık, aptal bir rahip taslağını küçük görüyordu.. Ağabeyinin zındık olduğunu kesinlikle biliyordu. Küçümsense bile bu yüzden ağabeyine kırılmak elinden gelmiyordu. Gene de ağabeyinin yaklaşmasını kendi kendine açıklayamayacağı endişeli bir can sıkıntısıyla bekliyordu. Büyük ağabeyi Dmitri Fedoroviç, İvan'dan en derin bir saygıyla, âdeta huşu ile bahsederdi. Alyoşa iki büyük kardeşi son zamanda birbirlerine sımsıkı bağlayan önemli bir işin teferruatını da ondan öğrenmişti. Dmitri'nin İvan hakkındaki hayranlık dolu sözleri Alyoşa'nın dikkatini çekiyordu: İvan'la kıyaslanınca Dmitri tamamıyla tahsilsizdi; ikisi karşı karşıya gelince şahsen ve tabiatça eşine az rastlanacak iki kutuptu.

İşte tam o sırada Staretzin hücrelerinde bu ahenksiz ailenin Alyoşa'ya son derece tesir eden bir buluşması, daha doğrusu toplantısı oldu. Toplantı aslında uydurma bir bahaneyle yapılmıştı. O sıralar Dmitri Fedoroviç'le babası Fedor Pavloviç arasındaki miras ve mal işleri tam bir arapsaçıydı. Araları iyice gerginleşmiş, dayanılmaz bir hal almıştı. Staretz Zosima'nın hücrelerinde toplanıp, kendisini doğrudan doğruya işe karıştırmadan, huzurunda münasip bir şekilde anlaşma fikrini galiba ilk olarak şaka tarzında ortaya atan Fedor Pavloviç olmuştu; Staretz'in şanı ve şahsiyeti saygı uyandıracak, uzlaştırıcı bir tesir yapacaktı. Staretze hiç gitmemiş hatta onu görmemiş olan Dmitri Fedoroviç kendisini âdeta Staretzle korkutmak istedikleri düşüncesine kapıldı. Fakat son zamanda babasıyla atışmalarında bazen fazla ileri gidişinden duyduğu pişmanlık yüzünden teklifi kabul etti. Bu aralık şunu da söyleyelim ki o, İvan Fedoroviç gibi babasıyla oturmuyor, şehrin diğer bir kısmında kalıyordu. O sıralar şehrimizde bulunan Piotr Aleksandroviç Miusov da Fedor Pavloviç'in fikrine canla başla sarıldı. 40-50 yıllarının liberali, hür fikirli bir inkârcı olan Miusov belki can sıkıntısından, belki hoppaca bir eğlence hevesiyle bu işle son derece ilgilendi. Birdenbire, manastırı ve "aziz"i görmek arzusuna kapıldı. Manastırla arasındaki hudut, ormandan ağaç kesimi, nehirde balık avı v.s. gibi söz konusu dâvalar hâlâ sürüp gittiği için ziyareti başrahiple görüşmesine iyi bir vesile olurdu. Belki bu sayede dâvalar hayırlı sonuca da bağlanabilirdi. Tabii manastıra böyle hayırlı bir maksatla gittiği takdirde basit bir meraklı ziyaretçiden daha çok itibar görecekti. Bütün bunlar müspet bir sonuca varmak için göz önüne alındı. Son zamanda yataktan kalkmayan Staretz Zosima'ya manastırdakiler biraz tesir ettiler; sonunda Staretz razı oldu, buluşma gününü tayin etti. Yalnız, Alyoşa'ya gülümseyerek,

— Aralarında şu bölüşme işine beni katan kim acaba? diye sormaktan kendini alamadı.

Alyoşa toplantı meselesini öğrenince dona kaldı.

Davalılardan ancak ağabeyi Dmitri'nin bu toplantıyı ciddiye alacağını düşünüyordu. Öbürleri hoppa, belki de Staretzi küçültücü manalar taşıyan maksatlarla geleceklerdi. Alyoşa böyle düşünüyordu. İvan ağabeyiyle Miusov meraktan, hem de en bayağı meraktan; babası ihtimal paskalca, aktörce bir sahne yapmak için gelecekti. Alyoşa ses çıkarmadığı halde babasını artık iyice biliyordu. Tekrar ediyorum, bu çocuk etrafın düşündüğü gibi saf değildi. İçi ezilerek kararlaştırılan günü bekliyordu. Şüphesiz, bütün bu aile anlaşmazlıklarının şöyle veya böyle bir sonuca bağlanmasını

candan diliyordu, fakat Staretzin şahsına, şerefine bir kötülük gelir diye ödü kopuyordu. Hakaretten, hele Miusov'un ince, kibarca alaylarından, bilgiç İvan'ın üstten, iğneli konuşmalarından korkuyor, bu düşüncelerine hâkim oluyordu. Hatta bir aralık Staretze gelecek şahıslardan bahsetmek istedi ama sonra vazgeçti. Yalnız toplantıdan bir gün önce bir ahbap vasıtasıyla Dmitri'ye onu çok sevdiğini, verdiği sözü yerine getirmesini rica ettiğini duyurdu. Dmitri, verdiği sözün ne olduğunu hatırlamak için biraz düşündü; sonra mektupla cevap verdi. Bir alçaklıkla karşılaşacağı takdirde kendini tutmaya çalışacağını vadediyordu. Staretze ve kardeşi İvan'a olan derin saygısına rağmen bir tuzak yahut adice bir komedya hazırlandığından şüphe ediyordu. Dmitri, "Bununla beraber, bu derece saydığın kutsal ihtiyarı kırmaktansa dilini koparırım!" diye mektubunu bitiriyordu. Alyoşa bu mektubu pek gönül ferahlatıcı bulmadı.

İKİNCİ KİTAP

Yersiz Bir Toplantı

I

Manastıra Geliş

Ilık, nefis bir gündü. Ağustos sonuydu. Staretzle ikinci sabah ayininden hemen sonra, on bir buçuğa doğru buluşulacaktı.

Manastır ziyaretçileri ayin sırasında teşrif etmediler, ancak ahali dağılırken sükün ettiler. İki arabada geldiler. Değerli bir çift at koşulu gayet zarif, üstü açık ilk arabada Piotr Aleksandroviç Miusov'la uzak akrabası henüz yirmisinde bir genç olan Piotr Fomiç Kalganov vardı. Bu genç üniversiteye girmeye hazırlanıyordu. Hâlbuki nedense o sıralar yanında oturduğu Miusov da onu birlikte Zürih'e yahut Yena'ya gidip üniversiteye orada girerek tahsilini tamamlaması için kandırmaya uğraşıyordu. Delikanlı henüz karar vermemişti. Düşünceli, hatta biraz dalgın görünüyordu. Yüzü sevimliydi; oldukça boylu boslu, güçlü kuvvetli idi. Bakışı zaman zaman donuklaşıyor, aşırı dalgın insanlarda rastlandığı gibi bazen gözlerini üzerinize diktiği halde sizi görmüyordu. Çok konuşmazdı, halleri pek serbest değildi. Fakat arada bir, hele birisiyle baş başa kalınca birdenbire açılır, alabildiğine konuşur, heyecanlanır, güler; bazen neye güldüğü de pek anlaşılmazdı. Coşkunluğu başladığı gibi aynı hızla çabucak sönerirdi. Daima iyi, hatta çok özenerek giyinirdi; o zaman bile kendine göre bir serveti vardı ama ilerde daha büyüğüne kavuşmayı umuyordu. Alyoşa ile arkadaşıtı.

Miusov'un arabasından hayli sonra yaşlı, baklakırı bir çift at koşulu, her yanı dökülen ama gene de rahat bir kira arabasıyla oğlu İvan Fedoroviç'le Fedor Pavloviç geldi. Buluşma günü ve saati kendisine bir gün önce bildirildiği halde Dmitri Fedoroviç de gecikmişti. Ziyaretçiler arabalarını dışarda, misafirhanenin önünde bırakarak manastırın cümle kapısından yaya girdiler. Fedor Pavloviç hariç, galiba gelenlerin üçü de ömürlerinde manastıra adım atmamışlardı; Miusov'un belki otuz yıldır kiliseye gittiği yoktu. Biraz merakla, biraz da yapmacık bir serbestlikle etrafa bakınıyordu. Fakat inceleyici zekâsı manastırda, aslında pek basit olan birkaç kilise ve idare binasından başka konu bulamamıştı. Kiliseden son çıkanlar, başları açık, istavroz çıkararak geçtiler. Basit halk arasında tek tük yüksek muhitten kimseler görünüyordu. İki üç hanımefendi, çok yaşlı bir general hep misafirhanede kalıyordu. Ziyaretçilerimizin etrafını bir dilenci güruhu sardı ama hiçbiri oralı olmadı. Yalnız Petruşka Kalganov, çantasından bir on kopeklik çıkardı, telâşla, hem de kim bilir neden utana utana "Aranızda paylaşın!" diyerek kadınlardan birinin eline sıkıştırdı. Arkadaşlarından hiçbiri farkında olmadığına göre utanması için sebep yoktu ama o, bundan daha çok bozuldu.

Durum tuhaftı, aslında burada beklenmeleri, hatta bir karşılama yapılması gerekirdi. Gelenlerden biri daha pek yakında bin ruble bağışta bulunmuştu; öbürü muhitin en zengin, en aydın derebeyiydi. Hem mahkemenin yürüyüşüne göre manastıra balık avlama hakkı verilmesi biraz da ona bağlıydı. Gene de büyüklerden karşılayan yoktu. Miusov, kilisenin etrafındaki mezar taşlarını dalgın bakışlarla süzüyordu.

Ölülerini böyle "kutsal" yerde gömmek hakkının kabir sahiplerine hayli tuzluya mal olacağını söyleyecek oldu ama vazgeçti. Serbest fikirli alaycılığı yavaş yavaş hiddete dönmek üzereydi.

Kendi kendine konuşur gibi.

— Aksi şeytani dedi. Şu kargaşalıkta kimi bulup sormalı...

Birdenbire yanlarına yaşlı, dazlakça, bol bir yazlık pardösü giymiş, süzgün bakışlı bir adam yaklaştı. Şapkasını çıkardı, peltek peltek konuşarak oradakilere kendini "Tula derebeylerinden Maksimov" diye tanıttı. Hemen yolcularımızın işiyle ilgilendi.

— Staretz Zosima keşişhanede oturur; hep keşişhanede... Koruluktan giderseniz, manastırdan dört yüz adım kadar tutar.

Fedor Pavloviç,

— Koruluktan gidildiğini ben de biliyorum; diye cevap verdi. Yalnız yol hatırımızda kalmadı, epeydir geldiğimiz yok.

— Şu kapıdan efendim, doğruca koruluktan... hep koruluktan. Birlikte gidelim. Buyurun... benim de... ben de zaten... Buradan efendim, buradan.

Ana kapıdan geçerek ağaçlıktan yürüdüler. Derebey Maksimov altmışında vardı, yürümekten çok yandan koşuyor, gizleyemediği âdeta rahatsız eden bir merakla hepsini inceliyordu. Patlak gözlüydü.

Miusov, sert bir eda ile,

— Biz Staretze iş için gidiyoruz, dedi. Daha doğrusu o zattan randevu aldık. Bunun için yol göstermenize minnettar olduğumuz halde bizimle gelmemenizi rica edeceğiz.

— Ben gittim, gittim ona... *Un chevalier parfait* ... [Tam bir beyefendi]

(Derebeyi parmaklarını şaklattı.)

Miusov,

— Kimmiş o *chevalier*? diye sordu.

— Staretz efendim, muhteşem Staretz. Staretz... Manastırın şanı şerefi... Zosima. Öyle Staretz ki...

Adamın başı sonu olmayan sözlerini ziyaretçilere yetişen kısa boylu kukuletalı, çok solgun yüzlü, cılız bir rahip kesti. Fedor Pavloviç'le Miusov durdular. Rahip büyük nezaketle hemen hemen yarı beline kadar eğilerek selâm verdi.

— Başrahip Peder keşişhaneyi ziyaretinizden sonra sizleri hep birlikte yemeğe davet ediyor. Ama saat birden geçe kalmamanızı da rica ediyor.

Maksimov'a dönerek,

— Sizi de bekliyorlar; diye ilâve etti.

Fedor Pavloviç davete pek sevindi.

— Hay hay, yüzde yüz gelirim; yüzde yüz! Hem biliyorsunuz: efendiliği elden bırakmamaya karar vermiştik... Siz de buyuracak mısınız Piotr Aleksandroviç?

— Pek tabii! Buradakilerin âdetlerini görmeye gelmemiş miydiniz? Yalnız sizinle birarada bulunmak beni zor duruma düşürüyor Fedor Pavloviç.

— Hem Dmitri Fedoroviç de görünürlerde yok.

— Hiç gelmese daha memnun olurum. Şu işinize, hele siz de içinde bulununca karışmak benim için hoş mu sanıyorsunuz?

Fedor Pavloviç rahibe dönerek,

— Yemeğe geleceğiz, dedi. Başrahip efendiye teşekkürlerimizi söyleyin.

— Yo, sizleri Staretze götürmekle görevliyim.

Derebey Maksimov cıvıltılı sesiyle,

— Öyleyse ben doğruca Başrahip Pedere, dedi: doğruca Başrahip Pedere...

Rahip kararsız bir halle.

— Başrahip Peder bu saatte meşguldür ama siz bilirsiniz... diye mırıldandı.

Derebey Maksimov gerisin geriye manastıra koşarken Miusov arkasından,

— Ne sırnaşık ihtiyar! diye söylendi,

Fedor Pavloviç, birdenbire.

— Fon-Sohn'a benziyor, dedi.

— Söylediğiniz lâfa bakın... Neresi benziyor Fon Sohn'a? Fon-Sohn'u görmüşlüğünüz var mı?

— Resmini gördüm. Çizgileri bakımından değil de dille anlatılmaz bir benzeyiş... Tıpatıp Fon-Sohn... O saat tanıdım.

— Belki de; bu işin erbabısınız. Yalnız Fedor Pavloviç, demin burada efendice hareket etmemiz için verdiğimiz sözü açan sizdiniz, bunu unutmayın. Kendinizi tutun. Paskallığa kalkarsanız, beni de sizin gibi bir adam sanmalarını istemem.

Miusov rahibe dönerek,

— Ne adam olduğunuzu görüyorsunuz işte, dedi, onunla birlikte namuslu insanların yanına çıkmaya utanırım.

Rahibin solgun, kansız dudaklarında ince, sessiz, kendine göre kurnazca bir gülümseme belirdi. Fakat onurlu bir halle Miusov'u cevapsız bıraktı. O da büsbütün yüzünü ekşitti.

Aklından, "Topunu şeytan götürsün! diye geçti: yüzyıllardır talimli maskeleri var. Aslında hep şarlatanlık, saçmalık...

Fedor Pavloviç,

— İşte keşişhane, geldik! diye bağırdı. Kapıların hepsi kapalı.

Kapının iki kanadına resmedilmiş azizlerin önünde geniş bir el hareketiyle istavroz çıkarmaya başladı.

— "Başkasının çöplüğünde ötülmaz," dedi. Bu keşişhanede yirmi beş aziz, ruhlarının selâmeti için itikada çekilmiş yaşıyorlar; birbirlerinin suratlarına bakarak lahana yiyorlar. Bu kapıdan tek bir kadın adımını atamaz; dikkate değer taraf bu... Lâf değil bu, gerçekten öyle...

Birdenbire rahibe dönerek,

— Yalnız işittiğime göre Staretz, bayan da kabul ediyormuş, dedi.

— Halktan kadınlar şu anda bile var. Oracıkta taraçanın dibinde yatmış bekliyorlar. Yüksek muhitten hanımefendiler için taraça boyunca ama keşişhane dışında iki oda yapılmıştır; pencereleri şunlar... Staretz iyi olduğu zamanlar içerdeki yoldan, yani keşişhane duvarları dışına çıkarak onların yanına gider. Şimdi Harkovlu çiftlik sahibi Bayan Hohlakova eli ayağı tutmayan kızıyla orada bekliyor. Besbelli onlara çıkacağını söylemiş, hâlbuki son zamanda halka çıkamayacak kadar halsiz düştü.

— Şu halde keşişhaneden hanımefendilerin yanına geçit var. Sakın sözlerimden mana çıkarmayın aziz Peder, lâf olsun diye söyledim. Bilmem, belki duymuşunuzdur: Aynaroz'a kadın ziyaretçiler kabul edilmedikten başka tavuk, hindi, inek gibi dişi mahlûklar da alınmıyormuş.

— Fedor Pavloviç, ben dönüp sizi burada yalnız bırakacağım. Bensiz kolunuzdan tuttukları gibi atarlar sizi...

— Size ne zararım var Piotr Aleksandroviç?

Birdenbire,

— Şuraya bakın! diye bağırdı. Oturdukları gülistana bakın!

Aslında gül yoktu ama bahçe en güzel, nadide sonbahar çiçekleriyle kaplıydı. Tecrübeli bir elin baktığı belliydi. Kiliselerle mezarların arasına çiçek tarhları yapılmıştı. Staretzin hücresi tek katlı, kapısının önünde taraçası bulunan ahşap bir evdeydi. Bunun etrafı da çiçek kaplıydı.

Taraçaya çıkan Fedor Pavloviç,

— Acaba bundan önceki Staretz Varsonofi zamanında var mıydı bunlar? dedi. Söylendiğine göre, o zarafetten filân hoşlanmazmış, lâtif cinsten gelenleri sopayla dövermiş.

— Staretz Varsonofi zaman zaman meczup gibi görünürdü ama hakkında söylenenlerin çoğu saçma. Kimseyi sopayla dövmemiştir. Şimdi biraz bekleyin beyler, gidip haber vereyim.

Miusov yeniden:

— Son olarak söylüyorum Fedor Pavloviç, dedi. edebinizle durun, yoksa ilerde burnunuzdan getiririm.

Fedor Pavloviç, alayla,

— Ne diye bu kadar heyecanlanıyorsunuz, dedi; yoksa günahlarınız yüzünden mi korkuyorsunuz? Dediklerine göre, herkesin neden geldiğini gözlerinden okurmuş. Hem sizin gibi Paris görmüş, ileri kafalı bir adamın bunların düşündüklerine bu derece önem vermesine şaşım doğrusu.

Miusov, alaya cevap vermeye vakit bulamadı, içeri buyur edildiler. Girerken hayli öfkeliydi. "Şimdiden biliyorum: kızgınlım, konuşmaya başlayınca hararetlenecek, hem kendimi, hem fikirlerimi küçülteceğim!..." diye düşündü.

II

Koca Paskal

Odaya hemen hemen Staretzle beraber girdiler, geldiklerini yatak odasından görerek onları karşıladı. Hücrede, onlardan önce gelerek Staretzi bekleyen keşişhaneden iki rahip vardı. Biri kitaplıkta vazifeliydi, öbürü Paisiy Pederdi. Paisiy Peder ihtiyar değildi ama hastaydı; söylediklerine göre bilgin bir adamdı. Ayrıca, hücrenin bir köşesinde (sonradan da hep ayakta duran) bir delikanlı vardı. Yirmi ikisinde gösteriyordu, sivil bir redingot giymişti; papaz okulu öğrencisi olan bu müstakbel ilâhiyatçıyı nedense bütün manastır koruyordu. Oldukça uzun boyluydu, elmacık kemikleri iriydi, körpe yüzünde zeki, dikkatli bakışlı, kısık, kahverengi gözleri vardı. Yüzünden derin bir saygı okunuyordu ama vakur, yaltaklanmayan bir ifadesi vardı. Gelen misafirlerle eşitliğini düşünmediği için selâmlaşmadı, küçük bir memur haliyle haddini bilerek sessizce durdu.

Staretz Zosima bir rahip adayı ve Alyoşa ile birlikte çıktı. Rahipler ayağa kalktılar, parmaklarını yere değdirerek önünde eğilip selâmladılar, istavroz çıkararak elini öptüler. Onları kutsayan Staretz de parmaklarını yere değdirerek aynı şekilde karşılık verdi, kutsamalarını diledi. Bu merasim büyük bir ciddilikle, âdet yerini bulsun gibilerden değil, âdeta duygulanarak yapıldı. Fakat Miusov'a hepsi belirli bir tesir uyandırmak maksadıyla yapılmış gibi geldi. Grubun en önünde o duruyordu. Dün akşam da düşündüğü gibi, kendi düşüncelerine aldırmadan, sadece nezaketli davranmak için buradakilerin âdetlerine uyması, Staretzin elini öpmese bile hiç olmazsa kutsamasını dilemesi gerekiyordu. Ama rahiplerin eğilerek el öptüklerini görünce bir anda kararını değiştirdi. Vakur, ciddî

bir tavırla, iyice eğilerek lâik bir selâm verdi, iskemlenin yanına çekildi. Fedor Pavloviç de maymun gibi taklit ederek tıpatıp aynı hareketi yaptı, İvan Fedoroviç'in selâmı azametli, nazikti ama o da selâmı kollarını iki yanına yapıştırarak vermişti. Kalganov o derece bozulmuştu ki hiç selâm vermedi. Staretz, kutsamak için kaldırdığı elini indirdi, ikinci bir baş selâmıyla oturmalarını rica etti. Alyoşa'nın yanaklarına kan hücum etti, fena halde utandı. İçine doğanlar oluyordu.

Staretz, kırmızı deri kaplı çok eski biçim bir kanepeye oturdu. İki rahipten başka misafirlerinin hepsini karşı duvara, dördünü yan yana, hayli eskimiş siyah derili maun koltuklara oturttu. Rahipler kenarlara biri kapının, öteki pencerenin yanına geçtiler. Papaz okulu öğrencisi, Alyoşa ve rahip adayı ayaktaydı. Hücre büyük sayılmazdı, içerisi aydınlık değildi. Eşya kaba, fakir ve sadece en lüzumlu olanlardan ibaretti. Pencerede iki saksı çiçek, köşede bir yığın ikon vardı. İkonlardan Meryem Ana'ya ait olanı hayli büyüktü; resmediliş tarzı Din İnkılâbından hayli önceye ait gibi görünüyordu. İkonun önünde bir kandilin ışığı parlıyordu. Yanında, resimlerindeki yaldızlan parlayan iki ikon daha vardı. Ayrıca yapma melekler, fağfurdan küçük yumurtalar, Mater Dolorosa'nın [Kederli ana. (İsa'nın (a.s.) gerildiği çarmıhı kucaklayan Meryem Ana için kullanılır.)] Çarmıhı kucaklayışını canlandıran fildişinden bir heykelcik, önceki yüzyıllara ait ünlü İtalyan ressamlarının tablolarından birkaç baskı göze çarpıyordu. Bu zarif, pahalı tabloların yanına azizlerin, çilekeşlerin, ermişlerin resimleri asılmıştı. Bunlar panayırılarda satılan bir iki kapıklık, tam Rus işi, taş basması resimlerdi. Halen yaşayan ve eski başpapazların taş baskısı portreleri de vardı ama onlar öteki duvarlardaydı. Miusov bu "beyliği" seri bir bakışla süzdü, sonra gözlerini Staretze dikti. Kendi görüşüne karşı saygı beslerdi; ellisinde olduğu düşünülürse bu zaafını hoş görmek gerekti. O yaşta, akli başında, hali vakti yerinde, yüksek muhite mensup bir adam daima, hatta bazen ister istemez, kendi kendine saygı duymaya başlar. Staretz daha ilk andan hoşuna gitmemişti. Gerçekten, Staretzin yüzünde yalnız Miusov'un değil, birçok kimsenin hoşuna gitmeyecek taraflar vardı. Ufak tefek, kamburca, çöp bacaklı bir adamcağızdı. Altmış beş yaşında olduğu halde hastalığı yüzünden daha çok, hiç olmazsa on yaş fazla gösteriyordu. Zaten kupkuru olan yüzü, hele göz altları ince kırışıklarla doluydu. Gözleri ufarak, oldukça açık ve hareketli, pırıl pırıldı, iki parlak noktaya benziyordu. Kırçıl saçları yalnız şakaklarında kalmıştı; ufak, sivri, seyrek sakalı vardı. Sık sık gülümseyen dudakları, iki sicim parçası gibi ipinceikti. Burnuna uzun denemezdi ama kuş gagası gibi sivriydi.

Miusov'un kafasından "Görünüşte kötü, küçük ve kibirlinin biri..." diye geçti. Kendinden hiç memnun değildi.

Saatın çalması konuşmaya başlamalarına yardım etti. Ucuz mal olduğu belli, ufak, ağırlıklı bir duvar saati hızlı hızlı tam on ikiyi çaldı.

Fedor Pavloviç,

— Vakit tastamam ama oğlum Dmitri Fedoroviç hâlâ görünürlerde yok! diye söylendi. Onun adına özür dilerim kutsal Staretz. (Alyoşa "kutsal Staretz" sözünden âdeta ürperdi.) Ben her zaman intizamlı, dakikası dakikasına hareket ederim. "İntizam kralların nezaketidir" sözünü hiç aklımdan çıkarmam.

Kendini tutamayan Miusov,

— Kral değilsiniz ki... diye mırıldandı.

— Orası öyle, kral değilim. Böyle diyeceğinizi zaten biliyordum Piotr Aleksandroviç, vallahi biliyordum! Zaten ben hep böyle damdan düşer gibi lâf ederim.

Ansızın duygulandı.

— Aziz ve muhterem Peder! diye bağırdı. Karşınızda bir paskal var, tam manasıyla bir paskal! Kendimi böylece tanıtıyorum. Eski alışkanlık, ne dersiniz! Bazen, sırf güldürüp hoş görüneyim diye durup dururken bir yalan kıvrırırırım. İnsan hoş görünmeli değil mi?.. Bakın, yedi yıl kadar oluyor; küçük bir şehre gitmişim, biraz işim vardı: birkaç tüccarla bir ortaklık kurduk. O aralık emniyet amirine uğradık; bazı dileklerimiz vardı, yemeğe de davet edecektik, iriyarı, şişman, sarışın, asık suratlı bir adamdı... Böyle işlerde en tehlikeli tip bunlardır: karaciğer vardır onlarda, karaciğer... Hemen atıldım. Bir cemiyet adamı serbestliğiyle "Sayın Emniyet Amirimiz, ne olur, bizim Napravnik'ımız [Bu cümlede Rusça Emniyet Âmiri anlamına gelen ispravnik kelimesinin bir orkestra şefinin adıyla benzerliğinden faydalanarak kelime oyunu yapılmaktadır.] olun!" dedim. "Ne Napravnik'i?" diye sordu. Daha ilk andan işin çıkmaza girdiğini anladım. Adam ekşi bir suratla kazık gibi karşımıza dikildi. "Efendim, biraz neşelenelim diye şaka yaptım! dedim. Bilirsiniz, Bay Napravnik bizim ünlü orkestra şefimiz... İşimizin ahengini sağlamak için bize de bir orkestra şefi lâzım..." Akıllıca, yerinde bir benzetme değil mi? "Affedersiniz, dedi; ben Emniyet Amiriyim, unvanımla kelime oyunları yapılmasına müsaade etmem." Sırtını çevirip kapıya yöneldi. Peşinden, "Tabiî efendim tabiî, Napravnik değil Emniyet Amirimizsiniz!" diye bağırdım ama "Yo, dedi; madem bizi Napravnik yaptınız öyle olsun." Ne dersiniz, kaybettik o işi. Hep öyleyim zaten. Hoş, sevimli olayım derken işi berbat ederim. Epey oluyor, bir defa da büyüklerden birine "Pırlanta gibi bir refikanız var!" demiştim. Bunu kadının namus, ahlâk bakımından temizliğini anlatmak için söylemişim. Adam durup dururken, Gözleriniz mi kamaştı yoksa?" demez mi?. Biraz takılayım diye, "Kamaştı ya!..." dedim ama herif benim gözlerimi tam kamaştırdı. Hoş bu eski bir hikâyeye artık, çekinmeden anlatabiliyorum. İşte hep böyle, kendi kuyumu kendim kazarım.

Miusov tiksintiyle,

— Şimdi de aynı şeyi yapıyorsunuz... diye mırıldandı.

Staretz ses çıkarmadan ikisine bakıyordu.

— Öyle mi? Ben de farkındayım bunun Piotr Aleksandroviç. Hatta şunu da bilin ki daha ağızımı açar açmaz gene hatalı yolda olduğumu ve bunu ilkin sizin fark edeceğinizi sezdim. Şakamın tatsızlığını anladığım anda aziz ve saygıdeğer Peder, yanaklarım alt çene kemiklerime, katılmış gibi yapışır. Bu hal daha ilk gençliğimde, asil kişilerin yanında dalkavukluk ederek ekmeğimi kazandığım sıralar da olurdu. Ben temelden, anadan doğma bir paskalım aziz ve saygıdeğer Peder, tıpkı bir meczup gibiyim... Belki içimde bir şeytan da var, inkâr edemem. Ama varsa bile, ufak çapta bir şeytandır her halde, büyükleri başka barınaklar seçer... Yalnız tahmin ederim, sizi seçmezler Piotr Aleksandroviç, siz de öyle ahım şahım bir mesken değilsiniz. Ama gene de imanım var, Tanrı'ya inanırım ben. Yalnız son zamanda imanım sarsıldı; şimdi oturup büyük sözler bekliyorum. Filozof Diderot gibiyim aziz ve saygıdeğer Peder. Çariçe Katerina zamanında Filozof Diderot'un Metropolit Platon'u ziyaretini bilir misiniz kutsal Peder? Gelir gelmez, "Tanrı yoktur!" diye kesip atmış. Bunun üzerine büyük din adamı parmağını kaldırarak "Çılgın, (Kalbimde Tanrı yoktur!) der " [İncil'den] diye cevap vermiş, Öteki ayaklarına kapanmış, "İnandım, vaftiz edin beni!" diye bağırmış. Hemen orada vaftiz etmişler. Prenses Daşkova vaftiz anası, Potyemkin de vaftiz babası olmuş.

Miusov kendini tutamadı. Titreyen bir sesle,

— İleri gidiyorsunuz Fedor Pavloviç! dedi. Yalan söylediğinizi, bu saçma hikâyenin aslı olmadığını pekâlâ biliyorsunuz; nedir bu maskaralığınız!

Fedor Pavloviç iyice coştı:

— Ömrüm boyunca, bunun yalan olduğunu hissetmişim! diye bağırdı. Şimdi size katıksız gerçeği söyleyeceğim beyler! Beni bağışlayın büyük Staretz! Son kısmı, hani Diderot'un vaftizine ait kısmı hemen şimdi, size anlatırken uydurdum, eskiden aklımdan bile geçmemişti. Gözünüze şirin görünmek için maskaralık ediyorum Piotr Aleksandroviç. Hoş, bazen, bunu neden yaptığımı kendim de bilmiyorum ya... Diderot'a gelince; şu "Çılgın, kalbinde..." meselesini daha gençliğimde derebeylerin kulluğunu yaptığım sıralar duymuştum. Hatta teyzeniz Mavra Fominiçna'dan da işittim. Piotr Aleksandroviç. Hepsi hâlâ, dinsiz Diderot'un Metropolit Platon'a, Tanrı üzerine bir tartışmaya girişmek için geldiğine emindirler...

Miusov doğruldu; yalnız sabrı tükenmemiş, âdeta kendinden geçmişti. Son derece hiddetlenmişti. Bu haliyle gülünç olduğunu biliyordu. Gerçekten Staretzin hücrelerinde olanlar dayanılır gibi değildi. Aynı hücrede, belki kırk elli yıldır, bundan önceki Staretzler zamanında da ziyaretçiler toplanırdı ama derin bir saygı hiç eksik olmazdı. Hücreye girenlerin hemen hemen hepsi oraya kabul edilmenin kendileri için lütuf olduğunu bilirdiler. Çokları içeri girer girmez diz çökerek ziyaret boyunca o durumda kalırlardı. Gelenler arasında kalburüstü kimseler, hatta bilginler - dahası var - sırf merakla yahut başka bir sebeple ziyarete gelen serbest fikirliler bile, ister toplu ister tek başlarına olsunlar, hücreye girerken büyük bir saygı ve nezaketle davranmayı borç bilirdiler. Ortada paranın adı geçmediğini de unutmamak gerek. Bir taraf sevgi, iyilik duygularını cömertçe sunarken karşısı pişmanlıklarını, ruha, kalbe ait şu bu müşkülünü ortaya dökmektedir. Bu yüzden Fedor Pavloviç'in bulunduğu yere hiç uygun düşmeyen saygısız şaklabanlılığı orada bulunanlardan hiç olmazsa birkaçını şaşkınlık, hayret içinde bıraktı. Rahipler, yüz ifadeleri hiç değişmemekle beraber ciddî bir ilgiyle Staretz'in ne diyeceğini bekliyor ama galiba Miusov gibi onlar da kalkmaya hazırlanıyorlardı. Alyoşa nerdeyse ağlayacaktı, başını eğmiş duruyordu. Bütün ümidini bağladığı; babasına, durduracak kadar tesir edebilecek tek adam kardeşi İvan Fedoroviç'in sandalyesinde kıpırdanmadan oturması, gözlerini yere indirerek bir yabancı haliyle işin sonunu beklemesi garibine gidiyordu. Çok iyi tanıdığı hatta yakını olan Rakitin'in (Papaz okulu öğrencisi) yüzüne bakamıyordu; neler düşüneceğini gayet iyi bilirdi. (Manastırda bunu bilebilecek tek insan da Alyoşa idi.)

Miusov Staretze dönerek,

— Affınızı dilerim, diye başladı. Bu adice şakaya belki benim de katıldığımı sanıyorsunuz. Bütün hatam, Fedor Pavloviç gibi birisinin, böyle saygıdeğer bir şahsı ziyaret ederken kendine düşen ödevi anlayabileceğini sanmam oldu. Onunla birlikte geldiğim için özür dilemem gerekeceğini önceden düşünmedim..

Piotr Aleksandroviç sözünü bitirmedi, büsbütün bozularak odadan çıkmak istedi.

Staretz, ansızın, güçsüz bacakları üzerinde doğrulur gibi oldu, Piotr Aleksandroviç'i ellerinden tutarak tekrar koltuğuna oturttu.

— Rica ederim üzülmeyin. Misafirim olmanız bilhassa rica ederim.

Selâm verdikten sonra tekrar kanepesine oturdu.

Fedor Pavloviç, birdenbire,

— Yüce Staretz, bu kadar hareketli oluşumun sizi incitip incitmediğini söyleyin! diye bağırdı. İki eliyle, koltuğun kenarlarını tutmuş, sanki alacağı cevaba göre yerinden fırlayacakmış gibiydi.

Staretz, vakarla,

— Siz de üzülüp kendinizi sıkmayın, çok rica ederim; dedi. Serbest, evinizde gibi davranın. Her şeyde önce kendinizden bu kadar utanmayın, hepsinin başı budur.

— Evimdeki gibi mi olayım? Yani tabîî halde mi olayım?... Yo, o kadarı fazla; pek fazla, ama duygulanarak kabul ediyorum. Yalnız şunu söyleyeyim kutsal Peder: siz beni olduğum gibi görünmeye pek kıskırtmayın, bu tehlikeyi göze almayın. Zaten ben de tabîî halimde görünecek dereceye gelmem. Sakınmanız için peşin haber veriyorum. Yoksa diğer bakımlar henüz bilinmezliğin karanlığına gömülüdür; hem de bazı kimselerin hakkımdan gelmek istemelerine rağmen... Sizi kastediyorum Piotr Aleksandroviç. Şunu da söyleyeyim ki Kutsal Varlık: şahsınıza karşı hayranlık doluyum!

Ayağa kalkarak ellerini havaya kaldırdı.

— "Seni taşıyan karnı, besleyen memeleri kutsayalım!" [İncil'den] dedi; hele memeleri... "Kendinizden utanmayın, hepsinin başı bu!" derken âdeta içimi okudunuz. Bir toplulukta daima herkesin beni paskal olarak gördüğü hissine kapılıyorum. O zaman "Pekâlâ, öyleyse ben de paskallık edeyim, diyorum, vız gelir hakkımda düşündükleriniz... Çünkü sizler benden daha aşağılıksınız!" Bunun için paskalım; utancından paskalım yüce Staretz... Vesvese, kuru gürültü benimki... Herhangi bir yerde en sevimli, en akıllı adam olarak karşılanacağıma emin olsam, ah Tanrım, ne iyi bir insan olabilirdim ben!

Fedor Pavloviç ansızın diz çöktü.

— Üstat! Ölmezliğe ulaşmak için ne yapmalıyım?

Hareketinin şaka mı, yoksa gerçek bir duygulanma mı olduğunu anlamak güçtü.

Staretz gözlerini ona çevirerek gülümsedi.

— Bunu kendiniz de biliyorsunuz; yeteri kadar zekisiniz: kendinizi içkiye, şehvete kaptırmayın, dilinizi tutmasını bilin ve en çok, paraya tapmaktan vazgeçin. Bir de şu meyhanelerinizi kapatın. Hepsini değilse bile birkaçını... Ama en önemlisi, yalan söylemeyin.

— Nasıl yani, Diderot için söylediklerim gibi mi?

— Yo, o değil. İlkin, kendi kendinize yalan söylemeyin. Kendi kendine yalan söyleyip yalanını ciddiye alan insan sonunda ne kendinde ne de etrafta gerçeği seçemez olur, böylece hem kendisine hem başkalarına saygısızlık eder. Saygının olmadığı yerde sevgi de kaybolmaya başlar. Bunun boşluğunu doldurmak, gönül eğlendirmek için kendini çeşitli ihtiraşlara, kaba zevklere bırakır, ahlâksızlığını hayvanlığa vardırır; bütün bunlar durup dinlenmeden kendisine ve etrafına yalan söylemesinden doğmaktadır. Kendi kendine yalan söyleyen herkesten önce alınır. Bazen alınmak pek tatlı gelir, değil mi? İnsan, kimseden kötülük görmediğini, kırgınlığı kafasından uydurup, lâf olsun diye, sırf sahne yaratmak için yalana sarılarak pireyi deve yaptığını bildiği halde surat asar, büyük bir zevkle gücenir ve bunu gerçek nefrete kadar da götürür... Rica ederim, kalkın da yerinize geçin; çok rica ederim. Bunların hepsi yapmacık hareketler.

— Kutsal adam!.. Öpeyim elinizi!..

Fedor Pavloviç yerinden sıçrayarak Staretzin zayıf eline şapırtılı bir öpücük kondurdu.

— Tamamıyla, tat veren bir güceniklik, tam dediğiniz gibi... Çok güzel söylediniz, şimdiye kadar hiç duymamıştım. Ömrüm boyunca haz duyarak, güzellik uğruna gücendim. Gerçekten, bazen, incinmiş olmak sadece zevkli değil, güzel de! Güzelliği unuttunuz yüce Staretz! Bunu defterime not edeyim. Yalana gelince; diyebilirim, ömrümün her gününde, her saatinde yalan söyledim. Gerçekten "Yalanın ta kendisiyim, yalan babasıyım!.." Şey, galiba yalan babası değildi; pek aklımda kalmamış, yalan oğluydu galiba... Öyle olsun. Yalnız meleşim, bazen Diderot üzerine yalan söylenebilir. Diderot'dan zarar gelmez ama bazı yalandan gelir. Az kalsın unuttuyordum yüce Staretz, hâlbuki üç yıldır buraya gelip öğrenmek istediğim bir şey var, öğrenmeyi aklıma koydum... Yalnız Piotr Aleksandroviç'e

emredin, sözümü kesmesin. Şunu sormak istiyordum büyük Staretz: Çetyi – Minei'nin [Azizlerin hayatını anlatan bir kitap.] bir yerinde, din uğruna işkenceye giren, mucizeler yaratan bir azizin sonunda kellesini uçurdukları, onun da kellesini yerden kaldırıp "sevgiyle öptüğü" yazılıymış. Doğru mu bu sayın Pederler?

— Hayır, doğru değil.

Kitaplığa bakan rahip,

— Çetyi - Minei'de böyle bir kısım yoktur, dedi. Hangi azizden bahsediliyor?

— Hangisine ait olduğunu bilmiyorum. Bu konuda hiçbir bilgim yok. Kandırmışlar beni... Ne bileyim. Öyle dediler. Anlatan da kim, biliyor musunuz? Demin Diderot hikâyesine kızan Piotr Aleksandroviç Miusov, anlatan oydu.

— Hiç de değil. Sizinle konuştuğum bile yok...

— Doğru, bana anlatmadınız ama benim de bulunduğum bir topluluğa anlatıyordunuz. Dört yıl kadar oluyor. Bu güldürücü hikâyeyle imanımı sarstığınız için şimdi bundan söz açtım Piotr Aleksandroviç. Siz bunun farkına bile varmadınız, ama ben eve inancım sarsılmış olarak döndüm; bu sarsıntı gitgide artıyor. Böyle işte Piotr Aleksandroviç, siz uçuruma yuvarlanmama sebep oldunuz. Bu artık Diderot değil!

Fedor Pavloviç heyecanlanmış, coşmuştu; hâlbuki oradakilerin hepsi hallerinin yapmacıktan ibaret olduğunu apaçık görüyordu. Ama Miusov gene de içten alındı.

— Saçma... hep saçmalık bunlar! diye mırıldandı. Belki gerçekten vaktiyle böyle bir şey söylemişimdir ama size değil. Bunu bana birisi anlattı; Paris'te, bir Fransız'dan duydum. Sabah ayinlerinde bizde Çetyi-Minei okuyorlarmış... Söyleyen son derece bilgin, bilhassa Rusya'ya ait istatistikler üzerinde çalışan bir adamdı... Uzun yıllar Rusya'da kalmış.. Ben Çetyi-Minei okumadım bile, okumaya niyetim de yok... Yemek arasında türlü türlü gevezelik edilir... Yemekteydik...

Fedor Pavloviç takılarak,

— Öyle ya, dedi. Siz boğaz derdindeydiniz ama ben imanımdan oldum.

Miusov,

— İmanınızdan bana ne! diye bağırdı fakat hemen kendini tuttu, küçümser bir bakışla,

— Neye dokunsanız kirletiyorsunuz, dedi.

Staretz birden yerinden kalktı. Misafirlerine dönerek,

— Sizi birkaç dakika yalnız bırakacağım için özür dilerim beyler, dedi. Sizden önce gelenler bekliyor da...

Neşeli bir yüzle Fedor Pavloviç'e bakarak,

— Siz gene de yalan söylemeyin, diye ilâve etti, hücreden çıktı.

Alyoşa ile rahip adayı merdivenden inerken yardım etmek için Staretzin peşinden koştu. Alyoşa boğulacak gibiydi, odadan çıktığına seviniyordu. Staretzin darılmamasına, neşeli görünmesine memnundu. Staretz, bekleyenleri kutsamak için taraçaya doğru yürüdü. Ama Fedor Pavloviç onu hücrenin kapısında yeniden durdurdu. Duygulanarak,

— Kutsal adam! Elinizi bir kere daha öpmeme izin verin! diye bağırdı. Yoo, sizinle konuşulur da, yaşanır dal... Benim her zaman böyle yalancılık, paskallık ettiğimi mi sanıyorsunuz? Deminden beri sırf sizi denemek için böyle haller takındığımdan haberiniz olsun. Sizinle geçinmenin mümkün olup olmadığını anlamak için yokluyordum. Sizin gururunuzla benim gönülsüzlüğüm bağdaşıp bağdaşamayacağını keşfe çalışıyordum. Ne kadar geçimli olduğunuzu görerek size bir takdirname

veriyorum. Artık susuyorum... temelli susacağım. Koltuğa oturup ağzımı açmayacağım. Şimdi siz konuşacaksınız Piotr Aleksandoroviç, en önemli şahıs olarak siz kaldınız.. on dakika için...

III

İmanlı Kadınlar

Aşağıda, keşişhaneyi çeviren duvarın dış tarafına yapılmış taraçanın önünde bu defa hep kadınlar toplanmıştı, sayıları yirmiyi buluyordu. Staretzin çıkacağını haber almış, toplanarak bekliyorlardı.

Staretzi, kibar ziyaretçi kadınlara ayrılan dairede bekleyen mülk sahibi ana kız Hohlakov'lar da taraçaya çıktılar. Hohlakova-ana zengin, daima zevkle giyinen, henüz oldukça genç güzel, yüzü solgunca, karagözlü bir kadındı. Daha ancak otuz üçünde olduğu halde beş yıldır duldu. On dört yaşındaki kızına inme inmişti. Zavallı kız altı aydır yürüyemiyor, uzun, geniş, tekerlekli arabasında gezdiriliyordu. Hastalıktan bir az süzölmüş ama neşeli, gayet sevimli bir yüzü vardı. İri, koyu, uzun kirpikli gözlerinde afacan parıltılar seziliyordu. Annesi ilkbahardan beri onu Avrupa'ya götürmeye niyetlendiği halde malikânelerindeki işleri yüzünden yaza kalmışlardı. Kasabamızda, ibadetten çok bazı işleri için bir hafta kadar kalıyorlardı; gene de üç gün önce Staretze bir kere daha gelmişlerdi. Bu defa Staretzin hemen hemen, kimseyi kabul edecek durumda olmadığını bildikleri halde, "şifa veren büyük Staretz"i görmek saadetine erişmek için yeniden yalvarıyorlardı.

Staretzin çıkmasını beklerken anne, kızının koltuğunun yanındaki sandalyede oturuyor, iki adım ötede kuzeyden, küçük, tanınmamış bir manastırdan gelen ihtiyar bir rahip duruyordu. O da Staretz tarafından, kutsanmak istiyordu. Taraçada görünen Staretz ilkin doğruca halka gitti. Kalabalık taraçaya dayanaklık eden üç basamaklı sundurmaya hücum etti. Stretz üst basamakta durdu, ayinlerde kullanılan önlüğü boynuna geçirerek etrafını alan kadınları kutsamaya başladı. Cin çarpmış bir kadını kollarından sürükleyerek yanına getirdiler. Kadın Staretzi görür görmez, havale gelmiş gibi titremeye, manasız çığlıklar atarak hıçkırmaya başladı. Staretz önlüğünün ucunu kadının başına koyarak kısa bir dua okudu, hasta o anda sustu, yatıştı. Şimdi böyle şeylerin olup olmadığını bilmem ama çocukluğumda köylerde, manastırlarda bu gibi cin çarpmışları sık sık görür duyardım. Sabah ayinlerine getirdikleri zaman kiliseyi olanca sesleriyle gürültüye boğar, köpek gibi havlarlardı. Kutsal Ekmekle Şarabın karşısında kadınlardaki "babaları tutma" hali kaybolur, hastalar bir müddet için yatışırdı. Çocukken buna şaşardım. Aynı zamanda bazı derebeylerle şehirli öğretmenlerden, bu hallerin sadece işten kaçmak için uydurulmuş yapmacıktan ibaret olduğunu, sertlikle hareket edilince kökünden kesilebileceğini duyardım. Bazı örnekler verir hikâyeler anlatırlardı. Fakat daha sonra, mütehassıs doktorlardan, bunun uydurma bir hastalık olmadığını hayretle öğrendim. Korkunç ve galiba sadece Rus köylü kadınlarının katlandıkları ağır hayat şartlarının doğurduğu bir hastalıktı bu. Çetin, normal olmayan ebesiz doğumdan sonra durup dinlenmeden yorucu işlerde çalışmak, bitmez tükenmez eziyete katlanmak onlar için tabii olmakla beraber bazı kadınların yapısı bunu kaldıramıyordu. "Babaları tuttuğu zaman" debelenmeye başlayan kadının Kutsal Ekmekle Şarap karşısında o anda iyileşivermesi bana bir oyun, âdeta doğrudan doğruya din adamlarının tertipledikleri bir dalavere olarak açıklanmıştı. Hâlbuki bunun yadırganacak tarafı yoktu. Hastayı kutsal nesnelere yanına götüren kadınlar ve hele hastaların kendisi, içinde bulunan şeytanın, Kutsal Ekmekle Şarap karşısında asla dayanamayacağını herkesçe bilinen bir gerçek olarak önceden kabul etmişlerdi. Sinirli, şüphesiz ruhça hasta kadının Kutsal Ekmekle Şarabın önünde eğilirken bütün

vücudunda tam manasıyla bir değişme, mucizevi iyileşme inancından doğan bir sarsılma oluyordu. Kısa bir zaman bile sürse yüzde yüz bir iyileşme oluyordu. Şimdi de Staretz önlüğünün ucunu hastanın başına koyar koymaz aynı şey oldu.

Etrafını saran kadınların çoğu o anın tesiriyle duygulanmalarını, hayranlık gözyaşlarını tutamıyorlardı; kimi cübbesinin eteğini öpmek için öne atılıyor, kimi olduğu yerden çılgık çılgığa bağıyordu. Staretz hepsini kutsuyor, bazılarıyla konuşuyordu. Cin çarpmış kadını önceden tanıyordu, uzak yerlerden değildi, köyü manastırdan altı verst kadar tutardı, bundan önce de gelmişti.

— Ama bu uzaktan, dedi; henüz ihtiyar sayılmayacak bununla beraber bir deri bir kemik bitkin bir kadını gösterdi.

Kadının yüzü koyu bir esmerlikteydi ama bu, güneş yanığı değildi. Diz çökmüş, sabit bakışını Staretze dikmişti. Bakışlarında çılgınca bir boşluk vardı.

— Uzaktan babacığım, uzaktan... Otuz verstlik yoldan... diye kelimeleri uzata uzata konuştu. Elini yanağına dayamış, başını ahenkli hareketlerle sağa sola sallayarak sızlanıyordu.

Halkın sessiz, bitmez tükenmez sabırla dolu bir kederi vardır. Bu keder kabuğuna çekilmiştir, hiç sesi çıkmaz. Bir de gözyaşlarıyla taşan, sonra da kendini kapıp koyuveren bir keder vardır. Bu hal en çok kadınlarda görülür. Ama bu da sessiz kederden daha iyi değildir. Sızlanmanın tatmin edici tarafı içteki acıyı deşip taşırmaktan ibarettir. Böyle bir keder teselli de istemez, çaresizlik onun gıdasıdır. Sızlanmalar, kanayan yarayı büsbütün azdırmak ihtiyacından başka şey değildir.

Staretz kadını meraklı bir bakışla süzerek,

— Şehirlisin galiba, diye devam etti.

— Şehirliyiz Peder, şehirliyiz. Aslında köylüyüz ama şehirde oturduğumuz için şehirlili sayılırız. Seni görmeye geldim Peder. Hakkında duymadığımız kalmadı babacığım, çok şey duyduk. Yavrumu, oğlumu toprağa verdikten sonra yollara düştüm. Üç manastıra uğradım, bir de burayı salık verdiler. "Oraya da uğra Nastasyuşka" dediler; yani size Peder... Geldim, dün gece ayinine gittim, bugün de size geliyorum.

— Peki, niye ağlıyorsun?

— Oğluma yüreğim yanıyor babacığım, üç yaşına giriyordu, üçüncüyü doldurmasına iki ay kalmıştı. Yanıyorum oğluma Peder, oğlumdan yaralıyım... Son çocuğumuzdu. Nikituşka ile dört oğlumuz oldu ama yaşamıyor bizim çocuklar; yaşamıyorlar iki gözüm, yaşamıyorlar. Üç büyüğü gömdük, onlara pek acımadım ama bu sonuncuyu toprağa verince aklım başımdan gitti. Hep gözümün önünde... İçimi kuruttu. İç çamaşırıcığına, mintancığına, pabuçcuklarına bakıp bakıp feryadı basıyorum. Eşyasını tek tek ortaya serip inim inim inliyorum. Kocama Nikituşka'ya, "Efendi, izin ver de ibadet yoluna çıkayım!" dedim. Arabacıdır, fakir değiliz Peder, mal kendimizin, atlar, arabalar hep bizim... Ama ne değeri kaldı artık. Nikituşka'm da bensiz kendini içkiye vermiş olmalı... Zaten eskiden de öyleydi, gözümü biraz ayırınca hemen gevşerdi. Hâlbuki şimdi onu düşündüğüm bile yok. Evden ayrılalı üç ay oluyor. Hepsini unuttum, hatırlamak da istemiyorum, onu ne yapayım artık? Hesabımı kestim onunla, hepsiyle kestim. Evimi bıraktım, varım yoğum hepsi gözümden silindi, hiçbirini görmek istemiyorum.

Staretz,

— Bak, beni dinle ana, dedi. Vaktiyle büyük azizlerimizden biri bir gün kilisede senin gibi ağlayan bir ana görmüş. O da senin gibi, Tanrı'nın göklere aldığı biricik evlâdı için gözyaşı döküyormuş. "Bu yavruların Tanrı huzurunda nasıl el üstünde tutulduğunu bilmiyor musun?" demiş. Göklerde sesi

onlardan yüksek çıkan kimse yoktur. Tanrı'ya, - Ya Rab, bize hayat bağışladın ama vermenle alman bir olur - demişler. Öyle serbest konuşmuş, hak aramışlar ki Tanrı hemen onlara melek payesi ihsan etmiş. Bunun için sen de ağlama kadın, memnun ol, evlâdın şimdi Tanrı huzurunda, melekler arasındadır! Bunları söyleyen büyük bir azizdi, söyledikleri yalan olamazdı. Onun için sen de bir ana olarak bil ki, senin yavrın da belki şu anda Tanrı huzurunda neşe, saadet içindedir ve senin için Cenab-ı Hakk'a yalvarmaktadır. Bu sebeple sen de ağlama sevin.

Kadın eli yanağında, yere bakarak dinliyordu. Derin derin iç çekti:

— Nikituşka da beni böyle teselli ederdi, tıpkı: senin gibi söylerdi. "Niye ağlıyorsun akılsız kadın, diyordu; oğlumuz şimdi Tanrı huzurunda meleklerle birlikte Ona övgülerini sunuyor." Bunu söylerken bir yandan o da benim gibi ağlıyordu. Biliyorum Nikituşka, diye cevap veriyorum; Tanrı huzurundan başka nerede olacak. Ama aramızda değil Nikituşka, eskisi gibi yanımızda değil!.." Ah bir kerecik daha, sadece bir kerecik onu yeniden görebilsem!.. Yanına gitmezdim, ses çıkarmadan bir köşeye sinip seyredirdim. Sesimin dışarda nasıl oynadığını duysam; arada bir yaptığı gibi o tatlı sesiyle, "Ana, neredesin?" diye bağırdığını duysam yeterdi bana... Ayacıklarıyla odamda tıpış tıpış yürüyüşünü bir kerecik, sadece bir kerecik duysam. Adımlarını nasıl da çabuk çabuk atardı. Gülerek bana doğru koşuşu hiç aklımdan çıkmıyor. Ayak sesini duymayla tanırdım onu! Ama yok artık, yok babacığım, yok; bir daha duymayacağım onu, hiç duymıyacağım! İşte kemeri ama kendisi yok... görüp duyamayacağım bir daha...

Koynundan oğlunun ufak sırmalı kemerini çıkardı. Bakar bakmaz hıçkırıklarla sarsıldı, gözlerini parmaklarıyla kapadı; yaşlar parmaklarının arasından süzülüyordu.

Staretz,

— Tevrat'ta, "Çocuklarına ağlayan, dünyada olmadıkları için teselli bulamayan Raşel" var, dedi. Siz anaların yeryüzünde nasibi bu. Teselli arama teselliye ihtiyacın yok senin. Tesellisiz ağla. Yalnız her ağlayışında daima, oğlunun Tanrı'nın meleklerinden biri olduğunu; oradan sana bakarak, gözyaşlarını görerek uygulandığını. Ulu Tanrı'ya bunları gösterdiğini unutma. Analık gözyaşlarını daha uzun zaman dökeceksin ama sonunda bunlarla tatlı bir huzura kavuşacaksın. Acı gözyaşların kalbini temizleyecek, seni günahlarından kurtaracak. Evlâdının ruhu için dua edeceğim; adı neydi?

— Aleksey babacığım.

— Hoş isim. Tanrı Kulu Aleksey mi?

— Tanrı Kulu babacığım evet, Tanrı Kulu Aleksey.

— Yüce bir azizimizdir. Dua edeceğim anam, edeceğim. Duamda kederini de unutmayacağım. Kocanın sağlığı için de dua edeceğim. Onu tek başına bırakma, günah. Kocanın yanına git, onu koru. Oğlun yukardan, babasını bıraktığını görür, sizler için ağlamaya başlar, neden onun huzurunu kaçıırıyorsun? Yaşıyor o, anam, yaşıyor; ruh asla ölmez! Evde yok diyorsun ama görünmediği halde o da sizin aranızda... Sen evinden nefret ettiğini söylersen o gün oraya nasıl girebilir? Annesini babasını bir arada bulamadıktan sonra ne diye gelsin! Şimdi onu rüyada görürken azap duyuyorsun, bundan sonra sana tatlı rüyalar gönderecek. Kocana git anam, bugünden tezi yok, evine dön.

— Gideceğim ciğerim, tek sözünle gideceğim. Yüreğimi dağladın. Nikituşka, Nikituşka'm benim, bekliyorsun beni değil mi?

Kadın gene sızlanmaya başladı ama Staretz bu defa yolcu kılığında değil de şehrili gibi giyinmiş bir kocakarıya dönmüştü. Bir derdi olduğu, bir şeyler anlatmak için geldiği gözlerinden anlaşılıyordu. Kendini, çavuşun dul karısı olarak tanıttı. Uzaktan gelmiyordu, kasabamızdandı. Oğlu Vasenka bir

yerde komiserlikte çalışıyormuş ama Sibirya'ya, Irkutsk'a gitmiş. Oradan iki mektup yollamış; bir yıldır mektupları kesilmiş. Kadıncağz şuraya buraya başvurmuş ama doğrusu nerden aramak gerektiğini iyice bilemiyormuş.

— Yalnız geçen gün Stepanida İlyinişna Bedryagina -zengin bir tüccar karısıdır- bana, "Sen oğlunun adını bir kâğıda yaz, kiliseye götür; dedi. Ölü duası okut. Ruhu sıkılmaya başlar, sana bir mektup yollar." Stepanida İlyinişna, "Bu yüzde yüz denenmiş bir çaredir!" diyor. Ama pek inanmadım doğrusu. Gözümüzün nuru sen bilirsin, doğru mu yalan mı bu? Bunu yapsam iyi olur mu?

— Aklına bile getirme. Sorman ayıp. Hayatta olan birisinin ruhunu, hem de öz anasının, ölülerle birlikte anması olacak iş değil! Büyük günah, büyücülükten farkı yok bunun, ancak o kadının cahilliğine bağışlanabilir. Bunları düşünecek yerde günahkârların yardımcısı şefkatli Meryem Anamıza hem oğlunun sağlığı hem yanlış düşüncelerini affetmesi için yalvar. Şunu da bil ki Prohorovna: oğlun ya yakında gelecek yahut yüzde yüz bir mektup yollayacak; haberin olsun. Hadi git, yüreğini ferah tut. Sana, oğlun sağdır diyorum.

— Sevgilimiz, Tanrı ne muradın varsa versin, velinimetimiz, bizlerin, günahkârların biricik duacısı...

Fakat Staretz kalabalığın arasından onu kollayan, henüz çok genç olmasına rağmen görünüşte veremli, bitkin bir köylü kadının alev gibi yanan gözlerinin bakışını fark etti. Kadın sessizce bakıyordu. Gözleriyle yalvardığı halde yaklaşmaya çekiniyordu âdeta.

— Nen var yavrum?

Kadın yavaşça, acelesiz,

— Ruhumu huzura kavuştur anam babam, dedi, Staretzin ayaklarına kapandı. Günah işledim Peder, günahımdan korkuyorum.

Staretz alt basamağa oturdu, kadın dizleri üstünde ona yaklaştı. Fısıltılı bir sesle, ürpererek,

— Üçüncü yıldır dulum; diye başladı. Çok acı çektim kocamdan. İhtiyardı, dayaktan canımı çıkarıyordu. Hasta yatıyordu; ona baktıkça hep aklıma "İyileşip ayağa kalkınca ne olacak acaba?" diye geliyordu. İşte o zaman o düşünce içime girdi...

— Dur biraz.

Staretz kulağını kadının dudaklarına iyice dayadı. Kadın duyulamayacak kadar hafif bir fısıltıyla anlatmaya devam etti. Sözü çabuk bitti.

Staretz,

— Üçüncü yıl mı? diye sordu.

— Üçüncü yıl. Önceleri düşünmüyordum ama şimdi hastalanmaya başladım, sıkıntı basıyor.

— Uzaktan mı geldin?

— Beş yüz verst tutar buradan.

— Günah çıkarırken söyledin mi?

— Söyledim, iki kere söyledim.

— Kutsal Ekmekle Şarap verdiler mi?

— Verdiler. Korkuyorum; ölmekten korkuyorum...

— Hiçbir şeyden korkma, ne kork ne üzü. Yalnız içindeki pişmanlık eksilmesin - o zaman Tanrı her şeyi affeder. İçten pişmanlık duyan için Tanrı'nın affetmeyeceği hiçbir günah yoktur, olamaz. İnsan oğlu da Ulu Tanrı'nın kullarına karşı sonsuz sevgisini tüketecek derecede büyük günah işleyemez.

Tanrı sevgisine üstün gelebilecek bir günah olabilir mi? Yalnız pişmanlıktan uzaklaşma, korkuyu kalbinden çıkar. Tanrı seni günahınla beraber, günahkâr olarak, ummadığından çok sever. Pişman olan günahkârın gözünde on günahsızdan daha makbul olduğu kitaplarımızda çoktan yazılıdır. Git ve hiç korkma. İnsanlara gücenme, hareketlerine kızma. Ölenin sana yaptıklarını kalbinden affet, içten barış onunla. Pişmanlık duyuyorsan içinde sevgi var demektir. Sevince de Tanrı seni kabul eder. Sevgi nelerin bedelidir, neleri kurtarmaz. Senin gibi bir günahkâr olan ben haline acıyor, uygulanıyorsam Ulu Tanrı sana daha çok merhamet eder. Sevgi bütün dünyayı satın alacak değerde bir cevherdir, onunla yalnız kendinin değil, başkalarının günahlarını da affettirebilirsin. Git ve hiç korkma.

Kadını üç defa kutsadı, üstünden çıkardığı küçük bir aziz tasvirini boynuna taktı. Kadın sessizce önünde yere kadar eğildi. Staretz doğruldu, kucağında bebekle duran genç, gürbüz bir köylü kadınına neşeyle baktı. Öteki,

— Vişegoryedeniz aziz Peder, dedi.

— Kucağında çocukla altı verstlik yol tepmişsin. Nen var?

— Seni görmeye geldim. Önceden de gelmiştim. Beni hatırlamadınsa pek unutkansın demektir. Rahatsızlandın diye bir lâf çıkardılar. Gidip gözümle göreyim dedim. Ama karşımdasın işte, neren rahatsız senin? Yirmi yıl yaşarsın daha Tanrı'ya emaneti Senin için dua eden az mı, neden hasta olasın.

— Eksik olma canım.

— Bir de ufak bir dileğim var: şu altmış kapağı al, benden fakir olan birine ver iki gözüm. Buraya gelirken, "Onun eliyle göndereyim; verecek adamı bilir o" diye düşündüm.

— Sağol, sağol iyi yürekli kızım. Seni severim. İstedğini yapacağım. Kucağındaki kız mı?

— Kız, gözümün nuru; Lizaveta.

— Tanrı ikinizi de, seni de, yavrun Lizâveta'yı da korusun. Kalbimi ferahlattın anam. Hadi güle güle, sevgililerim, güle güle aziz dostlarım.

Staretz hepsini kutsadı, yarı beline kadar eğilerek hepsini selâmladı.

IV

İmanı Kıt Bir Hanımefendi

Mülk sahibi hanımefendi Staretzin halkla konuşmasını ve kutsamasını seyrederken tatlı tatlı gözyaşı döküyor, gözlerini mendiliyle kuruluyordu. Bu, son derece duygulu, birçok bakımdan iyi olmaya yatkın bir sosyete kadınıydı. Staretz yanına gelince, coşkunlukla,

— Bu dokunaklı sahneyi seyrederken neler hissettim.. diye başladı, heyecandan sözünü bitiremedi. Halkın size olan sevgisini anlıyorum. Ben de halkı seviyor, sevmek istiyorum. Zaten şu muhteşem büyüklüğüne rağmen bu derece saf olan halkımızı sevmemek elde mi?

— Kızınızın sağlığı nasıl? Benimle yeniden görüşmek istemişsiniz.

— Evet, ısrarla istedim, yalvardım; belli alana kadar pencerenizin önünde dize gelip öylece üç gün beklemeye razıydım. Büyük şifa verenimiz, size içimizden kopan şükranlarımızı arz etmeye geldik. Kızım Liza'yı sağlığına kavuşturdu; tamamıyla iyileşti! Perşembe günü üzerine eğilerek dua etmeniz, mübarek ellerinizi değdirmeniz kızımı kurtarmaya yetti. Mübarek ellerinizi öpmek,

duygularımızı, saygılarımızı ifade etmek için yemeyip içmeyip geldik.

— İyi olmamış ki kızınız, hâlâ koltukta...

Kadın asabi bir telâşla atıldı:

— Ama gece gelen nöbetler iki gündür, tam perşembeden beri tamamen kesildi. Bacakları da kuvvetlendi. Bu sabah dipdiri kalktı. Bütün gece uyudu, yüzünün pembeliğine, gözlerinin ışıltısına bakın. Eskiden hep ağlardı, şimdi gülüyor, neşe içinde... Bugün onu ayağa kaldıralım diye tutturdu, tam bir dakika hiç desteksiz durabildi. Benimle, iki hafta sonra kadril oynayacağına bahse girdi. Buradaki Hertzenştube'yi çağırttım; omuzlarını kaldırdı, "Hayretler içindeyim, şaşırđım.." dedi. Sizi rahatsız etmek pahasına da olsa hemen koşup teşekkür etmeden yapamazdık. Teşekkür etsene Lise, teşekkür etsene!

Lise'in sevimli, gülen yüzü birdenbire ciddileşti, koltuğunda yettiğı kadar doğruldu, Staretze bakarak ellerini bitişirdi, fakat dayanamadı yeniden gülüverdi.

Kendini tutamayışına çocukça bir öfkeyle kızarak,

— Ona, ona güldüm! diye Alyoşa'yı gösterdi.

Birisi, Staretzin bir adım gerisinde duran Alyoşa'ya baksaydı o anda yanaklarına yayılan kızılığı fark ederdi.

Kız gözleri parlayarak koltuğundan indi. Lise'in annesi birdenbire Alyoşa'ya döndü. Giydiğı eldivenle pek zarif görünen elini uzatarak,

— Size bir şeyler söyleyecek Aleksey Fedoroviç, dedi.

Staretz başını arkaya çevirerek Alyoşa'ya dikkatle baktı. Öteki Liza'ya yaklaştı, tuhaf beceriksiz bir gülümsemeye elini uzattı. Lise azametli bir tavır takındı.

— Katerina İvanovna size bunu gönderdi, diyerek küçük bir zarf uzattı. Ona uğramanızı bilhassa rica etti. Hem acele, savsaklamadan, mutlaka uğrayın.

Alyoşa, derin bir hayretle,

— Uğramamı mı istiyor? Benim uğramamı... Neden acaba? diye mırıldandı. Yüzü ansızın endişeli bir hal aldı.

Liza'nın annesi, kısaca,

— Şey, hep Dmitri Fedoroviç ve... şu son olaylar yüzünden... diye açıkladı. Katerina İvanovna şimdilik bir karara varmış... Fakat bunun için yüzde yüz sizi görmesi gerekiyor. Neden olduğunu bilmiyorum ama mümkün olduğu kadar çabuk gelmenizi rica etti. Dediğini yapacaksınız, değil mi; yapacağınıza şüphe yok, Hristiyanlık bile bunu emreder.

Alyoşa aynı şaşkınlıkla,

— Onu topu topu bir kere gördüm, diye devam etti.

— Ne yüce, ne ulaşılmaz varlık o! Çektiğı ıstıraplar yeter... Neler çekmiş olduğunu ve hâlâ da çektiğini düşünün. Bundan sonra neler beklediğini göz önüne getirin... Korkunç, korkunç doğrusu!

Alyoşa, gelmesi için ısrarlı ricalardan başka hiçbir açıklama olmayan kısa, sır dolu mektuba göz gezdirdikten sonra,

— Peki, gelirim; diye karar verdi.

Lise birdenbire coştı.

— Ne iyi edersiniz, bilir misiniz? Ben anneme, "Dünyada gitmez!" demiştim, ruhunun selâmeti için buraya çekildi. Ne iyi, ne iyi insansınız! İyi olduğunuzu her zaman düşünürdüm, şimdi bunu

söylemekten zevk alıyorum.

— Lise!

Annesinin sesi azarlar gibi çıktı ama hemen arkasından gülümsedi.

— Bizi de unuttunuz Aleksey Fedoroviç, bize gelmek istemiyorsunuz. Hâlbuki Lise'den iki kere, yalnız sizinle rahat ettiğini duydum.

Alyoşa gözlerini kaldırarak tekrar kızardı ve sebebini kendisi de bilmeden birdenbire gülümsedi. Ama Staretz artık onu kollamıyordu. Lise'in koltuğunun yanında, çıkmasını bekleyen dışarıklı bir rahiple konuşmaya başlamıştı. Rahip görünüşte basit, daha doğrusu basit tabakadan, dar görüşlü ama imanlı, kendine göre inatçı bir adamdı. Kuzeyin uzak bölgesinden, Obdorsk civarındaki sadece on rahibi bulunan fakir Aziz Silvester manastırından geldiğini söyledi. Staretz onu kutsadı, ne zaman isterse hücrelerine gelmesi için davet etti.

Rahip, birdenbire, Lise'i göstererek, ciddî manalı bir halle,

— Nasıl başarıyorsunuz bunları? diye sordu. (Lise'in "şifasını" kastediyordu.)

— Bundan bahsetmek için henüz erken... İyileşme tam bir şifadan değil de başka sebeplerden de gelebilir. Ama onlarda da ancak Tanrı'nın şefaatinin aramalı. Hepsini Tanrı yapıyor. Bana arada bir uğrayın Peder. Saatim saatime uymuyor, hep hastayım; günlerimin sayılı olduğunu biliyorum.

Liza'nın annesi,

— Öyle demeyin, Tanrı sizi başımızdan eksik etmeyecek, daha pek çok yaşayacaksınız! diye atıldı. Hem neniz var? Gayet neşeli, mesut görünüyorsunuz.

— Bugün öyleyim ama bunun kısa süreceğini de biliyorum. Hastalığımı iyice anladım artık. Neşeli gördüğünüzü söyleyerek beni nasıl sevindirdiğinizi bilemezsiniz. İnsanlar saadet için yaratılmışlar, tam manasıyla mesut olan kendine, "Ben yeryüzünde Tanrı'nın emirlerini yerine getirdim!" demek hakkını kazanmıştır. Doğruluk yolundan ayrılmayanların, azizlerin ve din uğruna ölenlerin hepsi mesuttu.

Liza'nın annesi,

— Ne asil, ne büyük sözleriniz var! diye bağırdı. İnsanın içine işliyor. Oysaki nerede o sözünü ettiğiniz, saadet? Kim kendisinin mesut olduğunu söyleyebilir? Ah, mademki bizi bugün bir kere daha huzurunuzla kabul ettiniz, geçen defa size tamamen anlatmaya cesaret edemediğim uzun, hem de çok uzun zamandır içimi dolduran ıstırapı dinleyin lütfen. İstırap içindeyim, affedin beni, ıstırap çekiyorum.

Kadın içinden kopan bir heyecanla Staretzin önünde dua eder gibi ellerini bitiştiirdi.

— Neniz var?

— İnançsızlık ıstırapı çekiyorum.

— Tanrı'ya mı inanmıyorsunuz?

— Hayır hayır, bunu aklımdan geçirmeye bile cesaret edemem. Fakat öbür dünya, bu bana muamma görünüyor. Kimseden de bu müşkülümü halledebilecek bir bilgi alamıyorum. Beni dinleyin! Siz şifa verensiniz; insan ruhu üzerine derin bilginiz var. Bana yüzde yüz inanmanızı dilemeye cesaret edemem ama şu anda hoppalalıktan böyle konuşmadığımı şerefimle temin ederim. Ölüm ötesindeki hayat bana korku, dehşet veriyor. Kime başvuracağımı bilemiyorum, buna ömrüm boyunca cesaret edemedim... İşte şimdi ilk olarak size açılmaya cesaret ettim. Aman Yarabbi, hakkımda kim bilir neler düşüneceksiniz!

Ellerini birbirine vurdu.

— Benim düşündüklerimden yana tasalanmayın. Üzüntünüzün samimiliğine tamamen inanıyorum.

— Size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Bazen gözlerimi kapayıp, herkes inanıyor ama bu iman nasıl doğdu, diye düşünüyorum. Bazıları, inancın güya korkunç birtakım tabiat gösterilerinin verdiği ürküntüden doğduğunu, aslında inanacak bir şey olmadığını iddia ediyor. Kendi kendime düşünüyorum: Ömrüm boyunca inanarak yaşadım, ya ölünce hiçbir şey bulamazsam; bir yazarın dediği gibi, "Sadece mezarımda dulavrat otları biterse..." Korkunç, değil mi! İnanımı nasıl yeniden kazanabilirim? Ben ancak çocukken hiçbir şey düşünmeden, körü körüne inanırdım. Şimdi nasıl, neyle bir ispat bulabilirim? Ayaklarınıza kapanarak bunu yalvarmak için size geldim. Bu fırsatı kaçıırırsam hayatımda bir daha kimse bana cevap veremez. Bir ispat, inandırıcı bir delil arıyorum. Ne kadar bedbaht olduğumu anlatamam! Bakıyorum - kimsenin umurunda değil, hemen hemen kimsenin tasalandığı yok, yalnız ben dayanamıyorum. Büyük bir azap bu!

— Şüphesiz çok azaplı. Fakat ispatı imkânsız; tecrübe ile kanaat getirebilirsiniz.

— Nasıl? Ne şekilde?

— Faydalı bir sevgiyle... Yakınlarınızı daima artan bir gayretle sevmeyi deneyin. İçinizdeki sevgi çoğaldıkça Tanrı'nın varlığına da, ruhunun, ölmezliğine de kanaat getirmeye başlarsınız. İnsanları sevmekte tam bir nefis feragatine varabilirseniz yüzde yüz inanır, ruhunuz artık hiçbir şüpheyle kararmaz. Bu denenmiştir, tereddütsüz böyledir.

— İş gören sevgi mi? Bir mesele de bu, hem de ne mesele!.. Bakın, insanları o derece severim ki, inanır mısınız, bazen her şeyi, neyim var neyim yoksa her şeyi, hatta Lise'i bile bırakıp hemşire olmayı hayal ederim. Gözlerim kapalı, düşünüp hayal kurarken o dakikalarda kendimde yenilmez bir kuvvet hissederim, hiçbir irinli çıban gözümü korkutamaz. Yaraları kendi elimle yıkar sararım. İstirap çeken hastaların yardımına koşar yaralarını öperim...

— Başka şeyler değil de bunlar üzerine hayal kurmanız bile yeter. Bakarsınız bir gün tesadüfen bir iyilik yapıverirsiniz.

Kadın,

— Evet ama böyle bir hayata uzun zaman dayanabilir miyim? diye hararetle kendinden geçerek devam etti. En önemlisi, en çok azap vereni de bu... Gözlerimi kapayarak, kendi kendime, "Bu yolda yürümeye ne kadar zaman devam edebildin? diye soruyorum. Yaralarımı yıkadığın hasta sana hemen teşekkürlerle karşılık vermez, tersine, insansever hizmetine değer, önem vermeden sana eziyete, huysuzluğa, bağırıp çağırmaya hatta seni oradaki âmirlere şikâyet etmeye kalkarsa (hastaların çoğu da yapar bunu) o zaman ne olacak? Sevgin devam edecek mi?" Kendi kendime, içim ürpererek, insanlara sevgim uğruna çalışmaktan beni soğutacak tek şeyin nankörlük olduğu cevabını verdim. Kısacası, sadece ücret karşılığı çalışan bir işçiyim, emeğimin bedelini hemen isterim. Beni takdir etmeli, sevgime sevgiyle karşılık vermeliler. Başka türlü sevemem ben!

Kadın kendini yerme buhranına tutulmuş gibiydi, içten konuşuyordu. Susarak âdeta alaylı bir kesinlikle Staretze baktı.

Staretz,

— Söylediklerinizin tıpkısını bana önceleri bir doktor anlatmıştı, dedi. Yaşlı, kafalı bir adamdı. Sizin gibi açık, şaka eder gibi, ama hüznü bir şaka havasıyla konuşuyordu, "insanlığı sevdiğim halde kendi kendime şaşıyorum, diyordu. Toplu olarak insanları sevdiğim kişilere karşı sevgim o nispette azalıyor. Hayalimde, olanca ihtirasımla insanlığa hizmet etmeyi kurduğum çok olmuştur, gerekirse bu uğurda kendimi feda edebilirdim. Gel gelelim, kimseyle aynı odada iki gün bile

geçinemem; bunu deneyerek biliyorum. Bana yaklaşan kimse şahsiyetimi eziyor, hürriyetimi hudutluyormuş gibi geliyor bana. Yirmi dört saat içinde en iyi insandan nefret edebilirim. Birinden, sofrada yemeği ağır yediği, öbüründen, nezlesi var, durmadan burnunu temizliyor diye..., insanlar bana temas eder etmez onlara düşman kesiliyorum. Ama kişilere nefretim arttıkça genel olarak insanlığa sevgimiz o nispette artıyordu."

— Peki ne yapmalı? Bu durumda ne yapmalı? Büsbütün ümit kesmeli, değil mi?

— Yo, halinizi anlayıp üzülmeniz yeter. Elinizden geleni yapın, bu da sayılacaktır. Kendinizi bu derece derin ve samimiyetle öğrenmekle zaten çok şey yapmışsınız. Ama içten konuşmalarınız, şimdi olduğu gibi, doğruluğunuz yüzünden sadece takdirimi kazanmak maksadıyla oldukça sevginiz faydalı olamaz; hepsi ancak hayalinizde kalır, hayat da hayal gibi geçer gider. Bu durumda öte dünya hayatını da unutarak sonunda şöyle veya böyle avunursunuz.

— Beni mahvettiniz! Ancak şimdi, şu anda, konuştuğunuz sırada, nankörlüğe tahammül edemeyeceğimi söylerken, gerçekten samimiyetimi takdir etmenizi beklediğimi anladım. Bana beni öğrettiniz, gerçek varlığımı keşfederek bana da tanıttınız.

— Gerçek mi söylüyorsunuz? Öyleyse bu itirafınızdan sonra samimiliğinize, iyi kalpli olduğunuza inanıyorum. Saadete ulaşamazsanız bile iyi yolda olduğunuzu unutmayın ve hiçbir zaman bu yoldan ayrılmamaya çalışın. En önemlisi yalanın her türlüsünden hele kendi kendinizi aldatmaktan kaçının. Yalanlarınızı kollayın, hemen her saat, gözünüz bunların üstünde olsun. Ne başkalarından ne de kendinizden iğrenmemeye çalışın. İçinizdeki her kötülük bunun farkına vardığınız anda temizlenir. Korkudan da kaçının; korku yalan doğurur. Sevgi uğruna hareket ederken tabansızlığa kapılmayın. Hatta o aralık kötü hareketleriniz olursa fazla korkmayın. Size daha huzur verici bir şey söyleyemediğim için üzülüyorum. Gerçekten, faydalı sevgi hayal sevgisinden çok zalim ve korkunçtur. Hayal sevgisi çabuk, kolayca yapılan, herkesin dikkatini çeken bir kahramanlık ister. Her şey sahnedeymiş gibi, âlemin gözü önünde, takdirler içinde yapılsın, ne olacaksa bir an önce meydana çıksın diye hayatını verenler olur. Hâlbuki iş gören sevgi, gayret, dayanıklılık ister, bazılarına göre kendi başına bir ilimdir. Yalnız size şimdiden haber vereyim ki bütün gayretinize rağmen gayenize ulaşmak şöyle dursun ondan gitgide uzaklaşmış gibi olduğunuzu dehşetle göreceğiniz anda dikkat edin tam o anda, birdenbire gayenize ulaşacak, sizi daima seven hareketlerinizi belirsizce idare eden Tanrı'nın mucizeler yaratan kudretinin varlığını açıkça hissedeceksiniz. Kusura bakmayın, yanınızda daha fazla kalamayacağım, bekliyorlar. Allaha ısmarladık.

Kadın ağlıyordu.

— Lise!... Lise'i kutsayın Peder, kutsayın onu!... diye telâşlandı.

Staretz,

— Onu sevmeyelim, deminki yaramazlıklarının hepsini gördüm, diye takıldı. Alyoşa ile hep alay ediyordunuz.

Lise gerçekten hep bununla vakit geçirmişti. Geçen gelişinde de Alyoşa'nın ondan sıkılıp yüzüne bakmadığını fark etmişti. Bu hal onu pek eğlendiriyordu. Gözlerini dikerek Alyoşa'ya bakıyor, bakışını yakalamaya çalışıyordu. Alyoşa üzerindeki bakışa dayanamayarak arada bir, elinde olmadan, Lise'e bakıyordu. Kız da zafer dolu tebessümle bakışını karşılıyordu. Alyoşa bozuluyor, büsbütün kızıyordu. Sonunda başını öteye çevirerek Staretzin arkasına saklandı. Ama birkaç dakika sonra hep o yenilmez kuvvete uyarak Lise'in ona bakıp bakmadığını anlamak için başını o yana çevirdi. Kız oturduğu koltuktan sarkarak yandan bakıyor, sabırsızlıkla bakışını kolluyordu. Gözleri karşılaşıncı

öyle bir güldü ki Staretz bile dayanamadı.

— Niye mahcup ediyorsunuz onu yaramaz?

Lise ansızın, hiç umulmazken kızardı, gözleri parladı, yüzü son derece ciddileşti. Heyecan dolu, gücenik bir halle, hızlı, sınırlı bir sesle şikâyete başladı:

— O da niçin her şeyi unuttu? Küçükken beni kucağında taşırdı, beraber oynardık. Bana okuma öğretmek için bize gelirdi. İki yıl önce vedalaştığımız zaman ebedî dost olduğumuzu, beni asla unutmayacağını söylüyordu; ebedî dost!.. Şimdi de benden korkuyor, yiyecek miyim onu sanki? Neden yanıma gelip konuşmuyor? Niçin bize gelmek istemiyor? Yoksa siz mi bırakmıyorsunuz? Onu çağırmam yakışık almaz, unutmamışsa kendisi hatırlamalıydı. Ama olmaz, ruhunu ölümsüzlüğe ulaştırmaya çalışıyor! Bu uzun etekli cüppeyi de ne diye giydirdiniz ona, koşarken düşüverir...

Liza dayanamadı, birdenbire yüzünü elleriyle kapayarak bütün vücudunu sarsan şiddetli uzun, sınırlı bir kahkahayla güldü. Staretz onu gülümseyerek dinledi, sonra şefkatle kutsadı. Liza, öperken Staretzin elini gözlerine götürdü, ağlamaya başladı.

— Darılmayın bana, beş para etmez bir budalayım.. Belki Alyoşa böyle gülünç birisine gelmek istememekte haklı, çok haklı...

Staretz kesin halle,

— Gelecek, yüzde yüz gelecektir, dedi.

V

Bu olacaktır!

Staretzin hücreden ayrılışı yirmi beş dakika kadar sürdü. Saat yarımı geçtiği halde kendisi için toplandıkları Dmitri Fedoroviç hâlâ ortada yoktu. Ama onu unutmuş gibiydiler. Tekrar hücreye dönen Staretz misafirlerini aralarında hararetli bir konuşmaya dalmış buldu. Konuşanların başında İvan Fedoroviç'le iki rahip vardı. Miusov da, görünüşte pek hararetle söze karışıyordu ama bu sefer talihi yoktu, ikinci plânda kaldığı belliydi; konuşanlar sözlerini pek yarım ağızdan cevaplandırıyor. Bu hal içindeki öfkeyi gitgide kabartıyordu. Miusov'la İvan Fedoroviç'in daha önce bazı ilmî konularda tartıştıkları olmuştu, İvan Fedoroviç'in kendisine pek o kadar önem vermeyişi Miusov'a fena halde dokunuyordu. "Hiçbir şey yapmadımsa, hiç olmazsa bir zamana kadar Avrupa'nın en ileri hamlelerinin öncüsüydim. Hâlbuki bu yeni nesil bizi hiçe sayıyor!" diye düşünüyordu. Sandalyesinde ses çıkarmamaya söz Veren Fedor Pavloviç gerçekten bir müddet sessizce oturdu, Miusov'u alaylı bir tebessümle takip etti, hiddetinden hoşlandığı belliydi. Zaten epeydir ona hıncı vardı, fırsatı kaçırmak istemiyordu. Sonunda duramadı, omuzuna eğilerek yavaşça yeniden takıldı:

— Demin şu azizin "kellesiyle öpüşmesi" hikâyesinden sonra niye gitmediniz, böyle münasebetsiz bir mecliste ne diye kaldınız? Çünkü kendinizi küçümsenmiş, hakarete uğramış hissettiniz. Zekânızı göstererek intikam almak için kaldınız. Bunu yapmadan buradan ayrılamazsınız.

— Gene başladınız. Tersine, hemen gideceğim.

Fedor Pavloviç,

— Bekleyin daha, herkes dağılsın sonra gidersiniz; diye onu bir daha iğneledi.

O anda odaya Staretz girdi.

Tartışma bir an için kesildi, fakat Staretz eski yerine oturarak hepsini sanki devam etmeleri için

davet eder gibi tatlı bir bakışla süzdü. Alyoşa onun yüzündeki her ifadenin ne anlama geldiğini ezbere bildiği için son derece yorgun olduğunu, kendini zorladığını anlıyordu. Hastalığının son devrelerinde yorgunluktan bayıldığı oluyordu. Baygınlık geldiği zamanlardaki gibi yüzü kireç kesildi, dudakları soldu. Fakat sanki anlaşılmayan bir maksadı varmış gibi, toplantıyı dağıtmak taraflısı görünmüyordu. Alyoşa onu bütün dikkatle inceliyordu.

Kitaplık işlerine bakan rahip Yosef, Staretze İvan Fedoroviç'i göstererek,

— Makalelerinden bahsediyoruz, dedi. Son derece meraklı bir yazı. İçinde hayli yenilik var ama ana fikir iki taraflı galiba... Resmî kilise mahkemesi haklarının genişliği üzerine kitap yazmış bir din adamına bir dergide çıkan makaleleriyle cevap vermişler...

Staretz sabit, keskin bir bakışla İvan Fedoroviç'i süzerek,

— Yazık ki makalenizi okumadım ama bahsini duydum, dedi.

Kitaplığa bakan rahip,

— Beyefendinin pek meraklı bir görüş noktası var; diye devam etti. Resmî kilise mahkemesi konusunda Kiliseyle Devletin birbirinden ayrılmasını uygun bulmuyorlar galiba.

Staretz,

— Gerçekten meraka değer bir düşünce tarzı, dedi. Fakat bunu neye dayanarak öne sürüyorsunuz?

İvan Fedoroviç bir müddet durduktan sonra cevap verdi. Hem Alyoşa'nın bir gün önce korktuğu gibi, soğuk kibre bürünmüş bir nezaketle değil, alçak gönülle, ihtiyatla ve olanca sevimliliğiyle hatta görünüşte hiçbir gizli düşüncesi olmadan konuştu.

— Benim düşüncem şuna dayanıyor: Kiliseyle Devlete ait unsurlar ayrı ayrı olarak şüphesiz ebediyete kadar yaşayacaktır; hem de aslında bunun imkânsız oluşuna, üstelik büsbütün tabîi değilse de işin temeli yalana dayandığı için hiç olmazsa bir dereceye kadar yenir yutulur hale getirmesine çalışılmadığı halde yaşayacaktır. Devletle kilise arasında, meselâ şu mahkeme gibi konularda bir uzlaşma bence aslında tamamıyla imkânsızdır. Cevap verdiğim din adamı Kilisenin Devlet içinde belirli, özel bir yeri olduğunu iddia etmektedir. Bense, tersine, Kilisenin bir köşeye sığınmadan, Devleti içine alması gerektiğini öne sürdüm. Buna şimdilik şu veya bu sebepten imkân yoksa bile geleceğin Hristiyan topluluğunun gelişmesi sadece bu istikamette olmalıdır.

Sessiz duran bilgin rahip Paisiy Peder, kesin, sınırlı bir halle,

— Çok doğru, dedi.

Miusov,

— Tam bir ultrмонтанизм [Papanın nüfuzuyla hâkimiyetinin artırılması taraflısı bir cereyan. Ultramontain aynı zamanda Alp Dağlarının öte manasına geldiği için kelime oyunu yapılmaktadır.] diye bağırды, üst üste attığı ayaklarının durumunu değiştirdi.

Yosif Peder,

— İyi ama bizde dağ yok kil dedi, Staretze dönerek devam etti:

— Beyefendi, hasmı olan dikkat buyurun - bir kilise adamının "esas ve temel" fikirlerini reddediyorlar. Bunların başında "Hiçbir sosyal kurum, üyelerinin medenî, siyasi haklarını kendine mal edemez, etmemelidir; düşüncesi geliyor. İkinci olarak "Gerek Ağır Ceza, gerek Hukuk mahkemeleri işlerine kilise karışmamalıdır. Bu, hem kilise kendini Tanrı hizmetine hasretmiş bir kuruluş olduğu, hem de din yolunda çalışmak gayesiyle birleşmiş insanları çevresinde topladığı için kilisenin iç yapısına aykırıdır." Sonuncu tez de; "Kilise bu dünyaya ait olmayan bir saltanattır."

Paisiy Peder gene dayanamadı, sözünü kesti:

— Bir din adamı için yakışsız bir kelime oyunu.

Sonra İvan Fedoroviç'e dönerek,

— Cevaplandığımız kitabı okudum, dedi. Bir kilise adamının "Kilise bu dünyaya ait olmayan bir saltanattır" sözlerine şaşıtm doğrusu. Kilise bu dünyaya ait değilse, yeryüzünde varlığı da mümkün değil demektir. Kutsal İncil'deki, "Bu dünyaya ait olmayan" sözleri bu manada kullanılmamıştır. Böyle kelime oyunları yapmamalı. Efendimiz İsa Hazretleri yeryüzünde kilise kurmak için dünyaya gelmişti. Gökler Saltanatı şüphesiz bu dünyaya ait değildir, ama ona ancak yeryüzünde kurulmuş ve temelleşmiş kilisenin yardımıyla kavuşmak imkânı vardır. Bunun için bu konuda böyle kelime oyunları yapılması tamamen uygunsuzdur. Kilise gerçek bir saltanattır, hüküm sürmek için kurulmuştur; sonunda yeryüzünde tek saltanat olarak kalacaktır. Bu bize vaat edilmiştir.

Ansızın, toparlanarak sustu, İvan Federoviç onu saygıyla, dikkatle dinledikten sonra Staretze dönerek gayet sakin, hep eskisi gibi istekli, candan bir halle devam etti:

— Makalede ana fikir şudur: Üçüncü yüzyıldan itibaren Hristiyanlık dünyaya Kilise olarak yayılmış ve bu şekilde de kalmıştır. Puta tapan Romalılar Hristiyanlığı kabul ettikten sonra kiliseyi devlet bünyesine alarak birçok bakımdan puta tapan bir devlet halinde kalmaya devam ettiler. Belki de zaten böyle olması gerekiyordu. Fakat Roma devleti puta tapanlar medeniyeti zihniyetini fazlasıyla benimsemişti, devletin gayeleri ve kuruluş emelleri bunun en iyi örnekleridir. Öte yandan İsa kilisesi hangi devlette yer alırsa alsın ana gayelerinden hiçbirini feda edemez. Tanrı emriyle üzerine aldığı ödevleri başarmak için sarsılmaz bir azimle çalışmaktan vazgeçemezdi. Bu gayelerden biri, bütün dünyayı olduğu gibi, puta tapan devleti de kilisenin hükmüne almaktı. Böylece kilise, herhangi bir "Toplumsal birlik" yahut eserini cevapladığım yazarın deyişiyle "Din gayeleri uğruna birleşenler topluluğu" olarak devlette kendine belirli bir mevki aramamalı, tam tersine, her devlet Kiliseye aykırı ne varsa uzaklaştırarak ona üstünlük sağlamalıdır. Bu hal ne devletin ne de başındakilerin büyüklüğünü gölgeler, şan ve şerefine hâle getirir. Tam tersine onları yanlış, hâlâ putperestliğe yönelmiş sapık yoldan çekip alarak ölümsüz gayelere ulaştırır, gerçek yoluna çıkarır. Bunun için Kilise - Devlet Mahkemesi Temelleri kitabının yazarı araştırmalarının sonunda bu temelleri ortaya kormak günah, kusur dolu çağımızda sadece birtakım kaçınılmaz ve geçici uzlaşma esasları bulduğunu bilmeli; o kadar. Fakat eserin yazarı, sunduğu ve demin Yosif Pederin bir kısmını saydığı temellerin sarsılmaz, tabiattan gelme, ebediyete kadar da yaşayacak çeşitten olduğunu iddia ederek gösterdiği cüretle kiliseye, onun kutsal, dokunulmaz ve ölümsüz mukadderatına karşı gelmektedir. Makalemin özeti bundan ibaret...

Paisiy Peder, her kelime üzerinde durarak,

— Kısacası, On Dokuzuncu yüzyılda biraz da aşırı ölçüde rağbet gören bazı yeni teorilere göre Kilise Devletin bir kolu haline gelmeli, böylece gitgide mükemmelleşip sonunda devlet bünyesi içinde erimeli, yerini ilme, zamanın yeni fikirlerine, medeniyete bırakmalıymış. Rız olmayıp karşı koyacağı takdirde devletin tayin ettiği küçücük bir kabukla üstelik kontrol altında olarak yetinmeye zorlanacaktır. Zamanımızda bütün Avrupa memleketlerinde durum böyledir. Öte yandan Rus kafası ve inancı sanki bir tekâmül sonucu olarak onun devlet içinde eritilmesini istememekte; tersine, sonunda Devletin Kilise önünde eğilmesini; kendisinin Kilise haline gelmesini arzulamaktadır. Amin, Amin!

Miusov gülümseyerek,

— Doğrusu beni biraz cesaretlendirdiniz, dedi, yine ayak ayak üstüne attı. Anladığıma göre bu, Mesih'in ikinci gelişi gibi pek uzaklardaki bir idealin gerçekleşmesine benzeyecek. Herkesin istediği

bu. Harplerin, diplomatların, bankaların ve başkalarının yok olmasına ait mükemmel bir hayal. Hatta bir çeşit sosyalizm... Oysaki ben bunların ciddî olduğunu, kilise mahkemesinin çalışmaya başlayarak suçluları sopayla, sürgünle belki de idamla cezalandıracağını sanmıştım.

— Bana göre ortada yalnız kilise mahkemesi olsa, ne sürgün ne de idam cezasına başvurulurdu. Suç anlayışının değişmesi gerektiğine hiç şüphe yok. Tabii bu birdenbire, hemen değil ama gene de hayli süratle olacaktı.

İvan Fedoroviç bunu sakın bir halle, kılı kıpırdamadan söyledi. Miusov ona gözlerini dikti:

— Ciddî mi söylüyorsunuz?

İvan Fedoroviç,

— Kilise mutlak hâkim durumuna geçseydi suçluları, isyancıları aforoz etmekle yetinir, kelle uçurmazdı. Sorarım size: aforoz edilen insanın hayat hakkı kalmış mıdır? Hem o zaman şimdiki gibi yalnız insanlardan değil İsa'dan da uzaklaşmış olurdu. İşlediği suçla yalnız insanlara değil İsa'nın Kilisesine de baş kaldırmış sayılacaktı. Aslına bakılırsa şimdi de öyledir ama resmiyete dökülmemiştir. Bugünün suçlusu vicdanıyla sık sık birtakım uzlaşmalar yapar: "Çaldım ama kiliseye karşı gelmedim; İsa düşmanı da değilim.." Fakat kilise devletin başına geçmiş olsaydı böyle konuşamazdı. Ama kiliseyi toptan inkâr eden birisiyse o başka tabii... "Bütün dünya yanılıyor, herkes yanlış yolda yürüyor - Kilisenin de aslı yok. Yalnız katil, hırsız olan ben gerçek Hıristiyan Kilisesini temsil ediyorum." Kendi kendine bunu söyleyebilmek de son derece zor, her zaman rastlanamayacak şartlara bağlıdır. Öte yandan bizzat kilisenin suç görüşünü ele alın: hemen hemen putperestçe mana taşıyan bugünkü görüşün değişmesi gerekmez miydi? Şimdi yapıldığı gibi toplumu korumak için hasta bir uzvu âdeta makine gibi kesivermek yerine suçluyu kurtaracak, ona yeniden hayata gelmek imkânı verecek çareler düşünülemez miydi?

Miusov,

— Neymiş bu çareler? diye sözünü kesti. Anlayabilene aşk olsun! Gene hayal peşindedesiniz. Karanlık, şekilsiz fikirler veriyorsunuz. Nasıl aforoz edilecek, mahiyeti ne olacak aforozun? Bana alay ediyorsunuz gibi geliyor İvan Fedoroviç.

Staretz birden söze karışarak,

— Aslında şimdi de öyle, deyince hepsi ona döndü. Başında İsa Kilisesi olmasa suçlu doludizgin cinayet işlerdi, cezası da yoktu. Demin beyefendinin bahsettikleri ve çoğunda sadece suçlunun kalbini bir kat daha katılaştıran makineleşmiş cezayı kastetmiyorum; tesirli, gerçekten korkutan, uslandıran, vicdana hitap eden cezadan bahsediyorum.

Miusov içten bir merakla,

— Bunun nasıl olduğunu sorabilir miyim? dedi.

Staretz,

— Şöyle, diye başladı. Bütün bu sürgün, hele daha önceki dayaklı sürgün cezası kimseyi yola getiremez, üstelik hemen hemen suçlulardan hiçbirinin gözünü korkutmaz. Cinayetler azalacak yerde gittikçe artmaktadır. Bunu siz de kabul etmek zorundasınız. Sonunda ne oluyor - zararlı bir uzuv mekanik bir şekilde kesilip gözönünden uzaklaştırılmakla gene de toplum onun zararlı tesirinden korunmuş olmuyor. Çünkü kesilen zararlı bünyenin yerine bir, hatta iki tane yenisi yetişiyor. Toplum zamanımızda bile koruyan, suç işleyeni ıslah edip onu bambaşka insan yapabilen tek vasıta suçluya vicdanının sesini duyurabilen İsa'nın Kanunudur. İsa kulu kilisenin evlâdı olarak suçunu kabul edince doğrudan doğruya cemiyete, yani kiliseye karşı kabahatli olduğunu anlar, kabul eder. Böylece

görülmektedir ki bugünkü suçlu suçunu devlet karşısında değil de sadece kilise karşısında kabul eder. Mahkeme kilise bünyesinde olsaydı kimin aforoz cezasını kaldırılarak tekrar topluma kabul edileceği gayet iyi bilinirdi. Oysaki şimdi olduğu gibi mahkeme etmek hakkı doğrudan doğruya kilisede bulunmadıkça ve yetkisinde ancak suçluya birtakım manevi cezalar vermek varken kilise kendisi ceza tatbikine yanaşmamaktadır. Suçlunun yanındaki mevkiini muhafaza etmekte, ondan baba öğüdünü esirgememektedir. Ayrıca suçluyla Hristiyan kilise arasındaki bağların kopmamasına çalışır: kilise törenlerine, Kutsal Ekmekle Şarap ayinine katılmasına izin verir, sadaka dağıtır, suçludan çok esaret altında bir insanmış gibi muamele eder. Allah'ım, ya kilise de devlet mahkemesi gibi onu reddederek koparıp atsaydı suçlunun hali ne olurdu! Kilise de, devlet mahkemesinin her ceza verişinde hemen aforoz etmeye kalksa sonuç neye varırdı, acaba? Rus suçlusu için bundan büyük felâket düşünülemezdi, Rus suçluları henüz imanlarını kaybetmemişlerdir; bu yüzden onlar için daha büyük bir felâket düşünülemezdi. Kim bilir, belki o zaman korkunç bir şey olurdu: ümidini tamamıyla kaybetmiş suçlunun kalbinden inanç da yok olurdu; bunun ne sonuç vereceğini Tanrı bilir! Fakat kilise, kalbi sevgi, şefkat dolu bir anne gibi kendisi ceza vermekten bucak bucak kaçmaktadır. Devlet mahkemesinin yeter derecede cezalandırdığı suçluya bir acıyan bulunmalıdır. Kaçınmanın baş sebebi de kilise mahkemesi gerçeği tek başına temsil ettiği için başka hiçbir mahkemeye ne manevi ne de maddi, hatta geçici bile olsa uzlaşmaya yanaşmamasıdır. Böyle bir uzlaşma hiçbir zaman düşünülemez. Yabancı suçluların nadir olarak pişmanlık duydukları söyleniyor; gerçekten, yeni teoriler bile, suçunun sadece onu haksızca baskı altında tutan kuvvete karşı bir isyandan, ibaret olduğu fikrini aşılacaktır. Toplum, ezici kuvvetiyle suçluyu kendinden koparıp atar. Bu uzaklaştırmayı (Avrupa'dakilerin söyleyişiyle) nefret, kardeşleri olan insanın her haline tam bir kayıtsızlık, unutmama takip eder. Böylece hepsi kilisenin merhameti olmaksızın geçer - gider, çünkü çoğu zaman oralarda kilise bile sessiz durmakla beraber bir kilise mahkemesinin varlığını kabul etmek gerektir. Suçlu da bunun, şüphesiz içgüdüleriyle pekâlâ farkındadır. Demin burada, kilise mahkemesinin gerçekten çalışmaya başlaması, daha doğrusu kilisenin toplumun tümüne baskın olmasıyla bugünkü mahkemelerin beceremediği işin yapabileceğine, yani suçluların ıslahı için tesir etmekten başka, belki, suçluları büyük ölçüde azaltabileceğine dair söylenenler doğrudur. Şüphesiz kilise de yarınki suçluyu ve suçları birçok halde bugünkünden farklı bir anlayışla görürdü; aforoz edileni tekrar kilise yoluna döndürebilir, kötülük tasarlayana engel olur, düşenin elinden tutarak Staretz gülümsedi.

— Gerçi Hristiyan topluluğu henüz buna hazır değildir. Her şey yedi azize dayanıyor. Onlar da inayetlerini esirgemedikleri için bu topluluk bugünkü aşağı yukarı putperest birlik halinden tek, evrensel, hâkim bir Kilise haline dönüşmeyi bekleyecektir. Bu olacaktır, yüzyıllar geçse bile bu kaçınılmaz sonuç gerçekleşecektir. Gececek zaman yüzünden endişeye kapılmamalı... Zira bu Tanrı'nın bileceği, O'nun ilahi görüşüne, sevgisine dayanan bir iştir, insanoğlunun hesabıyla henüz pek uzaklarda görünen şey ilahi kaderin hemen bugününde yazılı olabilir. Böyledir bu, böyle olacaktır.

Paisiy Peder huşu içinde kesin bir,

— Amin, Amin'le sözlerini pekleştirdi.

Miusov,

— Garip, son derece garip! dedi; sözlerinde hiddetten çok gizli bir alınma seziliyordu.

— Bu kadar garip bulduğunuz nedir?

Yosif Peder bunu ihtiyatla sordu. Miusov birden taşarak,

— Daha ne olsun! diye bağırdı. Yeryüzünde devletin yerini kilise alacakmış! Bu kadarı ultramontanlığın da üstünde... Papa Yedinci Grigoriua'un bile aklından geçmez böylesi!

Paisiy Peder, sertlikle,

— Tamamen ters anlıyorsunuz efendim, dedi. Kilise devletin yerini almayacak, dikkat edin buna. Bunlar Romanın hayalleri... Şeytanın üçüncü oyunu bunlar! Bizim dediğimizde tam tersine, Devlet kilise haline gelip kiliseye kadar yükselerek, bütün evreni kaplıyor. Bu ultramontanlığa da, Roma'ya da, yorumlama şeklinize de tamamıyla aykırıdır; bu Hristiyanlığın yeryüzündeki yüce kaderinden başka hiçbir şey değildir. Doğudan bir yıldız parlayacaktır.

Miusov manalı bir sessizlikle karşılık verdi. Son derece vakarlı, azametli bir hali vardı. Dudaklarında üstten, hoşgörür bir gülümseme seziliyordu. Alyoşa hızlı hızlı çarpan kalbiyle hepsini ayrı ayrı takip ediyordu. Bu konuşma bütün varlığını sarsmıştı. Bir aralık gözleri Rakitin'e takıldı. Papaz okulu öğrencisi eski yerindeydi, kapının yanında hareketsiz duruyor, yere baktığı halde dikkat kesilerek dinliyor, etrafını inceliyordu. Fakat alevlenmiş yanaklarından onun da her halde Alyoşa kadar heyecanlandığı belli oluyordu. Alyoşa heyecanının sebebini biliyordu.

Miusov, birdenbire, hep o vakur, azametli haliyle,

— Müsaade buyurun beyler, size ufak bir hikâye anlatayım; diye başladı. Birkaç yıl önce Paris'teyken, aşağı yukarı Aralık ihtilâlinden biraz sonra, bir gün oranın önemli devlet adamlarından birini ahbapça ziyarete gitmişim. Orada meraka değer bir şahısla karşılaştım. Bu zat tam bir hafiye değildi de siyasi hüviyet taşıyan hafiye güruhunun başında şef gibi bir şeydi; kendine göre önemli bir mevkii vardı. Pek meraklandığım için bir fırsatını bularak konuşmaya başladım. Kendisi orada âmirine rapor vermek üzere gelmiş bir memur olarak bulunduğu için âmirinin ahbabı olan bana da oldukça yakınlık gösterdi. Bunu da bir dereceye kadar yaptı tabîî, samimiyetten çok nezaketle konuştu, Fransızların o bilhassa yabancılara karşı gösterdikleri nezaketle... Gene de onu gayet iyi anladım. O sıralar takip edilen ihtilâlcilerden bahsediliyordu. Konuşmanın esas konusunu geçerek, sadece o saygıdeğer zatın ağzından kaçırıldığı hayli ilgi çekici birkaç sözü tekrarlayayım: "Bizim bütün bu sosyalist, anarşist, zındık ve ihtilâlcilerden pek o kadar korktuğumuz yok, dedi. Onların peşindeyiz, yapıp ettiklerini gayet iyi biliyoruz. Fakat aralarında sayıları çok olmamakla beraber birkaç kişi var ki durumları tamamen başka: bunlar hem Tanrı'ya inanan Hristiyanlar, hem de sosyalisttir... Bizi en çok bunlar endişeye düşürüyor, korkunç insanlar! Bir Hristiyan sosyalist dinsiz bir sosyalistten çok daha korkunçtur." Bu sözler bana o zaman da tesir etmişti. Şimdi burada, aranızda bulunduğum sırada beyler, bunları birdenbire hatırlayıverdim.

Paisiy Peder sözü uzatmadan,

— Yani böylece bizleri de sosyalist olarak gördüğünüzü mü söylemek istiyorsunuz? diye sordu.

Piotr Aleksandroviç vereceği cevabı toparlayamadan kapı açıldı, içeriye epeydir geciken Dmitri Fedoroviç girdi. Doğrusu, oradakiler onu beklemekten vazgeçmiş gibiydiler. Ansızın çıkagelmesi ilk anda âdeta hayret uyandırdı.

VI

Böyle bir adam ne diye yaşıyor!

Yirmi sekiz yaşında, orta boylu, sevimli yüzlü bir genç olan Dmitri Fedoroviç, yaşından çok büyük

gösteriyordu. Adaleli vücudu, güçlü kuvvetli bir yapısı olduğu intibainı veriyordu ama gene de yüzünde hastalıklı bir hal vardı. Yüzü zayıf, yanakları çökük, rengi sarıydı. Oldukça iri koyu renk, fırlak gözlerinde sert bir inatçılığa rağmen kararsızlık da okunuyordu. Hatta heyecanlandığı sıralar, öfkeli konuşurken bakışları sanki iç durumundan ayrılıyor, bambaşka, hatta çoğu zaman o ana hiç uymayan manalar alıyordu. Bazen, onunla konuşanların "Ne düşündüğü anlaşılıyor ki" dediği olurdu. Bazen de düşünceli, kasvetli bakışlarını görenler tam o hüznü görüldüğü anda birdenbire atıverdiği kahkahalara şaşarlardı. Gerçi o aralık yüzünün neden bu kadar sıhhsiz görüldüğünün sebebi biliniyordu. Dmitri Fedoroviç'in son zamanda şehrimizde yaşadığı taşkın, sefih hayatı herkes biliyordu, hiç olmazsa işitmişlerdi. Öte yandan babasıyla para çekişmeleri yüzünden sinirlerinin bozulduğunu da bilmeyen kalmamıştı. Şehirde bu konuda birkaç söylenti de dolaşıyordu. Doğrusu Dmitri Pavloviç yaratılıştan hırçın, Sulh hâkimimiz Semyon İvanoviç Kaçalnikov'un bir toplantıda dediği gibi, "düzensiz" kafalı bir adamdı. İki dirhem bir çekirdek, gayet şık bir kıyafette geldi. Redingotu ilikli idi, siyah eldivenli ellerinde silindir şapkasını tutuyordu. Henüz emekliye ayrılan askerler gibi bıyık bırakmıştı, şimdilik de sakalını tıraş ediyordu. Koyu kumral saçları kısa kesilmiş, şakaklarına doğru taranmıştı. Sert, geniş adımlı, askerce bir yürüyüşü vardı. Bir an eşikte durarak, odadakileri süzdü, ev sahibinin Staretz olduğunu anlayarak ona doğru yürüdü. Önünde yere kadar eğilerek kutsamasını rica etti. Staretz hafifçe doğrularak onu kutsadı. Dmitri Fedoroviç elini saygıyla öptü, sonra derin bir heyecanla, hatta biraz sinirli bir halde,

— Bu kadar beklediğim için bağışlamanızı dilerim, dedi. Fakat babamın yolladığı uşak Smerdyakov, iki defa sorduğum halde, buluşmanın kesin olarak saat birde yapılacağını söyledi. Hâlbuki şimdi öğrendiğime göre...

Staretz,

— Üzülme efendim, diye sözünü kesti. Biraz gecikmenizin önemi yok.

— Son derece minnettarım. İyi kalpliliğinizden ancak bunu bekleyebilirdim.

Dmitri Fedoroviç kısa kestiği teşekkürden sonra yeniden eğildi, sonra birden babasının bulunduğu tarafa dönerek, ona da aynı saygılı, derin baş selâmını verdi. Bu selâmı önceden, vazife bilerek ve içinden gelerek hazırladığı belliydi; böylece saygısını, iyi niyetini göstermek istiyordu. Fedor Pavloviç buna pek hazır olmadığı halde hemen kendine göre bir karşılık verdi. Oturduğu koltuktan fırlayarak Dmitri Fedoroviç gibi saygıyla eğildi. Yüzüne ansızın azametli, vakur bir ifade yayıldı ama bu halde bile pek kötü bir görünüşü vardı. Dmitri Fedoroviç daha sonra odadalılara sessiz bir baş selâmı vererek hep o geniş, kesin adımlarla pencerenin yanına yürüdü, Paisiy Pedere yakın tek boş sandalyeye oturdu; öne doğru eğilerek, gelişiyi kesilen konuşmayı dinlemeye hazırlandı.

Dmitri Fedoroviç'in girişi iki dakikadan fazla zaman almadığı için konuşmanın yeniden başlaması pek tabiiydi. Fakat bu sefer Paisiy Pederin ısrarlı, âdeta hiddetli sorusuna Piotr Aleksandroviç cevap vermeye lüzum görmedi. Sosyete adamlarına has bir kayıtsızlıkla,

— ;Müsaade ederseniz bu konudan vazgeçelim, dedi. Oldukça nazik bir konu bu. İvan Fedoroviç de bize bakıp bakıp gülümsüyor; her halde onun da meraklı bir söyleyeceği var. Ona sorun.

İvan Fedoroviç hemen,

— Yo, öyle fevkalâde bir şey değil, dedi. Sadece şunu söylemek istiyordum: bütün Avrupa serbest fikirliliği, hatta bizim amatörce Rus serbest fikirliliği bile sık sık ve çoktandır sosyalizmin doğurduğu sonuçları Hristiyanlık esaslarının götürdüğü sonuçlarla karıştırmaktadır. Bu garip hal bize hastır. Bununla beraber sosyalizmle Hristiyanlığı karıştıran yalnız serbest fikirliler ve amatörler değil,

anlaşıldığına göre çoğu zaman jandarmalar da - tabii yabancı olanları - aynı şeyi yapmaktadır. Paris hikâyesinin dikkate değer bir özelliği var Piotr Aleksandroviç.

Miusov,

— Ben gene bu konuyu bırakmak için müsaadenizi rica edeceğim, diye tekrarladı. Bunun yerine size başka, doğrudan doğruya İvan Fedoroviç'e ait son derece meraklı, gayet özel ufak bir hikâye anlatacağım. Beş gün ya var ya yok, kendisi burada, hanımların çoğunluğu teşkil ettiği bir toplulukta, bir tartışma sırasında gayet ciddî olarak, dünyada insanları hemcinslerini sevmek için zorlayan bir kuvvetin, beşeriyetin ille de sevileceğine dair bir kanunun bulunmadığını ileri sürmüştü. Yeryüzünde sevginin varlığını tabiat kanununa değil, sırf umanların ruhun ölmezliğine inançlarına bağlamış, İvan Fedoroviç parantez içinde, tabiat kanununun da bu olduğunu söylemiş; insanoğlundan ruhen ölmezliğine dair inanç yok edilse yalnız sevgi değil, yeryüzünde hayatın devamı için bütün canlı kuvvet de söner gidermiş. Öte yandan ahlâksızlık telâkkisi kalkacak, her şey, hatta yamyamlık bile tabii sayılacaktı. Daha da ileri gitmiş: ne Tanrı'ya ne de ölmezliğe inanan her şahıs için - meselâ bizler gibi - tabiattaki ahlâk kanunu derhal eski din kanununun tam tersine bir şekil almalıymış. İnsanlar için kötülüğe kadar giden her türlü egoistçe hareket mubah görüldükten başka, hatta en lüzumlu, akla uygun, neredeyse en asil bir kurtuluş çaresi sayılmalıymış. Bu kabil paradokslar ve gariplikler kumkuması sevimli İvan Fedoroviç'imizin sözü nerelere götürebileceğini daha doğrusu götürmek niyetinde olduğunu tahmin edebilirsiniz beyler.

Dmitri Fedoroviç ansızın,

— Müsaade buyurun! diye atıldı. Yanlış duymadımsa, Kötülüğe yalnız izin verilmeyecek, bu her zındık için en lüzumlu en zekice kurtuluş yolu olacak! Öyle değil mi?

Paisiy Peder,

— Evet, öyle? diye tasdik etti.

— Hatırımda kalsın.

Dmitri Fedoroviç sözünü tamamlayınca konuşmaya katıldığı gibi ansızın sustu. Hepsi ona merakla baktı.

Staretz birdenbire İvan Fedoroviç'e döndü,

— İnsanlarda ruh ölmezliğine inancın kaybolmasının gerçekten böyle bir sonuç doğuracağı kanaatinde misiniz? diye sordu.

— Evet, iddiam budur. Ölmezlik düşüncesi kalkınca fazilet aramayın...

— Bu inanışımızla ya çok mesut yahut son derece bedbahtsınız.

— Neden bedbaht olayım? diye gülümsedi İvan Fedoroviç.

— İhtimal kendiniz de ne ruh ölmezliğine, ne de hatta kiliseyle kilise dâvası üzerine yazdıklarınıza inanıyorsunuz da ondan.

— Belki haklısınız. Ama gene de büsbütün şaka etmiyordum ben.

İvan Fedoroviç bu garip, ani itiraftan kızarıverdi.

— Büsbütün şaka etmiyordunuz, doğru. İçinizdeki bu henüz çözülmemiş mesele kalbinize azap veriyor. Ama çilekeşin birinin içini kaplayan acı ümitsizlikle eğlenmekten hoşlandığı olur: hatta sanki ona bunu doğrudan doğruya ümitsizliği yaptırmaktadır. Siz de şimdi ümitsizlikten sözlerinize inanmadan, kalbiniz sızlarken, için için gülerken - dergilerdeki makalelerle, sosyete tartışmalarıyla gönül eğlendiriyorsunuz. Meseleyi henüz halletmediniz; büyük üzüntünüz budur, zira çok acele bir çözüme ihtiyaç olduğunu biliyorsunuz.

— Belki de bir şekli bulmuşumdur. Belki olumlu olarak çözdüm bu meseleyi, ne dersiniz?

İvan Fedoroviç bunları hep o anlaşılmaz tebessümüyle Staretze bakarak soruyordu.

— Müspet bir çözüm bulunamazsa menfi yoldan asla çıkmayacaktır; kalbinizin bu özelliğini biliyorsunuz, çektiği azap da hep bu yüzden zaten. Gene de Yaratana, size böyle bir ıstırapı duyabilen bir kalp ve "Asıl hayatınız göklerde olduğu için yücelikler peşinde düşmek" kabiliyeti verdiği için şükredin. İnşallah kalbinizin verdiği karar siz o, henüz bu dünyada bulunduğunuz sırada erişir. Tanrı yolunuzu açık etsin!

Staretz elini kaldırarak İvan Fedoroviç'i oturduğu yerden kutsamak istedi. Ama o, birdenbire sandalyeden kalktı, Staretze yaklaşarak elini öptü, sessizce yerine döndü. Hali kesin, ciddiye.

İvan Fedoroviç'in Staretzle beklenmedik konuşması, ayrıca son hareketi herkese muammalı hatta fazla ciddî görünmüş, oradakileri şaşırtmıştı. Bir an hepsi sustu. Alyoşa'nın yüzünde ise âdeta bir korku belirmişti. Fakat Miusov hemen omuzlarını oynattı, o anda Fedor Pavloviç de yerinden fırladı, İvan Fedoroviç'i göstererek,

— İlâhî, Kutsal Staretz! diye haykırdı. İşte oğlum, etten ayrılmayacak tırnak, en sevdiğim ciğerparemi saygı dolu bir çeşit Karl Moor; şimdi giren, size hakkında şikâyete geldiğim oğlum Dmitri Fedoroviç de saygısız Frantz Moor'un ta kendisi!.. İki de Schiller'in "Haydutlar"ındaki tiplerin canlı örnekleri... Böylece ben de Regierender Graf von Moor oluyorum. Hükmünüzü verin ve kurtarın. Yalnız dualarınıza değil, kehanetinize de muhtacız.

Staretz:

— Dİvanelik etmeden konuşun; dedi, hem de ağzınızı açar açmaz aile fertlerinize hakarete başlamayın.

Staretzin sesi halsiz, bitkindi. Gittikçe yorulduğu, kuvvetten düştüğü belliydi.

Dmitri Fedoroviç hiddetle,

— Adi bir komedyacı! diye bağırarak babası gibi yerinden fırladı. Staretze dönerek,

— Kusura bakmayın sayın Peder, dedi. Tahsilli bir adam değilim size nasıl hitap edileceğini bile bilmiyorum. Sizi aldattılar, siz de iyi kalpli bir insan olduğunuz için burada toplanmamıza izin verdiniz. Pederim yalnız rezalet peşindedir; ama neden öyledir buna da yalnız kendisinin akli erer. Galiba ben sebebini biliyorum artık...

Fedor Pavloviç de bir yandan bağıırıyordu:

— Hepsi, hepsi suçluyor beni! Piotr Aleksandroviç de suçluyor. Birdenbire Miusov'a döndü. Öteki bir şey söylemediği halde,

— Suçlayın Piotr Aleksandroviç, siz de suçlayın beni! diye bağırdı. Çocuklarımin parasını iç etmekle suçluyorlar. Mahkeme ne güne duruyor öyleyse? Oradan size istediğiniz hesabı verirler Dmitri Fedoroviç; yazdığınız senetlere, mektuplara, mukavelenamelere göre paranızın önceki kısmını harcadığınızı ve kalan miktarı, bir bir açıklar mısınız? Piotr Aleksandroviç acaba neden fikrini söylemekten çekiniyor? Dmitri Fedoroviç onun yabancı sayılmaz. Çünkü hepsi bana karşı birleşmiş, elimdeki vesikalarla ispat edeceğim şekilde sonunda Dmitri Fedoroviç bana hem de az buz değil, birkaç bin ruble borçlu çıktığı için hepsi düşmanım kesildi. Yaptığı sefahat âlemleriyle bütün şehir çalkalanıyor. Bundan önce bulunduğu garnizonlarda baştan çıkardığı her namuslu kız ona birer ikişer bine patlıyordu. Bunların hepsini en ince noktalarına kadar biliyoruz Dmitri Fedoroviç, ispat da edeceğim... İnanır mısınız Kutsal Peder, gayet asil, iyi, hali vakti yerinde bir genç kızı kendine âşık etmiş. Kız eski âmirlerinden, cesur, değerli, (Kılıçlı) Aziz-Anna nişanı almış bir albay kızı. Evlenme

teklif ederek kızı dile düşürdü; kız öksüzdür, şimdi burada bulunuyor. Bu da, nişanlısının gözü önünde buradaki dilberlerden birine tanışıp duruyor. Sözüünü ettiğim dilber, saygıdeğer bir zatla serbest bir şekilde yaşamıştı; ama pek başına buyruk, karşısına kim çıkarsa yenilmeyen, kale gibi bir kadın... Adamın nikâhlı karısından farksızdı, faziletinden zerrece fedakârlık etmemişti. Evet Kutsal Pederler, faziletli kadındır o! Dmitri Fedoroviç bu kaleyi altın anahtarlarla açmayı kafasına koymuş. Bana çalım satarak benden para koparmak istiyor; bu dilberin uğruna şimdiye kadar binlerce ruble eritti. Durmadan borç para alıyor, hem de kimden, biliyor musunuz? Söylemeyeyim mi Mitya, ne dersin ?

— Susun! diye bağırdı Dmitri Fedoroviç. Ben buradan çıkıncaya kadar susun, yanımda bu son derece yüksek kızı lekelemeyin! Sizin ağzınıza düşmek bile onun için şerefsizliktir... Müsaade etmem! Boğulacak gibiydi.

Fedor Pavloviç sinirli bir halle, zorla gözlerinden yaş getirerek,

— Bana bak Mitya! diye bağırdı. Baba duasının ne olduğunu bilir misin? Ya sana beddua edersem, iyi mi olur?

Dmitri Fedoroviç kendinden geçerek,

— Hayasız, riyakâr!., diye kükredi.

— Babasına, babasına söylüyor bunu... Başkasına neler yapacağını siz düşünün! Burada fakir ama saygıdeğer bir emekli yüzbaşı var. Adamcağız mevkiini kaybetmek felâketine uğramış; gerçi iş etraf duymadan, mahkemesiz filân olmuş; şerefini kurtarmış. Başında kalabalık bir aile var. Üç hafta önce bizim Dmitri Fedoroviç onu lokantadan sakalından tutarak sokağa çekmiş, el âlemin önünde basmış sopayı... Sebebi de adamcağızın bana ufak bir işte gizlice vekâlet etmesi...

— Yalan bu! Böyle bir şey var ama aslı farklı...

Dmitri Fedoroviç hiddetten tir tir titriyordu.

— Baba, ben hareketlerimi haklı göstermiyorum. Evet, hepinizin önünde itiraf ediyorum: o yüzbaşıya karşı hayvanca davrandım. Şimdi pişmanım, hayvanca kızgınlığım için kendimden iğreniyorum. Fakat şu yüzbaşınız, vekiliniz olacak adam, "dilber" diye bahsettiğiniz kadına gitmiş, sizde bulunan borç senetlerini alarak beni mahkemeye vermesini tarafınızdan teklif etmiş. Böylece mal taksimi hesapları yapılırken sizi fazlaca sıkıştırarak olursam beni deliğe tıkmak imkânına sahip olacaksınız. Bu kadına düşkünlüğümü yüzüme vururken, bir zamanlar, beni onun ağına düşürmek için öğütleyenin kendiniz olduğunu unutuyorsunuz. Bunu bana açıkça, sizinle alay ederek anlattı. Beni hapse tıkmak istemeniz sadece onu kıskanmanızdan ileri geliyor. Çünkü kendiniz bu kadını elde etmeye kalktınız. Bunu da biliyorum; bunu da gülerken -duydunuz mu - gülerken anlatıyordu. İşte Kutsal Pederler, bu adam, bir baba!.. Şahit olduğunuz hiddeti bana bağışlayın beyler. Bu hain ihtiyarın sizi buraya bir rezalet seyrettirmek için davet ettiğini sezmiştim zaten. Buraya affetmek için geliyorum; bana elini uzatsaydı affedip af dilemeye hazırdım. Ama şu anda yalnız bana değil, duyduğum saygı yüzünden lüzumsuz yere adını ağzıma almaya çekindiğim son derece asil genç kıza da hakaret ettiği için, babam olduğu halde oyununu açığa vurmaya karar verdim.

Devam edemedi. Gözleri alev saçıyor, güçlkle nefes alıyordu. Hücredekilerin hepsi heyecan içindeydi.

Staretzden başka hepsi yerlerinden kalktılar. Rahiplerin bakışları sertti ama Staretzin iradesini bekliyorlardı. O ise, heyecandan değil, rahatsızlığın verdiği halsizlikten yüzü büsbütün solmuş oturuyordu. Dudaklarını yalvaran bir gülümseme nurlandırıyor. Arada bir, kuduran kavgacıları

susturmak istiyormuş gibi elini kaldırıyordu. Şüphesiz bu sahnenin kesilmesi için bir el hareketi yeterdi, fakat Staretz sanki kendisi de daha bir şey bekliyor gibi dikkatle inceliyor, henüz kavrayamadığı bir şeyi anlamak istercesine bakıyordu. Sonunda Piotr Aleksandoroviç Miusov kendini büsbütün rezil olmuş, hakarete uğramış hissetti. Hararetle,

— Bu rezalette hepimiz suçluyuz, dedi. Gene de karşımızda kim olduğunu bildiğim halde bu kadarını tahmin etmiyordum. Buna hemen son vermek lâzım. Muhterem Peder, inanın bana, burada ortaya atılan bütün teferruattan tam olarak haberim yoktu, bunlara inanmak istemiyordum; şimdi ilk olarak öğreniyorum.. Bir baba, oğlunu kötü bir kadından kıskanıyor, sonra da o aşüfteyle bir olup oğlunu hapse attırmak için plânlar kuruyor. Böyle bir topluluğa katılarak buraya gelmek zorunda kaldım. Aldatıldım, hepimize açıkça, başkaları kadar benim de aldatıldığımı söylüyorum.

Fedor Pavloviç değişik bir sesle,

— Oğlum olmasaydınız sizi şu dakikada düelloya çağırırdım! diye haykırdı. Tabancayla, üç adım mesafeden, mendil gererek... mendil gererek ateş ederdik!

Ayaklarını yere vurarak bağıırıyordu.

— Ömürleri boyunca aktörlük etmiş bazı kart yalancıların hayatında öyle anlar vardır ki kırıtmalarının sonunda birdenbire gerçek bir heyecanla ağlayıp titremeye başlarlar. Hâlbuki hemen o anda (yahut bir an, sonra) kendi kendilerine "Yalan söylüyorsun koca utanmaz, şimdi bile şu "kutsal hiddetine, hiddetindeki kutsal ana rağmen sadece aktörsün!" demeleri mümkündür.

Dmitri Fedoroviç kaşlarını çatarak sonsuz bir küçümsemeyle babasını süzdü. Kendini tutarak, yavaşça,

— Ben de... ben de... dedi, ruhumun meleği nişanlımla doğduğum yere gelerek buna ihtiyarlık günlerinde şefkatle bakmak istiyordum. Karşımda sadece sefih, şehvet düşkün, adinin adisi bir paskal buldum.

İhtiyar, her kelimedede boğulup, salyalar saçarak,

— Düelloya!.. diye çığlık bastı. Şunu da bilin ki, Piotr Aleksandroviç, belki bütün soyunuzda, demin, "aşüfte" diye bahsettiğiniz kadın gibi yüksek, namuslu bir kadın yoktu. Namuslu diyorum, duydunuz mu? Siz de Dmitri Fedoroviç, bu "aşüfte"yi nişanlığınıza tercih ettiniz, yani nişanlığınızın onun pabucu bile etmediği hükmünü kendiniz verdiniz. Aşüfteymiş!..

Staretz Yosif, birdenbire, elinde olmadan,

— Ayıp! diye bağırdı.

O ana kadar ses çıkarmayan Kalganov da, gencecik sesiyle,

— Ayıp ve alçakça! deyip kıpkırmızı kesildi.

Dmitri Fedoroviç kamburlaşacak derecede omuzlarını kaldırarak ve hiddetten kendinden geçmiş halde,

— Ne diye yaşıyor böyle bir adam? diye boğuk boğuk kükredi. Söyleyin bana, böyle bir adamın varlığıyla yeryüzünü kirletmesine ne diye müsaade ediliyor?

Odakileri süzerek ihtiyarı eliyle gösterdi. Ağır, ölçülü konuşuyordu.

Fedor Pavloviç Yosif Pedere saldırdı:

— Duyuyor musunuz rahip efendiler, şu baba katilinin söylediklerini duyuyor musunuz? İşte "ayıp"ınızın cevabı! Ayıp olan ne? Bu "aşüfte", "kötü kadın" belki sizden, burada ruhlarını kurtaran rahiplerden de kutsaldır! Belki ilk gençliğinde çevrenin kurbanı olarak düşmüştür, fakat "çok sevmiş", çok sevdiği için de İsa'nın affına uğramıştır

Yumuşak başlı Yosif Peder dayanamadı:

— İsa'nın affettiği sevgi bu değildi.

— Hayır böyleydi, bunun gibi bir sevgiydi rahiplerim. Siz burada lahana yiyerek ruhunuzu kurtarmayı düşünüyorsunuz. Günde birer tanecik kayabalığıyla nefsinizi körletiyor. Tanrı'yı kayabalığıyla satın almak istiyorsunuz.

Hücrenin her köşesinden,

— Olmaz, bu kadarı fazla!., diye duyuldu.

Fakat bu rezalete varan sahne en umulmadık şekilde bitiverdi. Staretz birdenbire yerinden kalktı. Hem onun, hem oradakilerin hesabına korkudan şaşkına dönen Alyoşa gene de koluna girebildi. Staretz doğruca Dmitri Fedoroviç'e yürüdü. Tam yanına gelince önünde diz çöktü. Alyoşa, Staretzin halsizliğinden çöktüğünü sandı ama öyle değildi. Staretz dizüstü durunca Dmitri Fedoroviç'in ayaklarına kapandı. Bu, alını yere değerek tamamen şuurlu bir eğilişti. Alyoşa şaşkınlığından kalkarken Staretzi kolundan tutmaya yetişmedi. İhtiyarın dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme parıldıyordu. Misafirlerin önünde çepeçevre eğilerek, — Bağışlayın, hepiniz bağışlayın! dedi. Dmitri Fedoroviç birkaç saniye şaşkınlık içinde kaldı: önünde yere kapanmışlardı... sebebi neydi bunun? Sonra birdenbire, "Aman Yarabbim!" diye bağırarak yüzünü elleriyle kapadı, odadan kaçtı. Öbür misafirler de şaşkınlıktan ev sahibiyle vedalaşmadan, hep birden, arkasından dışarı fırladılar. Yalnız rahipler kutsanmayı ihmal etmediler.

— Ayaklarına neden kapandı acaba?.. Özel bir işaret mi ne?

Nedense birdenbire siniveren Fedor Pavloviç konuşmak istiyor ama belirli bir kimseye hitaba cesaret edemiyordu. O anda hepsi keşişhane çevresinden çıkıyorlardı.

Miusov, hırsla,

— Tımarhane delilerinden sorumlu değilim, dedi.

— Ama sizden, hem de emin olun, temelli olarak yakamı sıyracağım Fedor Pavloviç. Nerede o deminki rahip?

Onları başrahibin yemeğine davet eden "deminki rahip" kendisini bekletmedi. Misafirler Staretzin hücrelerinden iner inmez sanki hep orada bekliyormuş gibi onları karşıladı.

Piotr Aleksandroviç sinirli bir halle rahibe döndü:

— Sayın Peder, Başrahip Pedere en derin saygılarımla, beklenmedik ve elimde olmayan sebeplerden ötürü bütün arzuma rağmen yemeğe katılmak şerefine nail olamayacağımı söyleyin lütfen.

Fedor Pavloviç hemen söze karıştı:

— Beklenmedik sebep benim. Duydunuz mu Peder? Piotr Aleksandroviç benimle birlikte kalmak istemiyor, yoksa hemen giderdi. Gidin Piotr Aleksandroviç Başrahip Pedere, gidin; güzel iştahlar! Siz değil, ben çekileceğim — rahat olun. Eve, eve gider, karnımı evde doyururum; burada yapamam aziz akrabam Piotr Aleksandroviç, yapamam!

— Akrabanız falan değilim ben, hiçbir zaman da olmadım alçak adam!

— Mahsus, sizi kızdırmak için söyledim; akrabalığımızdan sıyrılmak istediğinizi biliyorum. Hâlbuki ne yapsanız akrabamsınız, bunu kilise takviminden ispat ederim. Sana arabayı tam vaktinde yollarım İvan Fedoroviç, kalmak istiyorsan kal. Sizin nezaket icabı Başrahip Pedere mutlaka gitmeniz lâzım; oradaki marifetlerimiz için özür dilersiniz Piotr Aleksandroviç.

— Eve gideceğiniz doğru mu? Yalan söylemiyorsunuz ya?

— Bütün olanlardan sonra cesaret edebilir miyim Piotr Aleksandroviç? Coşum, kusura bakmayın beyler, coşum! Ama sarsıldım. Utanıyorum da. Efendim, böyledir bu: kiminde Makedonyalı İskender'in kalbi vardır, kiminde de köpek Fidel'inki... Benimki köpek Fidel'inkine benzer. Hemen ürktüm. Böyle bir maceradan sonra ziyafete nasıl gelir de manastır salçasından atıştırırım. Ayıp, yapamam; bağışlayın!

Miusov düşünceli bir halle durdu, uzaklaşan paskalı şaşkın bir bakışla takip ederken kafasından, "Ya aldatıyorsa?... Onun ipiyle kuyuya inilmez..." diye geçiyordu. Öteki döndü, Piotr Aleksandroviç'in onu takip ettiğinin farkına vararak eliyle bir öpücük yolladı.

Miusov İvan Fedoroviç'e kısaca,

— Siz de gelecek misiniz Başrahibe? diye sordu.

— Neden gelmeyeyim? Zaten dünden beri özel olarak davetliyim.

Genç rahibin onları dinlediğine aldırmayan Miusov hep o acı hırçınlıkla devam etti:

— Maalesef bu uğursuz davete katılmanın âdeta zaruret halini aldığını hissediyorum. Yaptıklarımız için hem özür dilemeli hem de bizim bir suçumuz olmadığını açıklamalıyız. Ne dersiniz İvan Fedoroviç?

— Evet, bunu yapmak gerekiyor. Zaten babam gelmeyecek.

— Bir de o gelse. Yerin dibine batsın ziyafet!

Hep birlikte yola devam ettiler. Genç rahip sessizce dinliyordu. Yolda, korudan geçerken yalnız bir defa, başrahibin epeydir beklediğini, yarım saatten fazla geç kaldıklarını söyledi. Cevap veren olmadı. Miusov İvan Fedoroviç'i nefretle süzdü.

"Bir şey olmamış gibi yemeğe gidiyor; diye düşündü. Ne olacak, kalın kafa, Karamazov vicdanı..."

VII

Haris Bir Papaz Namzedi

Alyoşa Staretzini yatak odasına götürüp yatağına oturttu. Küçük, dar, ancak çok lüzumlu eşya bulunan bir odaydı bu. Dar karyola demirdendi, üzerine döşek yerine sadece yalınkat keçe serilmişti. Köşede ikonların önündeki rahlede haçla İncil vardı. Staretz bitkin bir halde yatağa çöktü gözleri ışıltılı parlıyor, güçlkle nefes alıyordu.

Oturduktan sonra, bir şeyler düşünüyormuş gibi gözlerini Alyoşa'ya dikti.

— Sen git yavrum, git. Yanımda Porfiri var, o yeter; hem acele et. Orada sana ihtiyaç var. Başrahibe git, sofrada hizmet edersin.

Alyoşa yalvaran bir sesle,

— Burada kalmama izin verin! dedi.

— Orada daha faydalı olursun. Huzursuzluk var orada. Yardımın dokunur. Şeytanlar bastırınca dua et. Hem şunu da bil oğulcuğum, (Staretz onu böyle çağırmayı pek severdi) burası sana göre değil. Unutma bunu delikanlı. Ulu Tanrı'nın huzuruna kavuştuğum zaman manastırdan git. Temelli git.

Alyoşa titredi.

— Ne oldun? Şimdilik burada işin yok. Dışardaki hayata karışarak üzerine büyük ödevler alacaksın. Pek çok dolaşacaksın. Evlenmen gerekecek, bunu yapmak zorunda kalacaksın. Dönünceye kadar çok şeye dayanacaksın. Çok iş düşecek ama sana güvenim var, bunun için seni yolluyorum. İsa

seninle beraberdir. Ondan ayrılmazsan O da seni bırakmaz. Büyük bir kedere uğrayıp bu yüzden bahtiyar olacaksın. Benden sana öğüt: Saadetini kederde ara. Çalış, durmadan çalış. Sözlerim kulağına küpe olsun. Daha çok şey söyleyeceğim sana ama yalnız günlerim değil, saatlerim bile sayılı artık...

Alyoşa'nın yüzünde gene bir heyecan belirdi. Dudak uçları titriyordu. Staretz sessiz bir gülümsemeyle,

— Ne oldun gene? dedi. Varsın dış dünyadakiler ölülerini gözyaşlarıyla uğurlasınlar. Biz burada her giden rahip hesabına seviniyoruz. Seviniyoruz, dua ediyoruz onun için. Şimdi bırak beni. Dua etmem gerek

— Git, ama acele git. Kardeşlerinin yanında bulun. Hem yalnız birinin değil, ikisinin yanında ol.

Staretz kutsamak için elini kaldırdı. Alyoşa, orada kalmayı bütün kalbiyle istediği halde itiraz etmesi imkânsızdı. Öğrenmek istediği şeyi, Staretzin ağabeyi Dmitri Fedoroviç'in önünde yerlere kadar niçin eğildiğini, dilinin ucuna geldiği halde sormaya cesaret edemedi. Biliyordu ki, mümkün olsa Staretz sual sorulmasına meydan bırakmadan açıklardı. Demek elinde değildi bu. Hâlbuki bu yere kapanış Alyoşa'yı son derece hayrete düşürmüştü. Bunda esrarlı bir mana bulunduğu bütün varlığıyla inanıyordu. Esrarlı, hatta belki de korkunç bir mana... Başrahibin yemeğinden başlangıcına, (tabî sadece sofrada hizmet etmek için) yetişmek üzere keşişhane çevresi dışına çıkınca kalbi birdenbire acı acı sızladı, olduğu yerde duruverdi. Staretzin yakın ölümü hakkındaki kehanetli sözlerini tekrar duyar gibi oldu. Büyük bir kesinlikle söylediği o sözlerin hepsi yüzde yüz gerçekleşecekti. Alyoşa buna iman etmişti. Fakat o, Staretsiz ne yapacak, onu görmeden, sözlerini duymadan nasıl yaşayacaktı? Hem nereye gidecekti? Staretz, arkasından ağlamamasını ve manastırdan ayrılmasını emrediyordu, aman Yarabbi!.. Alyoşa çoktandır bu kadar üzülmemiştir. Keşişhaneyi manastırdan ayıran ormandan hızla yürüdü. İçini ezen düşüncelere dayanamayarak orman yolunun iki yanında sıralı asırlık çamları seyretmeye başladı. Yolu uzun değildi, beş yüz adım ancak tutardı; o saatte bir kimseye rastlaması ihtimali pek yoktu, buna rağmen yolun ilk kıvrımında Rakitin'i fark etti. Birisini bekliyordu.

Alyoşa yanına varınca.

— Beni mi bekliyorsun? diye sordu.

Rakitin gülümsedi.

— Nerden bildin? Başrahip Pedere acele ediyorsun, biliyorum; ziyafet var. Piskoposla General Pahatov'u kabulünden sonra - hatırlarsın, değil mi - böyle ziyafet olmamıştı. Ben oraya gitmem; sen git, salçalarını falan getir-götür... Bana bak Aleksey, sana bir şey soracağım: o masalın [Aslında masal değil, rüya kelimesini kullanıyor.] manası nedir acaba?

— Ne masalı?

— Şu ağabeyciğin Dmitri Fedoroviç'in önünde yerlere kadar eğilmesi. Hem alnını yere bir vuruş vurdu ki!

— Staretz Zosima'dan mı bahsediyorsunuz?

— Evet, Staretz Zosima'dan.

— Alnını yere vurmuş!..

— Eh, tabir biraz saygısızca oldu ama aldırma, varsın saygısızca olsun! Peki, manası ne bunun?

— Bilmem Mişa.

— Sana açıklamayacağını biliyordum zaten. Aslında anlaşılacak tarafı yok, her zamanki dindar

zevzekliklerinden biri... Fakat bu numara mahsus yapılmıştır. "Manası ne bunun?" diye iş şehir softalarının ağzına düşürülmek, bütün vilâyete duyurulmak isteniyor. Bence, ihtiyar gerçekten ileri görüşlü: cinayet kokusu aldı. Sizden çıkıyor bu koku.

— Ne cinayeti canım?

Rakitin ağzındaki baklayı çıkarmak istiyordu.

— Ailenizde bir cinayet olacak, kardeşlerinle zengin babanız arasında işlenecek. Staretz Zosima, ilerisi için, ne olur ne olmaz diye, yere kapandı. Hani, bir gün bir şey olursa - "Efendim Kutsal Peder böyle olacağını önceden bildi... Kâhindi..." dedirtmek için... Hâlbuki yere kapanmanın kehanetle ilgisi ne? Ama öyle değil, bu bir işaret, bir yol gösterme, daha da bilmem nedir. Şişirip dallandıracaklar: bir cinayet işleneceğini, suçlunun kim olacağını önceden söylemiş... Meczuplar böyledir zaten: meyhaneyi görünce istavroz çıkarır, kiliseyi taşlar. Senin moruk da iyi, doğru insanı sopayla kovar da katilin ayaklarına kapanır.

— Ne cinayeti?.. Ne katili?.. Neden bahsediyorsun sen?

Alyoşa birdenbire olduğu yerde taş kesildi, Rakitin de durdu.

— Sanki bilmiyorsun. Bunu kendin de düşünmüşündür, bahse girerim. Sahiden merakı değer bu: sen her zaman iki sandalye arasına oturduğun halde gerçeği söylemekten geri kalmazsın Alyoşa. Doğru söyle düşündün mü bunu düşünmedin mi?

Alyoşa, yavaşça,

— Düşündüm, dedi.

Rakitin âdeta şaşırıldı.

— Ne diyorsun! Demek sen de düşündün bunu! diye bağırdı.

Alyoşa kekeleydi,

— Ben... şey... düşünmek değil de sen bundan böyle tuhaf tuhaf bahsetmeye başlayınca sanki ben de düşünmüşüm gibi geldi.

— Gördün mü, ne kadar da açık söyledin! Bugün babanla kardeşin Mitya'ya bakarken aklından cinayet geçti, değil mi? Şu halde aldanmadım demektir...

Alyoşa, endişeyle,

— Dur canım, dur; diye sözünü kesti. Nasıl görebiliyorsun bütün bunları? Hem ilkin, bunlarla neden bu derece ilgilendiğini söylesene.

— İki apayrı ama tabîî soru... İkisine de ayrı ayrı cevap vereceğim. Bunları nasıl görebildiğim meselesi: bugün ağabeyin Dmitri Fedoroviç'i birdenbire ve tam olarak anlayamasaydım hiçbir şey görmem mümkün olmazdı. Sadece tek bir halinden bütün varlığını kavrayıverdim. Son derece namuslu, fakat şehvete düşkün böyle insanların kendilerine göre bir hududu vardır; bu hududu aşmamalı. Aksi halde, aksi halde öz babalarını bıçaklayabilirler. Zaten babası sarhoşun, sefihin biri, öteden beri ölçü, karar nedir bilmezdi. Dayanamazlar, ikisi de uçuruma yuvarlanır...

— Hayır Mişa, hayır. Hepsi bu kadarsa içime su serpildi. İşi oraya vardırılmazlar.

— Öyleyse neden bu kadar titriyorsun? Sana bir şey söyleyeyim mi? Mitenka namuslu bir adam olabilir; (aptallığına aptal ama gene de namuslu) yalnız şehvet düşkünlüğü var. İçi dışı, bütün özelliği bundan ibaret. Bu adice şehvet düşkünlüğü ona babasından geçti. Yalnız sana şaşıyorum Alyoşa: nasıl olur da sen hâlâ kız gibi temiz kalırsın? Sen de Karamazov'sun! Şehvet ailenizde kudurganlık derecesinde... Şu üç muhteris meselâ... Koyunlarında bıçakla birbirlerini kolluyorlar. Üçü kafayı tosladılar, belki sen de dördüncü olursun.

Alyoşa ürperir gibi oldu.

— Bu kadın hakkında yanılıyorsun. Dmitri onu... hor görüyor.

— Kimi, Gruşenka'yı mı?.. Yoo, hor görmüyor dostum. Nişanlısını açıktan açığa terk ettiğine göre hor görmüyor demektir. Bu... bunu sen henüz anlayamazsın azizim. Bu böyle bir şey ki adamın biri herhangi bir güzel şeye, kadın vücuduna, hatta vücudunun bir parçasına âşık olur; (bunu ancak şehvet düşkünleri anlayabilir), uğruna evlâtlarını verir, anasını babasını, Rusya'yı, vatanını satar. O zamana kadar namusuyla yaşa ana kuzusu seni!.. Sinsisin Alyoşa, evliya gibi adamsın bıçağa sarılır, sadıksa ihanet eder. Kadın bacaklarının şairi Puşkin'in şiirleri bunların övgüleriyle doludur. Öbürleri övmeyiz ama bacaklara içi gitmeden bakamazlar. Hem iş yalnız bacakla bitmez ki... Gruşenka'yı hor görse bile küçümseme filân para etmez dostum. Hem küçümser, hem ondan vazgeçemez.

Alyoşa atılarak.

— Bunu anlıyorum, dedi.

— Acaba? Ama bunu hiç düşünmeden söylediğine göre gerçekten anlıyor olmalısın, Rakitin bunu kötü sevinç dolu bir sesle söyledi.

— Kazara söyledin, ağzından kaçırdın bunu; diye devam etti. Böylesi daha iyi: demek ki konuya büsbütün yabancı değilsin, şehvetle ilgilenmişsin. Seni gidi ana kuzusu seni!.. Sinsisin Alyoşa, evliya gibi adamsın ama saman altından su yürütürsün; neyi bilip neyi bilmediğine şeytanın akli ermez. Ağzın süt kokar ama düşünmediğin şey yok, seni ne zamandır kolluyorum. Sen de bir Karamazov'sun; tam bir Karamazov'sun - soyunu, ananın babanın kanını unutmamak lâzım. Babandan şehvet düşkünlüğünü almışsın, anan tarafından bir meczupsun. Niye ürperiyorsun? Yoksa dediklerim doğru mu? Gruşenka, "Getir onu da (seni yani) cübbesini üstünden atayım!" diyor. İlle getir diye öyle yalvardı ki... Seni neden bu kadar merak ettiğini düğündüm. O da olağanüstü bir kadındır, biliyor musun?

Alyoşa ağzını çarpıtarak gülümsedi.

— Selâmımı ve gelmeyeceğimi söyle. Sözünü tamamla Mihayıl, sonra da ben düşündüklerimi söylerim.

— Tamamlayacak tarafı var mı, hepsi gün gibi açık, hep bildiğin şeyler... Sende bile şehvet düşkünlüğü varken kardeşin İvan'ın ne olacağını bir düşün. O da bir Karamazov. Zaten Karamazovluk şöylece özetlenebilir: şehvetli, kâr düşkünü ve akıldan sakat insanlar... Kardeşin İvan şimdilik manasız, bilinmeyen bir hesapla din konuları üzerine şakacıktan makaleler yazıyor; zındık olduğu halde yapıyor bunu, alçaklığını da saklamıyor. Bir yandan da ağabeyisi Mitya'nın elinden nişanlısını almaya uğraşıyor, gayesine ulaşacak da. Hem de bunu Mitenka'nın kendi rızasıyla yapacak. Mitenka, Gruşenka'ya bir an önce kavuşmak için nişanlısını başından atmaya bakıyor. Bunu o asil ruhlu, aklından zerrece menfaat geçirmeyen kıza yapıyor, dikkat et. Bu çeşit adamlar en korkunç sınıftır. Hakkınızdaki hükmü sen ol da verme bakalım! Herif hem alçaklık ettiğinin farkında, hem de bundan geri durmuyor. Dahası var: şu sırada moruk, babası yani, Mitenka'nın yoluna engel çıktı. Gruşenka için çıldırıyor da ondan, karşıdan bakarken bile ağzının suyu akıyor. Demin Staretzin hücrelerinde, sırf Miusov kadına orospu dediği için rezalet çıkardı. Kariya deliler gibi âşık. Gruşenka başlangıçta ona bazı bulaşık işlerinde, meyhanesinde para karşılığında yardım ediyordu. Ama moruğun birdenbire gözleri açıldı, kıza yanaşmaya başladı; azdıkça azdı, bazı tekliflerde bulundu. Tabi namuslu teklifler değildi bunlar. Ama bir gün nasıl olsa baba oğul aynı yolda birbirlerine toslayacaklar. Gruşenka'ya gelince - şimdilik hiçbirine kesin bir şey söylediği yok, kararsızlık içinde ondan ona savruluyor.

İkisine de yüz vererek işine daha çok yarayacak olanı keşfetmeye çalışıyor. Gerçekten ihtiyar para babasıdır ama nikâha dünyada yanaşmaz. Hatta sonraları elini sıkılayıp şimdiki cömertliğinden vazgeçmesi ihtimali de var. Bu bakımdan Mitenka daha ağır basar: parası yok ama dilediği kadınla evlenebilir. Evlenir ya! Nişanlısını, o eşsiz güzellikte, zengin, asil albay kızı Katerina İvanovna'yı bırakarak pinpon bir tüccar, ahlâksız bir mujik ve belediye reisi Samsonov'un kapatmasıyla evlenebilir. Bütün bunların bir cinayet doğurması mümkündür. Kardeşin İvan'ın beklediği de bu zaten, bir taşla iki kuş: hem abayı yaktığı Katerina İvanovna'ya kavuşacak, hem altmış bin rublelik drahomaya konacak. Onun gibi küçücük, üstelik sipsivri bir adam için bulunmaz fırsat doğrusu. Şunu da gözden kaçıрма ki, bu hareketiyle Mitya'yı gücendirmek şöyle dursun, ömrünün sonuna kadar kendisine minnettar edecek. Mitenka'nın daha geçen hafta çingene kızlarıyla meyhanede içerken nişanlısına lâyıık olmadığını, kardeşi İvan'la denk düşeceklerini bar bar bağırdığını gayet iyi biliyorum. Sonunda Katerina İvanovna da Ivan Fedoroviç gibi çekici bir erkeği tepmeyecektir. Zaten daha şimdiden ikisi arasında bocalayıp duruyor. Şu İvan'ın hepinizi tapınacak derecede neyle büyülediğini anlamıyorum doğrusu! Oysaki o, beleş ziyafete konduk, sırtınızdan geçiniyoruz diye sizleri alaya alıyor.

Alyoşa kaşlarını çatarak, sert bir tavırla,

— Nerden biliyorsun bunları? dedi. Üstelik bu derece kesin konuşuyorsun.

— Peki ama bana bunu sorarken neden cevabımdan korkuyorsun? Demek ki gerçek söylediğimi kabul ediyorsun.

— Sen İvan'ı sevmiyorsun. İvan'ın parada gözü olamaz.

— Acaba?.. Sonra Katerina İvanovna'nın güzelliğini ne yapalım? Sade para değil bu, olmasa da altmış bin yabana atılmaz ya!..

— İvan bu kadar alçalmaz. Binliklere kanacak adam değildir o. İvan ne para ne de rahat peşindedir. Belki de ıstırap arıyor o...

— Hezeyana bakın! Sizi gidi... kişizadeler!

— Ah Mişa, onun ne çetin ruhlu olduğunu bilmezsin. Akli hapsedilmiştir onun. İçi derin, halledilmemiş fikirlerle dolu. Kafasındaki fikirler yeter ona; milyonlar vız gelir...

— Edebî hırsızlık bu Alyoşka. Staretzten duyduğunu satma. Şu İvan iyi bir bilmece verdi size!

Rakitin bunu gizlemediği bir kızgınlıkla bağırdı. Yüzü değişti, dudakları çarpıldı.

— Bilmece de ne bilmece; çözülecek tarafı yok; diye devam etti. Kafanı biraz işletirsen anlarsın. Makalesi gülünç ve manasız. Aptalca teorisini duydun demin: "Ruh ölmezliği olmayınca fazilet ortadan kalkar, bu takdirde her şey mubah" sayılır mı? (Ağabeyin Mitenka'nın "Bunu unutmayacağım!" diye nasıl bağırdığını hatırlıyor musun?) Namussuzların bayılacağı bir teori!.. Ben de boş yere ağız bozuyorum.. Namussuzlar değil de "ulaşılmaz derinlikte fikirler" taşıyan okul farfaraları bunlar... Züppe herif! Oysaki bütün mesele iki kere ikinin dört ettiği kadar açık. Nazariyesi baştanbaşa namussuzluk. İnsanlık ruhun ölümsüzlüğüne inanmasa bile, kendinde fazilet için yaşama kuvvetini bulur. Bunu hürriyete, eşitliğe, kardeşliğe sevgisinden alır.

Rakitin heyecanlanmıştı, âdeta kendine hâkim olamıyordu. Sonra birdenbire hatırına bir şey gelmiş gibi durdu. Büsbütün çarpılan bir tebessümle,

— Eh yeter, dedi. Ne gülüyorsun? Sana pek bayağı geliyorum, değil mi?

— Yo, bu aklımın kenarından bile geçmedi. Zekisin ama... vazgeç canım, aptallığımdan gülümsedim işte. Hiddetini anlıyorum Mişa. Heyecanlanmadan, senin de Katerina İvanovna'ya karşı

kayıtsız olmadığını anladım. Bundan çoktandır şüpheleniyordum azizim; kardeşim İvan'ı bu yüzden sevmiyorsun. Ondan kıskanıyorsun, değil mi?

— Parasını da kıskanıyorum, öyle mi? Bunu da söyle.

— Hayır, para lâfi etmeyeceğim, seni incitmek istemem.

— Söylediğine inanıyorum, gene de şu İvan kardeşinizin canı cehenneme! Hiçbiriniz, Katerina İvanovna meselesi olmasa bile, bu adamın sevilmemesi imkânı olduğunu nasıl da anlamıyorsunuz, bilmem. Hem ne diye sevecekmişim, şeytan görsün suratını! Bana çatarak şeref veriyorsa benim de ona çıkışmaya neden hakkım olmasın?

— Senden ne iyilikle ne de kötülükle bahsettiğini hiç duymadım; adını ağzına aldığı yok. Ben de, daha iki gün önce Katerina İvanovna da beni yerin dibine batırdığını duydum - kulunuza bu kadar büyük ilgisi var. Kıskanan kim olduğunu var sen hesap et artık. Benim için demiş ki. Başrahipliğe göz dikerek yakın bir gelecekte papaz elbisesini giyersem yüzde yüz Petersburg'a gider, kalınca bir dergiye hem muhakkak eleştirme sütununa geçip on yıl kadar yazar sonunda da dergiyi üzerime yaptırırmışım; bir yandan da dergiyi yayınlamaya devam edermişim. Bu mutlaka serbestliğe, dinsizliğe eğilimli, bir kırık sosyalizm rengi hatta cilâsı taşıyan ama gayet ihtiyatlı, açıkçası ne İsa'yı ne de Musa'yı darıltan, aptalların gözünü boyayacak bir dergi olacakmış. Biraderin, mesleğimin ne şekilde sona ereceğini de tayin etmiş. Sosyalist bir renk taşıdığım halde abonelerden aldığım parayı bankaya yatıracak, fırsat buldukça bir Yahudi eliyle bunları işletecekmişim. Petersburg'da bir apartman yaptırıp basımevini oraya taşıyarak öteki katları kiraya verene kadar böylece devam edecekmişim. Hatta bina yerini bile kararlaştırmış; Petersburg'da, Neva üzerinde, Liteynaya'dan Viborgskaya'ya kurulması tasarlanan Yeni Taşköprü civarı...

Kendini tutamayan Alyoşa birdenbire neşeli bir gülümsemeyle,

— Belki gerçekten olur bu Mişa! diye bağırdı. Hepsi çıkar belki, hem de kelimesi kelimesine...

— Alaya başladınız Aleksey Fedoroviç.

— Yok canım, şaka söylüyorum, darılma. Aklımda bambaşka şeyler var. Yalnız müsaadenle, bütün bu teferruatı sana kimin anlattığını sorabilir miyim? İvan senin hakkında konuşurken orada bulunmuş olamazsın.

— Ben yoktum ama Dmitri Fedoroviç oradaydı.

— Onun anlattıklarını kendi kulaklarımla duydum. Bana anlatmıyordu ama tesadüfen kulak misafiri oldum. Gruşenka'nın yatak odasındaydım. Dmitri Fedoroviç bitişik odadayken çıkamadım.

— A, sahi; akrabam olduğunu unuttum.

Rakitin kıpkırmızı oldu.

— Akrabam mı?.. Gruşenka mı akrabam? Diye bağırdı. Sen çıldırdın mı yoksa?.. Aklından zorun var galiba.

— Ne?.. Akraban değil mi? Ben öyle duydum da...

— Nereden duydun? Siz Karamazov'lar kendinize büyük, eski bir soylu ailesi süsü vermeden yapamıyorsunuz. Oysaki baban ötekinin berikinin sofrasında soytarılık edip mutfaklarından Allah rızası için karın doyururdu. Gerçi ben de sadece bir papaz oğluyum, sizin gibi soylular karşısında bir hiçim ama gene de beni böyle neşeli bir pervasızlıkla tahkir edemezsiniz. Benim de şerefim var Aleksey Fedoroviç. Elin orospularına akraba çıkamam, bunu anlamanızı rica ederim!

Rakitin fena halde kızmıştı.

— Allah aşkına affet beni, bunu düşünmedim ben. Hem neden elin... şeyi olsun? O... şey... öyle mi

gerçekten?

Alyoşa birdenbire kızardı.

— Tekrar ediyorum, akraba olduğumu duymuştum.

— Ona sık sık gidiyorsun; aranızda aşk falan olmadığını kendin söyledin. Onu bu derece hor gördüğün aklımdan geçmezdi. Buna lâıyk mı o?

— Ona gitmemin kendimce sebepleri olmalı. Akrabalığa gelince, kardeşin hatta bizzat baban, bu akrabalığı benden çok, sana mal edebilir. Geldik işte. Sen mutfığa git, daha iyi olur. Aa, bu da nesi? Geç mi kaldık yoksa? Ama bu kadar çabuk yiyemezlerdi. Yoksa Karamazov'ların yeni bir azizliği mi? Öyle olmalı. Bak; baban, arkasında da İvan Fedoroviç. Hepsi başrahabin evinden dışarı uğramış... Bak, İsidor Peder merdivende peşlerinden bir şeyler bağıyor. Baban da bağıarak ellerini sallıyor, kavga ediyor besbelli. Oo... Miusov arabasına binmiş; bak bak, gidiyor! Derebeyi Maksimov da koşuyor... Burada bir rezalet kopmuş, yemeği kimsenin düşündüğü yok. İster misin başrahibi pataklamış olsunlar? Yahut kendileri dayak yedi. Değerdi doğrusu.

Rakitin'in söyledikleri boşuna değildi. Gerçekten görülmemiş, beklenilmedik bir rezalet koptu. Her şey âdetâ "irticalen" oldu.

VIII

Rezalet

Miusov'la İvan Fedoroviç başrahabin yanına girerken Piotr Aleksandroviç ansızın, gerçekten namuslu, kibar bir adama has ince bir duyguya kapıldı: hiddetinden utanıyordu. Staretzin hücrelerinde yaptığı gibi, soğukkanlılığı elden bırakarak kendini kaybetmemesi, şu mendebur Fedor Pavloviç'e saygı göstermesi gerektiğini hissetti. Merdivenden çıkarken, "Hiç olmazsa rahiplerin bu işte suçu yok" diye karar verdi. "Buradakiler de temiz kimselerse (Başrahip Nikolay Peder de asillerdenmiş) onlara karşı sevimli, nazik ve terbiyeli davranmamak için sebep yok... Tartışmayacağım, fikirlerine katılmış görünür, nezaketimle onları kendime çekerim. Hem... hem de... nihayet, şu Ezope'un, şu soytarının, Pyero'nun dengim olmadığını; tıpkı onlar gibi benim de gafil avlandığımı ispat edeceğim."

Dâva konusu olan ormandan ağaç kesme ve balık avı işlerine gelince: (bunların nerede yapıldığını kendisi de bilmiyordu ya!) Miusov hemen o gün, her şeyi onlara bağışlayıp manastıra karşı açtığı dâvadan vazgeçmeye kesin olarak karar verdi. Bu onun için büyük fedakârlık sayılmazdı zaten.

Başrahip Pederin yemek odasına girdikleri zaman iyilikçi niyetleri büsbütün kesinleşti. Oda tam manasıyla yemek odası değildi. Başrahabin dairesinde topu topu iki oda vardı; gene de bunlar Staretzin odalarından çok daha geniş, rahattı. Ama buranın döşeme tarzı da fazla konforlu sayılamazdı. Mahundan, deri kaplı koltuklar, eski, 1820 modasına göre yapılmıştı. Döşeme tahtaları da boyalı değildi ama temizlikten yana diyecek yoktu: etraf pırıl pırıldı, pencereler değerli çiçeklerle doluydu. Fakat o anda odanın en göz alan tarafı çevresine göre lüks sayılabilecek gayet zengin sofraydı. Yaygı tertemiz, kaplar ışıltılı. Masada gayet pişkin üç çeşit ekmek, iki şişe şarap, iki şişe manastır yapısı nefis bal şerbeti ve bütün bölgede ün salmış manastırın kvasından [Kvas; arpa veya kuru ekmekle yahut kuru üzümle yapılan ve mayalanmış bir şıra çeşidi.] büyük bir cam sürahi dolusu vardı. Hiç votka yoktu. Rakitin'in sonraları anlattığına göre, o günkü yemek beş kaptan ibaretti. İlk olarak içi balıklı ufak böreklerle Sterlet balığı çorbası vardı; arkasından pek fevkalâde ve özel bir şekilde hazırlanmış bir balık haşlaması, mersin balığı köftesi, dondurma, komposto, sonunda da "blanc-manger"yi [Badem

peltesi.] - andıran bir pelte geliyordu. Bunları, sırf merakını yenmek için, o tarakta da bezi olan Rakitin, başrahibin mutfağına uğrayarak haber almıştı. Zaten her köşede, her lâfi yetiştirecek adamları vardı. Huzursuz, kıskanç tabiatlıydı. Bazı kabiliyetleri olduğunu biliyor fakat gururu yüzünden bunları dev aynasında görmekten kendini alamıyordu. Kendi tarzında mükemmel bir iş adamı sayılacağı kanaatindeydi. Öte yandan ona çok bağlı olan Alyoşa, arkadaşı Rakitin'in şerefsizin biri olup bunu fark edemediğini biliyor, hatta bir masada para görse bunları çalmadığı için kendini son derece namuslu bir insan saymasına üzülüyordu. Buna, ne Alyoşa ne de başkası çare bulabilirdi.

Rakitin, önemsiz bir kişi olduğu için yemeğe davet edilemezdi. Buna karşılık Yosif Pederle Paisiy Peder ve başka bir rahip ziyafete çağırılmıştı. Bunlar; Piotr Aleksandroviç, Kalganov ve İvan Fedoroviç başrahibin yemek odasına girdikleri zaman orada bekliyorlardı. Derebeyi Maksimov da bir köşedeydi. Başrahip misafirleri karşılamak için odanın ortasına kadar ilerledi. Uzun boylu, zayıf bünyeli olduğu halde kuvveti hâlâ yerinde bir ihtiyardı. Hayli aklaşmış siyah saçları, uzun, solgun, azametli bir yüzü vardı. Misafirleri başıyla sessizce selâmladı, bu defa kutsanmak için hepsi önünde eğildiler, hatta Miusov - oldu olacak gibilerden elini de öpmek istedi ama başrahip tam o sırada elini çektiği için öpemedi. İvan Fedoroviç'le Kalganov gene de pek safça, halk usulü - şapırtılı bir öpücük kondurmayı başardılar.

Piotr Aleksandroviç nazik bir gülümseme ve vakarlı, saygılı bir sesle,

— Her şeyden önce sizden yürekten af dilemek zorundayız Sayın Peder, diye başladı. Davetinize arkadaşımız Fedor Pavloviç olmadan geldiğimiz için affınızı diliyoruz. O, bir sebeple yemeğinize katılmadı. Kutsal Staretz Zosima'nın hücrelerinde oğluyla aile kavgasına tutuşarak pek yersiz... daha doğrusu tamamıyla münasebetsiz birkaç söz sarf etti... (Rahiplere bakarak) Galiba Sayın Pederin haberleri var. Bu sebeple Fedor Pavloviç kendini suçlu hissederek içten pişman olmuş, utanç duymuş; utancını yenemediği için bizlerden, oğluyla benden, en candan teessürlerini, keder ve pişmanlığını bildirmemizi rica etti. Kısacası, olanları ilerde tamir etmek ümidi ve isteğiyle şimdilik onu kutsamanızı ve olayı unutmamanızı diliyor.

Miusov sustu. Nutkunu kendinden pek memnun bir halle bitirdi. O kadar ki ruhunda deminki kızgınlıktan eser kalmadı. Yeniden, hem de bütün varlığıyla içten bir ilgiyle insanları sevmeye başlamıştı. Başrahip onu vakarla dinledikten sonra başını hafifçe eğerek,

— Olanlara içten üzgünüm, diye cevap verdi. Belki yemeğimize buyursaydı birbirimize kızgınlığımız kalmazdı. Sofraya buyurun beyler.

İkonun önüne geçerek yüksek sesle dua etmeye başladı. Hepsi saygıyla başlarını eğdiler. Derebeyi Maksimov hepsinin önüne çıkarak ellerini bitişirdi, huşu içinde durdu.

İşte tam o sırada Fedor Pavloviç son numarasını yaptı. Her şeyden önce şunu söylemek gerekir ki, gerçekten eve gitmek kararındaydı. Staretzin hücrelerinde çıkardığı rezillikten sonra bir şey olmamış gibi, rahibin yemeğine gitmenin imkânsızlığını gerçekten fark etmişti.

Ama bunu halinden utandığı, kendi kendini suçladığı için yapmıyordu; belki de durum tam tersineydi. Ama gene de yemeğe gitmenin pek münasebetsiz düşeceğini hissediyordu. Fakat tıngırtılı arabası misafirhane kapısına yanaşınca Karamazov, arabaya binecek yerde birdenbire duruverdi. Staretzin yanındayken, "Bir yere girdiğim zaman kendimi herkesten aşağı görüyor, oradakilerin bana bir paskal gözüyle baktıklarını sanıyorum. Mademki öyledir, varsın ben de paskal kılığına gireyim, çünkü karşımdakiler benden daha çok aptal ve aşağılıktır! dediğini hatırladı. Birdenbire canı, yaptığı rezilliklerin acısını çıkarmak istedi. O anda pek yerinde bir hâtırası canlandı. Bir gün ona,

"Filancadan bu kadar nefret etmenizın sebebi ne?" diye sormuşlar; Paskalca bir arsızlıkla, "Söyleyeyim, demiştir; bu zatın bana hiçbir kötülüğü yoktu. Ama ben ona bir kere pek hayasızca, adice bir şey yaptım ve o saat ondan nefret etmeye başladım." Karamazov bunu hatırlayınca sessizce, kötü kötü sırıttı. Bakışları kıvılcımlandı, dudakları titredi. "Başlayınca sonunu getirmeli" diye ani bir karar verdi. O sırada ruhunun ta derinlerinde kıpırdanan duyguyu şöyle ifade etmek mümkündü: "Bundan sonra nasıl olsa kendini temize çıkaramazsın, hiç olmazsa battı balık yan gider hesabı, daha beterini yap da kimseden utanıp çekinmediğini görsünler!" Arabacıya beklemesini söyledi, hızlı adımlarla manastıra doğrularak başrahibin dairesine çıktı. Henüz yaptığıının pek farkında değildi. Yalnız artık kendine hâkim olamadığını biliyor, en ufak bir dokunmayla kepezeliğin daniskasını çıkaracağını hissediyordu. Hoş yapacağı, mahkemece suç sayılıp ceza görecek herhangi bir fiil değil, sadece kepezelikti. İşi o dereceye getirmeyecek kadar kendini tutabiliyor hatta zaman zaman bu haline şaşıyordu. Başrahibin yemek odasında duanın bittiği ve bulunanların sofraya davrandığı anda birdenbire ortaya çıkıverdi. Eşikte durarak etrafı süzdü, cüretle gözlerinin içine baka baka, uzun, arsız kötü bir gülüşle güldü.

— Gittiğim zannedildi, hâlbuki buradayım işte! diye salonu çınlattı. Bir an sessizce hepsi onu seyretti. O anda, hemen arkasından, çirkin, manasız, kaçınılmaz bir rezalet kopacağını hissettiler. Piotr Aleksandroviç'in tatlı neşesi bir anda korkunç bir hiddete döndü. İçinde sönmeye yüz tutmuş ateş yeniden alevleniverdi.

— Yoo, buna dayanmam artık! diye bağırdı. Dünyada yapamam... asla yapamam...

Kan beynine sıçradı. Dili dolaşıyordu, ama üslûbuna özenecek halde değildi. Şapkasını kaptı.

Fedor Pavloviç bağırarak,

— Neyi yapamazmış? diye karşılık verdi. "Dünyada, asla yapamayacağı" neymiş? Gireyim mi girmeyeyim mi Sayın Peder? Beni de sofranıza kabul eder misiniz?

— Buyurunuz, başımla beraber.

Sonra başrahip,

— Beyler, diye ilâve etti, müsaade ederseniz hepinizden geçici anlaşmazlıklarınızı bırakarak bir aile ahengi içinde mütevazı soframızda birleşmemizi rica ediyorum.

Piotr Aleksandroviç âdeta kendinde olmadan,

— Hayır hayır, imkânsız! diye haykırdı.

— Eh, mademki Piotr Aleksandroviç için imkânsızmış, ben de kalmam. Bunun için geliyordum zaten. Bundan sonra hep Piotr Aleksandroviç'le birlikte olacağım: siz giderseniz ben de giderim Piotr Aleksandroviç, kalırsanız ben de kalırım. Aile ahenginden bahsetmekle fena halde onuruna dokundunuz Başrahip Peder. Piotr Aleksandroviç beni akrabadan saymaz. Öyle değil mi fon-Sohn. Ya, fon-Sohn da burada. Merhaba fon-Sohn.

Derebeyi Maksimov şaşırdı.

— Şey... bana mı söylüyorsunuz?

Fedor Pavloviç,

— Elbette sana söylüyorum, ya kime olacak! diye bağırdı. Başrahip Peder fon-Sohn olacak değil ya!

— Ben de fon-Sohn değilim, Maksimov'um.

— Yo, fon-Sohn'sun. Fon-Sohn'un kim olduğunu bilir misiniz Sayın Peder? Bir cinayet dâvası vardı: herifi günahkârlar evinde - öyle dersiniz değil mi? - vurmuş ve soymuşlar. Saygı görmesi

gereken bir çağda oluşuna bakmadan bir sandığa çivileyip bagaj vagonunda, numaralı olarak Petersburg'dan Moskova'ya yollamışlar. Sandık çivilenirken evin kızları şarkı söyleyerek santur, daha doğrusu piyano çalıyorlarmış. Fon-Sohn bu işte. Ölmüş de dirilmiş; değil mi fon-Sohn?

Rahipler grubunda,

— Nedir bu?.. Ne demek bu? diye söylenmeler duyuldu.

Piotr Aleksandroviç Kalganov'a dönerek,

— Gidelim! diye bağırdı.

Fedor Pavloviç bir adım daha ilerledi, tiz bir sesle sözünü kesti:

— Yo, müsaade buyurun da ben de sözümü bitireyim. Orada, Staretzin hücrelerinde kaya balığından söz açtık. Güya saygısızlık ettiğim için beni rezil ettiler. Akrabam Piotr Aleksandroviç Miusov konuşurken sözlerinde *plus de noblesse que de sincerite* [İçtenlikten çok asalet] olmasını sever. Ben ise tam tersine, sözlerimde *plus de sincerite que de noblesse*'i [Asaletten çok içtenlik] tercih ederim. Noblesse'ın [Asalet.] içine tükürürüm ben! Öyle değil mi fon-Sohn? Müsaade buyurun Başrahip Peder, her ne kadar bir paskalsam, paskal gibi görünüyorsam da gene de namus silâhşörüüm ben, içimi dökmek istiyorum. Evet, namus silâhşörüüm, oysaki Piotr Aleksandroviç'in sadece incinmiş bir gururu var, o kadar. Belki de buraya sadece bu yerleri görüp açık açık konuşmak için geldim. Oğlum Aleksey, ruhunu kurtarmak için buraya sığındı; babasıym, halini düşünüyorum, düşünmek zorundayım. Şimdiye kadar dinledim, oyun yaptım, belli etmeden her şeyi gözden geçirdim. Şimdi size oyunun son perdesini sunmak istiyorum. Bizde malûm, düşmemeye bakmalı, düştün mü bir daha sonuna kadar belini doğrultamazsın. Niye böyle olsun? Ben kalkınmak istiyorum! Yaptıklarınızı size yakıştıramadım kutsal Pederler. Günah çıkarmak büyük bir din sırrıdır; ona karşı derin bir huşu duyar önünde yere kapanırım. Hâlbuki hücredekilerin diz çökerek yüksek sesle günah çıkardıklarını gördüm. Yüksek sesle günah çıkarmaya cevaz var mı? Azizlerimiz kulağa fısıldayarak günah çıkarma usulünü koymuşlardı. Günah ancak böyle çıkarılırsa sır olur, öteden beri öyledir. Yoksa ben el âlemin içinde karşımdakine şunu bunu... yani o türlü şeyleri - anlıyorsunuz ya- nasıl açıklayabilirim? Çoğu zaman söylenilmeyecek, ayıp şeylerdir bunlar. Rezalet bu işte!.. Yoo Pederlerim insan sizinle burada Hilistovcu [Hilistovluk; mistik bir ideoloji üzerine kurulmuş, Şamanizm'in iken unsurlarını esas almış bir tarikattır. Prensipleri arasında, ayinlerinde birbirlerini kırbaçlamak (Hilist - kırbaç) ve karlılarıyla ancak ayinler sırasında cinsî münasebette bulunmak vardı] olur çıkar. İlk fırsatta Sinod'a [Ruhanî meclis.] yazacak, oğlum Aleksey'i de çekip eve götüreceğim.

Buracıkta ufak bir not vermeden geçmeyelim. Fedor Pavloviç'in kulağına bir şeyler çalınmıştı. Bir zamanlar başpiskoposun bile kulağına giden birtakım kötü dedikodular çıkmıştı. (Bu dedikodular yalnız bizimki için değil, Staretz bulunduran bütün manastırlar hakkındaydı.) Güya Staretzlere, başrahiplik mevkiine zarar verecek derecede saygı gösteriliyor; Staretzler, kutsal bir sır olan günah çıkarmayı kötüye kullanıyorlarmış v.s., v.s... Manasız, her yerde olduğu gibi, bizde de tutunamayan suçlamalar bunlar. Fakat Fedor Pavloviç'i kapıp sinirlerine takan bir budala şeytan onu gitgide artan bir hızla rezilâne bir uçuruma sürüklüyordu. Hep o şeytan, Fedor Pavloviç'in tek sözünü bile benimsemediği o eski suçlamayı fısıldamıştı. Bunu doğru dürüst ifadeden âcizdi, ayrıca, Staretzin hücrelerinde ne diz çöken, ne de yüksek sesle günah çıkarana vardı. Böylece Fedor Pavloviç görmeden, sırf hatırında yarım yamalak kalmış eski söylenti ve dedikodulara dayanarak konuşuyordu. Ama saçmalığını yumurtlar yumurtlamaz nasıl zırvaladığını kendisi de fark etti. Hemen karşıdakilere ve en çok kendi kendine, söylediğinin saçma olmadığını ispata kalkıştı. O andan itibaren söylediği her sözün zırvalığını çoğaltmaktan başka işe yaramayacağını bildiği halde kendini alamıyor, tepetaklak yuvarlanıp gidiyordu.

Piotr Aleksandroviç elinde olmadan.

— Ne alçaklık bu! diye bağırdı.

Başrahip birdenbire söze karıştı:

— Affedersiniz; bir zamanlar, "Hakkımda pek çok, hatta çok fena şeyler söylenecektir. Hepsini duyduktan sonra, kendi kendime, bunlar, kibirli ruhumu ıslah etmek için İsa'nın gönderdiği ilâçtır!, [İncil'den] diyeceğim..." denmişti. Bunun için size içten teşekkür ederiz aziz misafirimiz!

Fedor Pavloviç'in önünde yarı beline kadar eğildi. Öteki,

— Te-te-te!.. Ham sofuluk, eski lâflar bunlar! dedi. Eski lâflar, geçkin jestler! Eski yalanlar, yere kapanma gibi kalıplaşmış resmiyet!.. Biliriz bu yere kapanmaları... Schiller'in "Haydutlar"ındaki gibi: "Dudaklardan öp, kalbe hançer sapla!.." İkiyüzlülükten hoşlanmam Pederler, gerçek isterim. Ama gerçeğin kaya balığında olmadığını da söyledim, değil mi? Sorarım size Rahip Pederler: niçin oruç tutarsınız? Neden bu iş için göklerden mükâfat umuyorsunuz? Mükâfat olduktan sonra orucu ben de tutarım. Yok, sen hayatta, aramızdayken faziletli ol kutsal Peder; manastıra kapanıp hazıra konmadan, yukardan mükâfat beklemeden topluma faydalı ol - çetin olan bu... Görüyor musunuz, ben de düzgün konuşmayı beceririm Başrahip Pederim.

Yemek masasına yaklaşarak,

— Neler de hazırlamışlar, diye devam etti. Faktori'nin yıllanmış Porto şarabı. Yeliseyev Kardeşler'den Medok... [Fransa'nın Medoc şehrinin, ismini taşıyan bir Fransız şarabı.] Aferin Pederlere! Kaya balıklarına benzemiyor bu. Şu dizdikleri şişelere bakın, khe-khe-khe... Ama bunları buraya kim getiriyor? Rus köylüsü, değil mi? Nasırlı elleriyle kazandığı devlet meteliklerini ihtiyaçlarından, ailesinden keserek buraya taşır. Milleti sömürüyorsunuz kutsal Pederler!

Yosif Peder,

— Ayıp ediyorsunuz! diye karşılık verdi.

Paisiy Peder hâlâ ses çıkarmıyordu. Miusov koşarak odadan çıktı, Kalganov onu takip etti.

— Ben de Piotr Aleksandroviç'in arkasından gidiyorum Pederler. Bir daha da ayaklarıma kapansanız size gelecek değilim. Bin papel gönderdim diye ilikleriniz gevşedi. Khe-khe-khe. Ama geçmiş ola!.. Yitirdiğim, gençliğimle gördüğüm hakaretlerin öcünü alıyorum.

Yapmacık bir duygulanma buhranı içinde masayı yumruklamaya başladı.

— Manastırcığının bana nelere mal olduğunu ben bilirim! Onun yüzünden az gözyaşı dökmedim. Havaleli karımı bana karşı kışkırtıyordunuz. Aforoz ederek yedi düvele kepaze çıkardınız beni. Artık yeter Pederlerim, yeter; hürriyet çağında, vapur, demiryolu yüzyılında yaşıyoruz. Ne bin, ne de yüz ruble, hatta yüz kapık bile göremezsiniz benden artık!

Bir not daha. Manastırımızın Fedor Pavloviç'in hayatında hiçbir zaman özel yeri olmamıştı, onun yüzünden gözyaşı döktüğü de doğru değildi. Fakat yapmacık hali onu öyle heyecanlandırdı ki az kalsın bir an için kendi kendine inanarak gerçekten ağlayacaktı. Ama hemen o anda kirişi kırmak zamanı geldiğini anladı. Başrahip ifritçe yalanına karşı başını eğdi, ağır bir tavırla,

— Gene Kitapta, "Karşılaştığın iftiraya iftira edenden nefret etmeden, sabırla, üzülmeyen dayan." yazılı, dedi. Biz de öyle hareket edeceğiz.

— Te-te-te, "nefret etmeden" ve bir sürü saçmalık!.. Etmeyin Pederler, siz nefret etmeyin ama ben gideyim. Babalık hakkımı kullanarak oğlum Aleksey'i de buradan temelli alıyorum. Saygılı oğlum İvan Fedoroviç, siz de beni takip edin lütfen. Sen ne yapacaksın burada fon - Sohn? Bize, şehirdeki evime gel. İyi vakit geçiririz. Topu topu bir verstçik mesafede; sana ay çiçeği yağı değil, doldurulmuş

domuz yavrusu ikram ederim. Yemek yeriz, konyak, likör çıkarırım, kızlar filân da var... Hadi fırsatı kaçıрма fon-Sohn.

Bağırıp el hareketleri yaparak dışarı çıktı. Rakitin onu o anda, çıkarken gördü, Alyoşa'ya gösterdi. Oğlunu uzaktan gören Fedor Pavloviç,

— Aleksey! diye seslendi. Hemen bugün eve dön. Yastığımı, döşөгünü de getir; burada en ufak izin kalmasın.

Alyoşa durduğu yerde taş kesilmiş, sahneyi sessizce, dikkatli dikkatli seyrediyordu. Fedor Pavloviç o aralık arabaya bindi, arkasından İvan Fedoroviç asık suratla, Alyoşa'dan yana bakıp vedalaşmaya bile lüzum görmeden binmeye hazırlanıyordu. Ama tam o anda paskalca, son derece garip bir sahne vakayı tamamladı.

Arabanın basamağının önünde derebeyi Maksimov belirdi. Yetişebilmek için soluksuz kalmıştı; Rakitin'le Alyoşa nasıl koştüğünü gördüler. Aceleyle, sabırsızlık içinde, İvan Fedoroviç'in henüz sol ayağını attığı basamağa bir ayağını yerleştirdi, elleriyle kenarlara tutunarak arabaya atlamak için hız aldı.

Sıçrarken, ince neşeli bir gülüşle.

— Ben de... ben de sizinle geliyorum! diye bağıırıyordu. Haz dolu, her şeye razı olan bir adam yüzü vardı.

— Beni de alın! diye tekrarlardı.

Fedor Pavloviç, hayranlıkla,

— Hah, ben bunun fon-Sohn olduğunu söylememiş miydim? diye bağırdı. Gerçekten fon-Sohn, yeni dirilmiş! E, yakayı nasıl sıyırdın oradan? Ne fon-Sohnluklar yaptın gene, üstelik yemekten kaçtın. Doğrusu insanda surat olmalı!.. Bende de surat yoktur ama seninki kösele maşallah! Atla bakalım, atla çabuk! Bırak onu Vanya, eğleniriz. Şuracıkta, ayaklarımızın dibine yatıverir. Yatar mısın fon-Sohn? Yahut arabacının yanına sıkış... Hadi arabacının yanına atla fon-Sohn!

Fakat yerine oturan İvan Fedoroviç birdenbire, sessizce ve olanca hızıyla Maksimov'u göğsünden itti. Adam birkaç ayak geriye sıçradı, nerdeyse düşecekti.

İvan Fedoroviç arabacıya dönerek, hırçın bir sesle,

— Hadi çek! diye bağırdı.

Babası,

— Ne oluyorsun canım, ne yapıyorsun? diye söylendi. Ne yaptın adamcağıza?

Araba hareket etti. İvan Fedoroviç cevap vermedi.

Fedor Pavloviç bir iki dakika sustuktan sonra oğluna yan yan baktı.

— Yaptığına bak. Şu manastır meselesini ortaya çıkaran sensin; kışkırttın, hak verdin şimdi de kızılıyorsun.

İvan Fedoroviç, sertçe,

— Bırakın bu saçmalıkları, yeter artık; burada dinlenin bari, diye kesti.

Fedor Pavloviç yeniden bir iki dakika sustu. Sonra hikmet savurur gibi.

— Birer konyak yuvarlamalı şimdi, dedi.

İvan Fedoroviç ses çıkarmadı.

— Eve varınca sen de içersin.

İvan Fedoroviç hâlâ susuyordu. Babası kısa bir beklemeden sonra.

— Her ne kadar hoşunuza gitmezse de Alyoška'yı manastırdan çekeceğim, pek saygılı Karl fon-Moor'um; dedi.

İvan Fedoroviç küçümser bir halle omuzlarını oynattı, başını öteye çevirerek yola bakmaya başladı. Eve kadar hiç konuşmadılar.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

Şehvet Düşkünleri

I

Uşaklar Odasında

Fedor Pavloviç Karamazov'un evi şehrin merkezinde olmamakla beraber pek kenarda da sayılmazdı. Eskiceydi, ama sevimli bir dış görünüşü vardı. Tek katlı olup çatısı kırmızı saçtı. Tavan arasında da bir katı vardı. Kullanışlı, rahat ve her şeye rağmen daha uzun zaman dayanabilecek bir evdi. İçi bir sürü bölme ve kilerlerle, gizli, umulmadık yerde karşınıza çıkan merdivenlerle doluydu. İri iri fareler de vardı, ama Fedor Pavloviç bunlara pek aldıriş etmiyordu. "Ne de olsa evde yalnız kalınca insanın canı daha az sıkılır..." diye düşünüyordu. Gerçekten, hizmetkârlarını gece avludaki ayrı bir pavyona yollar, kendisi evi kilitleyerek tek başına kalırdı. Pavyon geniş, sağlam bir yapıydı; Fedor Pavloviç mutfak kokusundan hazzetmediği için evdeki mutfağı bırakmış, pavyonda bir mutfak yaptırmıştı. Böylece yemekler kış yaz avludan geçerek bir binadan öbürüne taşınırdı. Aslında ev, kalabalık bir aile için yapılmıştı, şimdiki mevcudun beş katını barındırabilirdi. Fakat hikâyemize başladığımız sırada evde yalnız İvan Fedoroviç'le Fedor Pavloviç, hizmetkârlar bölümünde de üç kişi vardı: ihtiyar Grigori ile karısı kocakarı Marfa, bir de genç bir çocuk olan uşak Smerdyakov... Evin bu üç adamı hakkında biraz tafsilât vermem gerekecek. Hoş ihtiyar Grigori Vasilyeviç Kutuzov'dan hayli bahsettik ya. Sert, dediği dedik bir adamdı; birçok kere tamamıyla mantık dışı bir sebebe dayanarak inandığı, gerçek saydığı bir şeye başının doğrusuna yürürdü. Genel olarak namuslu, satın alınamaz bir adamdı. Karısı Marfa İgnatyevna ömrü boyunca kocasının karşısında gık demediği, emrinden kıl kadar dışarı çıkmadığı halde, köleliği kaldıran kanundan sonra, Fedor Pavloviç'den ayrılıp Moskova'ya gitmeleri için ona epey asılmaya başlamıştı; biriktirdikleri birkaç kuruşla ufak tefek ticaret yapabilirlerdi. Fakat Grigori kesin olarak, kadının zırvaladığına hüküm verdi, "çünkü her kadın bir kancıktı..." Eski efendileri, nasıl adam olursa olsun onu bırakmak doğru değildi. Bundan sonra da yanında kalmak vazifeleriydi.

Marfa İgnatyevna'ya;

— Vazifenin ne olduğunu bilir misin sen? diye sordu.

— Vazifenin ne olduğunu bilirim ama burada kalmamız neden vazife oluyor onu anlamıyorum.

— Anlama; gene de böyle olacak. Bir daha da ağzını açma.

Dediği gibi oldu, hiçbir yere gitmediler. Fedor Pavloviç onlara ufak da olsa bir aylık bağlamıştı ve bunu ödüyordu. Ayrıca Grigori, efendisi üzerinde inkâr edilmez bir tesiri olduğunu biliyordu. Bunu hissediyor, yanıliyordu da. Kurnaz, inatçı, paskal Fedor Pavloviç, kendi söyleyişiyile, "hayatın bazı durumlarında" gayet sert olduğu halde başka bazı "hayat meselelerinde" son derece zayıf kalmasına kendisi de şaşıyordu. Ne zaman böyle olduğunu biliyor, pek çok şeyden korkuyordu. Bazı hallerde tetikte bulunması gerekiyordu, güvenilir bir adamı olmazsa büyük zorluklarla karşılaşabilirdi. Oysaki Grigori bu bakımdan biçilmiş kaftandı. Hatta Fedor Pavloviç ömrü boyunca çok kereler dayak, hem de dayağın âlâsını yiyebilirdi; her seferinde Grigori onu kurtarıyor, sonra da efendisine öğütler veriyordu. İş yalnız dayakla bitse Fedor Pavloviç pek umursamazdı. Fakat daha önemli hatta

pek karışık, nazik meseleler de çıkıyordu. Böyle anlarda Fedor Pavloviç belki sebebini kendisi de bilmeden yakın, candan bir adama şiddetle ihtiyaç duyuyordu. Bunlar âdeta marazi hallerdi. Son derece düşük ahlâklı, şehvet anlarında zararlı böcekler gibi hunharca hareket eden Fedor Pavloviç'in zaman zaman içini kaplayan korku yüzünden manevi sarsıntılar geçirdiği olurdu. Bu sarsıntıyı elle tutulur şekilde hissedirdi. "Canım boğazıma gelip çıkmak için çırpınıyor sanki..." derdi. Böyle anlarda yanında yahut yakınında, odasında değilse bile hiç olmazsa pavyonda ona bağlı, ruh bakımından kuvvetli, kendine hiç benzemeyen, ahlâkı sağlam, etraftaki çirkefi görüp, bütün sırları bildiği halde sadakati yüzünden bunları hoş gören, itiraz etmeyen - bilhassa ayıplamayan ne bu ne de öbür dünyada vereceği hesapla gözünü korkutmayan, yerine göre koruyuculuk eden bir adam bulunmasını isterdi. Kimden korunmak istiyordu? Bilinmeyen, korkunç, tehlikeli birisinden.. Grigori'ye bambaşka, emektar, dost bir adam olduğu için bağlıydı. Onu en kötü zamanında sırf yüzünü görmek yahut havadan sudan bir iki lâkırdı etmek için çağırabilirdi. Kızmazsa içi ferahlar, surat asınca Fedor Pavloviç'in de canı sıkılırdı. Pek nadir olmakla beraber Fedor Pavloviç'in pavyona gidip bir dakika için yanına çağırarak maksadıyla Grigori'yi uyandırdığı da olurdu. Adam gelince Fedor Pavloviç incir çekirdeği dolduramaz şeylerden bahseder, adamcağızı çabucak hatta bazen bir alay veya şakayla savardı. Sonra kendisi de gönül rahatlığıyla yatağına gider uykuya daldı. Fedor Pavloviç böyle bir hali Alyoşa'nın geldiği gün de geçirmişti. Alyoşa "birlikte otururken her şeyi görüp hiçbir şeyi ayıplamamakla kalbini parça parça etmişti." Ayrıca ihtiyara karşı en ufak bir küçümseme göstermiyordu, tam tersine kendine has bir şefkat, tabîî, içten gelen bir bağlılıkla davrandı. Bütün bunlar, o zamana kadar yalnız "çirkefi seven kart çapkın"ı, ailesiz serseriye tam manasıyla şaşırttı. Alyoşa gidince, kendi kendine, o zamana kadar istemediği bazı gerçekleri gördüğünü itiraf etti.

Hikâyemizin başlangıcında Grigori'nin Fedor Pavloviç'in ilk karısı ve birinci oğlu Dmitri Fedoroviç'in annesi Adelaida İvanovna'ya olan nefretinden, ikinci ailesi "havaleli" Sofya İvanovna'yı ise gerek efendisinden, gerek kadın hakkında kötü yahut ileri geri lâf edenlerden nasıl savunduğundan söz açmıştım. Grigori'nin bu zavallı kadına sevgisi âdeta kutsal bir duygu halini almıştı, yirmi yıl geçtiği halde kadın için en ufak imayı hoş göremiyor, hakaret eden çıksa hemen cevabı yapıştırıyordu.

Grigori dış görünüşü bakımından soğuk, azametli, az konuşan bir adamdı; son derece ağırbaşlıydı, lâflar ağzından dirhem dirhem dökülürdü. Öte yandan, Grigori'nin sessiz, itaatli karısını sevip sevmediği ilk bakışta hiç anlaşılmazdı ama aslında severdi onu; kadın da bunun farkındaydı. Marfa İgnatyevna akılsız bir kadın değildi, hatta belki kocasından da akıllıydı. Hiç olmazsa günlük hayata ait işlerde ondan daha akıllı davranıyordu. Bununla beraber evliliklerinin ilk günlerinden beri ona sessizce, şikâyetsizce boyun eğiyor, manevi üstünlüğünü kabul ediyordu. Bütün bir ömrü beraber geçirdikleri halde birbirleriyle gayet az, ancak en önemli ve gündelik hayata ait işler hakkında konuşurlardı. Vakarlı, azametli Grigori işlerini, kaygılarını kafasına gömer, bunlar hakkında tek başına düşünerek karar verirdi. Böylece Marfa İgnatyevna kesin olarak, kocasının öğütlerine ihtiyacı olmadığını anlamıştı. Kocasının onun sessizliğini takdir ettiğini, bu halin onu, gözünde akıllı gösterdiğini anlıyordu. Dayak atmak huyu yoktu, topu topu bir kere, o da pek hafiften okşamıştı, o kadar. Adelaida İvanovna ile Fedor Pavloviç'in evlendikleri yıl, köyün kızlarıyla kadınları şarkı söyleyip oyun oynamak için beyin avlusuna getirilmişti; o zaman kölelik kalkmamıştı. "Çayirlarda..." şarkısına başladıkları sırada, o günlerde henüz genç bir kadın olan Marfa İgnatyevna birdenbire koronun önüne fırladı, Rus millî oyununu oynadı. Ama köylü kadınlar gibi değil de başka bir usulle: Miusov'ların evinde oda hizmetçisiyken, çiftlik tiyatrolarında Moskova'dan gelen dans hocasının

aktörlere öğrettiği şekilde oynadı. Grigori karısının oyununu gördü; yarım saat sonra kulübesinde saçlarına hafiften yapışarak bir ders verdi. Bununla da dayak faslı bitti, bir daha tekrarlanmadı. Hoş Marfa İgnatyevna o günden sonra oyun oynamaya tövbe etti ya...

Tanrı onlara çocuk vermedi, bir yavruları oldu ama yaşamadı. Grigori görünüşe göre çocuk severdi, hatta bunu saklamazdı, açıkça söylerdi. Adelâida İvanovna kaçınca Dmitri Fedoroviç'i üç yaşındayken bağrına basmış, leğende yıkamıştı. Daha sonraları İvan Fedoroviç'le Alyoşa'ya baktı. Karşılığında bir şamar yedi ama bundan daha önce söz açmışım. Öz evlâdı onu sadece tatlı bir ümitle, Marfa İgnatyevna'nın gebeliği sırasında sevindirdi. Çocuk dünyaya gelince Grigori'nin kalbi kederle, dehşetle doldu. Oğlu altı parmaklı doğmuştu. Grigori bunu görünce beyninden vurulmuşa döndü, çocuğun vaftizine kadar hiç ağzını açmadı, konuşmamak için boyuna bahçeye kaçıyordu. Bahar mevsimiydi; üç gün bostan bellemekle vakit geçirdi. Üçüncü gün bebeğin vaftiz edilmesi gerekiyordu; Grigori bu zaman içinde kararını vermişti. Kilise adamlarıyla, misafirlerin ve çocuğun vaftiz babalığını yapacak Fedor Pavloviç'in toplandıkları kulübeye girdi ve damdan düşer gibi, "Vaftiz etmeye lüzum yok" dedi. Bunu alçak sesle, uzun boylu izahata girişmeden, kelimeler ağzından teker teker dökülerek ve sabit, bön bakışını papazdan ayırmadan söylemişti.

Papaz neşeli bir hayretle,

— O da neden? diye sordu.

Grigori kekeleyerek,

— Çünkü şey... ejderha bu... dedi.

— Ejderha mı? Ne ejderhası?

Grigori bir an sustu.

— Tabiatın yanlışlığı...

Grigori bunu, belli belirsiz, ama kesin bir halle mırıldandı. Bu konuyu fazla uzatmak istemediği belliydi.

Gülüştüler, yavruyu vaftiz ettiler tabiî. Grigori vaftiz kurnası önünde içten dua etti ama yeni doğan evlâdı hakkındaki düşüncesini değiştirmede. Gene de bundan ötesine karışmadı, yalnız hastalıklı oğlanın yaşadığı iki hafta boyunca ona hemen hemen hiç bakmadı, âdeta varlığının farkında olmak istemedi. Çoğu zaman kulübede bile durmuyordu. Fakat çocuk iki hafta sonra ağzındaki yaralardan ölünce tabuta kendi eliyle koydu, derin bir kederle uzun uzun seyretti. Ufak, pek çukur olmayan mezar kapanınca diz çökerek önünde yere kadar eğildi. O günden sonra da yıllar boyunca çocuğunun adını ağzına almadı. Marfa İgnatyevna da onun yanında çocuktan bahsetmezdi. Başkalarıyla "yavrucağı" hakkında konuşurken de Grigori Vasilyeviç orada olmasa bile sesini alçaltmaktan kendini alamazdı. Marfa İgnatyevna'nın söylediğine göre kocası, çocuğu mezara bırakalı beri kendini daha çok "dine vermiş", çoğu zaman kendi kendine, sessizce, her seferinde gümüş çerçevesi iri, yuvarlak gözlüğünü takarak Çetyi-Miner okumaya başlamıştı. Yüksek sesle ender olarak, ancak Büyük Perhiz ayında okurdu. Eyüb'ün Kitabını severdi; bir yerden kutsal Peder Suriyeli İsaak'ın hikmetleriyle vaazlarını bulmuştu. Bunları yıllardır, ısrarla, her halde hiçbir şey anlamadan okuyor ve belki de bu yüzden kitabı büsbütün seviyor, değer veriyordu. Son zamanlarda Hılistovluğa merak sardı. Esasını anlamaya çalıştı, tesiri altında kaldığı halde yeni dine geçmeye lüzum görmedi. Şüphesiz kendini "ilâhiyat"a vermek yüzünü bir kat daha vakurlaştırdı.

Grigori'nin öteden beri mistisizme meyli vardı. Altı parmaklı çocuğun doğumuyla ölümünden başka çok garip, umulmadık ve eşine güç rastlanır bir vakayla tesadüfen karşılaşması Grigori'nin

ruhunda, bir gün kendisinin de söylediği gibi, "derin bir iz" bıraktı. Altı parmaklı bebeği toprağa verdikleri günün gecesi Marfa İgnatyevna yeni doğmuş bir çocuğun ağlamasıyla uyandı. Korktu. Kocasını uyandırdı. Grigori dinledikten sonra sesin ağlamadan çok iniltiye, "bir kadının inlemesine" benzediğini söyledi. Kalkıp giyindi. Oldukça sıcak bir mayıs gecesiydi. Dışarıya, merdiven sahanlığına çıkınca iniltilerin bahçeden geldiğini iyice fark etti. Fakat bahçeye açılan avlu kapısı gece kilitleniyordu, etrafı sağlam, yüksek bir duvarla çevrili olduğu için bahçeye başka bir giriş de yoktu. Grigori eve dönerek feneri yaktı, bahçe anahtarını aldı; hâlâ çocuk ağlaması duyduğunu, ağlayanın onu çağıran oğlu olduğunu isterik bir korku içinde tekrarlayan karısına aldırmandan bahçeye gitti. Orada, feryatların kapının yanındaki bir hamamdan geldiğini, inleyen gerçekten bir kadın olduğunu açıkça anladı. Hamamı açınca şaşkınlıktan olduğu yerde hareketsiz kaldı. Şehirde herkesin tanıdığı, Lizaveta Smerdyaşçaya [Kokan] diye anılan ve sokak sokak dolaşan bir meczup kadın hamamlarına girmiş, bir çocuk doğurmuştu. Çocuk yanında yatıyor, kadın can çekişiyordu. Bir şey söyleyecek durumda değildi, zaten konuşmayı bilmezdi. Fakat bunları ayrı olarak anlatmam gerekiyor.

II

Lizaveta Smerdyaşçaya

Bu vakanın Grigori'yi derinden sarsan, vaktiyle içinde yer etmiş hoşla gitmeyen, iğrenç bir şüpheyi kesinleştiren bir özelliği vardı. Lizaveta Smerdyaşçaya ölümünden sonra kasabamızın bazı dindar kocakarıların duygulanarak, "iki arşın bir şey..." diye bahsettikleri gibi bodur bir kızcağızdı. Ablak, al al yüzünde yirmi yaşın verdiği sıhhatin yanı sıra tam bir bönlük vardı. Bakışları sakin, donuk ve sevimsizdi. Ömrü boyunca yaz kış yalınayak, sırtında bir kaba dokuma gömlekle gezerdi. Siyaha yakın, gayet gür kıvrır kıvrır saçları başında kocaman bir şapka halindeydi. Saçları her zaman toz toprak içindeydi; yerde, çamurda yattığı için üzeri çöp çöpel doluydu. Babası İlya, evsiz barksız, varını yoğunu silip süpürmüş, hastalıklı üstelik ayyaş bir kasabalıydı. Şehrimizin varlıklı bir ailesinin yanında yıllardır işçi olarak kalıyordu. Lizaveta'nın annesi çoktan ölmüştü. Daima hastalıklı, öfkeli bir adam olan İlya, Lizaveta'yı eve her gelişinde amansızca döverdi. Fakat kız eve pek seyrek uğrar, Tanrı emaneti olan bütün meczuplar gibi şehri boydan boya dolaşıp dilediği yerde kalırdı. İlya'nın efendileri, kendisi, şehrin, çoğu tüccar sınıfından kadın erkek merhametli insanları, Lizaveta'ya sırtındaki biricik gömlekten daha uygun bir elbise giydirmeyi defalarca denediler. Kışın sırtına gocuk, ayağına kundura alırlardı. Lizaveta umumiyetle bunların giydirilmesine itiraz etmez, sonra gidip bir tarafta, çoğu zaman şehrin başkilisesinin taşlığında hepsini bir bir bırakırdı. Atkısı, etekliği, gocuğu, kundurası olduğu yerde kalır, o da eskisi gibi yalınayak, üstünde bir gömlekle dolaşmaya devam ederdi. Bir kere eyaletimizin yeni valisi geçerken kasabamıza uğradığı sırada Lizaveta'yı görünce kızın görünüşü ince duygularına dokundu. "Meczup" olduğunu anlamakla beraber genç kızın bir gömlekle şehirde dolaşması edebe uygun olmadığı için bu halde gezmesini yasak etti. Fakat vali gitti, Lizaveta'yı gene kendi haline bıraktılar. Sonunda babası öldü, kız öksüzlüğüyle şehrin dindar kişileri için bir kat daha değerlendi. Gerçekten, etrafın ona âdeta sevgisi vardı. Sokak çocukları takılmıyor, eziyet etmiyorlardı; oysaki oğlan çocuklarımız, hele okula gidenleri hayli azgın olur. Lizaveta tanımadığı evlere giriyor, kimse onu kovmuyordu, hatta hepsi gönlünü alarak eline birkaç kapik tutuşturuyorlardı. Verilen parayı hemen ya kilisenin yahut hapishanenin bağış kutularına atardı. Pazarda simit yahut kalaç [Pide hamurundan, kilit şeklinde küçük ekmek.] verdikleri zaman bunu mutlaka

ilk rastladığı çocuğa verirdi. Olmazsa, kerliferli hanımefendilerden birini yoldan çevirip ona uzatır, onlar da sevine sevine alırlardı. Kendisi kara ekmekle sudan başka şeyi ağzına koymazdı. Bazen en büyük dükkânlardan birine girip otururdu; önünde yığınla pahalı mal, para durduğu halde oralı olmazdı bile. Dükkân sahipleri ondan çekinmezlerdi, Lizaveta'nın önüne binlerce ruble döküp sayısını unutsan tek bir kopeğine el sürmeyeceğini bilirlerdi. Kiliseye seyrek giderdi. Geceleri ya kiliselerin önündeki taşlıkta yahut birisinin çitini atlayarak (bölgemizde hâlâ pek çok evde duvar yerine, çit vardır) bostanda yatarı. Eve, daha doğrusu ölen babasının oturduğu eve aşağı yukarı haftada bir, kışın hatta her gün giderdi; yattığı yer ya kapı aralığı yahut ahırdı. Herkes, Lizaveta'nın bu hayata nasıl dayandığına şaşardı, alıştı besbelli. Kavrukluğuna rağmen son derece sağlam yapısı vardı. Eşraftan, Lizaveta'nın kibrinden böyle hareket ettiğini iddia edenler çıktı ama bu her halde doğru değildi. Lizaveta konuşmayı beceremiyordu, arada bir dilini oynatarak bir şeyler homurdanıyordu, o kadar... Kibir ne gezerdi onda! Epey önce garip bir hâdise oldu. Eylülün mehtaplı, ılık bir gecesinde, bize göre hayli geç bir saatte beylerimizden beş altı hovarda çakır keyif halde arka sokaklardan geçerek evlerine dönüyorlardı. Sokağın iki yanında evlerin bahçelerini, bostanlarını çevreleyen bir çit uzanıyordu; sokak, bizde bazen dere adı verilen kokmuş, büyücek bir su birikintisi üstünden geçen tahta köprüye çıkıyordu. Çitin kenarında ısırgan ve dulavrat otları arasında uyuyan Lizaveta bizim hovardaların gözüne ilişti. Keyfi yerinde olan beyler karşısına geçip kahkahalar atıyor, açık saçık nükteler savuruyorlardı. Aralarından bir delikanlı birdenbire olmayacak derecede garip bir soru sordu: bu iki ayaklı hayvanı, meselâ o anda kadın olarak görebilecek bir erkek çıkabilir miydi? v.s., v.s. Hepsi kibir dolu bir tiksintiyle buna imkân olmadığına karar verdiler. Fakat aralarında tesadüfen Fedor Pavloviç de vardı. Hemen atıldı, Lizaveta'yı kadından saymanın mümkün olduğunu, ayrıca bunda kendine göre gıdıklayıcı bir çeşni v.s., v.s. olduğunu iddia etti. Gerçi o sıralar Fedor Pavloviç soytarılık etmeye pek özeniyordu; sözde beyler safında olduğu halde tam bir adilikle ortaya çıkıp âlemi eğlendirmeye bayılırdı. Vaka, Fedor Pavloviç'in Petersburg'dan ilk karısı Adelâida İvanovna'nın ölüm haberini aldığı ve şapkasında siyah yas şeridiyle zilzurna sarhoş olarak türlü türlü rezaletleriyle kasabının ipsizlerini bile iğrendirdiği sırada olmuştu. Yumurtladığı fikri duyunca hempaları kahkahayı bastılar; aralarından biri Fedor Pavloviç'i kışkırtmak istedi, fakat öbürleri hâlâ taşkın bir neşeyle daha çok bağırarak tiksintiden tükürüyordu. Sonunda yollarına devam ettiler. İlerde, Fedor Pavloviç herkesle birlikte gittiğine yemin etti durdu. Belki gerçekten öyleydi, ama kimse bunu kesin olarak bilemedi. Beş altı ay sonra kasaba halkı derin bir öfkeyle Lizaveta'nın gebe olduğundan bahsediyor, bu günahı kimin işlediğini araştırıyorlardı. İşte o sıralar şehirde, meczup kızın namusunu kirletenin Fedor Pavloviç olduğu söylentisi yayıldı. Bu söylenti nasıl çıktı? O geceki eğlenti grubundan kasabada bir kişi kalmıştı, o da yaşlı başlı, saygıdeğer, yetişkin kızları olan 7'nci derece bir memurdu. O gece olanları bir daha ağzına almak hiç işine gelmezdi. Geri kalan beş kişi oraya buraya dağılmıştı. Fakat söylentiler apaçık ve ısrarla Fedor Pavloviç'i hedef tutuyordu. Fedor Pavloviç hiç şüphesiz bu dedikodu üstünde fazla durmuyordu; kasap, esnaf takımına, avamdan kimselere cevap vermeye tenezzül etmezdi. Böyle hallerde gururluydu, ancak eğlencesi olduğu memur, asiller muhitinde konuşuyordu. Tam bu sırada Grigori olanca gücüyle ve büyük bir fedakârlıkla efendisini korudu. Bu dedikoduların aslı olmadığını ispata çalışmakla kalmıyor, zaman zaman kavgalara, tartışmalara girişiyordu. Çok kimseyi fikrinden döndürebildi. Kesinlikle, "Kabahat alığın kendisinde", diyordu. Irz düşmanının "Burgulu Karp" diye anılan kasabamızda tanınmış korkunç bir mahpus olduğunu iddia ediyordu. Adam o sıralar eyalet hapishanesinden kaçmış, kasabamızda gizleniyordu. Bu tahmin gerçeğe uygun görüldü. Karp'ın o sıralar şehirde dolaştığını,

hatta üç kişiyi soyduğunu hatırlayanlar oldu. Bu vakayla etrafındaki bütün söylentiler zavallı meczuba toplumun sevgisini kaybettirmedi. Hatta halk onu daha çok gözetmeye başladı. Varlıklı bir dul tüccar kadın Kondratyeva Lizaveta'yı doğurması için nisan başında evine aldı. Gece gündüz göz hapsindeydi ama gene de Lizaveta son gün geç vakit Kondratyeva'nın evinden usulcacık sıvışıp Fedor Pavloviç'in bahçesine dalmayı becermişti. O haliyle bahçenin yüksek, dik çitini nasıl aştığı bir türlü anlaşılamadı. Kimi, Lizaveta'ya bir omuz veren olduğunu söylüyor, kimi "iyi saatte olsunlar"ın işe karıştığını iddia ediyordu. En çok her şeyin garip olmakla beraber gene de tabii bir şekilde yürüdüğüne ihtimal veriyorlardı. Elin bostanlarında gecelemek için çit aşmaya alışkın olan Lizaveta her halde Fedor Pavloviç'in çitine de tırmanmış, haline bakmadan belki de bir yerini zedeleyerek bahçeye atlamıştı. Grigori, Marfa İgnatyevna'ya koştu, Lizaveta ile meşgul olmasını söyledi. Kendisi civardaki ihtiyar yerli ebeyi çağırma gitti. Çocuğu kurtardılar ama Lizaveta sabaha doğru öldü. Grigori bebeği alarak evine götürdü; karısını oturttu, yavruyu kucağına verdi, göğsüne yasladı.

— Tanrı'nın çocuğu, dedi. Öksüz herkese akraba olur, hele bize herkesten çok... Bunu bize ölen yavrumuz yolladı; bir iblis oğluyla doğru bir kadından doğdu. Onu besle, bir daha da gözyaşı dökme.

Böylece çocuğu Marfa İgnatyevna büyüttü. Vaftiz edilirken Pavel adını verdiler; baba adı olarak, kimse söylemediği halde Fedoroviç diye çağırma başladı. Fedor Pavloviç hiç itiraz etmiyor, hatta bunları pek eğlenceli buluyordu. Gene de hepsini şiddetle inkâr etmekten geri durmuyordu. Kimsesiz çocuğu evine kabul etmesi kasabadakilerin hoşuna gitti. Zamanla Fedor Pavloviç öksüze bir soyadı da uydurdu. Lizaveta'nın Smerdyaşçaya lâkabından Smerdyakov soyadı çıktı. Fedor Pavloviç'in ikinci uşağı işte bu Smerdyakov'du. Hikâyemizin başladığı sırada iki ihtiyarla - Grigori ve Marfa ile pavyonda oturuyordu. Aşçı olarak çalışıyordu. Kendisi hakkında özel olarak bazı şeyler ilâve etmek isterdim ama okuyucunun dikkatini basit uşaklarla daha fazla meşgul etmeye utanıyorum. Bu yüzden Smerdyakov'dan ilerde yeniden söz açmak fırsatı bulmam ümidiyle hikâyeme geçiyorum.

III

Ateşli Bir Kalbin Manzum İtirafı

Alyoşa, babasının manastırdan çıkarken, arabadan bağırdığı emri duyunca bir müddet şaşkınlık içinde durdu. Ama öyle taş kesilip kalmadı, böyle âdeti yoktu onun. Tam tersine, hemen davranarak başrahabin mutfağına koştu, babasının az önceki marifetlerini öğrendi. Hemen arkasından yola çıktı. Şehre varıncaya kadar onu üzen meseleyi halledebileceğini ümit ediyordu. Baştan söyleyeyim, Alyoşa babasının bağırmamasından, yastığıyla, yorganıyla eve taşınması için verdiği emirden zerre kadar korkmuyordu. Yüksek sesle, hatta bağıra bağıra verilen bu taşınma emri yapmacıktan, gösterişten başka bir şey değildi. Geçenlerde kasabalılardan biri isim gününde misafirlerin yanında, evdekiler ona artık votka vermiyorlar diye kızarak kap kacak kırıp kendisinin, karısının elbisesini parçalamaya, oda takımlarını kırmaya, camı çerçeveyi indirmeye başlamış; bunları hep gösteriş olsun diye yapıyormuş. Demin babasının yaptıkları da tıpkı buna benziyordu. Hovarda kasabalı ertesi gün sarhoşluğu geçince şüphesiz kırdığı kadehlerle tabaklara acımıştır. Alyoşa, ihtiyarın yüzde yüz ertesi gün hatta belki o gün bile ona manastıra dönmesi için izin vereceğini biliyordu. Zaten babasının başkasına belki haşın davranabileceğini ama kendisini hiçbir zaman kırmak istemeyeceğini iyice biliyordu. Alyoşa dünyada hiç kimsenin onun kötülüğünü istemediğine, sadece istemediğine değil ona kötülük etmeyeceğine emindi. Bu, Alyoşa'nın öteden beri bel bağladığı bir kaideydi. Böylece bu

bakımdan tereddüt duymadan yoluna devam ediyordu.

Fakat tam o sırada içinde bambaşka, kendisi de iyice açıklayamadığı için daha çok azap veren bir kadın korkusu kabarıyordu. Korktuğu kadın, demin bayan Hohlakova'nın verdiği mektupta nedense evine gelmesi için yalvaran Katerina İvanovna idi. Bu istek ve oraya gitmek zorunda oluşu Alyoşa'nın kalbini acıyla doldurdu; sabahleyin daha sonra manastırda, demin de başpapazın yanında geçen sahnelere, yaşanan maceralara v.s., v.s.'ye rağmen bu his onu gitgide sarıyor, ıstırap veriyordu. Korktuğu, Katerina İvanovna'nın ne hakkında konuşacağını ve ona ne cevap vereceğini kestirememesi değildi. Zaten Katerina İvanovna'da onu korkutan kadınlığı değildi. Kadınları az tanıdığı halde manastıra girene kadar küçüklüğü hep kadınlarla, yalnız kadınlar arasında geçmişti. Alyoşa o kadından, doğrudan doğruya Katerina İvanovna'dan korkuyordu. İlk gördüğü anda ürkmüştü ondan. Alyoşa onu bir iki, belki de üç defa görmüş, tesadüf olarak bir keresinde birkaç kelime konuşmuşlardı. Kafasında onu güzel, gururlu, hükmetmeye alışkın bir genç kız olarak canlandırıyor. Alyoşa'ya azap veren kızın güzelliği de değildi. Üstelik sebebini izah edemeyişi korkusunu bir kat daha artırıyor. Kızın gayesi son derece asildi, bunu biliyordu. Kendisine karşı şimdiden suçlu olan ağabeyi Dmitri'yi kurtarmak istiyor, bunu sadece iyi kalpliliğinden yapıyordu. Kızın güzel, yüksek duygularını anladığı, takdir ettiği halde gene de evine yaklaştıkça Alyoşa sırtına kadar ürpermekten kendini alamıyordu.

Katerina İvanovna ile sık sık görüşen kardeşi İvan Fedoroviç'i orada bulamayacağını hesapladı: İvan'ın o sırada babasının yanında olması ihtimali vardı. Dmitri'yi yüzde yüz görmeyecekti, bunun sebebini de aşağı yukarı tahmin ediyordu. Şu halde konuşmaları baş başa olacaktı. Oysaki Alyoşa bu kaçınılmaz konuşmadan önce Dmitri'yi görmeyi çok isterdi. Ağabeyine mektubu göstermeden bir iki lâkırdı konuşabilirdi. Fakat Dmitri'nin evi uzaktı, ayrıca o saatte her halde evde değildi. Bir an olduğu yerde durarak sonunda kesin kararını verdi. Alışkın, acele bir hareketle istavroz çıkardıktan sonra nedense gülümsedi, kesin bir tavırla onu korkutan bayana, yollandı.

Evini biliyordu. Ama Bolşaya [Büyük.] sokağına çıkıp meydandan falan yürüse yol hayli uzayacaktı. Bizim şehir ufak olduğu halde gayet dağınıktır, bazen epey uzun mesafeler yürümek gerekirdi. Hem de evde belki henüz emri aklından çıkmamış olan babası bekliyordu, huysuzlanabilirdi. Bunun için ayağını çabuk tutması, her iki yere yetişmesi lâzımdı. Bu kararı verdikten sonra Alyoşa kestirmeden, avucunun içi gibi bildiği arka yoldan gitmeye karar verdi. Aslına bakılırsa burası yoldan çok, تنها çitler boyunca birtakım geçitlerden ibaretti. Bazen başkalarına ait çitlerden atlayarak, ötekinin berikinin avlusuna giriyordu ama herkes onu tanıyor, selâmlaşıyordu. Bu yol ona iki misli zaman kazandırıyor. Bir aralık babasının evinin bitişiğindeki komşu bahçeye geldi. Bahçe eski, yan yatmış dört pencerele bir evceğize aitti. Alyoşa'nın bildiğine göre evin sahibi ayakları olmayan kasabalı ihtiyar bir kadındı. Kocakarı, yakın zamanlara kadar hep general evlerinde çalışan ve o günlerde epey gün görmüş bir oda hizmetçisi olan kızıyla oturuyordu. Kız, kocakarının hastalığı yüzünden bir yıldır eve dönmüştü. Süslü elbiseler içinde etrafa caka satıyordu. Bununla beraber ana kız son derece fakirdi, hatta her gün komşular; Fedor Pavloviç'in mutfağına çorbayla ekmek almaya giderlerdi. Marfa İgnatyevna seve seve veriyordu. Kız çorba dilenirdi ama elbiselerinden bir tekini satmaya kıyamazdı; hele bir tanesinin upuzun bir kuyruğu vardı. Bu son teferruatı Alyoşa, şehirde ne olup bittiğini pek iyi bilen arkadaşı Rakitin'den duymuş, duyar duymaz da unutmuştu. Fakat komşularının bahçesi hizasına gelince, durup dururken bu kuyruğu hatırladı. Dalgın, düşünceli bir halle yere bakarak yürürken biden başını kaldırdı. O anda hiç umulmadık bir karşılaşma oldu.

Komşunun bahçesinde bir şey üzerinde durarak, çitin üstünde göğsüne kadar yükselmiş ağabeyi

Dmitri Fedoroviç ona telaşlı bir halle el işaretleri yapıyor, yanına çağırıyordu. Dışardan duyulmasın diye bağırarak şöyle dursun, sesini yükseltmeye çekiniyordu. Alyoşa hemen çitin yanına koştu.

Dmitri Fedoroviç, memnun bir halle, çabuk çabuk,

— Ne iyi ettin de bu tarafa baktın, az kalsın seslenecektim sana! diye fısıldadı. Çık yukarı. Çabuk! Ah ne iyi ettin de geldin. Ben de şimdi seni düşünüyordum.

Alyoşa da sevinmişti, yalnız çiti nasıl aşacağını kestiremiyordu. Fakat "Mitya" pehlivan eliyle dirseğinden tutarak çiti aşmasına yardım etti. Alyoşa cübbesinin eteğini toplayarak bir sokak çocuğu çevikliğiyle atladı.

Mitya sevinç dolu bir fısıltıyla,

— Hadi bas, gidiyoruz! dedi.

— Nereye?

Alyoşa da onun gibi fısıldayarak konuşuyor, etrafa bakınıyordu; ikisinden başka kimse olmayan bomboş bahçedeydiler. Bahçe büyük sayılmazdı ama sahibinin kulübeciği gene de en aşağı elli adım ötedeydi.

— Burada kimse yok, niye fısıldayarak konuşuyorsun?

— Niye mi? Vay canına!..

Dmitri Fedoroviç bunu olanca sesiyle bağırды.

— Sahi, ne diye fısıldayarak konuşuyorum. Bak. insan ne dereceye kadar saçmalıyor. Buraya bir sır peşinde, gizlice geldim. Bunu sana ilerde anlatacağım; iş esrarlı diye lüzumsuz yere aptal gibi fısıll fısıll konuşuyorum. Yürü gidelim! Oraya!.. Ama şimdi hiç sesini çıkarma. Dur öpeyim seni!

"Ulu Tanrı'ya yeryüzünden övgüler!

"İçimizdeki Ulu Tanrı'ya şükürler olsun!.." Sen buraya gelmeden önce hep bunu tekrarlıyordum.

Bahçe ya bir dönüm veya az daha büyüktü ama içindeki elma, akçe, ihlamur, kayın ağaçları yalnız çitin dört yanını çevreliyordu. Orta kısım geniş bir çayırıktı, yazın birkaç pud ot biçiliyordu. Ev sahibi bahçeyi bahardan birkaç ruble karşılığında kiraya veriyordu. İçinde ahududu, kırmızı ve yeşil frenk üzümü fidanları da vardı, bunlar da çit kenarındaydı. Yeni hazırladıkları sebze bahçesi evin yakınındaydı.

Dmitri Fedoroviç misafirini bahçenin en uzak köşesine götürdü. Ihlamur ağaçlarıyla yaşlı Frenk üzümü, mürver, kartopu ve leylâk fidanları arasından birdenbire yeşil bir kameriye harabesi ortaya çıktı. Kameriyenin rengi kararmıştı; çarpık, kafesli duvarları ve yağmurdan koruyabilen çatısı hâlâ duruyordu. Tanrı bilir ne zaman yapılmıştı. Eskilerin anlattıklarına göre, kameriyeyi aşağı yukarı elli yıl önce, o zamanki ev sahibi emekli Yarbay Aleksandr Karloviç fon-Şmidt kurdurmuştu. Tahtaları peynir gibi olmuştu, döşeme tahtaları çürümüş, esniyordu. İçi küf kokuyordu. Kameriyede ayakları yere gömülü tahtadan yeşil bir masa vardı, masanın etrafına gene yeşile boyalı sıralar diziliydi, hepsi oturulacak gibiydi.

Ağabeyinin coşkun hali Alyoşa'nın gözünden kaçmamıştı. Kameriyeye girince de masada yarım şişe konyakla bir kadeh gördü.

— Konyak canım. "Gene içiyor! diye bakıyorsun, değil mi? Ama

"Görünüşe aldanma.

"Boş, yalancı kütleye kanma,

"Şüphelerini unut...." [Nekrasov'un bir şiirinden.]

İçmiyorum, şu senin domuz Rakitin'in dediği gibi sadece "keyifleniyorum". Herif 7'nci derece memur bile olunca hep böyle konuşacak. Otur. Seni bağrıma basmak istiyorum Alyoşa ama şöyle, eze eze... çünkü bütün dünyada gerçekten... ger-çek-ten... (dikkat et buna!) yalnız seni seviyorum!

Dmitri son sözlerini büsbütün coşarak söyledi.

— Yalnız seni seviyorum. Bir de "kaltağın" birine abayı yaktım, bu da beni mahvetti. Fakat âşık olmak sevmek değildir. İnsan nefret ederken de âşık olur. Aklından çıkarma bunu! Şimdilik neşem yerinde. Şuraya, masanın başına otur, ben de yanına geçeyim, sana bakarak boyuna konuşacağım. Sen ses çıkarmayacaksın ben de içimde ne varsa dökeceğim. Zamanı geldi artık. Gene de düşündüm - burada gerçekten yavaş konuşmak lâzım çünkü burada... burada yerin kulağı vardır. Dedim ya, hepsini anlatacağım: devamı ilerde. Sana neden bu kadar kavuşmak istiyordum; şimdi, bugünlerde, hemen şu anda seni bu derece özlememin sebebi ne? (Beş gündür buraya demir attım.) Niçin bugünlerde hep bu haldeyim? Çünkü yalnız sana her şeyi söyleyeceğim, çünkü böyle olması gerekiyor, çünkü sana ihtiyarım var, çünkü yarın gökten tepe taklak yere yuvarlanacağım, çünkü yarın hayatım bitip yeniden başlayacak... Hiç rüyada bir dağın tepesinden uçuruma yuvarlanır gibi oldun mu? İşte ben şimdi aynı durumdayım, uykuda değil, gerçekten düşüyorum... Hem korkmuyorum da, sen de korkma. Daha doğrusu korkuyorum ama tatlı bir duygu bu. Tatlı da değil, bir coşkunluk... Adam sen de, ne olursa olsun, vız gelir bana! Kuvvetli ruh, zayıf ruh, kadın ruhu ne olursa olsun! Şu tabiata bak: güneşin bolluğuna, göğün berraklığına dikkat et, ağaçların yaprakları yemyeşil, hâlâ yaz gibi... Saat dörde geliyor, her yanda sessizlik! Sen nereye gidiyorsun?

— Babama gidiyordum ama önce Katerina İvanovna'ya uğrayacaktım.

— Ona ve babama... Ooff, ne tesadüf bu! Peki, ben seni ne diye çağırdım, neden bu kadar özledim, bütün varlığımla, bütün ruhum hatta vücudumla gelmeni neden arzuladım, neden?... Sadece seni benim adıma babama sonra da ötekine, Katerina İvanovna'ya yollamak, onunla da babamla da hesabımı temizlemek için... Bir meleğin elçiliğine ihtiyacım vardı. Kim olsa gönderebilirdim ama bir melek yollamam gerekiyordu. Hâlbuki sen kendiliğinden hem ona, hem babama gidiyorsun.

— Gerçekten beni göndermek mi istiyordun?

Alyoşa'nın yüzünde acı belirdi.

— Dur; sen bunu biliyordun. Hemen her şeyi anladığını da görüyorum. Ama şimdilik sus. Ne acı, ne de ağla...

Dmitri Fedoroviç doğruldu, düşünceye dalarak parmağını alnına götürdü.

— Seni o mu çağırdı, mektup falan yazdı da mı gidiyordun yoksa gitmeyecek miydin?

— İşte mektup.

Alyoşa mektubu cebinden çıkardı, Mitya çabucak göz gezdirdi.

— Giderken de arka yolu seçtin! Hey Tanrılar, bunu arka yoldan gönderdiğiniz için sizlere şükürler olsun! Masaldaki [Puşkin'in "Altın Balık" masalını kastediyor.] altın balığın ihtiyar budala balıkçının ağına düşmesi gibi elime geçti. Dinle Alyoşa, dinle kardeşim. Artık hepsini anlatmaya karar verdim. Çünkü nasıl olsa birisine söylemeliyim. Gökteki meleğe anlattım, bir de yerdeki meleğe anlatayım. Sen yerdeki meleksin. Beni dinler, hükmünü verir ve affedersin... Zaten benden yüksek birinin beni affetmesini istiyorum. Dinle: iki insanın yahut hiç olmazsa birinin birdenbire bu dünyadaki her şeyden sıyrılarak ulaşılmaz yüksekliğe uçacağını düşün. Uçmadan veya mahvolmadan önce öbürüne gelerek, "Bana şunu yap!" diye kimseden istenemeyecek ama ancak ölüm döşeğindeyken kabul edilebilecek bir istekte bulunursa - yapmaz mı bunu hiç?.. Hele bu bir dost, bir kardeş olursa?..

— Ben yaparım; nedir söyle, hem çabuk söyle!

— Çabuk mu... Hımm ... Acele etme Alyoşa, telâşlanarak üzme kendini. Şimdi aceleye hiç lüzum yok. Dünya yeni bir devre girdi. Aah Alyoşa, yazık ki sen heyecan nedir bilmezsin! Hoş benimki de lâf. Sen mi bilmezsin! Nah kafa!

"İnsan, asil ol!" [Goethe'nin "Das Goethliche" adlı şiiri.]

— Kimin şiiri bu?

Alyoşa beklemeye karar verdi. Gerçekten bütün işinin belki burada olduğunu anlamıştı. Mitya dirseğini masaya dayadı, başını avuçları arasına alarak bir an düşünceye daldı. İkisi de sustu.

Mitya,

— Alyoşa, dedi; yalnız sen alay etmezsin! Ben... itirafıma ... Schiller'in *An die Freude* [Sevinç'e Dair.], Sevinç Kasidesi ile başlamak isterdim. Fakat Almanca bilmiyorum; *An die Freude*'yi biliyorum, o kadar. Sarhoşluktan saçmaladığımı sanma. Hiç sarhoş değilim. Konyaktır, ama sarhoş olmam için bunun iki şişesi lâzım bana.

"Ve kırmızı suratlı Silen [Silene: Şarap Tanrı'sı Baküs'le keçi ayaklı Satyrlerin babası.]

Tökezlenen eşeğin üstünde..."

— Hâlbuki ben şişemin dörtte birini içmedim, hem Silen de değilim. Silen değilim ama *silyon*'um [Silyon, silni - Rusçada kuvvetli demektir.], çünkü kesin bir karara vardım. Bu kelime oyunumu hoş gör. Bugün yalnız kelime oyunlarımı değil, daha pek çok şeyi affetmen lâzım. Merak etme, bunlar tıraş değil, işin ta kendisi, meseleye çabuk girerim ben. "Şeytan azapta gerek" diye, lâfi uzattıkça uzatmam. Dur, nasıldı o?..

Dmitri başını kaldırarak daldı, sonra birdenbire heyecanla başladı:

"Ürkek, çıplak ve vahşi bir troglodit

Kayalıklar arasındaki mağaralarda saklanırdı,

Tarlalardan geçen göçebeler

Onun yağmasına uğradı.

Dehşet saçan avcı oku ve yayıyla

Ormanları dolaşıyordu...

Dalgaların bu yabancı kabul etmez sahillere

Attıklarının vay haline!

Olympos'un tepesinden bir anne - Seres [Hasat ve bereket Tanrıçası.] iner.

Çalınmış Ptozerpin'in [Ptozerpin - Cehennem Tanrı'sı Plüton'un karısı.] peşinde...

Dünya ona pek garip görünüyor

Tanrıçaya hiçbir yerde

Ne bir barınak, ne ikram var.

Hiçbir mabette ona tapınan kalmamış...

Tarla meyveleri, nefis salkımlar

Ziyafetleri süslemiyor;

Sadece kanlı mihraplarda

Ateşe verilmiş gövdeler tütüyor.

Ve Seres kederli bakışını

Nereye çevirse

Her yerde derin bir küçülme içinde

İnsanı görür!"

Mitya'nın göğsünden bir hıçkırık koptu. Alyoşa'nın elini heyecanla yakaladı.

— Küçülme içinde dostum, şimdi de küçülme içinde... İnsan yeryüzünde neler çeker, ne felâketlere katlanır. Beni konyak içip kendini sefahate veren subay rütbesinde düpedüz bir hımbıl sanma. Yalan söylemediğim zaman hemen hemen hep bunu, küçülen insanı düşünürüm. Tanrı yardım etsin de yalan söyleyip kendimi methetmeyeyim. Çünkü böyle insanları düşünürken kendimi de onlardan sanıyorum.

"İnsan, ruhunu alçaklıktan

Kurtarabilmek için

İhtiyar toprak anayla

Ölümsüz bir birlik kurdu."

— İyi ama toprakla ebedî birliği nasıl kurayım?.. Ne toprağı öpüyor ne de göğsünü yarıyorum; rençber yahut çoban mı olayım? Yürüyorum; ama çirkefe, rezilliğe mi yoksa aydınlığa, sevince mi gittiğimi bilmiyorum.. Bütün felâket bunda. Zaten bu dünyada muamma olmayan ne var ki! Sefahatin en derin çirkeflerine battığım zaman (hoş, her zaman bu haldeyim ya!) daima Serer'e [Eski Yunanlılar güzellik ve zarafet Tanrıçası.] ve İnsana ait bu şiiri okurdum. Faydası dokunur muydu bari? Asla! Çünkü ben bir Karamazov'um.. Çünkü uçuruma düşerken tam tepetaklak, ayaklarım havada gider, üstelik bu rezilâne yuvarlanmada kendim için bir güzellik bulurum. Kepazeliğin göbeğindeyken birdenbire kasideye başlarım. Varsın lânetlenmiş, adi, alçağın biri olayım, gene de Tanrımı saran elbisenin eteğini öperim. Varsın aynı zamanda şeytanın peşinden gitmiş olayım, her şeye rağmen Senin oğlunum Tanrım, Seni seviyorum, insanları ayakta diri tutan sevinci bütün varlığımla duyuyorum.

"Tanrı yaratışının ruhunu

Ebedî sevinç besler,

Mayalanmanın gizli kuvveti

Hayat kadehini alevlendirir;

Otları toprak altından ışığa çeker,

Kaostan güneşler yaratıp

Yıldız sayarların ulaşamayacağı

Boşluklara dağıtır.

Bereketli tabiatın bağrında

Soluyan ne varsa bu sevinçten nasibini alır.

Bu sevinç bütün yaratıkları, bütün milletleri

Peşine katar götürür.

Kara günümüzün dostu

Üzüm suyunu, Harit [Güzellik kraliçesi Venüs'ün üç arkadaşı] çelenklerini,

Böceklerinin şehvetini verdi...

Melek, Tanrı'nın huzurunda durur."

Eh, şiire paydos artık! Ağlamamı hoş gör. Başkaları belki bu halimi münasebetsizlik sayar, alay eder, fakat sen yapmazsın bunu. Bak, gözlerin parladı. Şiir yeter. Şimdi sana "böceklerden" söz açmak istiyorum, Tanrı'nın şehvet bağışladığı böceklerden...

"Böceklerin şehvetini verdi!"

İşte o böcek benim, kardeşim, bu mısra sadece benim için söylenmiştir. Hem hepimiz, bütün Karamazov'lar böyleyiz. Melek olan sende bile bu böcek yaşıyor, kanında fırtına yaratıyor. Fırtınalar bu; şehvet fırtınadır, fırtınadan da ileridir! Güzellik korkunç, dehşet verici bir şey! Tarif edilemediği, tarife sığmadığı için korkunç. Tanrı'nın yarattığı ne varsa muammadır zaten. Burada kıyılar birbirine yaklaşır, zıtlar yan yana yaşar. Ben koyu cahilim kardeşim ama bunlara epey kafa yordum. Sayısız esrar var. İnsanın yeryüzünde rahatını kaçıran muammaların haddi hesabı yok! Bildiğin gibi çöz sonra da zeytinyağı gibi üste çık. Hele o güzellik! Hem kalbi hem zekâsı çok yüksek bir adamın bazen Madonna ideali ile başlayıp livata'da karar kılmasına dayanamıyorum. Daha korkuncu, livata idealini içinde taşıırken ruhu Madonnayı inkâr edemiyor; tıpkı temiz, ilk gençlik yıllarındaki gibi bunun uğruna için için yanıyor. Yo, insan varlığı çok geniş, lüzumundan fazla geniş; ben kendi hesabıma bunu sınırlardım doğrusu. Şeytanın bile içinden çıkamayacağı bir karışıklık var. Aklın aşağılık saydığında kalp çoğu zaman güzellik buluyor. Livatada mı bu güzellik? İnan ki, insanların çoğu için bundadır, — bu sırrı biliyor muydun? Feci olan tarafı, güzelliğin yalnız korkunç değil aynı zamanda esrarlı oluşu... Bu, şeytanın Tanrı'yla boy ölçüşmesi; dövüş alanı olarak insan kalbini seçmiş. Kısacası, herkes kendi derdine yansın bakalım. Biz asıl konumuza geçelim. Dinle.

IV

Ateşli bir kalbin fıkralar halinde itirafı

— Sefahate dalmıştım. Demin babam, birkaç bin rubleye kızları iğfal ettiğimi söylüyordu. Hınzırca bir uydurma, böyle bir şey hiçbir zaman olmadı, olanlarda da "bunun" için para vermedim. Benim için para bir teferruat, kızıştırma unsuru, dekor! Bugün hanımefendiyle, yarın bir sokak kıızıyla beraberim. Bunu da ötekisini de eğlendirir, avuç dolusu para harcarım; müzik, gürültü, çingeneler... İsterlerse ellerine de para veririm; alırlar da, hem bayıla bayıla alırlar. Bunu itiraf etmek lâzım; üstelik memnun kalırlar, teşekkür ederler. Hanımefendiler arasında beni sevenler vardı; hepsi değil ama birkaç tane çıktı. Ama ben daima sokak aralarını, meydan arkasındaki تنها, karanlık çıkmazları tercih ettim. Maceralar, sürprizler, çamurda inciler hep orada. Tabiî mecazî olarak konuşuyorum. Bizim kasabada böyle sokakların sadece adı vardır. Benim gibi olsaydın bunların manasını anlardın. Sefahati sevdiğim kadar da bunun ayıbını seviyordum. Sertliği, şiddeti seviyordum; bir tahtakurusu, zararlı bir böcek değil miyim? Dedim ya — serde Karamazovluk var! Bir gün kasabada bir piknik hazırlandı. Yedi troyka ile çıktık. Karanlıkta, kızakta yanımda oturan genç kızın elini sıkıştırmaya başladım. Memur kıızıydı; zavallı, sevimli, sessiz kızcağızı zorla öptüm. Karanlıkta çok müsait davrandı, pek çok... Zavallıcık, hemen ertesi gün evine onu istemeye gideceğimi sanıyordu. (Hepsi bana evlenecek erkek gözüyle bakıyordu.) Oysaki ben ondan sonra tam beş ay onunla tek bir kelime konuşmadım. Bazen, bizde hiç eksik olmayan danslı toplantılarda salonun bir köşesinden gözleriyle beni takip ettiğini, içinde alev alev yanan sessiz öfkeyi fark ederdim. Oyun sadece içimde beslenen böcek şehvetini bir kat daha kızıştırıyordu. Beş ay sonra bir memurla evlenerek buradan gitti... hem öfkeli hem belki de hâlâ severek... Şimdi saadet içinde yaşıyorlar. Bak, bundan kimseye bahsetmedim ben, şerefini lekelemedim. Belki alçakça arzularım var, adiliği seviyorum ama şerefsiz değilim. Kızarıyorsun, gözlerin parladı. Bu kadar çirkef sana yetiyor. Hâlbuki bu **Paul de Kock** vari macera daha bir şey değil... İçimdeki yırtıcı böcek gitgide büyüyor, ruhumu kaplıyordu. Bir hâtıra albümü bu birader. Tanrı mesut etsin sevgili çocukları! Kavgasız ayrılmayı severdim. Asla, hiçbirinin adını

vermez, ağza düşürmezdim. E, bu kadarı yeter. Seni buraya bu saçmalıklar için mi çağırdığımı sandın? Hayır, sana daha meraka değer şeyler anlatacağım. Yalnız senden çekinmeyişime; hatta bunları sana anlatabilmenin beni sevindirdiğine şaşma.

Alyoşa, birdenbire,

— Bunu kızardığım için mi söylüyorsun? dedi. Sözlerinden, yaptıklarından değil, senin gibi olduğum için kızardım.

— Sen mi? Amma da atıyorsun!

— Hayır, atmıyorum.

Alyoşa heyecanlandı. (Bu düşüncenin çoktandır onda yer ettiği belliydi.)

— Aynı merdivenin basamakları, diye devam etti. Ben en alttayım, sen yukarda, on üçüncüde filânsın... Ama hepsi aynı kapıya çıkıyor. Alt basamaktan nasıl olsa en üsttekine gidilir.

— Şu halde hiç ayak basmamalı, öyle mi?

— Yapabilen öyle yapmalı.

— Sen yapabilir misin?

— Galiba yapamam.

— Sus Alyoşa, sus canım; duygulandım, elini öpmek geldi içimden... Şu hınzır Gruşenka adam sarrafıdır: bir gün, seni yiyeceğini söylemişti. Peki sustum, sustum! Şimdi çirkeften, inek pisliği dolu sahadan benim trajediye yani gene sinek pisliğine, daha doğrusu çeşitli adiliklere bulanmış sahaya geçelim. Mesele şu: moruk benim bakireleri iğfalim hakkında esasında yalan söyledi ama aslında böyle bir şey olmadı değil. İhtiyar uydurduklarını başıma kakıyor ama asıl meseleden hiç haberi yok. Bundan kimseye bahsetmedim, ilkin sana anlatacağım. Tabî İvan müstesna, İvan her şeyimi biliyor. Senden çok önce biliyordu. Ama İvan mezar gibidir.

— İvan mı mezar gibi?..

— Evet.

Alyoşa dikkat kesildi.

— Taburda yedek subaylığımı yaptığım sırada âdeta sürgün hayatı yaşıyordum. Fakat şehirde epey itibarım vardı. Avuç dolusu para harcıyordum, herkes beni zengin biliyordu. Galiba buna kendim de inanıyordum. Ama hoşlarına giden başka tarafım da vardı sanırım. Yaptıklarına kınayarak baş salladıkları halde beni severlerdi. Bizim yarbay nedense bana birdenbire ters yüz göstermeye başlamıştı. Nefes aldirmiyordu, bereket kuvvetli bir pistonum vardı, ayrıca bütün şehir beni tutuyordu. Bu yüzden bana pek dış geçiremiyordu. Hoş kabahatsiz değildim: bile bile ona gereken saygıyı göstermiyordum. Kibirli davranıyordum. O ihtiyar teke aslında hiç de kötü bir insan değildi, babacan, misafir sever bir adamdı. Vaktiyle iki defa evlenmiş, karıları ölmüştü. İlk karısı basit bir kadındı; ondan kalan kızı da annesi gibiydi. Ben oradayken yirmi dördündeydi; babasının yanında teyzesi ile birlikte oturuyordu. Teyzesi — ağzı var dili yok, safça bir kadındı. Yarbayın kızı da saf ama canlı bir kızdı. Hâtıralarımda onu iyilikle anmayı severim. Bu kız kadar iyi tabiatlı bir dişiye şimdiye kadar rastlamadım. Adı Agafya idi, Agafya İvanovna. Rus zevkiyle fena kız sayılmazdı: boylu boslu, etine dolgundu. Yüzü kabacaydı ama gözleri gayet güzeldi. Evlenmiyordu. İki isteyeniydi olduğu halde reddetti ama şuhluğunu kaybetmedi. Onunla dost olduk; öyle değil, temiz, arkadaşça bir dostluktu bu. Kadınlarla sık sık günahsız, sırf arkadaşça görüştüğüm olurdu. Bazen o kadar açık konuşurdum ki tasavvur edemezsin! Beni dinlerken sadece gülerdi. Birçok kadın açık saçık konuşmaktan hoşlanır, aklında kalsın: hem Agafya kızdı, en hoşlandığım tarafı da buydu. Bir de şu

vardı: insan ona küçük hanım gözüyle bakamıyordu. Teyzesiyle beraber babasının evinde oturduğu halde sığıntı gibi halleri vardı. Fakat Agafya'yı muhitte herkes sever, arardı; gayet usta bir terziydi. Kabiliyetliydi, yaptığı işler için ücret istemez, ama verilen hediyeleri de geri çevirmezdi. Yarbaya gelince, yaman adamdı! Şehrin ileri gelen insanlarından sayılıyordu. Dilediği gibi yaşıyor, evinde bütün şehri ağırlıyordu. Sık sık ziyafetler, danslı toplantılar tertip ediyordu. Ben tabura katıldığım sırada şehirde yarbayın ikinci kızının başkentten geleceği söylentileri dolaşıyordu. Kızın güzeller güzeli olduğundan, asillere mahsus enstitüyü henüz bitirdiğinden bahsediliyordu. Yarbayın ikinci kızı, bildiğin Katerina İvanovna idi; yarbayın ikinci karısındanı. O sıralar hayatta olmayan ikinci karısı da şöhretli, büyük bir general evinin kızıydı. Bununla beraber, çok iyi bildiğime göre yarbaya çeyiz falan getirmemişti. Anlaşılan birtakım nüfuzlu akrabaları vardı ama elle tutulur zenginlikleri yoktu. Her neyse, kız kasabamıza gelince bütün şehirde bir yenileşme oldu. En büyük hanımefendilerimiz ikisi Ekselans unvanlı, biri albay karısıydı — onların peşinden de hepsi kızın üzerine üşüştü, onu eğlendirmeye başladılar. Baloların, pikniklerin kraliçesi oldu; bilmem ne mürebbiyelerinin yararına bir de canlı tablo gösterileri uyduruldu. Bütün bu sırada hiç karışmıyor, kendi sefih âlemimde yaşıyordum. Hatta o sıralar yaptığım bir kepazelik bütün şehir halkının ağzında çalkalandı durdu. Katerina İvanovna ile bir gün batarya kumandanının evinde karşılaştık. Beni süzdüğünü fark ettim ama tanışmaya önem vermiyormuşum gibi yanına gitmedim. Gene bir müddet sonra bir toplantıda konuştuk ama doğru dürüst yüzüme bakmıyordu. Dudaklarını küçümser bir ifadeyle büzmüştü. İçimden, "Dur bakalım, ben bunu senin yanına bırakmam!" dedim. O zamanlar kabalık içime işlemişti, bunu kendim de hissedirdim. En önemlisi, "Katenka"nın saf bir enstitülü değil de karakter sahibi, gururlu, gerçekten faziletli bir kız oluşuydu. En çok da, bende bulunmayan bir zekâ ve tahsile sahip olmasına içerliyordum. Onu istediğimi mi sanıyorsun? Asla, sadece onun bir türlü farkına varmak istemediği kabadayılığımı göstermek istiyordum. Bu arada vur patlasın, çal oynasın âlemlerine hiç aralık vermiyordum. Sonunda yarbay beni üç gün için deliğe tıktı. Tam o sırada bizim peder, onunla ilgili bütün haklarımdan feragat ettiğimi, yani alacağımız vereceğimiz kalmadığını gösterir resmî kâğıtla altı bin ruble yolladı. O zamanlar bunun manasını anlamamıştım. Zaten buraya gelinceye kadar, hatta son günlere, belki de bugüne kadar babamla aramızdaki şu para dalaşmasına akıl erdiremedim. Neyse, cehennem dibine gitsin, bunlardan sonra bahsederiz. Altı binin elime geçtiği günlerde, bir arkadaşarımdan gelen mektuptan beni pek ilgilendiren bir haber aldım: bizim yarbayın başında kara bulutlar dolaşıyormuş, üstleri kendisinden memnun değilmiş, bazı yolsuzluklardan şüpheleniyorlarmış. Kısacası, düşmanları onu bir punduna getirip alaşağı etmeye bakıyormuş. Gerçekten, bir müddet sonra tümen komutanı geldi, yarbayı iyice haşladı. Az sonra istifaya davet edildi. Sana bunun teferruatını anlatacak değilim; yarbayın bizler arasında da düşmanları vardı. Şehirde, birdenbire, hem ona, hem ailesine karşı bir soğukluk başladı, çoğu kimse onlardan yüz çevirdi. İlk numaramı o zaman yaptım işte. Bir gün Agafya İvanovna ile karşılaştık. Onunla dostluğumuz devam ediyordu. "Babanızın kasasında dört bin beş yüz ruble eksik!" dedim. — "Aman, ne diyorsunuz! diye telâşlandı. Geçenlerde, general geldiği sırada her şey tamamıdı..." — O zaman tamamıdı ama şimdi yok;" dedim. Kızcağız fena halde korktu. "Rica ederim, korkutmayın beni, dedi; kimden duydunuz bunu?" — "Üzölmeyin, diye cevap verdim. Kimseye bir şey söylemem. Ben de size bu mesele hakkında (her ihtimale karşı) bir şey söylemek istiyordum. Pederinizden dört bin beş yüz rubleyi isteyecekleri zaman bu parayı bulamazsa mahkemeye düşeceği ve bu yaştan sonra rütbesini kaybedeceği tabiidir. Bütün bunların yerine siz bana **Enstitölüyü** gizlice gönderin, bugünlerde evden param geldi: dört bin kâğıdı ben veririm, kimsenin de ruhu duymaz." — "Ne alçak adamsınız! (aynen

böyle söyledi) alçak, kötü adamsınız! Nasıl cesaret ediyorsunuz?" Fena halde kızarak gitti. Ben de sırrımızı saklayacağımı arkasından bağırdım. Şunu da söyleyeyim: bu iki karı, yani Agafya ile teyzesi bu işte tam melekler gibi hareket ettiler. Zaten onlar kibirli Katya'ya âdeta tapınıyor, önünde küçülüp ona hizmetçilik ediyorlardı... Fakat Agafya gidip meseleyi, yani konuşmamızı olduğu gibi anlatmaz mı? Ben bunları sonradan bir bir öğrendim. Agafya sırrımızı saklamamıştı; bu da benim canıma minnetti. O sırada taburu devralmak için yeni komutan geldi. Devir - teslim sırasında bizim ihtiyar yarbay ani olarak hastalandı. Evine kapandığı için kasa iki gündür devredilemiyordu. Doktorumuz Kravçenko sonradan, yarbayın o aralık gerçekten hasta olduğunu söyledi durdu. Fakat benim, gizli olarak emin bir yerden çoktandır öğrendiğime göre, kasadaki para dört yıldır her teftiştten sonra bir müddet için ortadan kayboluyordu. Yarbay parayı güven bağladığı bir adama vererek işletiyordu. Bu, tüccarlarımızdan Trifonov'du; ihtiyar, dul bir adamdı, altın çerçeveli gözlük takardı. Trifonov aldığı parayla panayıra gidip işlerini görür, sonra borcunu aldığı gibi yarbaya geri verirdi. Tabii panayırdan birtakım hediyeler, ayrıca paranın faizini getirirdi. Ancak bu sefer Trifonov panayı dönuşü parayı iade etmedi. (Bunu tamamıyla tesadüf olarak Trifonov'un biricik vârisi ağzı salyalı, ahlâksızlıkta eşi olmayan yetişkin oğlundan öğrenmiştim.) Yarbay evlerine koştu. Trifonov, "Sizden hiçbir zaman para almadım, almama imkân yoktu..." diye cevap verdi. Yarbay kendini eve dar attı, başı havlularla sarıldı, kadınların üçü boyuna tepesine buz koyuyorlardı. O aralık resmî emir defterini getirdiler: "Tabur kasası iki saat içinde teslim edilecek..." Defteri imzaladı; defterdeki imzasını sonradan gördüm. Kalkıp, resmî elbisesini giyeceğini söyleyerek yatak odasına geçti. Orada iki namlu av tüfeğini aldı, muharebe mermiyle doldurduktan sonra sağ ayağından kundurasını çıkardı, tüfeği göğsüne dayadı.

Ayağıyla tetiği yokladığı sırada Agafya söylediklerimi hatırlıyor, şüphelenerek peşinden gidip gözetliyor. Agafya'nın odaya dalmasıyla arkadan babasının üstüne atılması bir oluyor. Tüfek havaya patlıyor, kurşun tavanı deliyor, yaralanan olmuyor... Ötekiler de yetişip kimi tüfeği alıyor, kimi yarbayın ellerine sarılıyor... Bunların hepsini eksiksiz olarak sonradan öğrendim. O sırada evdeydim. Akşam üzeriydi, sokağa çıkmaya hazırlanıyordum. Giyindim, tarandım, mendilime koku sürdüm, kasketimi alırken kapı ansızın açıldı. Katerina İvanovna evimde, tam karşımdaydı. Bazen garip tesadüfler olur. Katerina'nın bana geldiğini gören olmamıştı; bu yüzden şehirde duyulmadı. Evlerinde kirayla oturduğum, hizmetime bakan çok yaşlı, memur kocalarından dul kalmış iki kardeş de pek saygılı, sözümünden dışarı çıkmayan kadınlardı. Verdiğim emre uyararak ağızlarını bile açmadılar. Tabii o anda her şeyi anladım. Gözlerini bana dikerek odaya girdi. Gözlerinde kesinlik, hatta küstahlık vardı. Yalnız dudaklarında ve dudaklarının çevresinde bir kararsızlık gölgesi seziliyordu.

— Ablam, size ben gelirim dört bin beş yüz rubleyi vereceğinizi söyledi. Geldim işte... verin parayı.

Dayanamadan tıkanı, korktu, sesi koptu, dudakları ve uçlarındaki çizgiler titredi... Beni dinliyor musun, uyuyor musun Alyoşka?

Alyoşa, heyecanla,

— Gerçeği olduğu gibi söyleyeceğini biliyorum Mitya, dedi.

— Hem de ne gerçek... Bir kere başlayınca kıyasıya anlatırım artık... İlk anda kafamda Karamazovluğa has düşünceler uyandı. Beni bir zamanlar bir kırkayak sokmuştu; iki hafta ateşler içinde yattım. O anda da bir kırkayağın, zehirli bir böceğin kalbimi soktuğunu hissettim, anlıyor musun? Bakışlarımla kızı süzdüm. Onu gördün, değil mi? Allah için güzeldir. Ama o anda bambaşka bir güzelliği vardı, asi bir güzelliği... Oysaki ben alabildiğine alçalmıştım. O, babası uğruna kendini

fedâ ederken ben karşısında bir tahtakurusundan farkıydım. O anda ruhu, vücudu, kısacası bütün varlığıyla benim gibi bir tahtakurusunun, alçağın birinin elindeydi, kısıvrak yakalanmıştı. Açık söyleyeyim, kafamdaki düşünce, o kırkayak düşüncesi beni bayıltacak gibi sarmıştı. Artık her türlü mücadele lüzumsuzdu; tahtakurusu, zararlı bir tarantul [Taranto civarında bulunan iri siyah, zehirli bir örümcek.] gibi, merhamet bilmeden davranmak lâzımdı. Nefesim kesiliyordu. Öte yandan hemen ertesi gün onlara giderek işi şerefli bir tarzda bağlayacak, kimsenin haberi olmasın diye kızı isteyecektim. İçimdeki kötü arzulara rağmen namuslu adamım. Ama tam o anda durup dururken, sanki birisi kulağıma "Sen yarın evlenme teklifini yapar yapmaz arabacılarıyla kapı dışarı attırırlar" diye fısıldadı. "Beni dünyaya rezil etse umurumda değil!" gibilerden kıza baktım, içimdeki ses beni aldatmıyordu, bu yüzde yüz böyle olacaktı. Yüzü, kapı dışarı edileceğimi açıkça gösteriyordu. İçimi hiddet kapladı; canım adice, domuzca, tam manasıyla esnaf işi [Eski Rusya'da tüccar çoğunluğunu sonradan görmeler teşkil ederdi. Bunlar paralarına güvenerek çeşitli şımarıklıklar, münasebetsizlikler yaparlardı.] hareket etmek istedi. Kızı alaylı alaylı süzdükten sonra ancak bir esnafın yapabileceği şekilde,

— "Dört bin mi? demeliydim. Benim şakamı ciddiye mi aldınız? Bu ne bol keseden hesap efendim, iki yüz papele diyeceğimiz yok, büyük memnunlukla... Ama dört bin kâğıt öyle ha deyince havaya atılmaz Küçük Hanım. Boşuna zahmet etmişsiniz. Bunları söylediğim anda tabiatıyla her şeyi kaybedecektim, kızcağız arkasına bakmadan kaçacaktı. Fakat bu iblisçe intikam her kayba değerdi. Belki sonradan ömür boyunca pişman olurdum ama o anda ne pahasına olursa olsun bu haltı yemeliydim. İnanır mısın, ömrümde tek bir kadına o andaki gibi nefretle bakmamıştım. Onu üç beş saniye, korkunç bir nefretle aşka, çılgınca bir aşka kıl kalan bir nefretle süzdüm. Pencereye yaklaşarak alnımı buz tutmuş cama dayadım, alnımın ateş gibi yandığını hatırlıyorum. Ama çok bekletmedim, üzülme, kasaya giderek çekmeceyi açtım. Fransızca lüğatin içinde sakladığım beş binlik, hamile ödenecek hisse senedini aldım. Bunu sessizce göstererek katladım, eline verdim. Sonra antreye giden kapıyı açarak bir adım geriledim, yarı belime kadar eğilerek en içten, en derin bir saygıyla onu selâmladım. İnan ki aynen böyle oldu. Bütün vücuduyla titredi, bir an gözlerini bana dikti, yüzü kâğıt gibi bembeyaz kesildi, sonra ansızın, o da sessizce ve pek yumuşak bir hareketle bütün vücuduyla önümde eğildi. Bu bir enstitülü reveransı değildi; tam Rus tarzında, alnını yere değdirerek ayaklarıma kapandı! Sonra doğrulup kaçtı. Kaçtığı zaman kılıcım belimdeydi; kılıcı kınından çekerek hemen orada göğsüme saplamak istedim. Bunun sebebini kendim de bilmiyorum. Coşkunlukla büyük bir aptallık yapmış olurdum tabii. İnsan bazen üstün bir coşkunluğa kapılarak kendini vurabilir, anlıyor musun? Ama gene de yapmadım bunu, sadece kılıcımı öptüm, sonra tekrar kınına soktum. Bunları sana anlatmasam da olurdu ya. Zaten bütün bu iç mücadelelerimi anlatırken kendimi övmek için biraz şişirdim galiba. Fakat varsın böyle olsun, insan kalbinde casusluk edenlerin canları cehenneme! İşte Katerina İvanovna "vakası" bundan ibaret. Şimdi bunu bir İvan bir de sen biliyorsun o kadar.

Dmitri Fedoroviç yerinden kalktı, heyecanla bir iki adım attı, mendilini çıkararak alnındaki teri sildi, sonra tekrar oturdu. Bu sefer eski yerine değil, karşı duvardaki sıraya oturmuştu. Alyoşa ona doğru dönmek zorunda kaldı.

V

Ateşli kalbin itirafı "Başaşağı" olarak

Alyoşa,

— Şimdi meselenin ilk yarısını biliyorum, dedi.

— Evet, ilk yarısını biliyorsun; bir dramdı, orada geçti. İkinci yarısı trajedidir ve burada tamamlanacak.

— İkinci yarısından hâlâ hiçbir şey anlamıyorum.

— Ya ben? Ben sanki anlıyor muyum?

— Dur Dmitri, burada önemli bir nokta var: sen nişanlısın onunla; hâlâ nişanlısın, değil mi?

— Hemen nişanlanmadım, bunların üstünden üç ay geçtikten sonra. Vakanın ertesi günü kendi kendime, mesele kapandı, evlenme işi kaldı, dedim. Olanlardan sonra gidip Katerina'yı istemeyi kendime yediremiyordum. Beri yandan ondan da şehrimizde kaldığı altı hafta boyunca hiç ses çıkmadı. Yalnız bir kere Katerina İvanovna'nın bana gelişinin ertesi günü hizmetçileri usulcacık yanıma sokuldu, sessizce bir mektup uzattı. Filancaya diye üstünü de yazmış. Açtım, içinden 5 binin üstü çıktı. Borç dört bin beş yüz olduğu için beş binlik senedi iki yüz küsur ruble zararına satmış, bana da, pek hatırımda kalmadı ama galiba iki yüz altmış ruble kadar bir şey yollamıştı. Yanında tek bir satır yazı yoktu, sadece parayı yollamıştı. Zarfın içinde kurşun kalemle bir işaret falan aradım, ne gezer! Eh, ben de kalan parayı yemeye başladım. Çok geçmeden yeni komutan da bana ihtar vermek zorunda kaldı. Yarbayımız tabur parasını kazasız belâsız teslim etmişti. Paranın yerinde olduğuna kimse inanmadığı için bu işe herkes şaşmıştı. Yarbay parayı teslim eder etmez yatağa düştü. Üç hafta kadar yattıktan sonra birdenbire beyin sultanmasından beş gün içinde gidiverdi. Emekliye ayrılmasına vakit kalmadan öldüğü için askerî cenaze töreniyle kaldırıldı. Katerina İvanovna ile ablası ve teyzeleri babalarını toprağa verdikten beş on gün sonra Moskova'ya hareket ettiler. Tam yola çıktıkları gün, (onları ne gördüm ne de uğurlamaya gittim) minnacık bir mektup aldım. Zarfın içinden kenarları oymalı mavi bir kâğıtçık çıktı. Üzerine sadece, "Size yazacağım. Bekleyin. K." diye tek bir satır yazılmıştı. Hepsi o kadar.

Uzatmayalım, Moskova'da bizimkilerin durumlarında şimşek süratiyle, âdeta Arap masallarındaki gibi beklenmedik değişiklikler oldu. Katerina'nın belli başlı akrabalarından dul bir general karısı, en yakın iki vârisini, yeğenlerini aynı hafta içinde çiçekten kaybediyor. Fena halde sarsılan ihtiyar kadın Katya'ya öz kızımı gibi dört elle sarılıyor... İlk işi vasiyetnamesini değiştirerek onu vârisi yapmak oluyor. Bir yandan da, dilediği gibi sarf etmesi veya çeyizi için seksen bin veriyor. İsterik bir kadındı. Sonradan Moskova'da onu epey inceledim. Postadan dört bin beş yüz rubleyi alınca şaşkınlıktan küçük dilimi yutacaktım. Aradan üç gün geçince vaat edilen mektup da geldi. Yanımda; daima üzerimde taşıırım. Ölünceye kadar ayrılmayacağım ondan. Sana da göstereyim mi? Mutlaka oku; bana evlenme teklif ediyor, kendisi teklif ediyor. "Sizi çılgınca seviyorum, diyor. Beni sevmeseniz bile razıyım, tek kocam olmayı kabul edin. Korkmayın, sizi sıkmam, ev eşyanızdan biri, üzerine bastığımız halı olurum... Sizi daima sevmek, sizi kendinizden kurtarmak istiyorum..." Alyoşa, bayağı sözlerimle, bayağı sesimle, bir türlü düzeltemediğim şu bayağı sesimle o satırları sana tekrarlamaya lâayık değilim. Varlığımın bir parçası oldu bu mektup ama şimdi içim rahat mı sanıyorsun, bugün rahat mıyım?.. Ona hemen cevap yazdım. (Moskova'ya gitmeme imkân yoktu) Gözlerim yaşlı olarak yazdım bunu. Yalnız bu arada, daima utanç duyacağım bir hata yaptım: paradan bahsettim. Zengin, çeyiz sahibi bir kız olduğunu, benim gibi bir serseride beş para bile bulunmayacağını yazdım. Kendimi tutmalıydım ama kalemime hâkim olamadım. Aynı zamanda Moskova'ya İvan'a da bir mektup yazdım. Olanı biteni elden geldiği kadar açıkladım. Altı sayfalık

bir mektuptu bu; İvan'ı Katya'ya gönderdim. Bana niye öyle bakıyorsun? Evet, İvan ona âşık oldu, hâlâ da âşık, bunu biliyorum. Bizim muhitin görüşüyle yaptığım aptallıktı fakat belki hepimizi yalnız bu aptallık kurtaracak. Aahh, İvan'ı nasıl yüksek tuttuğumu, nasıl saydığımı görmüyor musun? İkimizi kıyaslayıp, hele burada olanlardan sonra, benim gibisini sevebilir mi hiç!

— Ben, İvan'ı değil de senin gibisini seveceğine eminim.

— Beni değil, kendi faziletini seviyor.

Dmitri Fedoroviç bu sözleri elinde olmadan âdeta hırsla bağırdı. Güldü, fakat bir an sonra gözleri parladı, olanca gücüyle yumruğunu masaya indirdi. Kendisine karşı duyduğu taşkın, içten bir hiddetle,

— İster inan ister inanma ama sana Tanrı'nın kutsallığı, İsa'nın Tanrılığı üzerine yemin ederim ki Katya'nın yüksek duygularına gülümsediğim halde ruh bakımından ondan milyon kere küçük olduğumu, iyi duygularının hepsinde göklerdeki melekler kadar samimî olduğunu biliyorum! Zaten bütün trajedi, bunu kesin olarak bilmemde... Gerçi insan biraz şişirerek konuşuyor ama ne çıkar bundan, ben de aynı şeyi yapmıyor muyum? Hâlbuki ben de samimiyim. İvan'a gelince, o keskin zekâsıyla bütün kâinata nasıl lânet okuduğunu tahmin ediyorum. Ona kim tercih ediliyor? Nişanlı olduğu halde, herkesin gözü ondayken, nişanlısı yanı başındayken sefahatten kendini alamayan bir canavar... Evet, benim gibisi tercih edilip o reddediliyor. Neden?.. Çünkü genç kız minnetini göstermek istiyor, bu uğurda istikbalini baltalamaya razı oluyor. Saçmalık değil mi? İvan'a bunu açmadım; şüphesiz o da bana bu konuda en ufak imada bulunmadı. Fakat kadere boyun eğilecek, lâıyk olan hak ettiği yeri alır, değersiz mezbeleliğe dönecek; o sevgili, kendinin olan çirkef dolu mezbeleliğe... Orada çamurlar, pis kokular içinde gönüllü olarak, zevk duya duya mahvolacak. Saçmaladım galiba, kelimelerimin kuvveti kalmadı, sanki gelişigüzel konuşuyorum. Gene de dediğim gibi olacak. Ben mezbeleliğimde boğulacağım, o İvan'la evlenecek.

Alyoşa büyük bir merakla sözünü keserek,

— Dur ağabey, dedi. Sen bana hâlâ, her şeye rağmen nişanlı olup olmadığını açıklamadın. Nişanlın istemezse nasıl ayrılırsın ondan?

— Evet, Katerina'nın resmen, kutsanmış nişanlısıyım. Bu, Moskova'ya gelişimde oldu; törenli, ikonlu, her şey istediğinden âlâsıydı. General karısı bizi kutsadı, hatta inanır mısın, Katya'yı tebrik bile etti: "İyi seçtin, dedi. İçi dışı bir bu oğlanın..." Hem biliyor musun, İvan'a hiç yakınlık göstermedi, tebrik de etmedi. Moskova'da Katya ile çok konuştuk. Kendimi olduğum gibi, tam bir samimiyetle anlattım. Hepsini dinledi.

"Sevimli bir mahcupluk vardı. Tatlı sözler vardı..." Biz de iri iri lâflar attık. Islah olmam için benden söz aldı. Söz verdim. Ama şimdi...

— Ee?

— Sana seslenip buraya çağırmanın sebebi - unutma bunu- seni hemen bugün Katerina İvanovna'ya yollamak ve...

— Ne?

— Selâmımla birlikte, bir daha ona asla gitmeyeceğimi bildirmek istiyorum.

— Olacak iş mi bu?

— Seni bunun için gönderiyorum zaten. Şunu kendim söyleyemem ya.

— Sen nereye gideceksin?

— Mezbeleğe.

— Gruşenka'ya, öyle mi?

Alyoşa kederle ellerini birbirine vurdu.

— Yoksa Rakitin doğru mu söylüyordu? Hâlbuki senin birkaç defadan sonra onunla ilgini kestiğini sanıyordum.

— Nişanlı bir erkek böyle yerlere gitmemeli, değil mi? Hele böyle bir nişanlısı varken ve üstelik el âlemin gözü önünde! Ben de şerefimi tamamen kaybetmedim. Gruşenka'ya gitmeye başladığım anda nişanlı ve namuslu adam olmaktan çıktığının pekâlâ farkındayım. Ne bakıyorsun? Biliyor musun, ben ilkin onu pataklamaya gitmiştim. Babamın vekili, şu kıdemli yüzbaşının imzama taşıyan borç senedini bana ödetmek üzere Gruşenka'ya verdiğini işitmiştim; böylece beni dize getirmek istiyorlardı. Sözde korkutacaklardı. Gruşenka'ya iyi bir dayak çekmeye hazırlandım. Onu eskiden şöyle üstünkörü bir görmüştüm. Fevkalâdeliği yoktu. İhtiyar tüccar meselesini duymuştum. Zaten herif hasta, yatalak, bir ayağı çukurda... Gruşenka bundan da iyice sebeplenecektir. Para kazanmaktan hoşlandığını, domuz karının kimsenin gözünün yaşına bakmadan amansız bir faizle para verdiğini biliyordum. Onu pataklamaya gittiğim halde yanında kaldım. Bir fırtına esti, vebaya tutuldum, hâlâ hastayım; benim için her şeyin sona erdiğini, bir daha da başlamayacağını biliyorum. Böylece bir devre kapandı. O aralık, sanki inadına; benim gibi kokozun cebine üç bin kâğıt düşüverdi. Soluğu Mokroye'de aldık; buradan yirmi beş verst tutar. Çingeneler, çingene kızları, şampanya gırla gitti... Herifleri şampanyaya, karıları kızları paraya boğdum. Üç gün sonra sen sağ ben selâmet — metelik kalmadı. Bir şey de elde edebildim mi dersin ne gezer! Zerre koklatmadı... Ama ne muntazam vücudu var! Haspanın bacağından, sol ayağının serçe parmağından bile belli oluyor. Gördüm, öptüm ama o kadar, yemin ederim böyle. "Kokozsun ama istersen varırım sana, dedi. Beni dövmezsen, isteğimi yapmama izin verirsen seninle evlenirim belki..." Hem söylüyor hem gülüyordu. Şimdi de gülüyor.

Dmitri Fedoroviç âdeta kudurgan bir hiddetle doğruldu, sarhoş gibiydi Gözleri kan çanağı gibi oldu.

Kardeşi,

— Onunla gerçekten evlenmek istiyor musun? Diye sordu.

— O isterse şu anda hazırım, istemezse yanında kalır, kapıcısı olurum. Alyoşa... sen... sen...

Dmitri ansızın Alyoşa'nın karşısına geçti, omuzlarından kavrayarak olanca gücüyle sarsmaya başladı.

— Bütün bunların ne korkunç bir hezeyan olduğunu biliyor musun saf çocuk; tam bir facia içindeyiz biz. Şunu bil ki Aleksey, kötü, beni uçuruma sürükleyecek ihtiraslarım olabilir; kendim düşük bir adam sayılabılırım. Ama Dmitri Karamazov hiçbir zaman bir yankesici, bir ev soyguncusu değildir. Bir de şunu öğren: Gruşenka'yı dövmeye hazırlandığım sabah Katerina İvanovna beni çağırdı. Son derece gizli olarak (her halde böylesi işine geliyordu) vilâyete gitmemi rica etti. Oradan, Moskova'da Agafya İvanovna'ya postayla üç bin ruble gönderecektim. Burada duyulmasın diye vilâyete gitmem gerekiyordu. Üç binle birlikte soluğu Gruşenka'nın yanında aldım; Mokroye'ye o parayla gittik. Tabii vilâyete gitmiş gibi göründüm, parayı postaya yatırdığımı, makbuzunu sonra vereceğimi söyledim, hâlâ veriyorum... Aklımdan çıktı güya... Bugün ona gidip "Ağabeyimin selâmı var" desen, — "Hani para?" diye sorunca da "Adi ruhlu, bir şehvet düşkünüdür o. Kendini tutamayıp hayvan gibi paranızı sarf etmiş. Ama gene de hırsız değildir; üç bininizi selâmıyla birlikte geri gönderiyor;" cevabını versen ne iyi olurdu. Oysaki şimdi o, ansızın, "Hani para?" deyiverirse...

— Bedbahtsın Mitya, doğru. Ama gene de durum düşündüğün kadar kötü değil, ümitsizliğe düşerek kendini bu derece hırpalama yazık!

— Ona geri vermek için üç bini bulamazsam kendimi öldürür müyüm sanıyorsun? Yapmam bunu, mesele bunda zaten. Belki ilerde yaparım ama şimdilik imkânsız. Şimdilik Gruşenka'ya gidiyorum ben. Satmışım anasımı!..

— Ne yapmaya?...

— Tenezzül ederse kocası olurum; âşığı gelince bırakırım ona. Dostlarının lâstiklerinin çamurunu temizlerim, semaverin ateşini yelpazeler, ayak hizmetlerini görürüm..

Alyoşa birdenbire, büyük bir ciddiyetle,

— Katerina İvanovna bunları anlayacaktır, dedi. Felâketini bütün asaletiyle anlayıp katlanacaktır. Yüksek bir zekâsı olduğu için senden daha bedbaht bir insan bulunmayacağını o da anlar.

Mitya sıırttı.

— O kadar da değil. Bu türüsüne hiçbir kadın katlanamaz azizim. En iyisi ne, biliyor musun?

— Ne?

— Ona üç bini geri vermek.

— Nerden bulacaksın? Bana bak; iki binim var, kalanı da İvan verir, tamamlanır; kendin götürürsün.

— O dediğin üç bin elime geçene kadar... Zaten sen henüz reşit değilsin. Ayrıca senin bugün selâmımla birlikte oraya yüzde yüz gitmen lâzım; parayı götürsen de götürmesen de gitmelisin. Artık dayanamıyorum çünkü burama kadar geldi... Yarın bile geç olur. Seni babama göndereceğim.

— Babama mı?

— Evet. Katerina İvanovna'dan önce ona git. Üç bini ondan iste.

— Vermez ki Mitya.

— Verir mi vermez mi bilmem. Ama denize düşen yılanı sarılır Aleksey!

— Doğru.

— Dinle: kanun bakımından bana hiç borcu yok. Hakkımı kuruşu kuruşuna aldım, bunu biliyorum. Fakat manen bana bir şeyler borçlu değil mi? Annemin yirmi sekiz bininin üstüne oturup yüz binlik adam oldu. Yirmi sekizin üç binini versin yeter. Üç bini vererek hem beni cehenneme gitmekten kurtaracak, hem kendi günahlarının çoğu affedilecek. Yemin ederim ki bu üç bin son olacak. Bundan sonra bir daha adımı bile duymaz. Bu ona babalığını göstermesi için son fırsat. Bu fırsatın ona Tanrı lütfu olduğunu söyle.

— Vermez Mitya, dünyada vermez.

— Vermeyeceğini biliyorum, çok iyi biliyorum. Hele şimdi. Bu aralık, pek yakında, hatta belki henüz dün; Gruşenka'nın ciddi olduğunu (ciddiliğe dikkat et!) şaka etmeden, gerçekten bir hamle yaparak benimle evlenmek istediğini de biliyorum. O bu dişi kediye iyi tanır. Kadının delisi olduğu halde işimi kolaylaştırmak için bana para mı verir! Ayrıca, onun aşağı yukarı beş gündür yüzlük banknotlar halinde üç bin rublelik bir istif yaptığını da biliyorum. Para büyük bir paket olarak, beş yerinden mühürlenmiş, üstü kırmızı bir sicimle çaprazlama bağlı... Nasıl inceden inceye bildiğimi görüyor musun? Paketin üstünde "Meleğim Gruşenka'ya eğer gelmek isterse..." diye yazılı. Bunu kimseye belli etmeden, gizlice karalamış. Paranın evde olduğunu uşağı Smerdyakov'dan başka bilen yok. Smerdyakov'a da kendi namusuna güvenir gibi güveniyor ya. Üçüncü, ya da dördüncü gündür bekliyor Gruşenka'yı... Kadın, "Belki gelirim" diye haber yollamış. Moruğa gelirse onunla evlenmeme imkân kalmaz tabii. Şimdi benim burada neden saklandığımı, neyi kolladığımı anladın, değil mi?

— Onu gözetliyorsun.

— Evet. Foma, buranın sahibi sürtük karılardan ufacık bir bölme kiralyor. Foma aslında buralı olmayan eski bir askerdir. İşlerini görüyor, gece bekçiliği ediyor, gündüzleri de yaban horozu avına çıkıyor, böylece geçimini sağlıyor. Burası onun yeri işte, ama burada pusu kurduğundan ne onun ne de ev sahiplerinin haberi var.

— Yalnız Smerdyakov biliyor, değil mi?

— Evet, bir o... Bizimki moruğa gelirse haberi yetiştirecek.

— Para paketini de o mu söyledi?

— Evet. Büyük bir sır bu. İvan'ın bile paradan filân haberi yok. Moruk, İvan'ı iki üç gün dolaşsın diye Çermaşna'ya gönderiyor: korudaki ağaçlara müşteri çıkmış, sekiz bin rubleye almak istiyormuş. Bizimki İvan'ı, "Bana yardım et; git, göz kulak ol..." diye kandırıyor. Hani iki üç gün için, Gruşenka o olmadan gelsin diye...

— Demek bugün de Gruşenka'yı bekliyor.

Mitya, birdenbire,

— Hayır, bugün gelmeyecek, diye bağırdı; işaret var. Yüzde yüz gelmeyecek. Smerdyakov da öyle tahmin ediyor. Babam şu anda İvan'la içki masasında keyfediyor. Git Aleksey, üç bin rubleyi iste ondan.

— Aman Mitya, ne oldun böyle?

Alyoşa yerinden fırlamış, kendinden geçen Dmitri Fedoroviç'i dikkatli dikkatli süzüyordu. Bir an, ağabeyinin çıldırdığını sanmıştı.

Dmitri Fedoroviç sabit bakışını kardeşine dikerek, ağır ağır,

— Korkma aklımı kaçırmadım, dedi. Seni bile bile gönderiyorum, mucizeye inancım var.

— Mucizeye mi?

— Evet. Mukadderatımızı tayin eden, Tanrı mucizesine... Tanrı kalbimdekileri, içimdeki ümitsizliği biliyor. Olanın bitenin farkında... Bir felâketi önlememesine imkân var mı? Mucizeye inanıyorum ben Alyoşa, git.

— Peki, dediğin olsun. Beni burada mı bekleyeceksin?

— Evet. Tabîî çabucak dönemezsin. Oraya gider gitmez, damdan düşer gibi bu lâfi açamazsın. Şimdi sarhoştur o. Üç, dört, beş, altı, yedi saat bekleyeceğim; yalnız şunu bil ki bugün, gece yarısı bile olsa parayla yahut parasız Katerina İvanovna'ya gider, "Size ve de selâmı yolladı" dersin. Bu cümleyi aynen söylemeni istiyorum: "Size selâm yolladı" dersin.

— Mitya, ya Gruşenka gelirse?.. Bugün... bugün almazsa yarın yahut öbür gün?

— Gruşenka mı?.. Kollarım; görür görmez atılır, engel olurum.

— Ya şey...

— O olursa vururum. Dayanamam.

— Kimi vurursun?

— Moruğu. Kadını vuracak değilim.

— Ne diyorsun ağabey!

— Bilmiyorum canım, bilmiyorum... Belki vurmam, belki de vururum. O anda suratına tahammül edemem diye korkuyorum. Nefret ediyorum onun o sivri gırtlak kemiğinden, burnundan, gözlerinden, hayasızca alaylarından... Tiksinti duyuyorum. Beni korkutan bu. Bakarsın tutamam kendimi...

— Gidiyorum Mitya. Tanrı'nın bizi felâketten korumak için gerekenleri yapacağına inanıyorum.

— Hadi. Ben de burada mucize bekleyeceğim. Bir mucize gerçekleşmezse...

Alyoşa düşünceli düşünceli babasına gitti.

VI

Smerdyakov

Babasını gerçekten sofrada buldu. Evde bir yemek odası olduğu halde sofraya her zamanki gibi salona kurulmuştu. Bu salon evin en büyük, eski tarzda özenerek döşenmiş odasıydı. Takımlar gayet eski, beyazlı kırmızılı ipekle pamuk karışığı bir kumaşla kaplıydı. Duvarlarda, pencereler arasında, yaldız kaplı eski zaman işi göz alıcı çerçeveler içinde aynalar asılıydı. Yer yer patlamış duvar kâğıdıyla kaplı duvarları iki büyük portre süslüyordu. Bunlardan biri otuz yıl önce o bölgenin valiliğini yapmış bir prens, öbürü, keza çoktan ölmüş bir piskoposa aitti. Baş köşede, önünde kandil yanan birkaç ikon vardı. Kandil din saygısından çok geceleri odayı aydınlatmak için yakılırdı. Fedor Pavloviç geceleri çok geç — üçte, dörtte yatarı. O saatlere kadar hep odada dolaşır yahut koltukta düşünceye dalardı. Bunu âdet edinmişti. Bazı geceler hizmetkârları pavyona gönderir, evde tek başında kalırdı, fakat çoğu zaman uşak Smerdyakov'u yanında alırdı; adam antrede bir peykede yatarı.

Alyoşa içeri girdiği sırada yemek bitmiş, sofraya çeşitli reçelle kahve gelmişti. Fedor Pavloviç yemek üstüne konyakla tatlı şeyler yemeyi severdi. İvan Fedoroviç de sofradaydı, kahvesini içiyordu. Grigori ile Smerdyakov masanın önünde idiler. Beyler de uşaklar da son derece neşeli görünüyordu. Fedor Pavloviç yüksek sesle gülüyordu. Alyoşa daha antreden, öteden beri bildiği tiz, cırlak kahkahasını tanıdı. Sesi, babasının henüz sarhoş olmadığını, sadece keyiflendiğini gösteriyordu.

Alyoşa'yı birdenbire görünce son derece sevinen Fedor Pavloviç,

— İşte geldi, işte geldi! diye bağırmağa başladı. Gel, aramıza katıl, bir kahvemizi iç; sütsüzdür, sütsüz [Hıristiyanların dinî perhizinde et gibi süt ve sütle yapılan yemekler haramdır;] sıcak da, pek güzel! Konyak teklif etmiyorum, perhizdesin; ama istersen... ister misin? Hayır mı?... Sana bir likör vereyim en iyisi, enfes bir likör! Smerdyakov, git dolaptan ikinci rafta sağdakini getir. Al anahtarı, çabuk ol!

Alyoşa likörü de istemiyordu.

— Nasıl olsa getirecek. Sen istemiyorsan benim için gelecek.

Fedor Pavloviç'in yüzü sevincinden parlıyordu.

— Dur azcık, sen yemek yedin mi yemedin mi?

— Yedim.

Oysaki Alyoşa, manastır mutfağında yediği bir dilim ekmek, bir bardak kvasla duruyordu.

— Yedim ama sıcak bir bardak kahveyi memnuniyetle içerim.

— Aferin oğlum. Kahve istiyormuş, ısıtsak mı acaba? Yo, istemez, hâlâ kaynıyor... Kahvemize söz yok doğrusu, Smerdyakov'un eline sağlık. Kahve yapmakta, kulebyaka [içi balıkla yapılan yağlı börek.] açmakta benim Smerdyakov'un üstüne yoktur; ha, balık çorbasını unuttuk. Bir gün bize balık çorbasına gel ama önceden haber ver. Şey... dur dur, ben sana demin, pılınla pırtınla hemen bugün buraya taşınmanı söylememiş miydin? Döşegini de getirdin mi? Khe-khe-khe!

Alyoşa da gülümsedi.

— Yo, getirmedim.

— Ama korktun; korktun demin değil mi, korktun mu? A evlâdım ben hiç seni kırabilir miyim? Bana bak İvan, bu çocuk şöyle gözlerimin içine bakıp güldü mü yüreğim eriyor. İçim kaynıyor ona; pek severim keratayı! Buraya gel Alyoşka, gel de baban kutsasın seni.

Alyoşa ayağa kalktı fakat Fedor Pavloviç hemen vazgeçti.

— Yok canım, sadece bir istavroz çıkarayım, şöyle... Otur. Şimdi pek hoşuna gidecek hem de seninle ilgili bir şeyler duyacaksın. Katılırsın gülmekten. Bizim Valham'ın eşeği [Din kitaplarından birinde şöyle bir hikâye vardır: Kâhin Valham'ı Muhabitler hakanı Valak çağırmış. Kâhin, Muhabit topraklarına saldırmak üzere olan İbranilere beddua edecekmiş. Valham eşeğine binerek yola çıkmış. Eşeğin karşısına çıkan melek üç defa onu yoldan çevirmek istemiş. Valham hayvanı dövmeye başlayınca eşek, insan diliyle ona yalvarmış. Melek de görünerek hayvanı dövmemesini ve İbranilere beddua değil, hayır dua etmesini emretmiş.] konuşmaya başladı; hem de ne konuşma, ne konuşma!..

Valham'ın eşeği uşak Smerdyakov'dan başkası değildi.

Smerdyakov henüz genç, yirmi dördünde, insanlardan bucak bucak kaçan, konuşmayı sevmez bir adamdı. Hali vahşiliğinden yahut çekingenliğinden gelmiyordu; tersine, tabiatça kibirliydi, âdeta herkesi küçümserdi. Şimdi, bilhassa şu sırada onun üzerinde durarak bir iki söz söylemeden olmayacak. Smerdyakov'u Marfa İgnatyevna ile Grigori Vasilyeviç büyütmişti. Çocuk, Grigori'nin söyleyişle, "Hiçbir şeyin kadrini bilmeden" yetişmişti. Yabaniydi, kimseye sokulmazdı. Küçükken sevdiği eğlencelerden biri kedileri asmak, sonra da törenle gömmektir. Bunu yaparken papaz cübbesine benzetmek için çarşafa sarınır, dualar okuyarak elinde buhurdanlık yerine tuttuğu bir şeyi sallardı. Oyununu gayet gizli, kimseye duyurmadan yapardı. Grigori bir gün onu suç üstü yakalayıp temiz bir sopa çekmişti. Yumurcak köşesine sindi, bir hafta somurttu durdu. Marfa İgnatyevna ile dertleşen Grigori, "Sevmiyor bizi bu canavar, diyordu; kimseyi sevmez o." Sonra, birdenbire, Smerdyakov'a dönerek "İnsan mısın sen? İnsan mısın sen? İnsan değilsin, hamam rutubetinden peydahlanmışsın!..." diye bağırdı. Daha sonraları, Smerdyakov'un Grigori'nin bu sözlerini asla affetmediği anlaşıldı. Grigori ona okuyup yazma öğretti; on ikisine basınca din dersleri vermeye başladı. Ama bunun sonu iyi gelmedi. Bir gün, daha ikinci veya üçüncü dersteyken çocuk gülümsedi.

Grigori onu gözlüğünün altından hiddetli bir bakışla süzdü:

— Ne oluyorsun?

— Hiç. Tanrı birinci gün dünyayı; dördüncü gün de güneşi, ayı, yıldızları yaratmış. Öyleyse birinci günkü ışık nerden geliyordu?

Grigori şaşkınlıktan verecek cevap bulamadı. Çocuk öğretmenine alayla bakıyordu. Bakışında bile kendine göre bir azamet vardı. Grigori dayanamadı. "Buradan geliyordu!" diyerek, öğrencisinin yanağına olanca hiddetiyle bir şamar indirdi. Çocuk tokadı ses çıkarmadan hazmetti ama gene birkaç gün köşesine çekildi.

Tesadüf olarak tam bir hafta sonra, ömrü boyunca yakasını bırakmayan sara illetinin ilk buhranına tutuldu. Fedor Pavloviç bunu duyunca çocuğa karşı biraz değişti. Eskiden de onu hiç azarlamaz, her rastlayışında eline bir iki kapık sıkıştırırdı ama ilgisi bundan ibaretti. Neşeli günlerinde sofrasından tatlı bir şey yollardı. Hastalığını duyunca onunla yakından meşgul oldu; doktor çağırdı, tedavisiyle uğraştı ve hastalığın ne oldu ortaya çıktı. Bayılmalar ortalama olarak ayda bir, belli olmayan zamanlarda geliyordu. Nöbetlerin kimi hafif, kimi pek çetin geçiyordu. Fedor Pavloviç Grigori'nin çocuğu dövmesini kesin olarak yasak etti, yukarıya, yanına çıkmasına izin verdi. Derslere de bir aralık son verildi. Fakat çocuk on beşine bastığı sıralar bir gün, etrafında dolaşarak camın arkasından kitap isimlerini okuduğunun farkına vardı. Fedor Pavloviç'in epey, yüzden fazla kitabı vardı ama

kimse onun birini bile eline aldığı görmemişti. Hemen kütüphanenin anahtarını Smerdyakov'a verdi.

— Avluda aylak aylak dolaşacağına otur, oku; kütüphanemizin memuru olursun. Al, şunu oku.

Fedor Pavloviç "Dikanka Çifliğinde Akşamlar"ı [Gogol'ün Ukrayna'ya ait hikâye kitabı.] verdi.

Delikanlı okudu ama beğenmedi, bir kerecik olsun gülümsemedi, tam tersine kitabı bitirince suratını astı.

Fedor Pavloviç,

— Nasıl, güldürmedi mi? diye sordu.

Smerdyakov ses çıkarmadı.

— Cevap versene budala.

Smerdyakov sırtıttı:

— Yalan dolan bunlar...

— Hadi cehennem ol, uşak ruhlu sen de! Dur, al şu Smaragdov'un Genel Tarih'ini... Bunda ne varsa gerçektir, onu oku öyleyse.

Fakat Smerdyakov, Smaragdov'un kitabından on sayfa bile okuyamadı sıktı onu. Böylece kitap dolabı tekrar kapandı. Az sonra Marfa ile Grigori Fedor Pavloviç'e, Smerdyakov'un bir tiksinti illetine tutulduğunu haber verdiler: sofrada çorba içerken kaşığıyla çorbayı karıştırmaya başlıyor, eğilip inceden inceye bir şey arar gibi bakıyor, kaşığı doldurup ışığa tutuyormuş.

Grigori,

— O ne, hamam böceği mi? diye sorarmış.

— Belki de sinek, dermiş Marfa.

Titiz delikanlı asla cevap vermez ama her bir lokmayı ayrı ayrı kontrol etmeden ağzına koymazmış. Grigori ona baktıkça, "Seni beyzade taslağı!.." diye mırıldanmış. Smerdyakov'un yeni özelliğini öğrenen Fedor Pavloviç hemen onu aşçı yapmaya karar verdi; aşçılık öğrenmesi için Moskova'ya yolladı.

Smerdyakov birkaç yıl çiraklıktan sonra hayli değişmiş bir yüzle döndü. Birdenbire son derece ihtiyarlamış, yüzü yaşına uymayan bir şekilde buruşmuş, sararmış, Skopetz'lere [Skopetzlik çok eski bir mezheptir. Kurucusu, tahminlere göre, havarilerden Mathias idi. Skopetzler, cismanî hislerini öldürmek maksadıyla kendilerini hadım ederlerdi] benzemişti. Manevi bakımdan Moskova'ya gitmeden önceki gibiydi: eskisi gibi insanlardan kaçıyor, etrafında kimseye ihtiyaç duymuyordu. Sonradan anlattıklarına göre Moskova'da da yalnız yaşamıştı. Zaten Moskova onu pek az ilgilendirmiş, bu sebeple Smerdyakov pek az şey öğrenmiş, geri kalana kulak asmamıştı. Bir kere nasılsa tiyatroya gitmiş ama dönüşte hiçbir şey söylememiş, memnun kalmamıştı. Moskova'dan bize güzel bir elbise, temiz bir redingotla ak pak iç çamaşırını giymiş olarak geldi. Elbisesini her gün hem de iki defa kendi eliyle fırçalıyordu. Dana derisinden gayet şık kundurasını hususi bir İngiliz boyasıyla ayna gibi parlatmaya bayılırdı. Fevkalâde iyi bir aşçı olmuştu. Fedor Pavloviç ona aylık bağladı. Smerdyakov paranın hemen hemen hepsini giyimine, pomat, koku gibi şeylere sarf ediyordu. Öte yandan, erkekleri hor gördüğü gibi kadınları da küçümsüyor, galiba hiçbirini yanına yaklaştırmıyordu. Fedor Pavloviç bu sefer onunla başka bakımdan ilgilenmeye başladı. Çocuğun sara nöbetleri artmıştı; o günler yemeği Marfa İgnatyevna yaptığı için bu Fedor Pavloviç'in işine gelmiyordu.

Bazen, memnuniyetsizlikle genç aşçının yüzünü inceler,

— Neden çoğaldı bu bayılmaların? derdi. Evlen birisiyle bari... Evlendireyim seni, ister misin?

Smerdyakov ses çıkarmıyor, sadece kızgınlığından sararıyordu. Fedor Pavloviç de vazgeçip onu

kendi haline bırakıyordu. En önemlisi, Smerdyakov'un namusuna, elinin uzun olmadığına son derece güveniyordu. Bir gün Fedor Pavloviç sarhoşken henüz bir yerden aldığı üç tane yüz rubleliği evin avlusunda düşürmüş ve paraya bakmak ancak ertesi gün aklına gelmişti. Ceplerini karıştırıp dururken — üçünü de masanın üstünde gördü. Smerdyakov bir gece önce bularak masaya bırakmıştı. Fedor Pavloviç,

— Senin gibisini görmedim birader! dedi, on ruble hediye etti.

Şunu da söyleyelim ki Fedor Pavloviç Smerdyakov'un namusuna güvendiği gibi onu seviyordu da... Hâlbuki oğlan herkese karşı olduğu gibi efendisine de yan yan bakıyor, konuşmuyordu. Kırk yılda bir ağzını açıp iki lâkırdı ettiği olurdu. O arada onu gören, bu delikanlının neyle ilgilendiğini, en çok neler düşündüğünü kestiremezdi. Buna rağmen Smerdyakov'un arada bir kâh evde, kâh avluda veya sokakta birdenbire durup düşünceye dalarak böylece beş dakika kaldığı olurdu. Yüz çizgilerinden anlayan biri ona baksa, bunun düşünme değil de bir seyretme hali olduğunu hemen söylerdi. Ressam Kramskoy'un "Seyreden" adında pek güzel bir tablosu vardır. Tablo kışın bir ormanı" gösteriyor. Yol kenarında sırtında yırtık gocuğu, ayağında çarığıyla tek başına bir mujikceğiz duruyor; düşünür bir hali var, oysaki düşündüğü filân yok, sadece "seyre dalmış". Birisi dürtecek olsa silkinerek uykudan uyanmış gibi, ne olduğunu anlamadan size bakacak. Hemen o anda, orada durup neler düşündüğünü sorsanız ihtimal hiçbir şey hatırlayamaz ama seyrederken topladığı intibaları yüzde yüz saklamıştır. Bu intibalar onun için pek değerlidir; ihtimal belirsizce, hiç farkında olmadan tabîî niçin, ne maksatla yaptığını da bilmeden bunları biriktirir. Sonra, yıllar yılı topladığı bu intibaları ve daha da başka şeyleri olduğu gibi bırakarak, ruhunun selâmeti için Kudüs'e gider; belki durup dururken doğduğu köyü yakar yahut da her ikisini birden yapar. Halk arasında böyle "dalan"lar çoktur. İhtimal Smerdyakov da onlardan biriydi, kendisi farkında olmadığı halde büyük bir istekle intibalarını biriktiriyordu.

VII

Münazara

Valham'ın eşeği birdenbire dillendi. Konuşma konusu oldukça garipti. O sabah tüccar Lukyanov'un dükkânında alış veriş eden Grigori ondan, hududun uzak bir köşesinde bir Rus askerinin Asyalılara esir düştüğünü, işkenceyle öldürülmekle tehdit edilerek Hristiyanlığı bırakıp İslâm dinini kabule zorlandığını; ama adamın, dinine ihanet etmeye razı olmadığı için işkenceye, derisinin yüzülmesine katlandığını, İsa'ya övgüler okuyarak ruhunu teslim ettiğini duymuştu. Kahramanlığı o gün gelen gazetede yazılıydı. Grigori'nin sofrada hizmet ederken açtığı konu buydu. Fedor Pavloviç öteden beri yemekten sonra tatlı yerken gülmeyi, Grigori'yle bile olsa biraz yarenlik etmeyi severdi. Hele bu defa neşesi pek yerindeydi. Konyağını yudumlarken dinlediği olay hakkında böyle bir askere hemen aziz payesi vermek, yüzülen derisini manastırlardan birine göndermek gerektiğini söyledi; halk ve para oluk gibi akardı oraya... Fedor Pavloviç'in hikâyeyi dinledikten sonra hiç duygulanmaması, her zamanki gibi işin alayında olması Grigori'nin hoşuna gitmedi, suratını ekşitti. O anda, kapıda duran Smerdyakov birdenbire gülümsedi. Smerdyakov'a önceleri de sık sık yemek sonlarına doğru odada kalması için müsaade edilirdi. Hele İvan Fedoroviç'in şehrimize gelişinden beri hemen hemen her gün bulunuyordu.

Gülümsediğinin farkına varan ve bunun şüphesiz Grigori hesabına olduğunu anlayan Fedor

Pavloviç,

— Niye güldün? diye sordu.

Smerdyakov yüksek sesle, birdenbire,

— Sebebi var; diye başladı. Övülen askerin kahramanlığı çok büyük ama hayatını kurtarmak ve tabansızlığını ömrü boyunca hayır işleriyle affettirmek için — misal olarak — İsa dinini ve vaftizini inkâr etseydi bence günah olmazdı.

Fedor Pavloviç,

— Günah olmaz mıydı? Saçmalıyorsun; bu söylediklerinden ötürü seni doğruca cehenneme atar etini kebab ederlerdi! diye atıldı.

Tam o sırada odaya Alyoşa girdi. Fedor Pavloviç, Alyoşa'nın gelişine önceden de anlattığımız gibi pek sevindi. Oğlunu oturtarak dinlemeye davet ederken sevinçli bir kehkehlemeyle,

— İhtisasınla ilgili bir konu, diyordu; senin alanın....

Smerdyakov ciddî bir tavırla,

— Kebab edilmek noktasında, yanılıyorsunuz efendim, dedi. Orada her iş hak gözeterek görüldüğüne göre dediğiniz şeyin olmaması gerek.

Fedor Pavloviç Alyoşa'yı diziyle dürterek artan bir neşeyle,

— Hak gözeterek de ne demek? diye bağırdı.

Grigori kendini tutamadı:

— Alçağın biri bu, o kadar işte.

Hiddet dolu bakışını Smerdyakov'un gözlerine dikmişti.

Smerdyakov sakın, kendine hâkim bir halle,

— Bana alçak demekte biraz acele ediyorsunuz, diye karşılık verdi. Kendiniz düşünün bir kere: mademki ben Hristiyan dini taşıyanların düşmanlarının eline düştüm ve bunlar Tanrı'nın Kutsal adıyla vaftizimi inkâr etmemi istiyorlar aklım bu yolda hareket etmemi emreder. Günahı falan yok bunun.

Fedor Pavloviç,

— Lâfi uzatma, söyledin bunu; diye kesti. İspat et.

Grigori,

— Aşçı bozuntusu... diye küçümseyerek fısıldadı.

— Aşçı bozuntuluğumu öne sürmekte de telâş göstermeyin, küfürsüz hükümler verin Grigori Vasilyeviç. Çünkü ben cellâtlarıma "Hayır, Hristiyan değilim. Tanrıma lânet ediyorum!" dediğim anda Ulu Tanrı'nın adaletiyle derhal aforoz edilecek, bir puta tapan gibi kutsal kiliseden atılmış olacağım. Hatta söyleyince değil, bunu söylemeyi aklımdan geçirdiğim anda, saniyenin dörtte birinden kısa bir sürede din-dışı edileceğim. Doğru mu doğru değil mi Grigori Vasilyeviç?

Smerdyakov belli bir zevkle Grigori'ye doğru konuşurken aslında yalnız Fedor Pavloviç'in sorularını cevaplıyordu. Bunu pekiyi bildiği halde soruları soran Grigori'ymiş gibi davranıyordu. Fedor Pavloviç,

— Kulağımı ver İvan, bir şey söyleyeceğim diye seslendi. Bunu senin için tertiplede, övgünü bekliyor; öv bari!

İvan Fedoroviç babasının coşkunu sözlerini ciddiyetle dinledi. Fedor Pavloviç tekrar bağırarak.

— Dur Smerdyakov, sus biraz! dedi. Gel, bir daha kulağına bir şey söyleyeceğim İvan!

İvan Fedoroviç gayet ciddî bir halle yeniden eğildi,

— Seni seviyorum; Alyoşka kadar seviyorum. Sevmediğimi sanma... Bir konyak?..

— Verin.

İvan Fedoroviç, "İyice oldun" diye düşünerek babasını dikkatle süzdü. Smerdyakov'u son derece merakla seyrediyordu.

Grigori birdenbire taştı:

— Sen şimdiden lanet edilmişsin aforozlu herifi Ne cesaretle ağzını açıyorsun alçak...

Fedor Pavloviç,

— Küfretme Grigori, küfretme; diye söze karıştı.

— Azıcık sabırlı olun Grigori Vasilyeviç, arkasını dinleyin, sözüm bitmedi daha. Tanrı'nın lanetine uğradığım zaman, o önemli anda ben puta tapar gibi bir şey olurum, vaftizim de kendiliğinden kalkar. Doğru değil mi?

Konyağını zevkle yudumlayan Fedor Pavloviç onu sıkıştırıyordu:

— Sonuca gel birader, sonuca gel artık!

— Böylece, o anda Hristiyan olmadığımı göre cellâtlarımın Hristiyan olup olmadığını sormaları üzerine vereceğim cevap yalan sayılmaz. Çünkü daha onlarla konuşmadan, yalnız düşüncesi kafamdan geçtiği için doğrudan doğruya Tanrı tarafından Hristiyanlıkla ilişğim kesilmiştir. Şu halde beni kendileri azlettiğine göre öbür dünyada İsa'yı inkâr ettiğim için hesap soramazlar. Öyle ya, ben henüz inkârı aklımdan geçirdiğim sırada Hristiyanlıktan atılmadım mı? Hristiyan olmadığımı göre İsa'yı inkâr etmek benim neme? Hristiyan olarak doğmadı diye göklerde pis bir Tatarı kim sorumlu tutup cezalandırır Grigori Vasilyeviç: "bir koyundan bir post çıkar!" Ulu Tanrı o Tatarı sorumlu tutsa bile (büsbütün cezasız bırakmaz elbet) son derece ufak bir ceza verir. Mekruh ana babadan mekruh olarak dünyaya gelişinde suçlu olmadığı hesaba katılır. Öte yandan Ulu Tanrı bir Tatarı zorla Hristiyan gösterecek de değildir. Aksi halde Kudretli Tanrı yalan söylemiş olurdu. Gökle yeryüzünün biricik hâkimi Tanrımızın bir tek kelime yalan söylediği düşünülür mü?

Grigori taş kesilmiş, gözleri yuvalarından fırlayarak hatibe bakıyordu. Söylenenleri tam manasıyla anlamamakla beraber gene de bütün bu zırvalardan bir şeyler çıkarabilmişti. Alnını ansızın duvara çarpmış bir adam haliyle duruyordu. Fedor Pavloviç kadehini bitirdi, tiz perdeden kahkahayı bastı.

— Buna ne dersin Alyoşka! Vay allame vay! Cizvitlere gitti her halde, İvan. Kimden öğrendin bunları kokmuş Cizvit? Fakat söylediklerin hep yalan allâme; yalan söylüyorsun, hep yalan. Ağlama Grigori; anında kül ederiz onu... Sen bir kere şunu söyle bana kancık: cellâtlarına karşı haklı olabilirsin ama içinden dinini inkâr ettiğin için o saat lânete uğradığını kendin de kabul ettin aforozlu uğursuz... Aforozlu olman yüzünden sana cehennemdekiler bile sırt çevirir. Buna ne buyurulur aziz Cizvit'im?

— Şüphesiz, içimden inkâr yoluna saptım ama gene de bunun hiçbir özelliği yoktu, olsa olsa basbayağı, ufacık bir günahtı.

— Basbayağı da ne demek?

Grigori,

— Yalan söylüyorsun uğursuz! diye tısladı.

Smerdyakov zaferini anlayarak hasma karşı üstünlük gösteren ölçülü, ağır bir sesle devam etti:

— Düşünün Grigori Vasilyeviç: Kitabımızda "Zerre kadar imanınız varsa karşınızdaki dağın denize inmesini emredin. Buyurunuz hemen yerine gelir;" der. Pekâlâ, ben bir zındığım; beni bu yüzden daima paylayan siz imanı bütün bir insansınız. O halde emir verin de şu dağ denize değil de

(deniz pek uzağımızda) bahçemizin arkasında akan kokmuş dereye insin. Emriniz dinlenmeyecektir. İstedığınız kadar bağırp çağırın, dağ yerinden kıpırdanmaz. Bu sizin de gereği gibi inanmadığınızı gösterir. Grigori Vasilyeviç; başkalarını azarlarsınız o kadar. Şimdi, zamanımızda, yalnız sizin değil, en büyüklerden kötü bir mujiğe kadar herkesin; bütün yeryüzü insanların imandan yoksun olduğunu kabul edelim. Koca dünyada bir yahut çok çok iki kişi bundan ayrı tutulabilir; onlar da ruhlarının selâmeti için Mısır çölüne çekilmiştir. Merhametli Tanrı o iki keşişten başka bütün insanlarını lânetler, hiç kimseyi affetmez mi, buna imkân var mı? Bu yüzden şüphe duyarak pişmanlık gözyaşları dökersem affedileceğime inanıyorum.

Heyecanı taşan Fedor Pavloviç,

— Dur! diye haykırdı. Demek dağları yerinden oynatacak iki kişi bulunduğuna inanıyorsun, öyle mi? İvan, yaz şuraya: bu herif Rus adamının ta kendisi!

İvan Fedoroviç aynı düşüncede olduğunu gösteren bir gülümsemeye,

— Doğru söylediniz, dedi, bu, halk inancının özelliğidir.

— Kabul ediyorsun!.. Kabul ettiğine göre doğrudur. Doğru değil mi Alyoşa? Rus imanı tıpatıp böyle, değil mi?

Alyoşa ciddî, kesin bir sesle,

— Hayır, diye cevap verdi. Smerdyakov'un imanı Rus imanı değildir.

— Canım, ben imanı değil, şu özelliği, iki keşişi, yalnız onu kast ediyorum: tam Rus işidir bu.

Alyoşa gülümsedi:

— Evet, bu ancak Ruslarda bulunur.

— Bir altın eder bu sözün eşek, onu da sana hemen bugün yollayacağım; ama bundan ötesi hep yalan, baştan aşağı yatan. Şunu bil ki aptal, bizdeki inanç noksanlığı hafifliğimizden geliyor, zaten vaktimiz de yok. Tanrı güne sadece yirmi dört saat ayırmış, işlerimiz başımızdan aşkın. Pişmanlık duymaya değil, doğru dürüst uyumaya zaman yetmiyor. Sen de dinden başka şey düşünülmecek yerde, imanını göstermek için tam fırsat düşmüşken cellât korkusuyla inkâra kalkışıyorsun. Bu da her halde günah sayılır azizim.

— Belki doğru ama düşünün Grigori Vasilyeviç; asıl, günah olması size bir ferahlık verir. Evet, gereken şekilde özlü bir inancım olsaydı da din uğruna işkence edildikten sonra mekruh Muhammed dinini kabul etseydim o zaman günah olurdu. Fakat işkenceye zaten sıra gelmezdi, çünkü bir aralık şu dağa, "Yürü de cellâtlarımı ez!" derdim, o da hemen herifi yerle bir ediverirdi. Oradan kılıma dokunulmadan Tanrı'ya övgüler göndererek ayrılırdım. Ama o anda mahsus, deneme olarak dağa, "Cellâtlarımı ez!" diye bağırmış olmalıyım. Dağ onlara bir şey yapmadığına göre, ölümle burun buruna geldiğim o anda imanım nasıl olur da sarsılmaz, siz hak verin. Dağ, sözümle kıpırdanmadığına göre imanına güvendiklerini, bana cennet kapılarının kapandığını ve öbür dünyada beni bekleyen mükâfatların pek ahım şahım olmadığını anlıyorum. Üstelik bir de pisipisine derimi mi yüzdüreyim! Sırtımın derisi yarı yerine kadar yüzüldükten sonra bağırp çağırırsam dağ gene yerinden oynamayacaktır. Böyle bir anda insan yalnız imanını değil, aklını bile kaybeder; o zaman da hiçbir şey düşünemez olur. Şu halde bir çıkarım olmadan, bir mükâfat gözetmeden, sadece postu kurtarmak istemem neden suç sayılsın? Bu sebeple Tanrı'nın merhametine sığınarak temelli affına uğramak ümidini besliyorum.

Konyak âlemi

Tartışma bitmişti. İşin tuhafı, o kadar neşelenen Fedor Pavloviç sonunda birdenbire somurtunca bir konyak daha devirdi, bu da bardağı taşıran damla oldu.

Uşaklara,

— Hadi defolun Cizvitler! diye haykırdı. Git Smerdyakov. Söz verdiğim altını bugün yollarım ama şimdi çekil. Ağlama Grigori, git Marfa'ya; o seni teselli eder, yatırır.

Uşaklar verdiği emirle odadan çıkar çıkmaz öfkeyle,

— Keratalar, insanı yemek üstüne şöyle bir kafa dinlemeye bırakmazlar; diye söylendi. Smerdyakov artık her yemekte karşımızda...

İvan Fedoroviç'e dönerek,

— Seni merak ediyor, diye ilâve etti. Nasıl oldu da bu kadar gönlünü kazanabildin?

— Bir şey yaptığım yok. Aklına, bana saygı göstermek esmiş. Ne olacak, alt tarafı uşak... Ama geleceğin öncüleri bunlar.

— Ne öncüsü?

— Tabiî asıl öncülüğü başkaları, daha seçkinler yapacak ama böyleleri de bulunacak. İlk bunun gibileri, arkasından daha iyileri...

— Ne zaman olur bu?

— Fişegin patlaması yakın ama belki ateş almadan söner. Halk şimdilik böyle aşçı bozuntularına kulak vermekten pek hazzetmiyor.

— Doğru birader; şunun gibi Valham'ın eşekleri düşünün düşünün nereye giderler Tanrı bilir!

İvan,

— Fikir istifliyor, diye gülümsedi.

— Bak, sana söyleyeyim: bu adam ne beni, ne başkalarını, ne de "aklına beni saymak esmiş" dediğin halde seni sayar. Hele Alyoşka'yı iyice küçümsüyor. Evet, eli uzun değil, dedikoduculuğu yok, ağzı sıkı, evde olup biteni dışarı sızdırmıyor, kulebyakaları nefis filân... Ama doğrusunu istersen... Aman, canı cehenneme! Lâfını etmeye değer mi yani?..

— Değmez tabiî.

— Aklından geçirdiklerine gelince, Rus mujiği umumiyetle dayak düşmanıdır. Bunu öteden beri söylerim. Köylümüz düzenbazdır, hiç acımaya gelmez. İyi ki şimdi bile sopadan vazgeçmemiş olanlar var. Rus toprağı gücünü kızılılık sopasından alır. Ormanlar yok edilince Rus toprağı da mahvolur. Ama ben akıllılar sınıfı içindeyim. Ukalalığımızdan mujikleri dövmez olduk ama onlar kendi aralarında dayağı eksik etmiyorlar. Ne ekersen onu biçersin mi ne diye bir söz vardır. Bu Rusya mezbelelik azizim. Şu memleketten nasıl nefret ettiğimi bilsen... daha doğrusu Rusya'dan değil de içindeki kötülüklerden... hoş Rusya'dan da nefret ediyorum ya... *Tout cela c'est de la cochonnerie.*

[Murdarlık bütün bunlar:] Neyi severim biliyor musun? ince nükteye bayılırım ben.

— Bir kadeh daha içtiniz; yeter artık.

— Yoo, bir tane daha, sonra bir daha içer paydos ederim. Hem sözümü kesmesene canım. Mokroye'den geçerken bir ihtiyarla konuştum. Bana, "Biz beylerimizin emriyle kızları dayağa yatırmaya bayılırız, dedi. Sopayı delikanlılara attırırız. Herif bugün sopa attığı kızla yarın nişanlanır; kızlarımız da memnun bundan." Çarıklı Marki de Sade'lara bak! Ama ne olursa olsun, bunda nükteli

bir taraf var. Gidip seyretsek mi dersin? Kızardın mı Alyoşka? Utanma yavrum. Yazık, keşke demin başpapazda yemeğe kalsaydım, sofrada rahiplere Mokroye kızlarından [Kelime oyunu yapıyor: Mokroye Rusçada ıslak manasına gelir.] söz açardım. Alyoşka, demin başrahibini kırdım diye gücenme bana, kızıyorum birader. Tanrı varsa, o zaman elbette suçluyum, bunun hesabını vereceğim. Ama yoksa o vakit o pederlerinize bu bile az. Sadece halkın gelişmesine engel olmalarını bile kelleleriyle ödeyemezler. Buna ne kadar üzüldüğüme inanır mısın İvan? Yo, gözlerin inanmadığını söylüyor, başkalarının, benim sadece bir paskal olduğum üzerine söylediklerine inanıyorsun. Alyoşa, sen, benim yalnız paskal olmadığımı inanıyor musun?

— Evet; yalnız bir paskal olmadığınıza inanıyorum.

— İnandığına, içten konuştuğuna güvenim var. Bakışın, sözlerin hep içten, İvan öyle değildir, İvan kendini beğenmiş... Gene de şu manastırınızı kökünden yakacaktım. Din işlerini Rus toprağından uzaklaştırmalı ki enayilerin aklı başına gelsin. Bu bir yapılsa hazineye akacak altınla gümüşü gör!

İvan,

— Neden kalkacakmış bunlar? dedi.

— Gerçeğin bir an önce ışığa kavuşması için...

— İyi ama gerçek ışığa çıkınca herkesten önce bizi soyacak, sonra da... yok edecekler.

— Vay canına, belki de haklısın.

Fedor Pavloviç ansızın silkinerek alnına vurdu:

— Amma da eşeğim! Öyleyse, varsın yerinde dursun manastırcığın Alyoşka. Biz akıllı insanlar da keyfimize bakıp konyağımızdan faydalanalım. Sana bir şey söyleyeyim mi İvan: her halde Tanrı bu düzeni mahsus kurmuştur, değil mi? Söylesene İvan: Tanrı var mı yok mu? Dur; kesin, ciddî konuş. Niye gülüyorsun?

— Demin Smerdyakov'un, dağları oynatacak iki ihtiyarın varlığına inancı hakkındaki ince sözlerinize gülüyorum.

— Şimdiki durum buna mı benziyor?

— Hem de nasıl!

— Şu halde ben de bir Rus'um, bende de aynı özellik var. Üstelik bu özellikle senin gibi filozofu da avlamak mümkün. İster misin yakalayayım seni?.. Yarın elime düşeceğine bahse girerim. Şimdi bırak bunları da sen bana Tanrı var mı yok mu onu söyle. Ama ciddi olarak! Ciddî konuşuyorum şimdi.

— Hayır, Tanrı yoktur.

— Alyoşka, Tanrı var mı?

— Vardır!

— Peki İvan; ölmezlik, şu tırnağımın ucu kadar ölümsüzlük var mıdır?

— Ölümsüzlük de yoktur.

— Hiç mi?

— Hiç.

— Yani tam bir sıfır, ya da hiçlik... Belki de bir şeyler vardır ha? Büsbütün hiçlik olur mu?

— Tamamen sıfır.

— Ölümsüzlük var mı Alyoşka?

— Var.

— Yaa, Tanrı da var ölümsüzlük de; öyle mi?

— Evet. Hem Tanrı hem ölümsüzlük. Zaten Tanrı ölümsüzlüktür.

— Hımm. İvan bana daha haklı gibi geliyor. Hey Yarabbim, insanların bu hayale boşu boşuna binlerce yıldır ne güçle inandığı, ne kuvvetler harcadığı bir düşünülse! İnsanlarla kim bu kadar alay ediyor acaba? İvan, sana son defa, kesin olarak soruyorum: Tanrı var mı yok mu? Son olarak soruyorum bunu.

— Son olarak söylüyorum: yok.

— Ya insanlarla alay eden kim İvan?

İvan Fedoroviç gülümsedi.

— Şeytan besbelli.

— Şeytan var mı?

— Yo, şeytan da yok.

— Yazık. Hay kör şeytan, böyle olduktan sonra şu Tanrı'yı icat eden bir elime geçse bilirim ona yapacağımı. Aşmalı böylesini...

— Tanrı icat edilmese medeniyet olmazdı.

— Olmaz mıydı? Tanrısız olmaz mıydı?

— Ya. Sevgili konyağınız da olmazdı. Ama şimdilik konyağı elinizden almak zorundayım.

— Dur yahu dur, dur; bir kadehçik daha. Alyoşa'yı kırdım. Gücenmedin ya Aleksey? Canım Alekseyciğim benim, sevgili Alekseyciğim!

— Yo, gücenmedim. Düşündüklerinizi biliyorum. Kalbiniz kafanızdan daha iyi.

— Kalbim mi kafamdan iyi? Aman Allah'ım. Hem bunu kim söylüyor! İvan, Alyoşka'yı sever misin?

— Severim.

— Sev. (Fedor Pavloviç'in sarhoşluğu gitgide artıyordu.) Bana bak Alyoşa, demin senin Staretz'e kabalık ettim. Heyecanıma vermeli. Bu Staretz'de ince bir nüktencilik var, ne dersin İvan?

— Vardır belki.

— Var, var; *il y a du Piron lâ-dedana* [İçinde Piron'luk var] Cizvit'tir o, Rus Cizvit'i... Asil bir varlık olduğu için komedyaya oynamak, sofuluk taslamak onu çileden çıkarıyor.

— Ama o Tanrı'ya inanıyor.

— Zerrece inandığı yok. Bilmiyor muydun; bunu kendisi de herkese, daha doğrusu kafalı ziyaretçilerine söylüyor. Vali Şultz'a bir gün, "Credo [Lâtinçe: İnanırım] ama neye olduğunu ben de bilmiyorum." diye kesip atmış.

— Sahi mi?

— Tamamıyla. Ama ona saygım var. Onda Mefisto'yla, daha doğrusu "Zamanımızın Kahramanı" [Lermontov'un bir romanı] ile benzerlik var. Arbenin miydi, neydi... Onun gibi şehvet düşkünü. Hem öylesine ki, kızım yahut karım olsa ona günah çıkarmaya yollamaya çekinirdim. Bir anlatsın da dinle... Evvelsi sene bizi çaya davet etmişti. Likörler filân çıkardı; hanımefendiler gönderiyorlar ya. Geçmiş günlerini anlattıkça gülmekten kırdı geçirdi hepimizi... Hele sinir zayıflığından hasta olan bir kadını iyileştirmesi vardı! "Dizlerim ağrımasa size bir oyun oynardım demişti. Çapkına bakın! "Zamanında az dalga geçmedim.." diyordu. Tüccar Demidov'un da altmış binini iç etmiş.

— Nasıl, çalmış mı?

— Herif ona güvenerek getirmiş, "Yarın evimde arama olacak, saklayıver Peder". Bizimki saklamış. Sonra da, "Sen bu parayı kiliseye bağışladın", demiş.

— Alçaksın dedim. "Yo, alçak değilim, gönlüm zengindir benim" diye cevap verdi. Ama dur bakayım, o değildi... Başkasıydı bu... Karıştırdım, farkında değilim... Eh bir kadehçik daha alayım ve yeter. Kaldır şişeyi İvan. Yalan söylüyordum, neden durdurmadın beni İvan?

— Kendi kendinize duracağınızı biliyordum.

— Yalan, sırf bana hainliğinden, sırf hainliğinden. Küçümsüyorsun beni. Hem evime geldin hem de beni hor görüyorsun.

— Gideyim öyleyse; konyak başınıza vurdu.

— Senden Allah rızası için Çermaşnaya'ya... bir iki gün için gitmeni rica etmişim.

— Madem bu kadar ısrar ediyorsun yarın giderim.

— Gitmezsin. Canın burada kalıp beni gözetlemek istiyor, senin ne muzır ruhlu olduğunu bilmez miyim; bu yüzden gitmezsin!

İhtiyar susmak bilmiyordu. Sarhoşluğu o dereceye gelmişti ki bu durumdaki sarhoşlar başlangıçta gayet usluken birdenbire hiddetlenerek kendilerini göstermeye can atarlar.

— Niye bakıyorsun bana? Ne biçim bakış o? Gözlerinde, "Seni gidi sarhoş!" gibilerden bir mana var. İşkilli gözlerin, işkilli... İçin fesat dolu senin. Alyoşka'nın, baktıkça gözleri ıslık ıslık parlıyor. Beni hor görmüyor Alyoşa. Bana bak, İvan'ı sevme Aleksey!

Alyoşa, birdenbire, kesin bir halle,

— Kardeşime kızmayın, hırpalamayın onu; dedi.

— Peki, öyle olsun. Öff... başım çatlıyor. Şu konyağı kaldır İvan, üçüncü oldu söylüyorum.

Düşünceye daldı, sonra uzun uzun, kurnaz bir sırıtışla gülümsedi.

— Şu miskin ihtiyara kızma İvan. Beni sevmediğini biliyorum ama gene de kızma. Hoş ne diye seveceksin?... Çermaşnaya'ya gidersen, ben de gelirim sana, hem elim boş değil... Sana orada bir kızcağız göstereceğim: çoktandır gözüm var. Kız şimdilik yalınayak başıkabak ama hor görme: -cevherdir şu pabuçsuzlar!

İhtiyar parmak uçlarını öptü. Sonra sevdiği konuyu girdiği için bir an kendine gelerek canlandı:

— Benim için... Ah çocuklar, yavrularım, benim domuz yavrularım; benim için ömür boyunca çirkin kadın olmamıştır, şaşmadım bu kuraldan... Beni anlıyor musunuz? Nerede anlayacaksınız: damarlarınızda henüz kan yerine süt akıyor, her kadında başkasında olmayan bir özellik bulunabilir. Yeter ki bunun keyfetmenin yolu bilinsin; mesele bunda! Bu bir kabiliyettir. Benim için çirkin kadın yoktur kadın oluşu yeter, bu işi yarı yarıya halleder. Ama siz buna akıl erdiremezsiniz. Hatta şu kalık kızlarda, onlarda bile bazen öyle değerler bulur çıkarırsın ki zavallının bu haliyle ihtiyarlamasına meydan bırakan abdallara şaşmamak elden gelmez. Pabuçsuzlarla gudubetleri ilk iş olarak afallatmak lâzım; böyle yanaşılır onlara. Bunu bilmiyor muydun? Aşırı bir hayranlık ve duygulanmayla kadını mahcup olacak derecede şaşırtmak: öyle ya, bir bey onun gibi mendebura âşık olmuştur!.. Bereket versin, dünyada uşaklarla beyler varken her hizmetçi parçasına bir efendi düşüyor. Hayatta saadet için daha ne ararsın! Şey... beni dinle Alyoşka; rahmetlik annene de şaşırtmacalar yapardım, ama böyle değil. Hiçbir zaman okşamazdım onu; sonra, malum dakikam gelince, birdenbire önünde kırılıp dökülmeye başladım, diz çöker, ayaklarını öperdim. O zaman, şimdiymiş gibi hatırımda, gülmeye başladım. Yavaştan, ince, kıkır kıkır, sinirli, kendine has, bir gülüştü bu. Gülünce yalnız böyle gülerdi. Bu gülüşü hastalığının başlayacağına işaretledi. Hemen ertesi gün havaleye tutularak

haykıracağını, ince ince gülüşte hiçbir neşe, coşkunluk eseri olmadığını biliyordum: ama o an, yalandan da olsa neşeliydi. Can alacak noktayı bulmak budur işte! Komşularımızdan Belyavski adında yakışıklı, zengin bir herif vardı, bizimkine göz koyduğu için eve dadanmıştı, Bir gün, hem karımın yanında suratıma bir tokat attı. Kuzu gibi kadın o anda aslan kesildi, yediğim tokat yüzünden beni dövecek sandım. "Sen bu heriften dayak yedin! diye bana hücum etti. Beni ona satıyordun.. Benim yanımda ne cesaretle vurdu sana! Bundan sonra gelme yanıma, hiç gelme! Git, hemen şimdi koş, onu düelloya çağır!" Yatıştırmak için manastıra götürdüm, kutsal pederlere okuttum. Ama Tanrı bilir Alyoşa, "havaleli"yi hiçbir zaman incitmezdim. Sadece bir kere kızdım; evlendiğimiz ilk yılıydı. O sıralar kendini alabildiğine ibadete vermişti; Meryem Ana yortularına saygı gösteriyor, beni yanından çalışma odama kovuyordu. Kendi kendime, "Dur, onu bu sofuluktan vazgeçireyim!" diye düşündüm. "Bak, dedim; şu senin ikonu görüyor musun şimdi onu duvardan kaldıracam. Sen onu mucizeler yaratacak kudrette biliyorsun; huzurunda üstüne tüküreceğim, bana bir şeycik olmayacak!" Halini görünce, "Eyvah, şimdi öldürecek beni!" diye aklımdan geçti. Hâlbuki yalnız yerinden fırladı, ellerini birbirine çarptı, sonra birden yüzünü elleriyle kapayarak bütün vücudu ürperdi, yere yığıldı... Alyoşa, ne oldun Alyoşa?..

İhtiyar, korkuyla oturduğu yerden fırladı.

Fedor Pavloviç sözü annesine getireli beri Alyoşa'nın yüzü gitgide değişiyordu. Yanakları kızardı, gözleri alevlendi, dudakları titremeye başladı. Sarhoş ihtiyar salyalarını saçarak konuşuyordu, Alyoşa pek garip bir hal alana kadar hiçbir şeyin farkına varmamıştı. Alyoşa'da az önce "havaleli" için anlatılan hal aynen tekrarlıyordu. Genç adam tıpkı annesi gibi ansızın oturduğu yerden fırladı, ellerini birbirine çarptı, yüzünü avuçlarıyla örttü. Sandalyeye yığılarak bütün vücudunu sarsan sessiz bir ağlama buhranına tutuldu. Karısıyla oğlu arasındaki garip benzerlik ihtiyarı şaşırttı.

— Çabuk su ver İvan! Tıpkı annesi gibi... Ağzına, yüzüne su serp ötekine de hep öyle yapardım. Annesinin yüzünden, hep annesinin yüzünden...

İvan dayanamadı, gizlemeyen hiddet dolu bir küçümsemeyle,

— Onun annesinin benim de anam olduğundan haberiniz yok mu? diye söylendi.

İhtiyar, İvan'ın bakışı altında irkildi. Çok kısa bir an garip bir ruh halinde olduğu sezildi. Galiba ihtiyarın zihninden, Alyoşa'nın annesinin İvan'ın da annesi olduğu gerçekten tamamıyla silinmişti.

Hâlâ anlamayarak,

— Annen mi? Nasıl?., diye mırıldandı. Ne diyorsun sen?.. Ne anası, yoksa o da... Vay canına, öyle ya, senin de anandı! Vay canına!.. Kusura bakma İvan, kafam iyice karıştı, ben de neler düşündüm... Khe-khe-khe!..

Sustu. Yüzüne sarhoş, manasız bir tebessüm yayıldı. Tam o anda antrede şiddetli gürültüler, kulak tırmalayan haykırımlar duyuldu. Kapı ardına kadar açıldı, salona Dmitri Fedoroviç daldı. İhtiyar korkuyla İvan'a atıldı:

— Öldürecek beni!.. Bırakma beni İvan, bırakma!., diye bağıyor, İvan Fedoroviç'in redingotunun eteğine sarılıyordu.

IX

Şehvet düşkünleri

Dmitri Fedoroviç'in hemen arkasından salona koşarak Grigori'yle Smerdyakov da girdi. Fedor Pavloviç'in birkaç gün önce verdiği tembihe uyarak girişte hayli becelleşmişlerdi. Dmitri Fedoroviç'in odaya dalıp etrafı gözden geçirirken bir an durmasından faydalanan Grigori masayı dolanarak salonun giriş kapısının karşısındaki öbür odalara giden kapının iki kanadını örttü, sonra kollarını iki yana açarak kapının önünde durdu. Her halinden, son nefesine kadar savunmaya hazır olduğu anlaşılıyordu. Bunu gören Dmitri tiz bir çığlık atarak Grigori'ye saldırdı.

— Demek orada o! Oraya sakladınız demek!.. Çekil alçak!

Grigori'ye yapıştı, öteki onu itti. Hiddetten kendini kaybeden Dmitri var gücüyle Grigori'ye bir yumruk indirdi. İhtiyar adam birdenbire olduğu yere çöktü. Dmitri üzerinden atlayarak içeri daldı. Sararan, boyuna titreyen Smerdyakov salonun öbür ucunda kaldı; durmadan Fedor Pavloviç'e sokuluyordu.

— Burada o... Şimdi eve doğru saptığını gözümle gördüm ama yetişemedim! diye bağıriyordu Dmitri. Nerede o?.. Nerede?..

"Burada o" diye haykırması Fedor Pavloviç'de umulmadık bir tesir uyandırdı. Bütün korkusu o anda dağıldı.

"Tutun, onu, tutun!" diye haykıran Dmitri Fedoroviç'in peşine düştü.

O anda Grigori de doğruldu ama henüz pek kendine gelmemişti. İvan Fedoroviç'le Alyoşa babalarının peşinden koşular. Üçüncü odadan, ansızın, bir şeyin düşüp kırıldığı duyuldu. Dmitri Fedoroviç mermer kaide üzerinde pahalı olmayan bir kristal vazoya çarparak düşürmüştü.

— Tutun şunu! İmdat!.. diye haykırıyordu ihtiyar..

İvan Fedoroviç'le Alyoşa sonunda babalarını yakalayarak zorla salona götürdüler. İvan Fedoroviç hiddetle,

— Ne koşuyorsunuz peşinden, diye çıkıştı. Gerçekten vurur sizi.

— Vanyeçka, Lyoşeçka, demek Gruşenka burada... Buraya geldiğini görmüş, kendisi söylüyor...

İhtiyar boğuluyor gibiydi. O anda Gruşenka'yı beklemiyordu. Orada olduğu haberi aklını başından almıştı. Tir tir titriyordu, çılgın gibiydi.

İvan,

— Gelse, görmez miydiniz! diye bağırdı.

— Belki öbür kapıdan..

— Öbür kapı kapalı, anahtarları da sizde.

Dmitri gene salona döndü. Öbür kapıyı kapalı bulmuştu, anahtar sahiden Fedor Pavloviç'in cebindeydi Bütün odaların pencereleri kapalıydı. Gruşenka hiçbir yerden girip çıkamazdı.

Fedor Pavloviç Dmitri'yi yeniden görür görmez,

— Tutun şunu! diye haykırdı; yatak odamdaki parayı çaldı!

İvan'ın kollarından kurtularak yeniden Dmitri'ye atıldı. Öteki, ellerini kaldırdı ve birdenbire ihtiyarın şakaklarında kalan son iki saç tutamına yapışıp tartakladı, sonra hızla yere çarptı. Fedor Pavloviç yerde seriliyken suratına iki üç topuk atmaktan da geri durmadı. İhtiyar acı acı inledi. İvan Fedoroviç ağabeyi kadar kuvvetli olmadığı halde bütün gücüyle kollarına yapışarak ihtiyarı elinden kurtardı. Ağabeyinin önüne geçerek kollarına sarılan Alyoşa da gücü yettiği kadar yardım ediyordu.

— Deli, öldürdün onu! diye bağırdı İvan.

Dmitri, tıkanarak,

— Hak etti, karşılığını verdi. Ölmediyse gelip öldüreceğim. Elimden kurtaramazsınız onu.

Alyoşa emir verir gibi,

— Hemen git buradan Dmitri! diye bağırdı.

— Aleksey, yalnız sana inanacağım; söyle bana, geldi mi buraya gelmedi mi? Gözümle gördüm: duvarın yanından bu tarafa doğru seğirtti. Seslenince de kaçtı...

— Yemin ederim buraya gelmedi; onu bekleyen de yoktu.

— Ben gördüm ama... Şu halde o... Şimdi öğrenirim nerede olduğunu... Hoşça kal Aleksey.

Esop'e paradan bahsetme. Ama Katerina İvanovna'ya hemen git. Selâm söyledi demeyi unutma. "Veda" selâmı söyledi de. Burada olanları da anlat.

O aralık İvan'la Grigori ihtiyarı kaldırarak koltuğa oturtular. Yüzü kan içindeydi ama kendini kaybetmemişti. Dmitri'nin bağırmaclarını can kulağıyla dinliyordu. Hâlâ Gruşenka'nın evin bir köşesinde gizlendiğine inanıyordu. Dmitri Fedoroviç odadan çıkarken ona nefretle baktı.

— Akıttığım kana pişman değilim! diye bağırdı. Kendini koru ihtiyar; hayalini koru çünkü benim de bir hayalim var! Seni lânetliyor ve reddediyorum.

Koşarak odadan çıktı.

— Buradadır o, yüzde yüz burada! Smerdyakov, Smerdyakov!

Fedor Pavloviç ancak duyulabilen, horultulu bir sesle ve parmağıyla işaret ederek Smerdyakov'u yanına çağırırdı.

İvan,

— Yok o burada çılgın ihtiyar, yok! diye tersledi. Bak, şimdi de bayıldı... Su, havlu getirin! Davransana Smerdyakov!

Smerdyakov suya koştu. İhtiyarı soyarak yatak odasına götürdüler, yatağına uzattılar. Başını yaş havluyla sardılar. Konyaktan, heyecandan ve dayaktan halsiz düşen Karamazov başını yastığa koyar koymaz gözlerini kapayıp daldı. İvan Fedoroviç'le Alyoşa salona döndü. Smerdyakov kırılan vazoun parçalarını atıyordu. Grigori başını öne eğmiş üzgün bir halle masanın yanında duruyordu.

Suratı asık, kelimeleri teker teker söyleyerek;

— Bana el kaldırdı! dedi.

İvan Fedoroviç dudak büktü:

— Yalnız sana mı, babasına da "el kaldırdı".

— Leğende yıkardım onu... bana el kaldırdı!

İvan Fedoroviç Alyoşa'ya,

— Elinden almasaydım öldürüyordu onu. Esop'un bir sıkımlık canı kaldı zaten! diye fısıldadı.

— Tanrı korusun!

Yüzünü hiddetle buruşturan İvan gene fısıldayarak devam etti:

— Niye korusun? İki sürüngen birbirini yiyecekti, ikisi de bunu hak etti.

Alyoşa titredi.

— Ama tabii ki bir cinayete meydan vermem. Nasıl ki şimdi de vermedim. Sen kal burada Alyoşa, ben biraz avluda dolaşayım; başım ağırmaya başladı.

Alyoşa yatak odasına, babasının yanına gitti. Orada, paravanın arkasında, başucunda bir saat kadar oturdu. İhtiyar bir aralık birdenbire gözlerini açarak Alyoşa'ya uzun uzun sessizce baktı. Besbelli olup biteni hatırlayarak kavramaya çalışıyordu. Ansızın yüzünü derin bir heyecan kapladı.

Ürkek ürkek,

— Alyoşa, diye fısıldadı; İvan nerede?

— Avluda. Baş ağrıyor. Bizi bekliyor.

— Şu küçük aynayı versene.

Alyoşa konsolun üzerinde duran ufak, açılır kapanır yuvarlak aynayı babasına uzattı. İhtiyar baktı: burnu hayli şişmişti, alnında, sol kaşının üstünde hatırı sayılır bir morartı vardı.

— İvan ne diyor? Alyoşa, canım biricik oğlum, İvan'dan korkuyorum; İvan'dan ötekinden daha çok korkuyorum. Yalnız senden korkmuyorum.

— İvan'dan da korkmayın. İvan size kızıyor ama gene de korur.

— Ya öteki Alyoşa?... Gruşenka'ya koşmuştur! Söylesene meleğim benim, Gruşenka demin gelmiş miydi gelmemiş miydi?

— Gören yok. Aldanıyor, gelmemiştir.

— Mitka onunla evlenmek istiyor, evlenmek!

— Kız varmaz ki ona.

— Varmaz varmaz, dünyada varmaz!

İhtiyar, dünyayı bağışlamışlar gibi sevinçle titriyordu. Heyecanla Alyoşa'nın elini kaptı, hızla kalbine bastırdı. Gözleri sulandı.

— Demin bahsettiğim Hazreti Meryem'in küçük ikonunu al, beraber götür. Manastıra dönmene müsaade ediyorum... demin şaka ettim, darılma. Başım ağrıyor Alyoşa... Lyoşa, ne olur yüreğimi ferahlandır, bana doğruyu söyle!

Alyoşa acıyla,

— Aklınız fikriniz onun gelip gelmediğinde...

— Yo, yo, yo; sana inanıyorum. Yalnız şu var Gruşenka'ya git yahut bir yerde gör onu. Mümkün olduğu kadar çabuk sor, soruştur, ya da kendin anla; hangimizi, beni mi onu mu istiyor. Olur mu?.. Yapabilir misin yapamaz mısın?

Alyoşa utangaç bir halle,

— Görürsem sorarım, diye mırıldandı.

İhtiyar, sözünü keserek,

— Söyemez o. Yaramazın biri o. Seni öpmeye başlar, seninle evlenmek istediğini söyler. Ne yalancı, ne arlanmaz kadın o... Yok, sen gidemezsin ona, olmaz.

— Evet, iyi olmaz baba, hiç iyi olmaz.

— Öteki nereye gönderiyordu seni? Demin buradan kaçarken, "Oraya git!" diye bağırıyordu.

— Katerina İvanovna'ya yolluyor.

— Para için mi? Para istemeye mi?

— Hayır, para için değil.

— Dmitri'nin on parası yok. Bana bak Alyoşa, ben bu gece yatıp düşüneyim, sen şimdilik git. Belki Gruşenka'ya rastlarsın... Ama yarın sabah yüzde yüz. Sana yarın bir şey söyleyeceğim. Uğrar mısın?

— Uğrarım.

— Kendiliğinden, beni yoklamaya gelmiş gibi yap. Seni çağırdığımı kimseye söyleme. İvan'a bir kelime bile çıtlatma.

— Olur.

— Hadi güle güle meleğim. Demin benden yana çıktığını ömrüm oldukça unutmuyacağım. Yarın sana bir şey söyleyeceğim... ama biraz düşünmem gerekiyor.

— Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

— Yarın kalkıp çıkacağım; gayet iyiyim, tamamıyla iyiyim, son derece iyiyim!

Alyoşa avludan geçerken kapının önündeki bankta kardeşi İvan'ı gördü. Oturduğu yerde not defterine kurşunkalemle bir şeyler yazıyordu, Alyoşa İvan'a, babasının uyandığını, iyice kendine geldiğini, onu manastıra yatmaya yolladığını söyledi.

İvan yerinden hafifçe doğrularak gayet nazik bir halle,

— Seninle yarın sabah görüşmeyi çok isterdim Alyoşa, dedi.

Alyoşa bu nezaketi beklemiyordu.

— Yarın Hohlakov'larda olacağım; diye cevap verdi. Şimdi bulamazsam, yarın belki Katerina İvanovna'ya da giderim.

İvan gülümsedi.

— Demek Katerina İvanovna'ya "selâm ve vedalaşma iletmek" için yine de gidiyorsun.

Alyoşa bozuldu. Öteki devamla,

— Deminki bağırılardan ve biraz önce olanlardan her şeyi anladım galiba dedi. Her halde Dmitri sana, Katerina İvanovna'ya giderek ona... kısacası - kendisiyle vedalaştığını söylemeni rica etmiştir.

— Bırak ağabey! Asıl babamla Dmitri ağabey arasındaki facianın sonu ne olacak?

— Şimdiden kestirilemez. Belki öylece biter, mesele unutulur gider. O kadın tam bir hayvandır. Her halde ihtiyarın evden çıkmasına, Dmitri'nin de buraya girmesine müsaade etmemeli.

— Senden şunu sorabilir miyim ağabey: İnsanların çevrelerine bakarak bunlar arasında yaşamaya lâyık olan ve olmayanları seçmeye hakkı olabilir mi?

— Bunda değeri göz önüne almaya hiç lüzum yok.

— Bu mesele insan kalplerinde çoğu zaman liyakat düşünülerek değil, başka, daha tabî sebeplere uyularak halledilir. Bunun hak olup olmamasına gelince; arzulamak herkesin hakkıdır.

— Başkasının ölümünü arzulamak da mı?

— Ölüm olması durumu değiştirmez. Mademki bütün insanlar böyle yaşıyor, hatta başka türlü yaşamalarına imkân yoktur; kendi kendimizi aldatmak niye? Sen demin, "İki sürüngenin birbirini yemesi" hakkında söylediklerimi kastediyorsun. Öyleyse müsaadenle ben de sana bir şey soracağım: Benim de Dmitri gibi, Ezop'un kanını dökebileceğime, onu öldürebileceğime inanıyor musun?

— Neler söylüyorsun İvan! Aklımdan geçmez bu... Dmitri'nin de...

İvan gülümsedi:

— Bu kadarı için eksik olma. Onu her zaman koruyacağıma güven. Yalnız bu konuda içimden gelecek isteklere hiç gem tanımıyorum. Allahısmarladık, yarın görüşürüz. Beni kınama suçlu olarak da görme.

O zamana kadar hiç yapmadıkları şekilde kuvvetle el sıkıştılar. Alyoşa kardeşinin kendisine doğru ilk adımı attığını ve bunu yüzde yüz bir maksatla yaptığını hissetti.

İkisi bir arada

Alyoşa babasından çıkarken eve geldiği zamankinden çok daha ezgin ve üzgündü. Kafasını bir türlü toplayamıyordu. Bir yandan da o günün hep birbirine zıt olaylarından edindiği intibaları bir araya getirerek toplu bir sonuca varmaktan korktuğunu hissediyordu. İçinde, o zamana kadar hiç duymadığı, ümitsizliğe yakın bir his vardı. Hepsinin üstünde korkunç, içinden çıkılmaz bir soru dağ gibi karşısında yükseliyordu. Babasıyla Dmitri ağabey arasındaki o müthiş kadın meselesi nereye varacaktı? Olaya kendisi şahitti. Aralarında bulunmuş, ikisini karşı karşıya görmüştü. Ona göre asıl talihsizlik ağabeyi Dmitri'deydi: başının üstünde bir felâket dolaşıyordu. Araya başka kimseler de karışmıştı; bunlar bu işle Alyoşa'nın önceleri düşündüğünden daha çok ilgiliydi. Esrar doluydu bütün bunlar... Kardeşi İvan, Alyoşa'nın çoktandır arzuladığı hamleyi yapmıştı ama bu yakınlaşma bile onu nedense ürkütüyordu. Ya kadınlar?.. İşin tuhafı, şimdi, az önce Katerina İvanovna'yı gitmekten duyduğu çekingenlikten eser kalmamıştı. Tam tersine, ondan bir açıklama umuduyla bir an önce gitmek istiyordu. Gene de üzerine aldığı işi anlatmak demekinden daha zor geliyordu: üç bin meselesi kesinleşmişti. Dmitri kurtulamayacağı bir şerefsizlik duyduğu için her türlü alçaklığı yapmakta engel tanımayacaktı. Öte yandan Katerina İvanovna'ya babasıyla aralarında geçenleri anlatmasını da tembihlemişti.

Alyoşa Bolşaya sokağında hayli büyük, konforlu bir evde oturan Katerina İvanovna'ya geldiği zaman saat yediydi, hava kararıyordu. Genç adam Katerina İvanovna'nın iki teyzesiyle birlikte oturduğunu biliyordu. Onlardan biri öz teyzesi değildi, Agafya İvanovna'nın teyzesi olurdu; Katerina İvanovna enstitüden baba evine gelince iki kıza bakan sessiz kadındı bu. İkinci teyzesi, fakirliğine rağmen çıtkırıldım, azametli bir Moskovalı hanımefendiydi. Söylentilere göre, ikisi de Katerina İvanovna'nın sözünden dışarı çıkmaz, sadece görgü kurallarına uymak için yanında bulunurlardı. Katerina İvanovna ancak, hastalığı sebebiyle Moskova'da kalan velinimetini general karısına itaat ediyordu; ona her hafta uzun uzun iki mektup göndermek vazifesiydi.

Alyoşa girişe girip kapıyı açan oda hizmetçisine haber vermesini rica ettiği sırada salondakiler gelişini biliyor olmalıydılar. (Belki de pencereden görmüşlerdi) Çünkü Alyoşa birdenbire birtakım gürültüler, koşuşmalar, elbise hışırtıları duydu, iki üç kadın kaçışmış olmalıydı. Alyoşa, ziyaretinin bu derece heyecan yaratmasını tuhaf buldu. Onu hemen salona aldılar. Bu, eşyası bol taşra üslûbundan başka türlü zarif döşenmiş bir odaydı, irili ufaklı divan ve kanepeler, boy boy masalar, duvarlarda tablo, masalarda vazolar, pek çok çiçek hatta pencerenin önünde bir akvaryum vardı. Hava alacakaranlık olduğu için oda loşça görünüyordu. Alyoşa, besbelli az önce birisinin oturduğu bir divanda bırakılmış bir ipek şal, divanın önündeki masada sonuna kadar içilmemiş iki çikolata fincanı, bisküviler, biri kara üzümle diğeri şekerle dolu iki kristal tabak seçti. Bunlar birisine ikram ediliyordu. Misafir üstüne geldiğini anlayan Alyoşa yüzünü buruşturdu. Hemen o anda kapının perdesi aralandı, odaya hızlı adımlarla sevinç, heyecan dolu bir gülümsemeyle ve Alyoşa'ya ellerini uzatarak Katerina İvanovna girdi. Birlikte gelen hizmetçi getirdiği yanan iki mumu masaya bıraktı.

— Hele şükür geldiniz! Bütün gün Tanrıdan sizin gelmenizi diledim. Oturun.

Üç hafta önce, Katerina İvanovna'nın ısrarıyla Dmitri Alyoşa'yı tanıştırmak için evine getirdiği zaman genç kızın güzelliği daha o zaman Alyoşa'da derin bir tesir uyandırmıştı. O günkü görüşmelerinde bir türlü birbirlerine ısınıp konuşamadılar. Katerina İvanovna Alyoşa'nın mahcupluğundan konuşamadığını düşünerek ona acıyor hep Dmitri Fedoroviç'le meşgul oluyordu. Alyoşa ağzını açmadığı halde her şeyi dikkatle inceliyordu. Kibirli kızın gururdan gelme serbestliği,

kendine aşırı güveni onu hayrete düşürmüştü. Öte yandan gördüklerinin gerçekliğine emindi, bunları büyütmediğini de hissediyordu. İri siyah, pırıl pırıl yanan gözlerini, harikulade güzel ve solgun hatta biraz sarımtırak uzunca yüzüne uygun buldu. Bu gözlerde olduğu gibi muntazam çizgili dudaklarda da ağabeyini âşık eden bir özellik vardı ama bunlar bir sevgiyi uzun zaman bağlı tutacak yeterlikte değildi. Alyoşa bunu, ziyaretten sonra nişanlısı hakkındaki düşüncesini âdeta yalvararak öğrenmek istediği zaman açıkça Dmitri'ye söyledi:

— Onunla mesut olursun, yalnız belki bu saadet sakin, huzur veren bir saadet olmayacak.

— Öyle kardeşim; onun gibileri hep böyledir, kadere baş eğmezler. Onu hep sevmeyecek miyim dersin?

— Yo, belki de daima seversin ama saadetiniz temelli olur mu bilmem..

Alyoşa o gün fikrini kızarak söylemişti, ağabeyinin ısrarlarına uyup "saçma" düşüncelerini açıkladığı için kendi kendine kızıyordu. Çünkü fikrini söyler söylemez son derece manasız buldu. Hem de kadın hakkında bu kadar yetkiyle konuştuğu için utanç duydu. Bu sebeple Katerina İvanovna onu koşarak karşılayınca büyük bir şaşkınlıkla ilk intibasının yanlış olması ihtimalini düşündü. Bu sefer genç kızın yüzünden içten, saf bir iyilik, dürüst, sıcak bir samimiyet akıyordu. Geçen hafta Alyoşa'nın bu kadar tuhafına giden "gururla, kibir" in yerini sade, cesur, asil, kuvvetli bir ifade, temiz, sarsılmaz bir kendine güven almıştı. Alyoşa yüzüne bakar bakmaz hemen ilk sözlerinden, sevdiği adama karşı içinde bulunduğu feci durumun onun için sır olmadığını, belki her şeyi, eksiksiz olarak, her şeyi bildiğini anladı. Gene de yüzü öyle ışıklı, yarına o kadar güven doluydu ki!.. Alyoşa birden, ona karşı kendini ciddî olarak, bile bile suç işlemiş gibi hissetti. Kuvvetini kaybetti, cazibesine tutuldu. Ayrıca Katerina İvanovna'nın baştan beri hatta belki tabii olmayan, sevince benzer bir heyecan içinde olduğu da gözünden kaçmamıştı.

— Sizi bu kadar bekledim; çünkü gerçeği sizden, yalnız sizden öğrenebilirim, başka kimseden değil!

Alyoşa dili dolaşarak,

— Ben geldim... şey... ben... o beni yolladı.. diye kekeledi.

Katerina İvanovna'nın birdenbire gözleri parladı.

— Yaa, demek sizi o yolladı, içim söylüyordu zaten! Hepsini anladım artık. Aleksey Fedoroviç müsaade ederseniz sizi neden böyle sabırsızlıkla beklediğimi şimdiden söyleyeyim. Bakın, belki de, ben sizden daha çok şey biliyorum; sizden havadis beklemiyorum. Bana yalnız ona ait en son şahsi intibanızı söyleyin, yeter. Bunu da dosdoğru, hiç süslemeden, kabaca, (istediğiniz kadar kaba olsun) söyleyin. Bugünkü karşılaşmanızdan sonra onun hakkındaki düşünceniz nedir? Semtime uğramak istemediğine göre belki benim ona gidip yüz yüze konuşmamız daha iyi olur. Sizden istediğimi anladınız, değil mi? Peki, ne sebeple yolladı sizi; (yollayacağını biliyordum zaten!) açık konuşun, söyleyeceğinizi bir an önce söyleyin.

— Size selâm yolladı... Selâm... gelmeyecek bir daha, hiçbir zaman... selâm, veda selâmı söyledi.

— Veda selâmı mı?... Öyle mi dedi, bu kelimeyi mi kullandı?

— Evet.

— Belki dili sürçtü de bunu asıl söylemek istediğinin yerine kullandı!

— Hayır, "veda selâmı" dememi tembih etti. Hatta unutmayayım diye üç kere tekrarladı.

Katerina İvanovna kızardı.

— Bana yardım edin Aleksey Fedoroviç; şimdi gerçekten yardımınıza ihtiyacım var. Fikrimi

söyleyeyim de bana sadece düşündüğümün doğru mu yanlış mı olduğunu açıklayın. Bakın, bana gelişigüzel, kelime üzerinde durmadan, buna bu kadar önem vermeden bir selâm yollasaydı - her şey anlaşılırdı. Bu zaten son olurdu. Fakat kelime üzerinde bu derece durarak veda selâmını söylemeyi unutmamanız için bilhassa ısrar ettiğine göre çok heyecanlı, belki kendini bilmez bir haldeydi. Kararını vermiş ve verdiği karardan ürkmüştür! Benden kesin adımlarla uzaklaşmadı, bayır aşağı tepe taklak yuvarlandı. O kelimenin üstünde durması gösteriştense ibaret.

Alyoşa sözlerini içten doğruladı:

— Öyle öyle! Bana da öyle geliyor şimdi.

— O halde henüz mahvolmamış o. Ümitsizliğe düşmüş ama ben onu kurtarabilirim. Durun; size para, üç bin ruble hakkında bir şey söyledi mi?

— Yalnız söylemek değil, onu en çok üzen bu her halde... Artık şerefini kaybettiğini, bundan sonra ona vız geldiğini söylüyordu.

Alyoşa heyecanlanmıştı. Kalbinin ümitle dolduğunu, ağabeyi için belki bir çare, bir kurtuluş olduğunu hissediyordu.

— Peki ama sizin... bu para işinden haberiniz var mı? diye ilâve etti, yutkunarak sustu.

— Çoktandır, hem kesin olarak biliyorum. Moskova'ya telgrafla sorup paranın gitmediğini çok önceden öğrendim. Parayı göndermediğini bildiğim halde ses çıkarmadım. Son hafta daha paraya ihtiyacı olduğunu öğrendim. Tek gayem, kime başvurması gerektiğini, en vefalı dostunun kim olduğunu anlamasıydı. Ama hayır, bir türlü en candan dostu olduğuma inanmak istemiyor, beni anlamadan, yalnız kadın gözüyle bakıyordu. Bütün hafta, üç bin ruble işinde benden utanmamasını nasıl sağlayacağımı düşündüm durdum. Herkesten, kendinden bile utanabilir ama benden utanmasın. Tanrı'ya dilediği gibi açılıyor ya... Neden, onun uğruna nelere katlanabileceğimi hâlâ anlamadı? Neden beni tanıyamıyor, bütün olanlardan sonra anlamamaya nasıl cesaret ediyor? Onu temelli kurtarmak istiyorum. Varsın bana nişanlısı gözüyle bakmasın. Bir yandan da bana şerefsiz görünmekten korkuyor; ama size açılmaktan korkmadı Aleksey Fedoroviç. Ben neden bunu hak edemedim?

Son sözlerini gözlerinden yaşlar boşanarak söyledi.

— Size demin onunla babası arasında geçenleri anlatmak zorundayım.

Alyoşa'nın da sesi titriyordu. Bütün sahneyi anlattı. Babasından para istemek için gönderildiğini, ağabeyinin içeri dalarak babasını patakladığını; bunu yaptıktan sonra bir daha ısrarla "veda selâmı"nı götürmesini tekrarladığını - hepsini anlattı, sonra;

— O kadına gitti... diye yavaşça ilâve etti.

— O kadına bile katlanamayacağımı sanıyorsunuz, değil mi? Fakat onu almaz o...

Katerina İvanovna ansızın sinirli sinirli güldü:

— Bir Karamazov'da böyle bir ihtiras ne kadar gider! Onunki sevgi değil, ihtirastır. Evlenmeyecek, çünkü kadın ona varmaz.

Katerina İvanovna'nın dudaklarında yeniden tuhaf bir gülümseme belirdi. Alyoşa gözlerini yere indirerek hüznle;

— Belki evlenir, dedi.

— Evlenmez diyorum size..

Katerina İvanovna taşkın bir heyecanla, birdenbire:.

— Bu kız bir melektir, biliyor musunuz? diye bağırdı. Harikalar harikası! Onun cazibeli olduğu

kadar metin, asil yürekli olduğunu da biliyorum. Bana niye öyle bakıyorsunuz Aleksey Fedoroviç? Belki sözlerime hayret ediyor, belki inanmıyorsunuz.

Öbür odaya bakarak, birdenbire,

— Agrafena Aleksandrovna, buraya gelsenize! diye seslendi. Gelen iyi bir adam, Alyoşa; görünün ona, meseleyi biliyor.

Baygın denecek kadar tatlı bir kadın sesi,

— Ben de perde arkasından çağırmanızı bekliyordum, diye cevap verdi.

Perde aralandı ve masaya gülerek, neşe içinde Gruşenka yaklaştı. Alyoşa tepeden tırnağa kadar sarsıldı. Gözlerini kadına dikmiş, ondan bir türlü ayıramıyordu. Demek, yarım saat önce kardeşi İvan'ın "hayvan" diye vasıflandırdığı korkunç kadın buydu. Görünüşte özelliksiz, pek sade, hoş, sevimli hem de güzel ama güzel olduğu halde "özelliksiz" başka güzel kadınlara benzeyen bir kadındı. Son derece güzeldi - çoğu kimsenin tapındığı bir Rus güzelliğine sahipti. Boyu hayli uzundu ama gene de Katerina İvanovna'dan birkaç parmak kısa kalıyordu; öbürü çok boyluydu. Etine dolgundu, vücut hareketleri yumuşak, âdeta sessiz, sesi gibi baygın, nazlıydı. Katerina İvanovna gibi canlı, güçlü adımlarla değil, tam tersine sessizce yaklaştı. Adımları hiç duyulmuyordu. Ağır siyah ipekli elbisesi köpük gibi beyaz dolgun boynuyla geniş omuzlarını tatlı tatlı sarıyordu. Yumuşak bir hareketle kendini koltuğa bıraktı. Yirmi iki yaşındaydı, yüzü de ancak o kadar gösteriyordu. Teni duru beyazdı, yanaklarına, üst kısma doğru solgun bir pembelik yayılmıştı. Çehresi ablakça, alt çenesi biraz çıkıktı. Üst dudağı ince, iki kat kalın olan alt dudağı hafif şişkin gibiydi. Fakat harikulâde güzel, son derece gür koyu kumral saçları, koyu samur kaşları, uzun kirpikli nefis kurşuni mavi gözleri en kayıtsız, dalgın bir adamın bile yolda, gezintide, kalabalıkta dikkatini çekerdi. Alyoşa'ya en çok bu yüzdeki çocukça saf ifade tesir etmişti. Bakışları çocukçaydı, sevinmesinde bile çocukça bir hal vardı. O anda masaya yaklaşırken de üstünde bu sevinçli hal vardı. Hep o çocuksu sabırsızlıkla, saf bir merakla bir şeyler bekliyormuş gibi yaklaştı. Bakışı insanda neşe uyandırıyor. Alyoşa bunu o anda hissetti. Bu kadında başka, ifade edemeyeceği yahut kendi kendine izah edemeyeceği ama şuaarsuz olarak hissettiği bir şey vardı: bu, vücut hareketlerindeki yumuşaklık, tatlılık, kedilere has sessizlik olmalıydı. Gene de kadın sağlam yapılı, göz doldurucu idi. Şalının altından geniş, dolgun omuzlarıyla kabarık, körpe göğüsleri seçiliyordu. Bu vücudun şimdiden - belki biraz taşarak - Milo Venüs'ünün kalıbını alacağı belliydi. Rus güzelliği uzmanları, Gruşenka'ya bakarak, bugünkü taze güzelliğinin yaşı otuzu bulunca ahengini kaybedeceğini, teninin pörsüyerek gözlerinin altında, alnında gayet çabuk kırışıklıklar olacağını, yüzünün renginin kabalaşıp belki morlaşacağını şimdiden yanılmadan söyleyebilirlerdi. Kısacası bu, gelip geçici, Rus kadınlarına has bir güzellikti. Alyoşa, şüphesiz, bu tarafı aklına getirmiyordu. Gruşenka'nın tesiri altında kaldığı halde tatsız bir duyguyla, âdeta üzülmekle, onun neden kelimeleri uzatarak, yapmacık bir tarzda konuştuğunu kendi kendine soruyordu. Gruşenka besbelli kelimeleri uzata uzata konuşmayı, ses tonuna baygın bir yayvanlık vermekten hoşlandığı için bunu yapıyordu. Şüphesiz bu, basit terbiyenin, görgü kıtlığının doğurduğu kötü bir alışkanlıktı. Alyoşa bu kırıtmalı konuşmayı genç kadının çocukça saf, sevinç dolu yüz ifadesine, bebek gibi sakin, mesut parıltılar saçan gözlerine yakıştıramıyordu. Katerina İvanovna Gruşenka'yı hemen Alyoşa'nın karşısındaki koltuğa oturttu, taşkın bir sevgiyle gülümseyen dudaklarından birkaç defa öptü. Ona âşıkmiş gibi bir hali vardı. Hayranlıkla:

— İlk olarak görüşüyoruz Aleksey Fedoroviç, dedi. Onu tanımak, görmek istiyordum. Ben gidecektim ama bırakmadı, isteğimi duyar duymaz kendisi geldi. Onunla buluşup her şeyi bir karara bağlayabileceğimizi biliyordum zaten!.. İçim söylüyordu... Beni bundan vazgeçirmek istediler ama

ben sonucu önceden hissettim, yanılmadım da... Gruşenka bana hepsini, bütün niyetlerini açtı; sanki gökten bir iyilik meleği indi, huzur, sevinç getirdi...

Gruşenka, hep o sevimli, şen gülümsemeyle,

— Eksik olmayın, beni hor görmüyorsunuz güzel küçük hanımcığım! diye uzattı.

— Böyle konuşmayın tatlı perim! Sizi nasıl hor görürüm ben! Şu alt dudağınızı bir kere daha öpeceğim. Şişkin gibi duruyor, varsın biraz daha şişsin... İşte bir daha öptüm, bir daha... Bakın, nasıl gülüyor Aleksey Fedoroviç; bu meleğe baktıkça insanın içi açılıyor.

Alyoşa kızarıp bozarıyordu, ince, hafif bir titreme almıştı.

— Şımartıyorsunuz beni küçük hanımcığım, belki iltifatınıza lâayık değilim.

— Lâayık değilmiş!.. O, buna lâayık değilmiş!..

Katerina İvanovna bunları devam eden heyecanlı haliyle bağırды, sonra,

— Haberiniz olsun Aleksey Fedoroviç, dedi; kafamız hayal dolu, kalbimiz başına buyruk, hem de gururlu mu gururlu! Asiliz, yüksek kalpliiz; bunu biliyor musunuz Aleksey Fedoroviç? Yalnız bedbahtlık. Değersiz yahut hoppa bir adama pek çabuk her türlü fedakârlığı yapmayı göze aldık. Birisi, bir subay, vardı, onu sevdik, onun uğruna her şeye kıydık... Bu epey önce, aşağı yukarı beş yıl önce oldu; o da bizi unutmuş, başkasıyla evlenmişti. Şimdi karısı öldüğü için serbesttir; mektup yolladı, buraya geliyor. Biz de onu, yalnız onu seviyoruz, bunu bilin; şimdiye kadar ve ömrümüzün sonuna kadar sadece onu!.. O buraya gelince Gruşenka gene mesut olacak çünkü bu beş yıl hep bedbahttı. Kimsenin ona kötü söz söylemeye hakkı yok, kim ondan yüz bulduğunu iddia edebilir? Sadece yatalak bir ihtiyar tüccar - ama o daha çok babamız, dostumuz, koruyucumuzdu. Bizi o sırada sevdiğimiz adam tarafından bırakılmış, kötümser, acılar içinde bulmuştu... Kadıncağыз kendini suya atıyordu da o ihtiyar kurtardı.

Gruşenka gene uzata uzata,

— Beni pek fazla savunuyorsunuz küçük hanımcığım! dedi.

— Savunuyor muyum? Aman efendim, ne haddimize! Sizi savunmaya cesaret edebilir miyiz? Elinizi verin bana Gruşenka, meleğim. Şu tombul, minik, nefis elçeğizi görüyor musunuz Aleksey Fedoroviç - görüyor musunuz bunu, bana saadet getirdi o, diriltti beni! Şimdi öpeceğim onu hem üstünü, hem içini öpeceğim; işte, işte, işte!

Katerina İvanovna mest olmuş gibi Gruşenka'nın gerçekten güzel, belki fazlasıyla tombul elini üç kere öptü. Kadın elini uzatmış, sinirli, tiz ama tatlı bir gülüşle "Küçük hanımcığım"ı seyrediyor, elinin bu şekilde öpülmesinden pek memnun görünüyordu.

Alyoşa'nın içinden "Bu kadar coşkunluk fazla..." diye geçti. Kızardı. İçinde garip bir huzursuzluk vardı.

— Aman küçük hanımcığım, Aleksey Fedoroviç'in yanında elimi böyle öpmeniz benim için ayıp değil mi?

— Sizi bununla utandırmak mı istedim?

Katerina İvanovna biraz şaşırды.

— Beni ne kadar yanlış anlıyorsunuz şekerim.

— Ama belki siz de beni olduğum gibi anlamıyorsunuz küçük hanımcığım. Belki ben görüldüğümünden çok daha kötüyüm. Kalbim kötü, âsiyim. Zavallı Dmitri Fedoroviç'i o zamanlar sırf alay olsun diye kendime çektim.

— Ama şimdi azat edeceksiniz onu. Söz verdiniz. Onun aklını başına toplamasına yardım eder, çoktandır başkasını sevdiğinizi, o adamın size evlenme teklif ettiğini açıklarsınız...

— Yoo, size böyle bir söz vermedim. Bunları hep siz söylediniz, ben söz filân vermedim.

Katerina İvanovna biraz sarardı, yavaşça,

— Şu halde sizi yanlış anladım, dedi. Hâlbuki bana vadetmişsiniz...

Gruşenka hep aynı neşeli, saf haliyle,

— Yoo, benim melek küçük hanımcığım, diye cevap verdi; size hiçbir şey vadetmedim ben. Görüyorsunuz ya sayın küçük hanım, size karşı ne kötü, ne kadar başıma buyruğum. Aklıma estiği gibi hareket ediyorum. Demin belki bir söz verdim ama şimdi, "Ya gene, birdenbire, Mitya hoşuma giderse?" diye düşünüyorum.. Bir kere böyle hoşuma gitmişti de tam bir saat ona gönlümü vermiştim. Belki şimdi ona gidip, bugünden tezi yok bende kalmasını isterim. Böyle kararsızım ben işte!

— Ama demin... demin bambaşka konuşuyordunuz,

— Aah, demin.. Ne yapayım, yüreğim pek yufka, pek budala. Benim yüzümden neler çektiği aklıma gelirse ne olacak? Ya eve gidince ona duyduğum merhameti yenemezsem?..

— Bunu beklemiyordum doğrusu...

— Aah küçük hanım, siz bana göre ne kadar iyisiniz! Belki bu huyum yüzünden benim gibi bir budaladan soğuyacaksınız.

Gruşenka tatlı bir sesle,

— Meleğim, küçük hanımcığım, güzel elinizi verin! diye ilâve etti, Katerina İvanovna'nın elini sanki kutsal bir şeyi tutar gibi aldı.

— Ben de, sizin bana yaptığınız gibi elinizi öpeceğim canım küçük hanımcığım. Siz elimi üç defa öptüğünüze göre ödeşmek için üç yüz buse kondurmam gerek. Peki, öyle olsun, her şeyi Tanrı'nın dileğine bırakalım. Belki size kul köle olur, her bakımdan köleniz gibi gönlünüzce hareket ederim. Tanrı isteğine, aramızda şart-şurt koşmadan, söz vermeye kalkışmadan kendimizi bırakalım. Eliniz ne güzel, şu elinizi güzeller güzeli küçük hanımım benim!

Gruşenka, "buse ödemesi" gibi gerçekten garip bir maksatla Katerina İvanovna'nın elini yavaşça dudakları hizasına götürdü. Katerina İvanovna elini çekmedi. Gruşenka'nın "köle gibi, gönlünce hareket etmek" vaadini ürkek bir ümitle dinlemişti: bakışlarını ondan ayıramıyordu: Gruşenka'nın gözlerinde hep o saf, güven dolu ifade, aynı pürüzsüz neşe seziliyordu. Katerina İvanovna'nın kalbinden, "Belki gerçekten pek saf olduğu için yapıyor bunu..." düşüncesi geçti. Gruşenka o aralık, sanki duyduğu hayranlıktan kendinden geçmiş gibi "güzel eli" , ağır ağır dudaklarına götürüyordu. Ağzı hizasına gelince birdenbire durdu, bir şeyler düşünür gibi hali vardı. Sonra ansızın, son derece tatlı, baygın bin sesle uzata uzata,

— Bir şey söyleyeyim mi benim melek küçük hanımcığım, deyiverdi; öpmeyeceğim elinizi işte...

Gruşenka ince, pek neşeli bir gülüşle güldü..

Katerina İvanovna titredi.

— Nasıl isterseniz... Peki, ne oldunuz?

— Siz elimi öptüğünüz halde benim öpmediğimi unutamayacağınız bir hâtıra olarak kalsın.

Gözleri parlıyor, dik, sabit bakışını Katerina İvanovna'dan ayırmıyordu.

— Küstah!..

Katerina İvanovna birden gerçeği anlar gibi oldu. Hırsla yerinden fırladı. Gruşenka da acele

etmeden doğrudu.

— Şimdi gidip Mitya'ya, elimi öptüğünüzü ama benim karşılık vermediğimi anlatacağım. Öyle gülecek ki!

— Çık dışarı, kaltak!

Ama bu ayıp küçük hanım, pek ayıp; ağzınıza hiç yakışmıyor böyle sözler.

— Defol buradan satılmış mahlûk!... diye çığılığı bastı Katerina İvanovna. Çarpılmış yüzünün her çizgisi titriyordu.

— Satılmış da ne demek? Siz de para peşinden, ortalık kararınca, kızlığınıza aldırmadan bekârların evlerine güzelliğinizi satmaya gittiniz ya, biliyorum bunu.

Katerina İvanovna bir çığılıkla Gruşenka'ya saldırdı ama Alyoşa onu olanca gücüyle tuttu.

— Durun, ses çıkarmayın!... Konuşmayın, hiç cevap vermeyin; şimdi gider o, şimdi!

O anda iki akrabasıyla oda hizmetçisi Katerina İvanovna'nın bağırmaclarını duyarak yetiştiler. Hepsi etrafını sardı.

— Gideceğim ya! Gruşenka kanepeden şalını aldı.

— Kuzum Alyoşa, beni eve kadar götürsene ne olur!

Alyoşa kadının karşısına geçerek ellerini bitiştiirdi,

— Aman gidin buradan, çabuk gidin! diye yalvardı.

— Götür beni Alyoşacığım. Yolda sana öyle güzel, cici şeyler anlatacağım ki! Bu numarayı senin için yaptım Alyoşacığım. Hadi götür beni şekerim, pişman olmazsın sonra!

Alyoşa ellerini kenetleyip bükerek sırtını çevirdi. Gruşenka bir kahkaha çınlatarak dışarı koştu.

Katerina İvanovna sinir buhranına tutuldu. Hıçkırıyor, spazmlar içinde boğuluyordu. Odadakiler etrafında telâşlanıyordu.

Büyük teyzesi,

— Size söyledim, diyordu; önlemek istedim sizi... Çok heyecanlısınız... Yapılır iş miydi bu! Bunları bilmezsiniz; hele bu, dediklerine göre hepsinden baskın... mış... Doğrusu bu kadar kafasının dikine hareket edilmez.

— Dişi kaplan gibi! diye tekrar çığılığı bastı Katerina İvanovna. Niçin tuttunuz beni Aleksey Fedoroviç, dövecektim onu... dövecektim!

Alyoşa'nın karşısında kendini tutamıyor, belki tutmak da istemiyordu.

— Kırbaçlamalı onu, meydan dayağı... cellât eliyle darağacına götürmeli, ahalinin önünde!..

Alyoşa kapıya doğru geriledi.

Katerina İvanovna ellerini birbirine vurarak, birdenbire,

— Ya öteki, aman Yarabbim!.. diye bağırdı. Nasıl da bu derece şerefsiz, insafsız olabildi! O uğursuz, lanetli günde olanları bu adi yaratığa anlatmış demek! "Güzelliğinizi satmak için küçük hanımcığım... diyor. Hepsini biliyor! Ağabeyiniz bir alçaktır Aleksey Fedoroviç!"

Alyoşa bir şeyler söylemek istiyor ama ağzından tek kelime çıkmıyordu. Kalbi ağrıyacak kadar sıkılmıştı.

— Gidin Aleksey Fedoroviç!.. Utanıyorum, çok fenayım.. Yarın.. ayaklarınıza kapanarak yalvarıyorum, yarın gelin. Kusura bakmayın, affedin.. Nasıl dayanacağımı bilemiyorum!

Alyoşa sokakta âdeta sendeleyerek yürüyordu. Katerina İvanovna gibi o da ağlamak istiyordu. Birdenbire arkasından Katerina İvanovna'nın hizmetçi kızı yetişti:

— Küçük hanım size Bayan Hohlakova'dan gelen mektubu vermeyi unutmuştu; öğleden beri saklıyordu.

Alyoşa dalgın bir halle ufak pembe zarfı alarak farkında değilmiş gibi cebine attı.

XI

Lekli bir isim daha...

Manastır şehirden bir verstten biraz fazla tutardı. Alyoşa, o saatte تنها olan yoldan hızla yürüdü. Gece hemen hemen bastırılmıştı, yirmi otuz adım ötesi güçlkle seçiliyordu. Yolun yarı yerinde bir dört yol ağzı vardı. Yol kavşağındaki tek söğüdün altında bir insan karartısı belirdi. Alyoşa oraya varınca gölge kımıldandı, genç adamın üzerine atılarak olanca sesiyle,

— Ya paranı ya canını! diye bağırdı.

Alyoşa hayretle,

— Sen misin Mitya? dedi, ama ilk anda birdenbire irkilmişti.

— Kah-kah-kah!.. Şaşırdın değil mi? Seni nerede bekleyeyim diye düşündüm. Evlerinin önünde beklesem - üç yol geçiyor oradan, kaçırabilirdim. Sonra burada beklemek aklıma geldi. Manastıra giden tek yol bu olduğuna göre nasıl olsa buradan geçeceksin, dedim. Ee, olanı biteni anlat bakalım, tahtakurusu gibi ez beni... Ama nen var senin?

— Hiç ağabey... şey, korktum da... Ah Dmitri! Demin babamın kanı... (Alyoşa ağlamaya başladı. Daha önce de ağlamak istiyordu ama o anda ruhunda bir şey kopuvermişti sanki.) Az kalsın öldürüyordun onu... beddua ettin ona... Oysaki şimdi... burada... şaka yapıyorsun: "Ya paranı ya canını!"

— Ne var bunda? Ayıp mı?.. Duruma uygun değil, öyle mi?

— Yok canım... söyleyiverdim işte...

— Dur. Şu geceye bak: zifiri karanlık, bulutlar, rüzgâr da başladı. Şu söğüdün altına gizlendim, seni bekliyordum. Ansızın aklıma geldi, yemin ederim ki böyle: "Ne diye daha fazla azap çekmeli, neyi beklemeli? dedim. İşte bir söğüt, mendilim, gömleğim var, bir ip yapar, askımı da eklerim - yeryüzü alçaklığımla daha fazla lekelenmekten kurtulmuş olur!" O anda adım seslerini duydum. Tanrım, sanki bir mutluluğa erdim. Demek sevdiğim, dünyada herkesten çok, tek olarak sevdiğim bir insan vardı, küçük kardeşimdi bu... O dakikada seni nasıl sevdiğimi bilemezsin. "Hemen boynuna atılayım!" diye düşündüm. Sonra aklıma pek saçma bir şey geldi: "Hadi şunu korkutup eğlendireyim" dedim. Aptal gibi, ""Paranı!" diye haykırdım. Maskaralığımı bağışla - lâf olsun diye yaptım bunu. Aman, cehennem dibine bunlar... Sen orada olup biteni anlat!

— Ne dedi? Ez beni, vur, bakma gözümün yaşına!.. Köpürdü, değil mi?

— Hayır, bambaşka şeyler oldu Mitya. Orada... İkisini buldum.

— İkisi kim?

— Gruşenka da Katerina İvanovna'daydı.

Dmitri Fedoroviç'in şaşkınlıktan ağzı açık kaldı.

— İmkânı yok! diye bağırdı. Saçmalıyorsun. Gruşenka'nın ne işi var orada!

Alyoşa, Katerina İvanovna'nın evine girdiği andan başlayarak olanı biteni anlattı. Hikâyesi on dakika kadar sürdü. Akıcı, düzgün bir şekilde anlatmıyordu ama gene de en önemli kelimeleri, en

önemli hareketleri unutmuyordu. Bu arada ana hatlarıyla kendi duygularını da ifade etti. Dmitri onu ses çıkarmadan dinliyordu, bakışında korkunç bir durgunluk vardı. Fakat Alyoşa ağabeyinin her şeyi anladığını, olayı gayet iyi kavradığını görüyordu. Yalnız hikâyeye ilerledikçe yüzü asılmakla kalmıyor, âdeta tehdit edici bir mana alıyordu. Kaşlarını çatmış, dişlerini sıkarak bakışı büsbütün dikleşmiş, donuklaşmıştı. Az sonra yüzünde tarif edilmez çabuklukla yeni bir değişme oldu: öfke, hiddet dolu yüzü birdenbire başkalaştı, kısılmış dudakları açıldı, içten bir kahkaha savurdu. Kahkahası o kadar sürdü ki uzun zaman söz söyleyemedi.

Âdeta mariz, zerrece yapmacık olmadığı bilinmese hayasızlık denecek bir sevinçle,
— Elini öpmeyi demek! diye bağırdı. Ömeden kaçtı ha? Öteki de arkasından, "dişi kaplan" diye mi bağırdı? Kaplan mı kaplan! Darağacına göndermeli ha... Öyle ya, göndermeli, ben de aynı fikirdeyim; gerekirdi, çoktan gerekirdi... Evet kardeşim, darağacına diyecek yok ama biz önce bu illetten yakayı sıyırmaya bakalım. Bilmez miyim bu hayasızlık kraliçesini; el öpme işinde kendini olduğu gibi göstermiş cadı! Dünyada onun üstüne cadı düşünülemez! Kendine göre zevk alıyor. Demek eve koştu. Şu halde ben de... ah.. Ben de bir koşu gidivereyim bari. Ayıplama beni Alyoşa; kabul ediyorum, gırtlığını sıkamak az onun...

Alyoşa kederli bir halle,
— Ya Katerina İvanovna? diye bağırdı.
— Onun da, içini dışını olduğu gibi görüyorum, her zamankinden iyi görüyorum! Dünyanın dört... şey... beş kıtasının keşfi bu... Ne yaptığına bak! Bu; babasını kurtarmak gibi yüksek düşünceyle hakarete uğramak tehlikesini göze alarak hımbıl, kaba subayın evine korkusuzca koşan Katenka'nın, küçük enstitülünün ta kendisi! Fakat gururumuz var, tehlikeye atılmaya, kadere, kâinata kafa tutmaya ihtiyacımız var. Onu teyzesi tutmuştu değil mi? Bu da teyzelerinin en müstebidi; Moskovalı general karısı vardı ya - işte onun kız kardeşi; ama burnu ötekenden de yükseklerde... Oysaki kocası zimmetine para geçirmekten yakalanmış; ellerinden, çiftlikleri neleri varsa almışlar, kibirli hanımefendi birden pıslayıvermiş, bir daha da kafası doğrulmamış. Demek Katya'yı tutan oymuş ama bizimki dinler mi! "Engel tanımam ben; her şey emrimde... İstersem Gruşenka'yı de büyülerim." Kendine öyle güveni var ki cakasından yanına varılmıyor. Kabahat kimde? Gruşenka'nın elini ilk onun öpmesini kurnazlık mı sanıyorsun? Değil, gerçekten Gruşenka'ya âşık olmuştur, daha doğrusu Gruşenka'ya değil, hayaline, hezeyanına... Bunda da: "Benim hayalim, benim hezeyanım" yok mu ya! Alyoşa, yavrum, nasıl kurtuldun ellerinden? Cübbenin eteklerini topladığın gibi soluğu yolda aldın ha? Kha-kha-kha!..

— Gruşenka'ya o günü anlatmışsın ağabey; bununla Katerina İvanovna'yı ne kadar incittiğine dikkat bile etmemişsin. Öteki hemen, "Siz de güzelliğinizi satmak için gizlice bekârların evine gidiyorsunuz!" diye yapıştırdı. Bundan daha ağır hakaret olur mu ağabey?

Alyoşa'yı en çok üzen ağabeyinin Katerina İvanovna'nın küçülmesine sevinmiş görünmesiydi, oysaki aslında imkânsızdı bu.

Dmitri Fedoroviç birdenbire kaşlarını çatarak eliyle alınına vurdu:

— Tüh!..

Alyoşa demin hepsini - hakareti, Katerina İvanovna'nın "Ağabeyiniz alçağın biridir!" diye haykırmasını anlattığı halde bunlar ancak şimdi dikkatini çekmişti.

— Doğru, belki gerçekten Gruşenka'ya o uğursuz günden bahsettim. Evet evet, anlattım, hatırlıyorum şimdi: o zaman Mokroye'deydik. Sarhoştum. Çingene kadınları, şarkılar arasındaydım...

Ağlıyordum... hıçkırıklar içinde diz çökmüş Katya'nın hayali önünde dua ediyordum. Gruşenka bunu gözden kaçırmadı. Her şeyi anlatmıştı, o da ağlıyordu, şimdi gibi hatırımda... Ah yere batası! Başka türlü olur mu zaten? O gün ağlar, şimdi de... Şimdi de "kalbe kamayı saplayıverir". Karıların âdetidir bu.

Başını eğerek düşünceye daldı. Sonra, birdenbire, hazin bir sesle,

— Evet, alçağım; dedi. Yüzde yüz alçağım. Ağlamış ağlamamışım hepsi bir, alçağım! Oraya, teselli yerine geçerse, bu sıfatı kabul ettiğimi söyle. Eh, yeter bu kadar. Hoşça kal, gevezeliği uzatmayalım; iç açmıyor. Sen kendi yoluna git, ben de kendi yoluma... Son dakikam gelene kadar da görüşmek istemem artık. Allahısmarladık Aleksey!

Alyoşa'nın elini kuvvetle sıktı, başını kaldırmadan, havada sallanır gibi şehre doğru yürüdü. Alyoşa arkasından bakıyor, bu apansız gidişin temelli olabileceğine inanmıyordu.

Dmitri Fedoroviç birdenbire geri döndü.

— Dur Aleksey, bir itirafım daha var; ama yalnız sana! Bak bana, dikkatle bak. Bak, burada işte, burada korkunç bir şerefsizlik hazırlanıyor.

Dmitri Fedoroviç, "Burada işte, burada derken göğsünü yumrukluyordu. Bunu öyle tuhaf bir halle yapıyordu sanki bahsettiği şerefsizlik koynunun bir yerinde, belki cebinde ya da muska gibi dikili olarak boynundaydı.

— Artık beni biliyorsun: damgalanmış bir alçağım. Fakat şunu da bil ki, şu anda, şurada, göğsümde taşıdığım, vücut bulmakta olan ve buna engel olmak yahut müsaade etmek elimde bulunan - burasına dikkat et! - adilik şimdiye kadarki veya ilerdeki şerefsizliklerimin yanında hiç kalır. Bundan vazgeçmeyeceğimi de bil! Sana demin hepsini anlattığım halde bunu söylemedim, bu kadar kaşarlanmadığım için söyleyemedim. Henüz durabilirim; durunca da kaybettiğim şerefin yarısını geri kazanabilirim. Fakat durmayacağım, tasarladığım alçaklığı yapacağım. Sen de, peşinden, bunu bildiğime, haber verdiğime şahit ol. Felâket ve karanlık!.. Açıklanacak tek nokta yok, zamanı gelince öğrenirsin. Batak sokağı ve cadı. Allahısmarladık. Benim için dua etme, lâıyk değilim, lüzum da yok, hiç yok... asla muhtaç değilim. Hadi çekil!

Birden ve bu defa dönmemek üzere uzaklaştı. Alyoşa manastır yolunu tuttu. "Nasıl olur bu, bundan sonra onu görmeyecek miyim? Ne demek istiyor? Hemen yarın gidip bulacağım, mahsus bulacağım onu, bakalım neymiş bu söyledikleri!..."

* * *

Manastırı dolanarak çamlıktan doğru keşişhaneye geçti. O saatte içeri kimse alınmadığı halde kapıyı açtılar. Staretz'in hücreğine girerken içi titriyordu. Ne diye çıkmıştı, Staretz onu dış dünyaya niçin göndermişti? Burada sessizlik, kutsallık, vardı; orası perişanlık, içinden çıkılmaz karanlıkla doluydu...

Hücrede rahip namzedi Porfiri ile Staretz Zosima'nın sağlık haberini almak için günün her saatinde uğrayan Paisi Peder vardı. Alyoşa korkuyla Staretz'in gitgide fenalaştığını öğrendi. Hatta cemaatle her akşamki konuşmasını yapamayacak haldeydi. Umumiyetle, akşam ayinlerinden sonra, her gün yatmadan önce manastır halkı Staretz'in hücreğine toplanır, herkes yüksek sesle o günkü günahlarını, günah sayılan hayallerini, düşüncelerini hatta varsa, aralarındaki kavgaları itiraf ederdi. Bazıları diz çökerek günah çıkarır; Staretz onları bağışlar, barıştırır, kimine öğüt, kimine ceza verir, sonra

kutsayarak gönderirdi. Staretzliğin düşmanları bu toplu "günah çıkarma"ya itiraz ederler, bunları dinin kutsal gizliliğine saygısızlık hatta küfür sayarlardı, hâlbuki durum bambaşkaydı. Muhalifler piskoposluk dairesinin bu şekilde günah çıkarmanın iyiye götürmek şöyle dursun, insanları gerçekte bile bile günaha, kötü yola götürdüğü üzerine dikkatini çekerlerdi. Güya topluluğun çoğu Staretz'e istemeyerek, sadece birbirlerine bakarak, onlara kibirli, isyankâr ruhlu demesinler diye giderlermiş. Akşam günah çıkarmaya gidenlerden bazıları önceden, "Ben, sabah sana kızdığımı söylerim, sen de kabul edersin;" diye kararlaştırmış. Bunu, bir şey söylemiş olmak, âdeti yerine getirmek için yaparlarmış. Bazen gerçekten böyle olduğunu Alyoşa da biliyordu. Keşişlerin akrabalarından gelen mektupların önce Staretz'e getirilip onun tarafından açılmasına topluluktan bazılarının epey söylendiklerini de biliyordu. Şüphesiz, görünüşte her şey gönül rızasıyla, yürekte tevekkülle, ahlâk adına yapılıyordu. Oysaki aslında, bazen hiç de içten değil, tam tersine yapmacıklı, ikiyüzlü davranılıyordu. Bununla beraber topluluğun büyükleri, tecrübeli kimseler, "Bu çevreye ruhunu kurtarmak maksadıyla samimiyetle girenler için verilen ödevler, ağır denemeler yüzde yüz faydalıdır, diye düşüncelerinde ısrar ederlerdi. Bundan sıkılıp sızlananlar rahip sayılamaz, bunlar manastıra boşuna gelmiştir, yerleri dış dünyada... İnsanoğlu günahattan, iblisten değil dışarda, kilisede bile korunamayacağı için günaha yumuşak yüz göstermemelidir."

Alyoşa'yı kutsayan Paisi Peder, fısıldayarak,

— Çok halsiz düştü, hep uyuyor; diye haber verdi. Güçlkle uyandırabiliyoruz. Zaten uyandırmak doğru değil. Demin beş dakika kadar uyandı, cemaati kutsayıp onların gece dualarını diledi. Yarın bir kere daha Kutsal Ekmekle Şarap almak istiyor. Seni andı Aleksey: çıkıp çıkmadığını sordu. Şehirde olduğunu söylediler. "Oraya gitmesine izin veriyorum, dedi. Şimdilik yeri orası, burası değil." Senden sevgiyle, kaygılanarak bahsediyordu. Sana bahsettiği şerefi anlıyor musun? Fakat acaba neden seni yeniden dışarıya gönderiyor? Demek kaderinde yazılı olanları önceden görüyor. Oraya boş bir hoppalık, eğlence için dönmeyeceksin. Staretz'in sana verdiği bir ödev olacak Aleksey, bunu anla!

Paisi Peder çıktı. Aleksey, Staretz'in ancak bir iki günlük ömrü kaldığından şüphe etmiyordu. Evvelsi gün babasıyla, Hohlakov'larla, ağabeyi ve Katerina İvanovna ile görüşmeye söz verdiği halde manastırdan hiç çıkmayarak son demine kadar Staretz'inin yanında kalmaya karar verdi. Kalbi sevgi doluydu. Dünyada en değerli bildiği, ölüm yatağına düşmüş bu varlığı bırakarak şehirde, kısa bir zaman için bile olsa onu nasıl aklından çıkarabildiğini acı acı düşündü. Staretz'in yattığı hücreye geçti, uyuyan adamın önünde diz çökerek yere kapandı. Staretz sessiz, hareketsiz uyuyordu; hafif, intizamlı, âdeta belirsizce nefes alıyordu. Yüzü sakindi.

Staretz'in sabah misafirleri kabul ettiği odaya geçen Alyoşa hemen hemen soyunmadan, yalnız kunduralarını çıkararak dar, sert, deri kaplı kanepeye uzandı. Epey zamandır geceleri yalnız yastığını getirerek hep orada yatıyordu. Babasının demin bahsettiği döşeği epeydir sermiyordu. Cübbesini yorgan yerine kullanıyordu. Yatmadan önce diz çökerek uzun uzun dua etti. Duasında Tanrı'dan içindeki şüpheyi açıklamasını dilemiyor, sadece her zamanki gibi, övgülerini göndererek ruhunu sevinçli bir duygulanmayla sarmasını yalvarıyordu. Bu duygunun arkasından daima huzurlu, sakin bir uyku geliyordu. Dua ederken Alyoşa birdenbire, tesadüf olarak, cebinde Katerina İvanovna'nın hizmetçisinin peşinden koşarak verdiği ufak pembe zarfa dokundu. Bir an bocaladı ama duayı bitirdi. Kısa bir duraklamadan sonra zarfi açtı. İçinde o sabah Staretz'in önünde onunla bu kadar alay eden Bayan Hohlakova'nın genç kızı Lise'in, imzasını taşıyan bir mektup vardı.

"Aleksey Fedoroviç, diye başlıyordu. Herkesten, annemden bile gizli yazıyor, bunun ne kötü olduğunu da biliyorum. Fakat kalbimdekini size açmazsam, yaşayamayacağım artık. Bunu bir zamana

kadar ikimizden başka kimse bilmemeli. Yalnız söylemek istediklerimi size nasıl anlatacağımı bilemiyorum.. Kâğıdın yüzü kızarmaz, derler. Oysaki emin olun yalan, kızarır; tıpkı benim şimdi kızardığım gibi... Sevgili Alyoşa, sizi seviyorum, ta çocukluğumdan, Moskova'dan beri seviyorum. O zaman şimdiki gibi değildiniz; hem sizi ömrümün sonuna kadar seveceğim. Kalbim, birleşip ihtiyarlayınca hayatımızı birlikte bitirmek için sizi seçti. Tabiî manastırdan çıkmak şartıyla... Yaşlarımıza gelince, kanunun emrettiği kadar bekleriz. O zamana kadar ben de yüzde yüz iyileşip yürüyeceğim, dans edeceğim. Bunu nasıl etraflıca düşündüğümü görüyorsunuz ya! Yalnız şunu aklım almıyor: bu satırları okuduktan sonra hakkımda ne düşüneceksiniz acaba? Hep gülüp yaramazlık ederim; demin sizi gücendirdim ama emin olun, kalemi elime almadan önce Meryem Ana ikonunun önünde dua ettim, şimdi de dua ediyorum, nerdeyse ağlayacağım...

"Sırrım elinizde yarın bize gelince yüzünüze nasıl bakacağımı bilemiyorum. Ah Aleksey Fedoroviç, ya size bakarak, deminki hesap, aptal gibi kendimi tutamadan gülüverirsem?.. Beni kötü, alaycı bir kız sanır mektubuma inanmazsınız. Bunun için yalvarırım canım, bana azıcık merhametiniz varsa yarın içeri girince tam gözlerimin içine bakmayın, bakışlarımız karşılaşınca belki kendimi tutamaz, birdenbire gülüveririm, hem üzerinizde bu uzun elbise de olacak... Bunları düşündükçe şimdiden buz kesiliyorum. Bunun için içeri girince bir müddet bana hiç bakmayın, anneme yahut pencereye bakın...

"İşte size bir aşk mektubu yazdım; Tanrım, ne yaptım ben!.. Beni küçümsemeyin Alyoşa, çok fena bir şey yaptım ve sizi üzdümse affedin. Bundan sonra belki ebedî olarak mahvolmuş şerefimin sırrı sizin elinizde...

"Bugün yüzde yüz ağlayacağım. Allahısmarladık, korkunç buluşmamıza kadar.

Lise

Not: Ama muhakkak, muhakkak gelin Alyoşa, muhakkak!

Lise

Alyoşa mektubu hayretle okudu, tekrar tekrar okudu, biraz düşündü, sonra birdenbire yavaştan, tatlı tatlı güldü. Arkasından ürperir gibi oldu, gülüşü ona günahmış gibi geldi. Fakat bir an sonra o sessiz, mesut gülüşü devam etti. Mektubu ağır ağır katlayıp zarfa koydu, istavroz çıkarıp yattı. Kalbindeki huzursuzluk ansızın geçmişti. İstavroz çıkararak deliksiz uykuya dalarken, "Tanrım, deminkilerin hepsine merhamet eyle! diye mırıldanıyordu. Bedbahtları, âsileri koru ve doğru yolu göster. Sevginin kendisi olan Sen, hepsine huzur ihsan eyle!"

Birinci kısmın sonu